

Viața Românească

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

SUMAR

- I. Dragu Spre țara lui Khem (Impresii de călătorie).
 D. Nanu Tu ai puteri (versuri).
 Radu Rosetti Ceva despre obiceiurile de sălășluită ale po-
 poarelor primitive.
 Volbură Poiană Tie... (versuri).
 D. Anghel Ex voto.
 M. Codreanu Sonete (Iubirea moartă.—Plîngerile unui a-
 postat.—Barcarolă.—Moartea anahoretului).
 T. A. Bădărău Curiozitățile aparatului respirator.
 Alice Călugăru Cîntarea lui Narcis în crîng (versuri).
 Colaboratorii revistei Documente omenesti (Examenle de absolvi-
 re.—Un gentleman funebru.—Intelectualul
 în provincie.—Din carnetul unui provincial:
 Note din București).
 C. Hoiescu Campania în chestia petrolului.
 Colaboratorii revistei Note pe marginea cărților (Pe o pagină a
 „Amintirilor”.—Thais.—Cugetările lui Joubert).
 T. P. Din carnetul unui om de ieri (Căsătoria).
 Ilie Bărbulescu Din lumea balcanică (Literatura bulgărească
 actuală).
 I. G. Duca Cronica externă (Situația în Germania).
 Gh. Poenaru Scrieri din Ardeal (Încercările de împăcare).
 P. Nicanor & Co. Miscellanea („Spre țara lui Khem”.—Refetă
 pentru polemicii ironici.—Filozofie istorică.—
 „De actualitate”).

Recenzii: Balzac. „Colonelul Chabert”.—M. Sd.—Onisifor Ghibu. „Ziaristica bisericească la Romîni”.—O. B.—N. Iorga. „Știri despre neacul al XVIII-lea în țările noastre, după corespondențe diplomatice străine. I. 1700—1750”.—C. A.—Prof. Ughetti. „Medici și clienți”.—Dr. L.—Henri Charriaud. „La Belgique moderne. Terre d'expérience”.—M. J.—Remy de Gourmont. „Promenades philosophiques”.—O. B.—Dr. Albert Mathieu. Dr. Gillet, etc. „Medecine et Pedagogie”; A. medec Boyer. „La Littérature et les Arts contemporains”.—M. C.—Enrique Larreta. „La gloire de Don Ramire”; R. Dmowski. „La question polonaise”.—D. X.—Dario Saavedra. „Musikalisches Kultur”.—M. J.

Revista revistelor: Convorbiri Literare.—Viața Socială.—I. Simionescu. „Omul preistoric”;—Jacques Daugny. „Constituția Bosniei-Herzegovinei”;—H. A. Forest. „Tackeray la Paris”;—Pol Koumke. „Expansiune și colonizare”;—Abel Leger. „Maurice de Guérin”;—Paul Deltor. „Femeia și sentimentul iubirii în opera lui Stéphane Mallarmé”;—Henri Batault. „Senzibilitatea contemporană”;—Paul Louis. „Lărgirea lumii”;—Ricciotto Canudo. „D'Annunzio față de viața modernă”;—Gaston Rion. „Bilanțul modernismului”;—Magdalene Thumm-Kintzel. „Manuscrisele lui Shakespeare”;—Henri Labrousse. „Expansiunea japoneză în America latină”;—Felicien Challave. „La jeune Athènes; une démocratie en Orient”;—Louis Bertrand. „Carnetele lui Gustave Flaubert”;—Ch. Depéret. „Revue annuelle de Paléontologie”;—Guy Grand. „Democrația”;—Ch. Guignebert. „Les origines chrétiennes”;—Ernesto Mancini. „Asociația internațională a Academicilor”;—A. Casarà. „Evoluția Clitemnestrei”;—Dr. Wolfgang von Oettingen. „Das Goethe-Haus in Weimar”;—Sergei v. Gorianow. „August v. Kotzebue ca comisar literar al guvernului rus”;—Le March Phillips. „Sculptura greacă”;—Saturday Review.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

I A Ș I

Redacția și Administrația: Str. Golia 52.

1910

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 160 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei. — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane. — Pentru Basarabia: un an 5 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei 50 b. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agîrbiceanu, C. Alimăneștianu, D. Anghel, prof. univ. I. Athanasiu, Jean Bărt, N. Bațaria, G. Bogdan-Duică, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voi-nești, Vintilă I. Brătianu, T. A. Bădărău, Ilie Bărbulescu, N. N. Beldiceanu, Caragiale, M. Carp, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, I. Ciocirlan, N. D. Cocea, M. Codreanu, G. Coșbuc, prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, Maria Cunțan, Barbu Delavrancea, I. G. Duca, V. Eftimiu, Pompiliu Eliade, Elena Farago, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, dr. C. Georgescu-Severin, dr. Onisifor Ghibu, C. Hogaș, C. Hoises-cu, G. Ibrăileanu, căpit. N. Ionescu. Gh. C. Ionescu-Șișești, Nat. Iosif, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacotă, Francis Lebrun, prof. univ. dr. N. Leon, V. Loichiță, E. Lovinescu, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicati, Constanța Marino, I. Minulescu, I. Mironescu, S. Măndrescu, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, D. Munteanu-Rîmnic, G. Murnu, D. Nanu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Onciul, ingi-ner N. P. Panaitescu, locot. colonel Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pă-trășcanu, Horia Petra-Petrescu, N. Petrescu-Comnen, prof. univ. A. Phi-lippide, prof. univ. dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, dr. St. Popescu (docent), D. Popovici-Bayreuth, prof. univ. dr. G. Proca, (O. Carp), Cincinat Pavelescu, Gh. Poenaru, dr. N. Quinez, Ioan R. Rădu-lescu, I. Raian, George Ranetti, Rădu Rosetti, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, H. Santelevici, Sever Secula, prof. univ. dr. V. Sion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stăvri, maior Alex. Sturdza, dr. D. Ta-tușescu, I. Teodorescu, D. A. Teodoru, George Tôfan, Iorgu Toma, Em. Triandafil, Gh. Topîrceanu, Al. Tzîgară-Samurcaș, dr. A. Urechia, dr. Alex. Vaida-Voevod, Al. Vlăhufă, N. Volenți și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARA :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	2 "

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru învățătorii, preoții de sat, primarii și funcționarii sătești, studenții și elevii, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceștia pot plăti în trei rate a câte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cite 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

vezi urmare pag. 3-a copertii

• Mașinele de Cusut „SINGER” •

— SÎNT CELE MAI FOLOSITOARE —

CCCCCCCC

NUMAI DUPA A-
CEASTA EMBLEMA
SE CUNOSC MAGA-
ZINELE IN CARE
SE VIND MAȘINE-
LE DE CUSUT
„SINGER”

CCCCCCCC

OOOOOOOO

MAȘINELE NOAS-
TRE N'AU NEVOE
DE RECOMANDA-
TIE. VA RUGAM
NUMAI A INGRJI
CA ELE SA FIE
CUMPARATE DIN
ADEVARATUL LOȚ

OOOOOOOO

Societ. pentru comerțul cu mașini de cusut „SINGER”

BOURNE & CIE BUCUREȘTI

CALEA MOȘIOR, 216. CALEA GRIVITEI, 81. CALEA VICTORIEI, 51.

— BIROU STRADA I. C. BRĂȚIANU, No. 28. —

IASI:—No. 37, STRADA LAPUȘNEANU, No. 37.

Sucursale în toate orașele principale din țară.

Reteaua Linilor de Tramvae

— DIN CAPITALA —

Prima Societate Anonimă Română de Tramvaiuri

◊◊◊◊ TRAMVAIUL VECHIU ◊◊◊◊

TARIFUL: Pentru o secțiune oarecare: 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare: 5 bani.

SOCIETATE ANONIMĂ ROMÂNĂ

Pentru Construirea și exploatarea de Căi Ferate pentru Tramvaiur

◊◊◊◊ NOUL TRAMVAI ◊◊◊◊

TARIFUL: Pentru o secțiune oarecare: 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare: 5 bani

Sa nu lipseasca din nici o casa

Franzbrauntwein

Alcool de vin cu sare de D-ri KONIA și Fiu chimiști.

Fricțiune întăritoare, infalibită contra durerilor reumatismale și la Gută

Întreține sănătatea, puterea și frumusețea corpului.

FLACONUL ORIGINAL LEI 2.

Franzbrauntwein

CU MENTHOL: Dr. KONYA

Se distinge prin puterea sa antiseptică și răcoritoare. Ca atare este recomandat în special contra durerilor nevralgice, durerilor de cap și contra afecțiunilor catarale. Flaconul original 2.25

VINUL KONYA

∞ Tonic, Nutritiv și Reconstituant ∞

Cu principiile conținute în Kola, Coca, Guarana și Cacao reunite.

Indicațiuni: Debilitate, Anemie, Chlorosa, Hipocondrie, Afecțiuni cardiace, Maladii nervoase, Convalescență.

PREȚUL BUTELEI LEI 50 BANI

A se cere pretutindeni la Farmacii și Droguerii cu marca „Fortuna” depusă și semnătura. Unde nu se găsește se trimite contra ramburs prin *Depozitul general:* Farmacia Curții Regale.

FRĂȚII Dr. KONYA, Iași.

Cumpărați numai mașina de scris

Cele mai noi
distincțiuni la toate
Expozițiunile din
tume!

YOST

Adoptată de
CASA REGALĂ
Toute autoritățile și
casele mari de
comerț

Singura care scrie fără panglici!

Cereți mașini de probă! Cele mai mari înlesniri de plată!

Orice furnituri pentru toate mașinile de scris

BUCUREȘTI, No. 54—Calea Victoriei—No. 54

Telefon.

„Generală”

Societate Română de Asigurări Generale

Capital social deplin vărsat Lei 3.000.000

FONDURI DE GARANȚII CIRCA LEI 26.000.000

SEDIUL : BUCUREȘTI,

Piața Universității

AGENȚII : ÎN TOATE ORĂȘELE ȚĂRII

ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR DE :

Incendiu, Grindina și transport

(FLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE :

Viata

Asigurări după combinațiuni foarte favorabile și în condițiunile cele mai avantajoase.

Asigurări cu bonificare de 30% (trei la sută) asupra tuturor primelor plătite etc.

Rente imediate și aminate.

Accidente

Accidente individuale cu și fără restituirea primelor.

Asigurări colective pentru lucrătorii industriali și agricoli.

Asigurarea responsabilității civile.

Prospecte și orice zămuriri la cerere.

Reprezentanța Generală :

BUCUREȘTI, Str. Smârdan (Hanul Ghermany)

OFICIUL DE VINZARE DE HÎRTIE PRODUSA ÎN ȚARA

STRADA ACADEMIEI, 4

«La acest oficiu se găesc spre vânzare, predabile imediat sau după condițiunile din comande, următoare'e hîrtii :

«Hîrtia specială pentru documente, acelu și titluri; hîrtie specială de mină cu plicuri, cu și fără filigrane, în cutii speciale; hîrtie cu arabescuri și imitație de pînă cu plicurile lor în cutii speciale și în pachete; hîrtie specială pentru scrisori format „cabinet“ și de poștă simple, liniate și cadrilate cu sau fără filigrane.

«Hîrtie ministerială și velină cu «Marca Țarei», «Trei Stele», «Ursul» sau «Leul», simple și vârgate, liniate sau cadrilate.

«Hîrtie sugătoare albă și colorată, groasă și subțire; hîrtie sugătoare gris pentru omorît muște, hîrtie sugătoare pentru stereotipie.

«Hîrtie specială de desen și registre; hîrtie galbenă pentru cărți didactice și reviste ilustrate.

«Hîrtii fine colorate; hîrtie colorată zisă «natur».

«Carton alb pentru cărți de vizită, carton pentru cărți poștale; carton fin colorat, carton de iută, și carton colorat pentru dosare.

«Hîrtie de tipar și de afișe.

«Hîrtie pergamentată albă și colorată pentru împachetarea materiilor grase, vată, articole de droguerie și comestibile.

«Hîrtie albă de împachetat; hîrtie brună, înclăită și neînclăită, satinată și nesatinată de împachetat.

«Hîrtie rezistentă pentru împachetat; precum: Manilla (thauen) gris-fer, parchemint și hîrtie de celulosă.

«Mucavale: gris, brune și albe; mucava de pae.

„Primește comande de orice fel de hîrtie.

«Modele și catalogul se expediază franco după cerere.

Depozitul central, Str. Academiei No. 4.

BUCUREȘTI

„Steaua Română“

Societate anonimă pentru industria petrolului

Capital social: lei 30.000.000 pe deplin vărsați

Fabrice de petrol și a derivatelor sale, la
BUCUREȘTI, CONSTANȚA, CÂMPINA, MONTEORU.

Fabrice de bidoane de tinichea, la CONSTANȚA.

Frodusele Fabricilor

Petrol reglementar, Gazolină, Benzină
farmaceutică, Benzină pentru motoare, Rezidui de petrol
pentru ars și unșul căruțelor, Parafină, Ulei
pentru motoarele „Diesel“.

Uleiuri minerale de calitate superioară. Valvolină
pentru cilindre și mașini.

Ne avînd nici un reprezentant în țară,
orice comandă de ULEIURI MINERALE sau alte produse trebuie
să se adreseze numai către:

Direcțiunea Generală, BUCUREȘTI, Bulevardul Carol No. 5

„Dacia-Romania“

— Societate generală de asigurare în București —

Cu un capital în acțiuni de 4.000.000 lei aur și cu rezerve
în sumă de lei 16.000.000.

Se recomandă Onor. Public pentru efectuarea de asigurări contra
daunelor de incendii, grindină, transport fluvial și maritim, precum și pen-
tru asigurări de viață în toate combinațiunile.

Este cea mai veche societate românească de asigurare. — „Dacia-Ro-
mania“ a plătit dela 1871—1907, despăgubiri în toate ramurile de

— Lei 186,669,731 —

Informațiuni și prospecte se dau atît la Direcțiunea generală din Bu-
curești, strada Vienei (Vamei) No. 3, cit și la toți agenții din țară.

Tapete ≡ **Linoleum** ≡
≡ **Covoare** ≡

Cele mai bogate asortimente din țară la .

● ● ● ● **Wiedeman** ● ● ● ●

BUCUREȘTI: Bu'. Elisabeta (telefon) Palatul Băilor Eforiei

Planul Loteriei a șaptea privilegiate pe clase a Regatului Român

60000 numere cu 30000 ciștiguri și 8 Premii

Clasa întâia Misa Lei 12 p. un bilet întreg (incl. chelt. de cancelarie n. etc.) Trag. la 11/24 Decembrie 1910	Clasa doua Misa Lei 20 p. un bilet întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Trag. la 11/24 și 12/25 Ianuarie 1910	Clasa treia Misa Lei 36 p. un bilet întreg (incl. chelt. de cancelarie com. etc.) Trag. 3/16 și 4/17 Februarie 1910	Clasa șasea Misa Lei 24 pentru un bilet întreg (incl. chelt. de cancel. com. etc.) Trag. de la 9 April la 4 Mai (22 April la 17 Mai) 1910.
cel mare în norocos 60000	Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 70000	Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 80000	Ciștigul cel mare în cazul norocos conform § 10
1. 40000	1 Prem. 50000	1 Prem. 60000	Lei 900000
3. 20000	1 Ciștig 20000	1 Ciștig 20000	sau 850000
5000	1 " 5000	1 " 5000	Lei 825000
2000	1 " 2000	1 " 2000	sau 820000
1000	1 " 1500	1 " 1500	Lei 815000
100 1000	2 " à 1000	4 " à 1000	
100 1200	4 " à 500	5 " à 500	
100 1000	6 " à 300	10 " à 300	
50 3750	15 " à 200	15 " à 200	
100 6000	69 " à 150	62 " à 200	
40 56000	2400 " à 85	2900 " à 130	
Ciștig și premii 136950	Ciștig și premii 301650	Ciștig și premii 491150	

Clasa patra Misa Lei 36 p. un bilet întreg (incl. chelt. de cancelarie, com. etc.) Trag. la 26 si 27 Febr. (11 și 12 Mart) 1910	Clasa cincea Misa Lei 32 p. un bilet întreg (incl. chelt. de cancelarie, com. etc.) Trag. la 20 Mart și 2 Aprilie 1910	Premie Conf. § 10	Premie Conf. § 10	Premie Conf. § 10	Ciștig
Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 90000	Ciștigul cel mare în cazul norocos Lei 100000	1 Premie Conf. § 10 400000	1 Premie Conf. § 10 250000	1 Premie Conf. § 10 150000	1 Ciștig 100000
m. 70000	1 Prem. 80000	1 " 50000	1 " 25000	1 " 20000	1 " 15000
10000	1 Ciștig 20000	5 " à 10000	10 " à 5000	25 " à 3000	80 " à 2000
5000	1 " 10000	200 " à 1000	400 " à 500	18775 " à 200	
3000	1 " 5000				
1500	1 " 3000				
1000	1 " 2000				
500	4 " à 1000				
300	10 " à 500				
250	20 " à 300				
170	61 " à 250				
170	1400 " à 200				
Ciștig. și 1 premii 462000	1500 Ciștig. și 1 premii 430250	19500	Ciștiguri și 3 Premii 5500000		

B I L A N T		Eșiri	
Losuri Cl. I-a à 8 lei	Lei 480000	I-a și 1	Premie lei 136950
" II-a à 16 "	960000	" II-a și 1	" 301650
" III-a à 32 "	1720000	" III-a și 1	" 491150
" IV-a à 32 "	1696000	" IV-a și 1	" 462000
" V-a à 28 "	1428000	" V-a și 1	" 430250
" VI-a à 20 "	960000	" VI-a și 3	" 5500000
	Lei 7322000		Lei 7322000

100

Viața Românească

22 OCT 2019

✓ 35 051

BIBLIOTECA UNIV. PETRU MAIOR
TARGU MUREȘ
10-11-2019

Univ. "Petru Maior" Tg. M

0868822613

Viața Românească

Revistă literară și științifică

Directori: C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

I A Ș I

Redacția și Administrația: Str. Golia No. 52

1910

Spre țara lui Khem

Impresii de călătorie.

Am plecat. Hotăriri mari țin ades de vorbe mici. Orientul I simțeam parcă suflul mării; perspective scăldate de soare mi se deschideau în fața ochilor minții, un cer mai strălucitor ca safirul părea că mi se desfășoară deasupra capului, iataganul lui Osman strălucea, Turcii își tirau mantalele lor levantine pe cheurile încărcate cu săci, mirosurile îmbătătoare ale ciubucelor lor se răspindeau în unde lenese, cărcurile străbăteau valurile, odalisca supusă, ascunsă sub văluri groase, își urma stăpinul... În sfârșit mă simțeam fericit că voi luneca pe calea luminoasă care conduce spre ținuturile înflorite ale căror imagini păstrau ceva nebulos și nu lăsau în mintea mea decât o întipărire fugitivă și lesne peritoare.

Vedea-voi apoi Egiptul celor mai vechi dintre oameni. Voi cerceta ruinele înfricoșătoare ale celei mai vechi și mai rafinate civilizații, monumentele celor mai vechi dintre zei. Și în mintea mea întregul peisagiu istoric ia proporțiuni colosale, cum numai dumnezeirea poate zămisi. Voi călca apoi nisipul auriu al pustului, măturat de vintul năbușitor, desfășurându-se sub un cer mai strălucitor ca aurul nisipului. Apoi Nilul, fluviul sfânt și îmbelșugat, creatorul celei dintii civilizații. Mi-l închipuiam frumos și binefăcător, lovit de soare și luând toate culorile astrului, cu malurile rodnice și sămănate de ruinele vechilor cetăți. Apoi o țară întreagă, pașnică și tăcută, pregătindu-se s'adoarmă lin în somnul veșniciei.

Am plecat cu toate aste imagini și cu speranța că, dacă închipuirea e frumoasă, realitatea nu trebuie să fie departe.

La Constanța. Marea.— Străbat o bună parte a României. Trec prin acel ocean de pământ care e Bărăganul: efecte de lumină, cer a-

prins, pământ colorat sub reflectele sale, arătură, întindere nesfirșită. Mlaștinele Dunărei, podurile și podețele se perindă în goana trenului; departe, în dreapta, o linie argintie, apoi, drept înainte, în locul unde șinele se confundă într'un fir subțire, apare capătul podului dela Cernavoda. Dela înălțimea amețitoare a platformei, privesc apele tulburi, apoi mă uit în sus: arcurile se ridică la înălțimi de necrezut, apoi se lasă, și tot așa...

Am eșit de pe pod. Dobrogea! Pământul cenușiu și nisipos, arăturile risipite, câmpurile răslețe de grâu, băltoacele șterse ca niște plăci de cositor, tăiate ici și colo de trestii, din care se ridică cozi înalte cu virful argintiu. Solul devine accidentat, coile îl brăzdează, apoi platoul. Cerul, dela un orizont la celălalt, păstrează un albastru aspru ultramarin. Se apropie Constanța. Perspectiva se deschide, se lasă în pantă; la capăt se întinde o pată albastră, ea crește, se urcă, se unește cu cerul: e Marea Neagră. O salut cu un strigăt. Valurile spumează și totuși parcă sînt nedumerit. Da! e veșnic supărata mare neagră, *Kara Deniz* a Turcilor. Constanța e așa cum o credeam: oraș nou peste rămășițe vechi care strică uneori armonia. Iată-mă la debarcader; simt nu știu ce mulțumire lăuntrică privind „România” cu care voi pleca. Subțire, elegant, alb, curat, o jucărie, dar o jucărie uriașă care nu se sfîște să înfrunte marea. Cu acesta voi alerga mărilor zile întregi, și la acest gînd mă întorc instinctiv spre mare; ajung la dig și aici privesc imensitatea de un albastru închis. Încet, încet, uimirea, admirația mă cuprinde. Voi merge cu vaporul între cer și apă, susținut de cîteva scinduri de-asupra abisului. De-asupra capului, spațiu nesfirșit; sub picioare, un element mișcător, capricios — cel puțin în aparență — azi calm, ertător, nemișcat, mâine furios, neîndurat, lovind unele de altele valurile sale, acoperite de spumă și gata să înghită în cutele lor grozave plăpînda corabie!

Simții crescînd în mine, odată cu noțiunea nesfirșitului, sentimentul propriei mele slăbiciuni. Fui mirat, înspăimîntat de îndrăzneala mea. Mă gîndeam cu admirație la eroul uitat care îndrăzni cel dintîi să avinte pe mare o barcă și să înfrunte necunoscutul; la cei care, mai îndrăzneți încă, încercară această întreprindere nebună: să caute sfîrșitul, limita pustiului de apă; să navigheze în cealaltă parte a lumii, până la întîlnirea țărîmurilor întrevăzute de mintea lor dincolo de orizont. Și siguranța, și mulțumirea sufletească, n'a întîrziat să mă cuprindă din clipa cînd, în mijlocul mării, cîteva ore după aceea, văzui curajul liniștit al marinarilor, cîrmuirile lor dibace, familiaritatea lor cu elementul cel nesfirșit pe care îl cunosc și îl iubesc. Și încet, încet, pe măsură ce înaintam, în zilele următoare, în mare, un fel de mîndrie entuziastă urma în mine teamei umilite din primul moment; începea să-mi placă această luptă a omului contra elementelor. În clipele acelea mă gîndeam: am văzut marea, nu numai din port, din capul digului sau din înălțimea stîncii; am văzut-o sub picioarele mele; am văzut-o rînd pe

rind senină și infuriată, adormită și agitată, am infruntat-o și iată-mă!

E noapte. Luna s'a ridicat, tăiată pe jumătate; ea are aceeași înfățișare pierdută pe care i-o dă apropierea asfințitului său. Pornesc dealungul crestei digului și pe nesimțite ajung la capătul lui. Stau răzimat de far și privesc. Vântul bate ușor, marea e agitată. În față, departe, licărirea intermitentă a farului dela Tuzla, la spate Constanța scaldată în lumină, la dreapta portul adăpostit, liniștit ca apa unui lac, la stînga marea în veșnică mișcare. Privesc valurile ce vin să se sfărâme de dig. În depărtare talazul se leagănă mult timp umflindu-se; la fiecare legănare se face tot mai mare, apoi se ridică, și creasta lui devine argintie sub sclipirea blindă a lunii. Apoi se sfișie și se albește, creasta cade, și întregul val se desfășoară și o urmează, alunecă pe mare, uruind până la dig, aici găsește rezistență, se trage îndărăt ca un șarpe și se ridică spumegînd la o înălțime înfricoșătoare, până ce, copleșit de greutatea sa, se turtește și aleargă săltînd cu un sgomot grozav. Fiecare val merge mai departe decît cel dinainte; și, retrăgîndu-se, el spumegă, neputîndu-și infrina furia că n'a putut rupe bucăți din stîncă pusă aici de mina omului; e infrîntă marea aici, dar se răzbună amarnic aiurea.

Mă reintorc. Ancora se ridică și părăsim Constanța. Pe punte e răcoare. Balansurile sînt mari și în curînd „tangajul“ și „rulajul“ se înfrățesc. Incet, incet, o indispoziție, abea simțită încă, mă cuprinde. E oare răul de mare? Mă resemnez, și înfășurat în manta, în mijlocul tovarășilor de suferință, adorm. Un sgomot de voci mă deșteaptă. Călătorii nu se simt bine și se îmbărbătează reciproc. Mă învâluie bine și es pe punte. Sînt cîțiva fericiți care dorm legănați pe băncile de lemn. Au dreptate. După altele ore de privit, poți avea dreptul de a intra fără greutate în țara visurilor.

Incep să măsoz puntea. Valurile se isbesc. Privesc în noapte: nimic, nemărginire. Șueratul vîntului se face tot mai ascuțit. Acum aud întia oară veșnicul cîntec al marinarului: tînguirea vîntului printre frînghii. Luna se scoboară incet spre culcușurile umede; aruncă privirea sa rece asupra întregii suprafețe agitate. Talazurile se micșorează; ai zice că atingînd valurile, lumina ei palidă le-a potolit. Brazdele se acoperă, o sclipire aleargă în întinsul pustiului de apă, crestele au căzut, și odihna se scoboară în inimi.

Bosforul. Constantinopol.—Cînd mă deștept, a doua zi, soarele e sus. Sîntem în plină mare. Cerul strălucește de-asupra capetelor noastre ca un dom de cristal. Vaporul lasă, tîind unda, o cale albă de spumă care se pierde în zare. Botul lui ca un plug uriaș taie apa ce pare liniștită, și aruncă de-oparte și de alta brazde mlădioase; spuma alunecă pe suprafața lucie. Privirea e fascinată parcă și rămîne ațintită, atrasă de adîncimile de un albastru negricios. Fumul lasă pe azur o dungă vinătă

cu reflexe roșcate. Și din trecerea noastră nu rămâne decît două drumuri: calea albă de spume și cea neagră de fum; una prin abisurile mării, cealaltă prin ale cerului. Și urma aceasta fugitivă, ștearsă în curînd, leagănă sufletul între veșnicia nesfirșitului și întîmplările călătoriei. Soarele se urcă tot mai sus. Cite o corabie răzleată trece în apropierea orizontului. Albatruul viu al mării, puternic, egal, reesă pretutîndeni, strălucește, domină totul. Iar „Romînia“ înaintează în puterea sa, tîind cu brăzdarul stînul neînfrînat al mării.

Coasta începe să se aproprie. Din amîndouă părțile stîncile se ridică în mare, ici Europa, colo Asia; și în dimineața aceasta frumoasă, *Bosforul* se deschide. Trecem *Ceaneele*, stîncile printre care a călătorit *Iason* pe „*Argos*“ și care acum se dau la o parte făcîndu-ne loc. Culori dulci se revarsă pe cele două maluri opuse, pe locurile acestea unde nimfele clasice au lăsat urmele pașilor lor. Mari epoce ale istoriei, fapte mari ale timpurilor moderne, toate s'au petrecut aici. Marea aceasta a lovit cu valurile sale flotele lui *Darius*, a mîngîiat carena vaselor genoveze care duceau pe *Cruciați*, s'au ridicat împotriva vaselor franceze și engleze cînd au venit să învingă în *Crimeea*. Poezia fabulelor păgîne aruncă raze strălucitoare asupra colinelor acestea; amintirile istorice, mai precise, cu contururi mai lămurite, le înamnă cu o întipărire mai vie. Emoțiunea strînge inima și împiedecă vorbirea. E o oră ideală, o oră unică, aceia cînd treci *Bosforul*. În față, turnurile *Rivei*, citadela puternică, privesc acelea ale *Kilei*, forțul Europei. Pe coasta Asiei bătrînul *castel Genovez* își înalță turnurile ruinate; edera le îmbrățișează, zidul de întăritură aleargă pe culmile verzi. De amîndouă părțile *Bosforului* e umbră și frunziș tinăr. Malurile se strîng. *Anadolu-Kavak* și *Rumeli-Kavak*, cele două fortărețe stau față în față, în timp ce de-asupra lor filfie în vînt drapelul roș cu semiluna.

Vapoarele străbat neconținut canalul. Coastele Asiei mai păstrează încă singurătățile lor atrăgătoare. Văile lor tainice, care se ridică și se pierd în conturul muntelui, ciștigă inimile. Pe măsură ce mergem, malurile se acopăr de orașe. *Buyuk-Dere*, în Europa, ne arată frunzișurile sale dese, cu reședințele ambasadurilor. Pini-umbrelă se apleacă ici și colo pe coapsele colinelor, grădinile acopăr în parte nenumăratele clădiri ce se țin lanț cît poate cuprinde ochiul în vale; *muntele Gigantul*, în Asia, își rotunzește umerii săi puternici pe care omul nu i-a înfierat încă. Tocmai asta face farmecul *Anatoliei*. Simți acolo o lume nouă. Natura e mai puternică, necunoscutul își păstrează încă misterele.

De-odată însă, ca o sfidare aruncată asprimei pozițiunilor, apar sate, orașe. *Iali-Keni*, *Bey-Koz*, *Cibuclu*, *Kanlidje* cu paviloanele și minaretele lor răsărînd din mijlocul chiparoșilor. Ce caracter de ciudățenie, și totuși de farmec. ascuns, îmbrățișează casele acestea de lemn, negrite de schimbările timpului,

cu arcadele lor pe unde pătrunde valul, învechite, și înfățișând ochiului nuanțele moarte așa de pierdute față de splendoarea azurului. Alte locuințe, vopsite roș închis, se adăpostesc sub dafini și sălcii; liniile albe ale minaretelor tăie planurile accidentate. Pretutindeni izbucnesc fanteziile sărăciei, hazardurile mizeriei, neașteptate, bogate în comorile poeziei pe care le-a dat cerul, verdeața și frumoasa întindere albastră.

Palate construite cu mult savanțtic încep să se înșire pe malul european, printre nenumăratele clădiri, risipite pe coastele verzi ale colinelor. Palate de guvernatori, de pașale, cu haremul tăcut și cu grădinile acelea închise de ziduri, apărate cu zăbrele de fier, de unde nici un cîntec nu esă; coasta Asiei, cînd aspră cînd rizătoare, stearpă și cultivată, păstrează în sălbătăcia și libertatea sa, o grație ideală, pe care nimeni nu i-o va răpi.

Iată *Rumeli-Hissar*, castelul Europei. În față, *Anadolu-Hissar*, castelul Asiei, lasă să-i cadă ruinele în Bosfor. Colo, în amfiteatru, e *Bebek*, apoi *Arnaut-Keui* cu casele înalte, prin ale căror ferestre deschise privesc rizind nevestele Grecilor. Trecem pe dinaintea lui *Orta-Keui*, țig evreesc; *Dolma-Bagce*, palatul Sultanului, cu grilajurile aurite, cu frunțioanele sculptate, își scoboară în mare scările de marmură. Stilul lui compozit e așa de incoherent, încît îl privești mai mult cu curiozitate decît cu plăcerea vederii frumosului.

Marea de Marmara se deschide, lucind ca un scut de argint. În fiecare clipă vapoare ne încrucișează și ne aruncă dirilor de fum; bărcile subțiri abea ating valurile, delfinii grațioși și svelți, cu corpul plin de raze umede, sar de ambele părți ale vaporului, se ridică, apoi se lasă pe spinările lucioase ale valurilor, cu lumini fosforescente și cu bule de spumă, cu reflexe de cristal. „România” înaintează mereu. Și-a întors prora spre orizontul senin al Marmaralei, apoi descrie o curbă. Limba Seraiului a eșit din ape în feeria siluetei sale aeriene. *Constantinopolul* apare, în întregime, splendid.

Constantinopol. Portul. Aspectul general.—În față, Constantinopolul modern: *Galata* și *Pera*. Pe panta orașului, *turnul Galatei*, masiv, își înalță de-asupra clădirilor lanterna și creneurile sale. Orașul care îl înconjoară e *Pera*, cu casele sale noi, într'un stil jumătate oriental, jumătate apusan. Foburgul său, *Galata*, se coboară până în port. În stînga, un braț de mare tăiat de *puntea Galatei* se înfige în inima Stambulului: e *Cornul de aur*. În lăuntru lui furnică pacheboturi, caicuri, caravele și bărci. Roțile bat apa, brazdele de spumă se înlanțuesc; eșarfele de fum se amestecă și, plutind în voia întâmplării, aruncă parcă un văl străveziu asupra bătrînului Bizanț.

Iată și *Stambulul*, se urcă, se lărgește; minaretele sale albe străbat vălul. Pretutindeni, sub cerul amiezii, răsar cupolele moscheelor, zidurile puternice ale bazarelor, coșurile conice ale băilor, palatele, căzărmiile și toată strălucirea aceasta care îți amețește mintea. Pe arcul nesfîrșit al colinelor iată *Aya-Sofia*,

sfința Sofia a Bizantinilor, cu domurile sale enorme; uite *Suleimanieh* cea puternică, moscheia lui Soliman cel Mare; în fund, moscheia Sultanului *Selim* își ascunde capul în ceață.

Iată *Limba Seraiului*, perla orientului. Priviți-o între apele albastre ale Bosforului și Marea de Marmara, lucioasă și luminoasă. Platani mari printre cupole, cițiva chiparoși ca niște săgeți negre, chioșcuri cu contururi ciudate, clădiri stranii, pavilioane, cazarme, cind răsărind în plină lumină, cind înecându-se în umbră: e vechiul palat al Sultanului, e *Seraiul*, e palatul grădinilor.

Ce să mai spun? Contraste, lumină și umbră, putere și lincezeală, surisuri și asprime; totu-i raze, mingăeli, străluciri, pline de o dulceață neștearsă. Dacă puterea culorilor insuflește tabloul mișcător al costumelor, cerul și pământul păstrează însă toate frumusețile unei palete în care domină nuanțele perdate. Cași muzica turcească, natura aceasta are tonuri ciudate; la început nu-i prinzi armonia, dar cind ai înțeles-o, rămi stăpinit de ea.

Vaporul a acostat. Ne scoborim. De-a lungul cheiului murdar, pe care stau sacii îngrămădiți și cini adormiți, abea poți răzbate prin curentul schimbător și impestrițat al mulțimii. Iată vama: o baracă. O scurtă vizare a pașapoartelor și pornim pe urmele dragomanului ce ne aștepta. Ne urcăm spre Pera. Străzi strimte, murdare, cu panta așa de mare încit e nevoie ades de trepte, cini pretutindeni, îți rupi picioarele în bolovanii neregulați, respiri un praf ce nu miroasă frumos. E abea începutul lui April și căldura e grozavă. Dar străzile încep a-și schimba înfățișarea, se europenizează; casele iau aparența clădirilor occidentale, cărămida înlocuiește lemnul, murdăria se simte mai puțin, te lovești de oameni îmbrăcați cași tine, de femei pudrate, cu pălării mari, cu talia strinsă în corsete „dernier chic”. Nu mai ești în Turcia, ești în *Pera*. Magazine moderne, vitrine imense, firme în toate limbile europene, mai ales franțuzești, case înalte, dar păstrind încă întipărirea gustului turcesc. Iată ambasada germană, în mijlocul parcului ei admirabil. Urcăm mereu; sintem în punctul cel mai înalt al Constantinopolului. Perspective noi apar: rind pe rind vedem în vale Cornul de aur, Galata, Stambulul și *Scutari*, Constantinopolul asiatic, cu casele sale roz și cu vastul său cimitir în mijlocul chiparoșilor, iar departe, colo departe, în ceața străvezie, de-asupra luciului Marmaralei, conturul puternic al *insulelor Prinkipos*. Am ajuns la hotel.

In Stambul. Orașul și poporul. După odihna așa de dorită plecăm să vizităm Stambulul. Trecem pe *marea stradă a Perei* care o leagă cu Galata. Admir hotelurile, teatrele, cafenelele sale asemenea celor din capitalele occidentale, palatele diplomației, băncile și întregul său aspect de oraș italian. Am ajuns la Cornul de aur; trecem *podul lui Mahmud* și iată-ne în Stambul.

În lungul cheiurilor se rostogolesc butoaie, se'ngrămădesc lemnării, se numerotează, se înregistrează. Cărbunile scormonit cu lopeți mari cade în cămărilor vapoarelor, și marea dispare sub corăbiile care aleargă în toate părțile. Colo, cițiva cai înșeuai, cu hamurile bătute în ținte de aramă, așteaptă vr'un călător doritor de a-l închiria. Fructele se îngrămădesc pe caldarim, patlagele violete, castraveți liliachii, șerbete roz, zahăr de candel în piramide, rahatul pierdut sub praful de zahăr. Barbierul rade capul clientului, bucătăriile cu tabla lor de aramă, împodobită cu frigări, în care fumează bucățile de carne pirlită, mese cu șiruri de străchini în care se resfață smintina încrețită a iaurtului; puterea asta de culoare, varietatea asta de tipuri te amețește. Sint clipe cind îți vine să strigi: destul!

Pavajul e prost: blocuri de piatră infpte rău, cind ascuțite, cind cocoșate, în mijlocul prafului și al noroiului. Oarbe și tăcute, case de lemn vopsite roș, unele chiar verde, cu ferestrele întunecate cu grijă de un grilaj des, mărginesc stradele. Poarta masivă de care atiră un ciocan de fier nu se deschide decit rar.

Și pretutindeni același decor. Lovit fără incetare, silit să te ferești, strecurându-te cum poți printre curentele contrarii, vezi pe Turc așa cum e: mergind iute, vorbind iute, aferat cași noi, numai că nu auzi nici șgomot, nici ceartă. Musulmanul nu se supără, nu zbiară, nu înjură, nu bombănește. E ca toți orientalii, cu privirea senină și adincă, cu gura serioasă și liniștită; o taină nepătrunsă îi învălește sufletul; abea dacă îi scapă cite odată vr'un fulger iute stăpinit. O lumină pașnică se odihnește pe fruntea aceasta pe care nici o cută n'a sbircit-o; seninătatea dă feței sale o măreție stăpinitoare, care face din fiecare om un judecător și un rege. Intreaga mulțime aceasta, simplă și gravă, diferită de rasă, de costume și de înfățișări, amestec ciudat de bogăție și mizerie, rămâne toată nobilă, căci toată își păstrează respectul de sine. Oare Islamul poate înălța sufletul omenesc mai bine ca evanghelia? Nu; dar oamenii aceștia sint mai buni musulmani decit sintem noi creștini: iată totul.

Până și ciinii sint alții. Nimeni nu-i deranjează și nici ei nu se deranjează pentru nimeni. Culcați grămezi acolo unde îi apucă somnul (și somnul îi apucă mai toată ziua), simpaticile animale se lungesc pe lingă case în mijlocul drumului, unii cu picioarele întinse și cu burta la soare, alții încovrigați cu botul în țărână. Mamele își cresc copiii, tații stau grav, tinerii își aleargă printre picioare. Turcii trec cu multă precauțiune peste mame, tați, tineri și copii, calul în galop se oprește și ocolește, trăsura așteaptă ca leneșul să-și termine visul și să se scoale spre a-i face loc. Dacă vr'un bădăran împinge puțin la o parte cu piciorul pe acești stăpini ai Stambulului, ciinii îl privesc uimiți de atita îndrăzneală, dar nu mușcă, nu mirie, ci stau pașnici și senini ca niște adevărați orientali.

Am ajuns la vechiul *Hippodrom* al lui Constantin cel Mare.

Azi e piața *Atmeidan*, în care urmele vechi abea se disting în mijlocul haosului de clădiri, de toate virstele, ce o zdrobesc. Se mai vede încă *Coloana arsă*, neagră și cercuită cu fier; apoi *Obeliscul lui Theodosiu*, pe care hieroglifele au rămas tot așa de corecte cași cum le-ar fi săpat acum.

Trecem pe lângă o cazarmă turcească, un amestec de clădiri greoaie; de-a lungul zidului citeva neveste de ale soldaților stau ciucite în țărina ce le servește de covor. O moschee imensă apare de-odată în fața ochilor noștri. E *moschea Ahmet*, cu porticele și lintinile sale, cu cele șase minarete, ce-i fac garda de onoare. Trecem pragul porții lăuntrice; o pace neștearsă ne pătrunde. Platanii cresc în libertate, apa cișmelelor cade în basin, în jurul căruia credincioșii își spală picioarele, miinile și capul. Nu vezi nimic în gesturile acestea, așa de comune la alții, care să nu fie simplu și frumos; unul după altul ridică rogojina care astupă intrarea înaltă și intră în moschee; iar noi, ghiaurii care n'avem încă papucii noștri, trebuie să ne mulțumim să admirăm bolta, să contemplăm coloanele de marmură și să dorim veșnicia kaleidoscopului ce se așterne în vale, și care aruncă strălucitoarele capricii ale culoarei privirilor noastre uimite.

Ne scoborim. Același tablou în același cadru. Mulțimea vioae se strecoară în două curențe contrarii; și nu te mai obosești văzînd schimbarea necontenită a valului omenesc. Vezi omul de muncă, neșpălat, musulmanul lustruit, cu tenul alb, cu barba mătăsoasă și neagră, grav și învaluit cu caftanul moale cu broderii bogate, Turcul modernizat, îmbrăcat europenește, cu ochii albaștri și mustățile blonde, imanol demn, impasibil, cu tunică albă și cu barba albă risipită pe piept, soldatul cu privire aspră, îmbrăcat curat, femeile voalate, cu miinile delicate și albe.

Săgețile soarelui ce apune ating Scutari; miile sale de gemuri se aprind transformate într'un colan de nestimate: vezi mai întâi strălucirea topazului, apoi focul rubinului isbucnește, lumini liliachii inundă colinele; nici petalele rozelor desfoiate n'au nuanțele acestea așa de molatice.

Ne apropiem de Cornul de aur. *Yeni-Djami*, eleganta moscheie a Sultanei Validé, se ridică la dreapta noastră, lângă mare, cu curtea sa încunjurată de ogive, cu cele două minarete ce se oglindesc în apă. Sosim la *podul Galatei* ce leagă Stambulul cu Galata. Ne oprim și privim: un furnicar omenesc. Vapoare pleacă spre satele Bosforului, spre Europa și spre Asia. Pe pod, mulțimea trece grăbită. Lovit fără încetare, silit să te ferești, urmărit de taxatorul podului ce-ți cerșește cei cinci bani impuși de stăpînire, strecurîndu-te cum poți printre cei ce trec în sus și în jos, te crezi transportat ca prin farmec în țările celor o Mie și Una de Nopti. Iată-ne în Galata.

Scutari s'a stîns. Numai rămin decit două diamante purpurii. Unul strălucește pe colina *Bulgurlu*, celălalt în partea cea mai depărtată a orașului, acolo unde se clădește gara cea nouă. Lumina șovăe în pragul nopții; nuanțe violete apar, se 'ntunecă,

mor. Urcăm încet spre Pera; sint obosit și infometat, și totuși senzațiile vederilor noi astupă glasul senzațiilor trupești. Trecem pe lângă un cimitir. N'am văzut niciodată ceva mai solemn. Sute de chiparoși se înalțau spre cerul întunecat; sute de morminte se ngrămădeau la picioarele lor. Sub domul acesta de un negru intens, nu știu ce lumini loveau lespezile. Coloane cu turban ce ascund coșciugele bărbaților, plăci triumphiolare d'asupra mormintelor femeilor, coloane trunchiate ce arată mormintele copiilor. Imi părea, sub luminile pale ale amurgului, că pietrele se mișcă și că se vor scula, în grămezi strinse, morții culcați în țărina aceasta de veacuri, cei din timpul lui Selim, lui Soliman, enicerii lui Baiazid; ichoglanii seraiului, morții de eri și morții de azi.

S'a întunecat de tot. Luminile se aprind, risipite în întunec, Pera e plină de mișcare, vitrinele lucesc, echipagii trec, furnicarul mulțimii își întinde mersul în toate colțurile unde e lumină.

Mă odihnesc cu plăcere, căci sint sleit de oboseală. Deschid fereastra odăii, un suflu de aer răcoros dar mirosind urit, pătrunde înăuntru. Se aude o muzică cîntînd: melodii ciudate, tainice, cu tranzițiuni neobișnuite, cu măsuri capricioase. Și simt cum mi se înlănțue în suflet farmecul zilei trecute cu strălucirea culorilor sale, splendoarea pămîntului veșnic tînăr, și ecoul rugii cătră Dumnezeu care domnește în cer, blind, și 'n care inimile noastre se odihnesc.

La Scutari. Coasta asiatică. Plecarea. — E dimineață. Plecăm la Scutari. Puntea vaporului e plină. Rotile bat curentul care se repede spre Marea de Marmara. Mergem pe lângă coasta europeană. Paseri negre, grăbite, aleargă spre Pontul Euxin. Intreb pe dragoman:

— Ce paseri sint astea?

— Kuș.

— Da? Ciudate paseri. Parcă au ceva trist în ele.

— Așa e. Se zice că duc în rai sufletele drept-credincioșilor. Ai să vezi mereu de astea.

De cite ori le-am mai văzut, am simțit în filiiul aripilor lor ceva tainic; și gîndul imi rătăcea în pragul caselor indoliate, auzeam plinsete, vedeam sosind solii ce iau cu ei sufletele, și mă miram cum poate pluti moartea de-asupra undelor strălucitoare.

La dreapta noastră, *turnul lui Leandru* ese din valuri. Marea cazarmă din Scutari, *Selimiieh*, ne privește prin miile de ferestruici. Scutari s'a apropiat; pini-umbrele se risipesc pe coline, casele cu acoperișurile roșii se ngrămădesc spre port. E ceva în Scutari care-l deosebește de Constantinopol: frumusețea locului mai bogat în culori, urătenia orașului mai bogat în murdării. Sint clipe cînd înțeleg mișcarea contemplativă, sufletul somnoros, inteligența amorțită și privirile îmbătate.

Am ajuns. Sintem în fața gării uriașe pe care o construiește o societate germană. De cealaltă parte a Bosforului, Constantino-

polul își desfășoară mărețiile. Turnul Galatei și al *Seraskeriutului* străbat aerul strălucitor, cimitirul cel mare face o pată neagră pe coastele Rumeliei, zeci de moschee își aruncă minaretele deasupra Stambulului alb și roș, care ne arată din depărtare noi perspective. *Top-Hané*, arsenalul Stambulului, apare în fața seraiului, iar lângă noi, la dreapta, colinele lui Scutari, cu pini desplețiți.

Lăsăm la o parte orașul în care n'am găsit nimic nou, ne urcăm într'un tren ce stă gata de plecare, pe noua linie ce se îndreaptă spre centrul Anatoliei. Și prin ferestrele largi deschise ale vagoanelor noi și elegante privim tablourile schimbătoare ce ni se înfățișează ochilor.

Sintem în Asia; ai zice că un simț nou ni s'a deschis, o nouă cucerire am făcut. Acest pământ pe care-l călcăm poartă țara lui Israel, cîmpiile Mesopotamiei, pusturile Ninivei. Imi pare că regăsesc urmele pașilor patriarhilor, imi pare că împărtășesc viața lor eroică. Simt farmecul dimineții acesteia radioase, simt pacea ei, văd triumful unei zile splendide și al unei naturi binecuvîntate. Pretutindeni flori și verdeață: nuanța limpede a pinilor, culoarea solidă a leandrilor rozi și albi, tonurile puternice ale terebinților, sălcilor și vițelor, țesăturile de toate culorile ale arbuștilor tineri, Yukasii cu cercei de ceară, ce se scoboară până în marea cu tonuri albastre și pete de smarald, toate rees cu putere pe fondul galben al pământului, pe lapisul cîmpiilor de apă. Simt adierea sărată a mării ce-mi aduce viață din plin și sint mulțumit că n'am altă grijă decît să țin ochii larg deschiși, și să întredeschid buzele, în strălucirea asta a liniilor, a culorilor și a zilei.

Iată în fața noastră dincolo de îngustul braț de mare, *insulele Prinkipos*, cu perspectivele lor scaldate de soare, cu umbrele lor de o dulceață neștearsă, cu tonurile arse ale stîncilor, cu nuanțele fine ale liliacilor, cu palatele neguțătorilor și bogătașilor armeni, în mijlocul boschetelor de clematite, de trandafiri, de iasomie, care își aștern umbre tremurătoare în toată lumina asta a păcii adînci.

Iată o oră de cînd mergem cu trenul. Ne oprim la *Bostandjik*. Stăm cîteva minute în stația aceasta, înconjurată de vile, la ferestrele cărora apare din cînd în cînd cite o femeie cu ochii mari negri ațintiți asupra noastră, cu un vâl străveziu peste bucele negre, cu miinile albe încărcate de brățări și inele, cu cercei de aur în urechi și colane în jurul gîtului; ridică storul, privește surizînd, apoi dispare după ce și-a satisfăcut curiozitatea care a făcut-o să-și părăsească o clipă dulcele-i „farniente”. Sărmane femei! *hanum, odalisce și cadine*, sărmane desmoștenite de credință, de speranță și de fericire, lipsite de drepturi, suse, umilite, mutilate în iubirile lor, gonite dela cămin, sclave ale unor capricii dela care se pot teme de tot și să nu spere în nimic.

Ne reîntoarcem în același aer curat, aceiași strălucire a pă-

mintului vesel, a apelor ale căror transparență mișcată trimite mii de sclipiri de lumină, a cerului limpede, și în aceeași bucurie care plutește, care triumfă, care se înalță ca un imn de slăvire din fundul apelor, care se joacă pe țârm, care cîntă pe coline.

Iată-ne iar în Pera. Mi-e foame. Mîncînc cu puțină plăcere mîncările europenești prin varietate, dar orientale prin gust. Dacă n'ar fi belșugul de fructe (portocale, smochine, banane, curmale), riști să te ocupi mai mult de deranjul stomacului decît de plăcerile călătoriei.

O ultimă plimbare prin străzile negustorești ale Galatei, prin vastele sale magazine de piatră, închise cu porți de fier, urmați de cîntecul *bacșișului* cerșit de zeci de glasuri; cumpărături de citeva „suvenire”, în tocmeli nesfîrșite, și pornim spre port. „România” ne așteaptă. Plecăm spre Smirna, cu regretul de a părăsi natura asta a contrastelor, dar cu mîngierea că o vom revedea după zece zile și o vom cerceta atunci mai liniștiți, mai obișnuiți cu soarele acesta nou, care luminează altfel contururile, și care ascunde ungherele.

Marea de Marmara. Dardanelele. În Arhipelag. Smirna. — Vaporul lasă în urma lui brațul argintie. Oglinda albastră a Bosforului cu reflecte de azur limpede, se depărtează. Orașul se micșorează, învăluit în vîlul strălucitor din care es clădirile sale, Kușii străbat în sbor repede incandescențele de lumină, delfinii sar în drumul acesta de aur, o brumă purpurie plutește de-asupra Galatei, turnul strălucește ca o coloană aprinsă de foc. Imaginea plutitoare a Stambulului puternic și grațios, apoteoza asta de culori, de linii și de grație, te cheamă, te farmecă, te înving. Sufletul simte ceia ce simt ochii cînd au privit mult soarele, imagini strălucitoare stau în fața lui, și cu cît întunericul se face mai mare, cu atît tablourile se colorează.

Ce să mai spun? Marea aceasta sub toate culorile, oglinda aceasta de cositor șters pe care o bate elicea, pe care trec pînzele ca niște aripi mari, liniștea inserării, imagina dispărîndă a acestei metropole a păcii, și întreaga magie a orientului, au isprăvit visul și au desăvîrșit orbirea.

Iată luminile risipite ale *Dardanelelor*, cu silueta nedeslușită a vaselor de război. Sintem în *Marea Egee*. E plină noapte și timpu-i furtunos. Stau pe punte și ascult cîntecul negru al vîntului printre frînghii. De-odată, în ecranul sumbru ce astupă orizontul, văd o aparență de lumină, un fulger slab care n'a făcut decît să brăzdeze întunericul și să dispară. Dar citeva secunde după aceia, aceeași lumină sfișie spațiul din nou, mai vie, mai tăetoare și bruscă ca o lamă de oțel în mișcare, prea sus pentru a fi un semnal, prea jos pentru a fi o stea pe cer. Un marinar lingă care stau, cu ochii săi ascuțiți de om de mare, care văd mai departe ca aceia ai celorlalți oameni, a observat la rîndul său focul acesta intermitent ce se abate circular pe mare ca un uriaș liliac luminos.—E farul din *insula Tenedos*, îmi zice el. În clipa aceasta mi se părea că văd în lumina aceasta crainicul

tainic al unei forțe supraomenești. Imi părea că anunță omenirii în primejdie că omenirea ocrotitoare veghează asupra celor ce sînt jucăria oceanului. Din înălțimea coloanei sale de piatră, cași muezzinul din minaretul moscheei, el proclamă datoria nemuritoare, ajutorul și devotamentul.

Zăresc și coasta muntoasă a insulei Tenedos, cu amintirile sale din războiul Troian, azi chee a Dardanelelor. Mă culc. A doua zi, cînd mă deștept, cerul e senin de-asupra luciului mării potolite. Am lăsat în urmă *insula Mitylene*, vechia *Lesbos*, și în curînd intrăm în adîncul *Golf al Smirnei*, protejat de enorma peninsulă muntoasă *Cesme*. Mergem printre țărnișurile stîncose și apropiate ale golfului acesta ce ți face impresiunea unui fluviu puternic, cu malurile întărite din loc în loc de redute cu tunuri ce se mulțumesc cu amenințarea inofensivă, și, de-odată, la o cotitură a golfului, drept în fund, apare în feeria neașteptată a priveliștei ce incită sufletul, Neapolul asiatic, *Ismir* al Turcilor, cascadă strălucitoare de case ce par că se rostogolesc unele peste altele, din susul muntelui până în mare. Ai zice spuma unui torent, o spumă de o albeață nebună, tăiată doar de roșul acoperișurilor, sau de verdele închis al chiparoșilor; și din loc în loc, ca o spumegare mai mare, o moschee ce lucește sub soare.

În cadrul munților golași, dar cu contururi puternice: *Mimas*, *Sipyle*, și *Tmolus*, *Smirna* își desfășoară cele patru cartiere: *cartierul turcesc*, în amfiteatru, pe coasta *muntelui Pagus*, labirint de ulicioare întortochiate, aproape întunecoase, cu minarete svelte, cupole de moschee, și sus de tot, chiparoșii cimitirului musulman; *cartierul franc*, de-a lungul țărnișului golfului, pavat și străbătut de tramvay, cu oteluri frumoase, cu cafele moderne, cu case cu fațada de marmură, în stilul palatelor venețiene, și pretutindeni, mulțimea cosmopolită care vorbește mult grecește și mult franțuzește; *cartierul ovreesc* și *cel armean*. Dar niciunul din aceste cartiere nu are adevărate, frumoase monumente, și niciuna din cele douăzeci de moschee nu e curioasă; poate doar *monumentul jubiliar cu ocazia celei de a 25-a aniversare a suirei pe tron a Sultanului*, atrage atenția. Clădit în stil maur, cu colonade de marmură colorată, impestrițat de arabescuri în același ritm, în vîrf cu semiluna de aur, cu cișmele sub cele patru bolți, se odihnește ars de soare, pe nisipul țărnișului mării. Iată și bazarul: animație, mișcare de furnicar în dedalul său de străzi, de ulicioare, de răscruci ce fac un oraș în oraș, cu o populațiune ce mișună în costume pitorești. Pornim pe coasta *muntelui Pagus*. Lăsăm în urmă cartierele noi, și urcăm panta îndrăsneață a orașului turcesc, pe străzile umbroase, abea late de doi metri, unele cu trepte de bolovani, altele netede și alunecoase, tăindu-se în unghiu drept, sau isbindu-se brusc și descriind zigzaguri neașteptate. Am trecut cele din urmă case și pătrundem în grădinile ce inconjoară orașul până 'n virful muntelui. Leandrii și mușcatele cresc ca arbuștii, într'atita splendoare de purpură,

încit licăriri filiiunde ca niște fluturași, se desfac de pe corolele lor și vin să-ți isbească pupila. Și de jur împrejurul acestor buchete, iată smochini, iată arbori necunoscuți, copiii ai tropicelor aclimatați în aerul dulce al acestui colț mediteranian, ce foșnesc, ce îmbălsămează aerul, ce se încrucisează și încadrează colțuri din cer în arabescurile fantastice ale ramurilor lor.

Iată-ne în virful muntelui, între ruinele *Acropolei*, cu subteranele-i grecești, cu arcadele-i bizantine. Cătreerăm bolțile nesfârșite cu zidurile groase de doi metri, cu bolovanii sgritaiți de iscălituri. Ce n'a putut face dăinuirea vremii, a făcut mina de copil răslățat a omului. Eșim afară. E senin, dar vintul aproape ne doboară. La picioarele noastre, Smirna își răsfață acoperișurile de olane roșii între verdele sumbru al chiparoșilor. Pe chei, masa groasă a căzărnilor turcești, înconjurate de corturi. În largul mării, izolat, „Romînia“ pare că ne chiamă. Inchid ochii pe jumătate și, privind printre gene, îmi inchipui că stau sub cerul Neapolului. Și în adevăr nu's departe de realitate: aceeași perspectivă, aceeași mare mediterană, același soare, aceeași vegetație generoasă; numai orașul și oamenii sint alții. Orient și occident, trecut și prezent, moarte vie și viață moartă.

Se 'ntunecă; plecăm. Lumini răslețe se aprind ici și colo pe fondul nelămurit al muntelui, apoi de-odată cheiul întreg strălucește sub razele puternice ale lămpilor electrice, ce reflectă în apă globuri luminoase, întretăiate de tremurul mărunț al undei, sub suflul răcoros al vântului inopțării. Lumini se 'ndepărtează din ce în ce, golul se deschide, unda spumegă sub brăzdarul vaporului.

În Mediterana. Alexandria. Spre Cairo.—A doua zi e același cer senin. Mergem de 12 ore și mai avem încă 26 până la Alexandria. Pentru mine, care traiesc în plin aer al mării, care asist, clipă cu clipă, la toate fazele zilelor acestea amețitoare, orele se succed pe nesimțite. Îmi pare că starea cerului regulează la fel aceia a minții. Și una și alta sint senine. Și ce dulce e ținutul care permite astfel de odihnă!

Rezimat de paserelă, priveam culorile pompoase cu care soarele apusului împodobea orizontul. În larg, spre sud-est, cerul era de un albastru șters ca peruzeaua; marea dimpotrivă era de un albastru intens și întunecat. La apus, cerul devenise pe nesimțite de un brun luminos, aproape portocaliu. Cîteva corăbii lunecau ușor pe apă; cele care treceau în partea opusă soarelui își aveau pînzele, abea umflate, cu nuanțe purpurii; acelea ale bărcilor ce treceau într-o ochii mei și orizont se desprindeau în negru pe un fond de aur. Marea era unită, calmă și greoaie; ai fi zis aur topit. Puțin mai tirziu, toate culorile deveniră mai închise, adierea luă mai multă putere trecînd spre răsărit, astfel că suprafața mării se sbîrci ușor, brăzdată de soare cu albastru întunecat și cu galben luminos, ca acele frumoase mătăsuri cu culori schimbătoare pe care le purtau odată boeroaicele noastre. Puțin după aceea, luna se ridică mare și roșietecă, cu o aureolă

ciudată în juru-i, presărînd în brazda lungă, rămasă în urma vaporului, scîlpiri luminoase ca acelea ale miilor de licurici.

A doua zi, dimineața, începe să se zărească coasta joasă a Egiptului cu palmierii ce dau nota locală. Vaporul ocolește lucrările noului dig al Alexandriei, ce înaintează doi kilometri în mare, apoi se oprește spre a suferi vizita medicală. Doctorul se scoboară, pilotul portului se urcă și intrăm în port. Debarcăm pe cheiul pavat, în strigătele hamalilor și ale unei mulțimi sgomotoase, ce urlă un nu știu ce care te face să te strecuri cu minile la urechi.

Un Englez debarcase odată la Calais, în Franța. Un sărac vine înaintea lui și-i cere pomană. Englezul ia carnetul în care își nota impresiile de călătorie, și scrie: „Francezii, popor de cerșetori”. Apoi, satisfăcut, sigur de a cunoaște bine obiceiurile Francezilor, se întoarce la Londra. În graba în care ne suim în trenul ce ne așteaptă pe chei, și'n care ocolim orașul până la gara liniei spre Cairo, n'ași putea decît să procedez ca el. Deci scriu după ce am privit orașul din fuga trenului: „*Alexandria* n'are un caracter hotărît: port european cu mulțime cosmopolită și cu cerșetori de bacșisuri, oraș european în cadru turcesc, case mari cu terase, bulevărde, piețe, monumente, antrepozite și magazii, afișe de spectacol în franțuzește, moschee și palate, Greci, Italiani, Francezi și cîțiva Turci falși, ruine de întărituri, nisipuri, palmieri și cactoși”.

Plecăm din gara principală, instalați în vagoanele confortabile ale expresului, ce ne va duce în trei ore la Cairo, pe o căldură înăbușitoare. Mergem de-a lungul lăcului *Mareotis* sau *Maryut*, ce și întinde până'n marginea orașului apele-i mai joase ca nivelul mării, pe care trec în zare *dahabiyele* cu pinzele umflate de vîntul cald ce ne aduce din cînd în cînd adieri zădarnice, pe ferestrele vagonului. În curînd încep cîmpurile de bumbac; iată *Damanhur*, cu minaretele dominînd casele și cu fabricile de bumbac situate pe o înălțime; lingă șine e cimitirul arab. Ținutul începe să devie mai fertil; se văd apărînd sate de pămînt ce par ruine în mijlocul buchetelor de palmieri și de tamarixi. Trecem largă ramură a *Rozettei*. Iată *Tanta*, oraș întins cu edificii mari; fabricile de bumbac mărturisesc bogăția ținutului. Trecem ramura *Damiellei* și în curînd ne oprim în *Benha*, renumită pentru abundența strugurilor, a mandarinelor și a portocalelor sale roșii. În toate părțile un orizont depărtat și vaporos, în care ochii se obosesc, și poate s'ar plictisi fără nou-tatea impresiilor simțite. În sfîrșit, în spre punctul de întîlnire al celor două brațe, încep să se vadă, la răsărit, *munții Libici*, și în spre sud-vest, trei mase izolate pe care le recunoști după forma lor că's piramidele. Apoi, după o pădure de palmieri, apar înălțimile *Mokattam*, cu citadela Cairului și sveltele minarete ale moscheei Mohamed-Ali. Vile și grădini sint lăsate în urmă, trenul se oprește.

Cairo. Moscheele. Citadela.—Sîntem în una din cele trei

gări ale Cairului, în cea mai mare, în cea mai frumoasă, clădită în stilul maur. Am pornit pe jos în oraș; mare e mirarea mea care am venit să fac temenele slavei vechilor zei și vechilor zeițe, lui *Toth*, lui *Horus*, lui *Ambis* și zeiței *Sekhet*. Trăsuri numeroase se ceartă pe cinstea și ciștiștigul de a te duce la hotelurile cele mai moderne. Trecem pe străzi asfaltate, de-a lungul cărora se nșiră luxul otelurilor pariziene, magazinele mondanității și eleganțelor, teatrele, cazinurile, cafeurile, care-ți fac impresia unui oraș al plăcerii și al modernismului. Iată-mă la hotel, nu la unul din acelea, în care găsești tot confortul imaginabil și toată scumpetea neînchipuită, ci la una din acele primitive pensiuni, în care nu te poți plinge decât de ușurința cu care ți s luași piaștrii. Sînt la un „Pension Suisse“ în fața *Grădinii Ezbekiye*.

După o odihnă necesară sub soarele Egiptului, și în timpul cel mai călduros al zilei, mă duc să văd Cairul cel adevărat. Nu Cairul eleganțelor riscate și al lui „Semiramis-hotel“, ci Cairul vechiu, Cairul arab în care simți sufletul bătrînului Egipt cu simbolurile, credințele și adorațiunile variate ale naturii plutind de-asupra subtilităților atracțiilor noi. Sînt pe *Sikké-el-Gedidé*, prelungirea lui *Mousky*, a principalei artere de comunicație a orașului. Ce deosebire între pitorescul cartierului arab și „funambulescul“ cartierelor europene *Ezbekiye* și *Ismailiye*. Văd aici bazarurile vechiului Cairo, cu negustorii lor, cu covoare, cu mătăsuri de Damasc, sosite ades din atelierele din Lyon sau Crefeld, văd moscheele nenumerate ale acestui oraș de moschee, și un întreg popor ciudat, în picioare sau ciucit, în străzile sucite. Poți rătăci în siguranță pe aceste străzi; poate că e din cauza organizației noi a orașului, sub domnia învingătorilor. Există o poliție bine organizată, compusă din câteva sute de agenți, care brăzdează stradele, veghind asupra celor care merg pe jos sau pe măgari în toate colțurile cetății.

Iată vinzătorii de apă, cu burduful plin în spinare, sau dus de măgar, ținînd în mînă două pähărele de aramă pe care le lovește unul de altul, oferind un lucru atît de rar și de necesar în orient: *apa*. Colo trece un Arab înalt, slab, cu barba încărunțită, învăluit în burnuzul său alb: e un *Beduin*, rătăcitor ce și-a părăsit o clipă tribul ca să calce caldarîmul orașului, și să plece apoi cugetînd că tot e mai bine o viață mizerabilă dar liberă, decît sclăvia unei vieți ce nu e făcută să se încălzească la flăcările confortului englezesc.

Cartierele antice sînt destinate să dispară și ele în curînd. Luxul european își va continua cucerirea, și va sfîrși prin a risipi pretutindeni locuinți frumoase, case de confort și de petrecere. Vom vedea poate în inima citadelei, hoteluri, lumină electrică, varieteurî cu cîntăreți și cîntărețe. Orașul cel vechiu va face loc unui banal întreprins de comerț și plăcere, unde plutocrația lumii întregi va veni să petreacă iarna. Odinioară zăreai pe malurile Nilului, crocodili dormind, sau aruncîndu-se cu sgo-

mot in apele fluviului. Dar au dispărut mai toți spre a se ascunde dincolo de cataracte. In fața vaporului, crocodilul s'a retras. Incurind, in fața circulației engleze și europene, întreaga lume egipteană va face cași crocodilul. Unde o vom mai găsi ascunsă?

Dar ceia ce face frumusețea orașului arab sint moscheele. De-a lungul străzilor ele se înșiră uneori trei-patru in rind, răzimirându-se unele de altele și amestecându-se. Pretutindeni, in aer, se'nalță minaretele lor brodate cu arabescuri, cizelate, pline de cea mai schimbătoare fantezie. Unele au mici balcoane, colonade, altele sint așa de dantelate incît zărești cerul prin găurelele lor; unele sint in depărtare, altele in apropiere, de-asupra capului meu parcă; ori unde privești găsești altele cit vezi cu ochii. *Trei miș de moschee!* Zidurile lor drepte, puțin cam severe, îngăurite de mici ferestre de ogive, se'nalță de-asupra caselor mărginașe; ziduri cenușii dind in roz, zugrăvite cu linii orizontale de un roș care s'a vestejit la soare; ziduri încununat totdeauna cu șiruri de trifoiuri imitind crenelurile. Fiecare din aceste moschee își are sfântul său, al cărui nume il poartă, și care doarme alături, într'un kiosc; și acest mausoleu are totdeauna de-asupra o cupolă specială, înaltă, ciudată, ce se urcă spre cer ca un bonet gigantic de derviș.

Iată *moscheia lui Hasan*, cu arhitectura ei in formă de cruce enormă, grațioasă, elegantă, cu minaretul său de 82 de metri, cel mai înalt din Cairo. Se spune că mâinele arhitectului ei au fost tăiate din ordinul Sultanului, pentru a-l împiedeca de a mai desemna una la fel. In fața e *Giamia-el-Rifayeh*, neisprăvită și lăsată așa de mulți ani, arhitecții arabi actuali nefiind capabili s'o termine, iar cei creștini fiind oprii dela acest lucru, căci fondatoarea moscheii, mama kediului Ismail Pașa, a jurat că mina unui necredincios nu o va atinge niciodată.

Ziduri puternice cu turnuri crenelate se'nalță brusc de-asupra caselor îngrămădite: e *citadela*, e inima de piatră a vechiului Cairo. Clădită pe o înălțime ce domină orașul, te uimește prin mărimea și grosimea celor trei rinduri de ziduri, deschizindu-se prin bolți largi in formă de potcoavă, cu creneluri centrate. Construită in 1166, zice-se din ordinul lui Saladin, cu pietre luate din micile piramide dela Gizeh, citadela era cheia unui sistem de fortificații ce apărau Cairul. Ea a fost de fața la lupte, la prăbușiri, la hecatombe, la sacrilegii; iar acum, ajunsă cazarmă englezească, trimite ecoul pașilor highlanderilor ce es din ea, in sunetul unel muzici englezești, țapeni, mândri, aroganți, ca niște stăpni. Ei sint cucerirea, ei sint dominația cea mai temută, și cea mai neînfrintă.

Sintem in centrul Citadelei, in fața *moscheii Mohamed Alii*. E cea dintâi oară cind văd atita marmură. Colonadele, bolțile, fântinele, caldarimul curții, zidurile, totul e de marmură roz cu vinișoare roșcate, marmură luată din carierele dela *Beni-Suef*. Intru in curtea inconjurată de galerii boltite tot cu marmură. In

mijlocul ei e o fintină în gustul turc rococo. De aici privesc moscheia cu cupola-i în stil bizantin, răzimată pe patru stâlpi pa-trați, cu domu-i lucitor, sub razele soarelui ce apune, cu cele două minarete subțiri, cu trei rânduri de balconașe. Intru. Din prag întrevăd adncimea tăcută în penumbră. E răcoare și e liniște. Ești uimit de atita spațiu gol în juru-ți, de înălțimea bol-ții, de sonoritatea zidurilor. Ridic capul în sus. De-asupra, în lo-cul unde începe înclinarea cupolei, se văd strălucind o mulțime de geamuri mici, ferestruici instelațe cu verde, cu roșu și cu galben, mozaicuri tăiate în mii de bucățele asemenea, adunate spre a forma desemnurile arabe ce samănă cu cristalizațiile va-riate la infinit ce le găsești, uitându-te la microscop, în fulgii de zăpadă. Iată *Mihrabul*, sfântul mihrab, în fund între colonade. Impodobit cu cea mai minuțioasă bogăție, cu colane mici de la-pis, eșind în relief, încadrind mozaicuri așa de delicate, încit sa-mănă unor dantele, cu capiteluri în toate stilurile, ce vin de de-parte, din noaptea anilor, din timpul sbuciumărilor religioase de odinioară și care mărturisesc trecutul uimitor al văii Nilului. În fund, la dreapta, e mormintul lui Mohamed-Ali, înconjurat de un grilaj admirabil.

Es afară; ocolesc moscheia până la parapetul dinspre sud-vest, în fața palatului Kedivial. Sint un nu știu ce negrăit când cuprind cu vederea, în lumina nesigură a amurgului, orașul de un gri gălbencios, cu mulțimea de domuri și de minarete, cu grădinile și colinele morilor sale de vânt, și când zăresc, colo spre apus, eșind din norul nelămurit de praț, ca imaginea unui miragiu, vârful piramidelor aprins sub cea din urmă rază de un roș nou al soarelui.

Ne-am reintors la hotel. E seară. Mă urc pe terasă, de-asu-pra celui din urmă etaj. Cit văd cu ochii împrejur, lumina pu-ternică a lămpilor electrice, cu nuanțe roz, arată mai bine con-trastul dintre vechiul oraș al amintirilor și noul oraș care dacă n'are un grăunte din colbul trecutului, are pe *Eldorado* (numai pentru domni). Dedesubt, mișcare și sgomot, treapătul mărunt al măgarilor goniți de turiștii lacomi de senzații noi, pe asfaltul u-dat al străzilor, țipetele vânzătorilor de toate lucrurile inchi-puite și neinchipuite, care au și ce le ceri și mai ales ce nu le ceri, isbucnirile orchestrelor ce cîntă în baruri și cafeuri.

Aceasta e impresia ce ți-o lasă Cairul în prima zi când îl vezi: oraș de reculegere sufletească și oraș de petrecere, *eri* și *azi*.

La Sakkirah (Memphis).—Sint oarele opt dimineața. Ple-căm să cercetăm ruinele vechiului Memphis. Mergem o oră cu trenul pe lângă tufișuri de curmali, la a căror umbră ușoară pasc turmele, pe cînd fellahii pașnici duc pe cîmp măgarușii lor cu picioarele subțiri. E liniște și curat sub înaltele buchete de frunze verzi pe care un vînt căldicel abea le mișcă. Îți face impresia că ești într'o zonă fericită, unde viața pastorală trebuie să fie ușoară. Dar colo, înaintea noastră, e o altă lume, ce se apropie din ce în

ce; ea, parcă, inspăimintă ca o apariție a necunoscutului, a haosului, a morții universale.... E pustiul, pustiul dominator, cu tonurile sale galbene, cu dungile sale vinete, cu nisipurile ce-i dau înfățișarea unui zid moale, a unui nor de spaimă, a unui val enorm ce nu se mișcă, dar care ar putea să pornească și să înghită totul. E *pustiul memfit*, adică o necropolă fabuloasă în care oamenii de odinioară au îngrămădit timp de trei mii de ani morții îmbălsămați; iar de-asupra nisipurilor, risipite în toate părțile, piramidele, coșciuge de mumii.

Am ajuns la *Bedrachein*. Pornim călări pe măgari să străbătem cei șapte kilometri ce-i mai avem până la mormintele boilor Apis și ale dinastiei a V-a. Treceam pe dinaintea celui mai virstnic din orașele egiptene, capitala vechiului imperiu, *Memphis*, cu un sentiment de încremenire. Cum? Nimic n'a mai rămas din vechea cetate? Totu-i ras dela pământ? Nu mai rămân decit niște gropi săpate, din fundul cărora se înalță citeva ziduri negre; de-asupra lor e astăzi *Mit Rahinē*, un sat murdar. Mergeam prin nesfirșita pădure de palmieri. Iată în mijlocul ei *Colosul lui Ramses al II-lea*, din care unul e proprietatea Englezilor. Pădurea se sfirșește; intrăm în satul *Sakkirah*. Abia am eșit din el și sosim la marginea regiunii ce ne inspăimintă. Incepem să urcăm o coastă; pasul măgarușilor noștri nu se mai aude; e tăcere, ai zice o tăcere de respect ce se impune dela sine. Urcăm și scoborim; valea de verdeață, de viață, dispăre, ascunsă de un șir de dune.

Iată-ne în regatul morților,⁽¹⁾ sub căldura înabușitoare. N'a profanat încă nimeni pustiul acesta memfit cu hotele și drumuri de automobile, cum e în micul pustiul al sfinxului. Nu vedem pe nimeni, niciun indiciu al vremurilor de azi în mijlocul undulațiilor acestea galbene cenușii, în care părem pierduți ca în mijlocul unui ocean. Nu se văd decit siluetele piramidelor veșnice ce se ridică, uriașe, din loc în loc, la întâmplare, unele pe jumătate prăbușite, altele aproape neatînse și păstrindu-și încă virful ascuțit. Numai ele mai brâzdează azi necropola aceasta lungă de mai bine de șapte kilometri, care fu acoperită de temple, de o măreție și de o enormitate neînchipuită pentru mințile din zilele noastre. Afară de *piramida cu trepte*, cea mai înaltă, toate sînt clădite în aceeași concepție de triunghi, figura cea mai simplă din geometrie, și forma cea mai stabilă din arhitectură. Și acum, cînd au luat și ele culoarea moartă a pustiului, stau ca niște oseminte, ca niște fosile enorme ne mai avînd contemporani pe pământ.

De-odată, o casă, un fel de baracă, apare izolată în mijlocul pustiului. E *casa egiptologului Mariette*, învechită și pe jumătate îngropată în nisip. Stăpînul ei a murit de citeva zeci de ani (la 1881), după ce a făcut descoperiri minunate în ruinele vechiului Egipt; azi casa servește ca loc de popas călătorilor ce vin să cerceteze ruinele. Ne oprim pentru odihnă și pentru masă.

La două sute de metri de aici e *Serapeum*, locuința veșnică a *boilor Apis*, seniorii necropolei. Scoborim printr'un coridor strimt în pantă repede, între pereți de piatră și nisip. Sintem în curind adăpostiți de soare, dar din fundul întunecat al subteranelor funerară vine ca o răsufare uscată și caldă. Am trecut pragul, e întunec. Se aprind luminările. Mergem mereu ocolind, întâlnind în drumul nostru blocuri prăbușite, rămășițe gigantice, suferind o căldură mereu crescândă. În sfârșit, ne apare artera principală a hipogeului, lungă de 150 de metri, tăiată în stînga. E un loc grozav, în care te apucă dela intrare sentimentul lugubru, sub apăsarea zdrobitoare a supraomeneșului. Flăcările luminărilor ne arată la dreapta și la stînga imensei subterane caverne sepulcrale patrute și asemenea, făcute dintr'un singur bloc de granit rar, lucios ca marmura. Niciun ornament; dar privind de aproape, observi pe pereții netezi inscripțiile hieroglifice ce arată iscălitura lui Amasis sau Cambyse.

Serapeum fu descoperit de Mariette la 1851. Emoțiunea savantului fu mare cînd, pătrunzînd cel dintîi în subterane, găsi pe nisipul fin cu care era acoperit solul, întipărirea picioarelor goale ale lucrătorilor care, acum trei mii și două sute de ani, culcaseră pe zeu în mormîntul său. Degetele egipteanului care închisese ultima piatră a zidului ridicat de-a curmezișul porții, lăsaseră urme pe ciment.

Eșim din catacombele calde spre a avea din nou în fața ochilor imaginea grozavă a pustului și triunghiul tainic al piramidelor ce ne așteaptă, înșirate în aceleași locuri ale veșniciei.

Dar mai avem de văzut *cavouri* *dinastiei a V-a* *Ti*. Iată-le numeroase, risipite sub giulgiul galben al nisipului. Făcute din piatră și cărămizi, aceste cavouri sau *mastabas* adăposteau sub figurile pictate și sub ornamentele săpate în piatră, trupurile învăluite în bandelele ale bărbaților și femeilor ce stăpneau vechiul imperiu egiptean. Și de două mii de ani de cînd descoperitorii se inverșunează să desgroape sarcofagiile și comorile de aici, tot nu s'au isprăvit rezervele subterane; mai rămîn, desigur, pleiade de adormiți nederanjați ce nu vor fi descoperiți niciodată.

Ne întoarcem, nu cum am plecat din Cairo, ușurei, veseli, ci cu mai multă seriozitate în minte, cu mai multe gânduri melancolice, cugetînd la masa omenească care a visat, a tăiat sau a pictat aceste imagini, și care doarme aici, după cum vom dormi și noi odată, nu în plin nisip, ci la umbra sălciilor sau chiparșilor noștri, într'un pămînt ce ne va minca iute, avînd de-asupra noastră o piatră repede doborîită și care nu ne va păstra numele cum sint păstrate ale celor vechi. Ei aveau o locuință veșnică, noi avem, chiar după moarte, o locuință de o zi...

Ne apropiem de Cairo. Soarele e aproape de apus, dar așa de schimbat sub vălul de nori ce-l acoperă, încît ai prefera să nu mai fie; pare că nu mai luminează nimic, ci stă ca un

glob roz ce diformează și privește lucrurile ca un imens ochi ușters ce se închide în moarte.

Sintem în oraș, în mijlocul furnicării lui șgomotoase de noapte, mulțime compactă, îmbrăcată în toate felurile, împestrată în toate culorile: fellahi și negustori, Europeni mulți și indigeni puțini, fesuri și pălării de pae, turbane și jobene. Mă plimb uimit de atâtea cafeuri și cazinuri, teatre și operă, Alcazar parisian și Eldorado egiptean; ici echipagii în goană, colo automobile în așteptare. Muzici și orchestre, cîntăreți și cîntărețe, aparițiuni de dănuitoare și producții de varietăți, negustori ambulănți anunțindu-și marfa de fleacuri ce te atrag și dau prilej speculației, vitrine iluminate în toate felurile, baruri pline de o mulțime veselă care ai crede că nu știe decit să petreacă.

Oraș de frământare: negustorească, de speculație și Cookism, ziua; oraș de vis, de viață dulce, de plăcere, de joc și de iubire, *noaptea*: iată Cairul modern.

Muzeul, Grădina zoologică. Piramidele dela Gizeh.—E dimineață de tot și totuși e cald. Mă scobor din cameră, traversez strada și iată-mă în *Grădina Ezbekiye*. Ce plăcută e răcoarea ce se scoboară din frunzișul palmierilor uriași, cu frunzele de un verde închis, cum nu-l găsești decit în grădini! Pomi și arbuști indigeni, floră bogată și puternică, adăpostesc sub umbrele lor iarba mărunță și ciudată care totuși rămîne de un verde neclintit sub căldura omoritoare. În mijlocul grădinii e o înălțime artificială cu un belvedere și o grotă draguță.

Iată-ne toți reușiți. Plecăm spre *Muzeu*. Trecem prin imensa piață a *Operei*, cu hotelurile-i luxoase, „Continental” și „Semiramis”, cu tramvaiele și automobilele ce se încrucișează din toate părțile, mergem între șiruri de vile și clădiri în toate stilurile, pierdute în mijlocul grădinilor de flori; am ajuns la *Muzeu*.

E o operă franceză Muzeul acesta, fondat acum 45 de ani de faimosul egiptolog francez Mariette. Face impresie clădirea aceasta impunătoare, cu domul din mijloc, construită mai mult din piatră, cu geamlucuri puternice și cu întreaga-i înfățișare de de un stil nou, în care orientul și occidentul și-au dat mina să facă ceva solid și practic. Bustul lui Mariette te primește dela intrare. Avem norocul să întîlnim în sălile Muzeului pe d. Maspero, directorul actual și continuatorul operei lui Mariette, care cu multă bunăvoință ne dă lămuririle necesare.

Rămîi uimit, nedumerit, de mulțimea și varietatea operelor de artă, de rămășițele vechii civilizații egiptene, adunate aici, etichetate, împărțite pe categorii, așezate cu grijă și cu pricepere. Nu te rătăcești într'un labirint zădarnic ce ți-ar încurca mintea, ci poți admira în liniște toate fazele civilizației celei mai vechi dintre țări, sub toate formele ei și în toată strălucirea sa uriașă.

Figurine și imagini de zei, statuete în picioare și așezate de regi, cu forme țapene, cu membrele apropiate de corp, cu înfățișarea cu altă mai-stingace cu cit statuia e mai mare. Unele

de lemn, altele de bronz, cele mai multe de piatră. Ici o statu-
etă cît pumnul, colo capul colosal al unei statui ce n'ar încă-
pea în muzeu. Regi și zei: Amon și Thoutmes, Osiris și A-
menemhat, Anubis și Seti, Ri și Amasis, sub privirile fixe ale
lui Horus și Ramses.

Iată și baso-reliefurile cu scene din viața regilor și zeilor.
Ici, unele, desemnate cu o simplă linie gravată în piatră; colo,
altele, scobite ca literele unei stampile; dincolo, altele, scoase în
relief cu toate amănuntele feții, costumului și accesoriilor pictate.
Desemnuri naive cu corpul văzut din față și cu capul din profil,
fără cea mai mică umbră de perspectivă. Într'un colț, coloane
răslețe de temple, acoperite cu figuri și cu hieroglife, pe care
descifrezi misterele religiunii, riturile cultului și dedicațiile pom-
poase ale regilor.

Bucăți de zidărie luate din morminte, pe care stau pictate
scene din viața zilnică: plugari la cîmp, regi și preoți la cere-
monii, soldați la exercițiu, lucrători la muncă; și culorile astea
sînt așa de bine păstrate, sub lustrul neșters, încît te fac să îți pară
o clipă de-atunci și până acum.

Iată mumiile înșirate sub adăpostul de geamuri, trupuri us-
cate, schelet și piele, învăluite în bandele de plină. Bărbați,
femei și copii, regi, preoți și soldați, toți păstrînd aceeași infăți-
șare sub deosebitele coșciuge de lemn, în forma trupului mu-
miei, cu figura celui mort sculptată pe capac.

Unii își mai păstrează obraji plini, de-asupra varului ce le
umple gura, alții își au încă ochii deschiși, cu pupila rigidă dar
întregă. Citesc eticheta unuia dintre ei: *Ramses al II-lea*. Cum,
acesta-i faimosul *Sesostris* al istoricilor greci, învingătorul popoa-
relor asiatice, ale cărui biruințe au fost cîntate de poetul curții
sale, Pentaur? Poate că măreția gloriei postume m'ar fi isbit
mai cu putere, dacă ași fi văzut aceste rămășițe ascunse într'un
sarcofagiu de granit negru cu inscripția hieroglifică a faptelor
lui mari; și ce tristă, ce mică îmi pare amintirea, cînd în locul
sarcofagului văd dulapul de geamuri al unui muzeu, cînd în lo-
cul epopeii lui Pentaur săpată în piatră, văd numărul sub care
e înregistrată mumiile în muzeu. Ramses al II-lea e azi numărul
477! Dacă trupul acesta uscat a adus faima unui învățat, dacă
el e o mobilă de senzație într'un muzeu de rarități, asta nu îm-
pedică ca spectacolul să fie trist, nu de emoțiunea simțită la
vederea rămășiței istorice, ci de gîndul că adeseori savanții în-
țeleg prea puțin puterea de evocare a cadrului în care le-ar sta
mai bine acestor rămășițe, ce cer mai puțin simț practic și mai
mult simț estetic.

Trec în alte săli și iată înșirîndu-se arme și unelte, jucării
de copii și cărțile savanților, vase și monede, animale mumificate
și figurine de pămînt sau de metal, și mai ales bogăția de biju-
terii, în formele cele mai variate, inele cu pecetei, sfînxi și vul-
turași de aur, brățări, colane, cercei, albine atîrnate de lanțuri

subțiri de aur și nenumărate alte nimicuri, toate în legătura cea mai fină și cea mai ciudată.

Părăsesc, aproape amețit, muzeul acesta ce rezumă toată spontaneitatea vechii civilizații egiptene, cu întipărirea ei locală, în care vezi precizia liniilor, mărimea ansamblului, adevărul culorilor, dar toate închise într'o limită fatală, cu neputință de trecut, incapabilă de progres.

*

Indată după masă plecăm spre Gizeh. Trecem din nou prin fața muzeului și iată-ne la marginea orașului, la podul peste Nil.

Nilul, fluviul sfânt, tatăl hrănitor al Egiptului, creatorul celei mai vechi civilizații, ne atrage prin el însuși, și prin amintirile sale. Ce ciudate sînt apele sale, în unele locuri noroioase, dar lovite de soare și luînd toate culorile schimbătoare ale astrului în timpul zilei. Pe malurile lui stau risipite cetățile și ruinele faimoase. Înțelegi perfect pe cei vechi care făcuseră din Nil un zeu pe care-l numeau *Hapi*.

Cu ce venerație îl înconjurau ei pe acest autor al vieții lor, a cărui frumusețe și binefacere e fără seamăn! Cînd își inchipuiau țara fericită din lumea viitoare, cu cîmpurile rodnice, în care grîul atinge înălțimi uimitoare, ei nu o concepeau fără Nil, riul bun și slăvit. Azi Nilul n'a pierdut nimic din seducțiunile, nici din fertilitatea sa. Inundațiile poate n'au aceeași putere ca odinioară, dar totuși dau bătrînului pămînt al lui Khem rodnicia sa. Pe locul unde eri treceau bărcile protejate de zei ale pescarilor egipteni, printre lotușii parfumați și nuferii rozi, azi trec vapoarele agenției *Cook and son*, cu numele lor de zeiță: Hathor, Amon-Ri, Isis, Osiris, ca pentru a te înștiința că te vor duce în locuri sfinte, acolo unde Egiptenii cei vechi se duceau să slăvească dumnezeirea, acolo unde au clădit temple.

De partea cealaltă a riului ne așteaptă tramvaiul electric ce ne va duce la piramide, pe șoseaua dreaptă și largă, adumbrată de dafini și mărginită de vile pierdute în mijlocul verdeții. Cînd cineva ar vrea să părăsească orașul cîteva clipe și cînd s'ar simți dispus la visare și la plimbare, fără altă dorință decît mulțumirea sufletească, n'are decît să meargă pe șoseaua aceasta, creată de galanteria kedicului Ismail față de o grațioasă împărăteasă.

Ne oprim în drum la *Grădina zoologică* (Zoological Garden), cu zidurile ei mari, cu porțile puternice, cu pădurea nesfîrșită de arbori și arbuști, de tufșuri și de flori, de toate formele și de toate culorile. Ici grote artificiale, colo lacuri înconjurate de grilajuri, dincolo poduri suspendate. Și în mijlocul întregului decor de feerie, gînta animală cea mai variată, crocodili și elefanți, șerpi și căprioare, struți și hipopotami.

N'ași vrea să lungesc vorba cu înșirarea tuturor animalelor ce se văd aici, nici cu descrierea caraghioslicurilor maimuțelor, dar trebuie să vorbesc ceva de un spectacol intristător pe care l-am văzut și aici ca pretutindeni, și care mă urmărește de mult. E vorba de animalele sălbatice, tratate într'un mod nedrept și barbar, sub pretext că's „feroce“. Dece feroce? Intrucit leul ce mănincă un miel, vulturul ce prinde un porumbel, sint mai feroce decit barza care înghite o broască sau rîndunica ce mănincă o insectă? Intru nimic; dar sint amenințătoare pentru om, și acesta, spaimă a animalelor, nu admite ca victimele sale să-l poată ataca la rîndul lor. Fiarele sint tratate ca niște criminali. Pentru erbivore, pentru picioroange, pentru paserile aquatice, libertatea relativă, spațiul și exercițiul; pentru fiare însă, captivitatea strîmă în care se pot abea mișca. Și totuși printre fiare se găsesc cele mai frumoase animale ale creațiunii. N'ar fi oare mai interesant să le vezi sărînd și jucîndu-se decit invirtîndu-se necontentî într'o cutie? Priviți leul cu atenție și spuneți-mi dacă e posibil să nu fii impresionat de capul acesta admirabil, de privirea-i adîncă, de întreaga-i înfățișare nespusă de măreție decăzută și resemnată; spuneți dacă nu e crud ca o creatură așa de frumoasă să fie condamnată a muri de anemie și de mistuire a trupului?..

Ne continuăm drumul. De fiecare parte a șoselei, cîmpuri de porumb, de lufernă, de bumbac și de grîu, ondullînd sub adierea caldă a vîntului. Și iată în depărtare nisipul galben succedînd verdeții, mărgînd-o și înfruntînd-o, fără ca ea să-l poată știrbi. De veacuri pustiul stă aici sfîdînd Nilul și rodnicia sa, și opunîndu-le o predecă neînvînsă.

Ne-am oprit! Iată cele trei mase mari de piatră, printre care cea mai mare a lui *Cheops*, ce domină de sus nisipul pustiului; albeața sepulcrală a blocurilor sale de numulit strălucește încă sub soarele arzător; umbra sa imensă se lungeste peste cîmpurile sterile ce o înconjoară, și spre apusul soarelui întunecă cîmpurile de grîu și porumb din Gizeh. M'am așezat așa ca să pot avea o idee lămurită de imensitatea monumentului; niciun cuvînt nu poate descrie sentimentul de zdrobire ce'mi apasă mintea. Mă simt apăsător și mă clatin ca sub o sarcină pe care nisipul de aur și singurătatea o fac și mai impunătoare. Spre deosebire de multe alte ruine mari, piramidele, din orice punct le-ai privi, nu par niciodată o grămadă de sfărămături. Ele rămîn opera minilor omenești. Semnul originii lor apare și reesă totdeauna; și de aici vine, fără îndoială, sentimentul nelămurit de teamă și respect ce tulbură mintea cînd primești, întăia oară, impresia directă a imensității lor.

Dar ești iute și neplăcut distrat de cete de copii de toate vârstele, care te urmăresc cerșînd cu același urlet ce se aude de altfel în tot Egiptul modern: *bacșiș, bacșiș!* După ei te iau în primire oameni în toată firea, care te apucă din toate părțile ca

să-ți arate frumusețile dela Gizeh. Și aceștia cerșesc cu dispare inevitabilul bacșiș, închipuindu-și probabil pe European foarte bogat și foarte naiv, cercind să-l silească să arunce pomana cerută. Dar se retrag resemnați cind nu le dai nimic, spre a se agăța de un alt călător, cu aceeași stăruință și cu speranță că se va găsi unul în atîția ce se va lăsa înșelat de stăruințele lor.

Unii turiști își iau masa la *Mena-House*, un hotel instalat la poalele piramidelor pentru plăcerea turiștilor, un hotel foarte confortabil, cu restaurant și telefon. Alții, în costume europene, iar femeile în toalete deschise—ce contrast cu antichitatea monumentelor!—urcă treptele piramidei, ce samănă cu o scară uriașă, ale cărei trepte sînt formate din pietre de 1 metru de înalte. Guvernul egiptean a încredințat paza monumentelor unui trib de Beduini—vreo 60--care trăesc din ceia ce pot scoate din punga turiștilor. Afacerea e încheiată: doi Beduini te iau de cite o mină, pe tine, bărbat puternic, sau pe dînsa, femeie delicată, și te ridică în sus, în timp ce al treilea te împinge și te sprijină dela spate. Și să nu credeți că Beduinii noștri stau muți în timpul urcușului; nu! ci dimpotrivă cer citeva tributuri suplimentare. Vai de cel ce-i ascultă! Li vezi oprindu-se în flece clipă, așezindu-se, parlamentînd, petrecînd poate pe seama tă, oferindu-ți obiecte tot pe atît de antice pe cît de false.

Iată-te în vîrf, pe o platformă mare, mare cit o odae vastă, în care treizeci de oameni pot sta fără a fi stingheriți. Nimic nu poate reda nespusa melancolie pe care o produce oceanul de nisip, dominat de piramide ca de niște faruri mari. Vezi, într'un trecut nehotărît, sclavii cărînd blocurile acestea enorme, așezîndu-le aici pentru veșnicie cu prețul unor oboseli necrezute. Cite generațiuni s'au culcat aici! Ce cîmp de glorie și de moarte!

La scoborîre, ești din nou turburat în visurile tale. Alți Beduini vin de-ți propun antichități fabricate grosolan și cercind să-ți impue cu sgomot serviciile lor. Ahea ajuns jos, un fotograf îți oferă serviciile sale primite cu plăcere, dar care distrug cași *Mena-House*, iluziunile poetice. Un fotograf, un hotel cu telefon... ce departe sîntem de Faraoni și de robii muncii fără seamăn! Cit despre excursiunea ce a-i putea-o face înăuntru piramidei e puțin plăcută; aerul e rar, înăbușitor; un Beduin te orbește cu lumina și cu firul său de aluminiu. Ahea ești afară ești asaltat de aceleași glasuri asurzitoare, ce te pîndesc de cînd ai intrat.

Mergem pe jos la *Sfinx*, leu colosal cu capul de om, capul lui *Amenemhat al III-lea* din dinastia XII-a. E tăiat în stîncă și amenințat fără încetare să fie înghițit de nisipuri. Marea asta mișcătoare, împinsă de *khamsinuri*, se repede asupra lui, și l-ar acoperi, fără grija ce se ia de a-l curăți de ea. L-au scăpat, ce-i drept, de nisipurile ce-l acopereau, dar cum l-ar putea scăpa de civilizația cea nouă care se'ngrămădește peste el și îl înecă?

Nu va fi oare îngropat sub ea pentru vecie? Arabii, legînd unu-nu știu ce superstițios de leul minunat, l-au numit „tatăl groazei“. El e senin totuși, surzînd cu toate ciuntirile îndurate de fața sa. Oare mamelucii nu-i luaseră capul drept țintă de ochit? Dar, azi încă, deșteaptă o idee așa de mare de putere și de mărime, încît înțeleg foarte bine porecla ce i-au dat-o Arabii. Li privesc cu atenție fața și-mi pare că surisul lui e un suris de amărăciune, ce parcă s'ar întrista de transformarea englezească a văii Nilului, pe care n'o prevăzuse, și care totuși îl face să cugete în creeru-i de piatră: „nimic nou sub soare“.

Ne întoarcem. Soarele e gata să apună, e ceasul cînd Osiris moare și luptă înainte de a dispărea cu Typhon, intunerecul! Acum, cînd lupta se'nchiagă cu geniul nopții, el își desfășoară toată puterea și toată frumusețea sa; razele sale acopăr totul, pustiu și vedeață, cu mantaua lor de purpură. Poate că e singele invinsului ce-i curge din toate vinele, care ineacă pămîntul și care se răspîndește în cer, al cărui albastru îl schimbă într'o pinză de un roș accentuat. Simți că, cu toate eforturile sale, zeul va muri, și că Osiris plecîndu-se la orizont, dinspre lanțul libic, nu va întîrzi să se stingă, să cadă în regatul nopții și în regiunile infernale ale căror stăpîn e el, Typhon. Puțerile i s'au sleit; purpurul cerului face loc unei lumini mai puțin vie, cu tonuri portocalii, ce se'nunecă încet, încet. Și pe cînd zeul moare, o prietenă tăcută, blindă, întristată, se ridică de pe colinele apuse. E luna melancolică, plîngînd moartea fratelui și iubitelui ei. Discu-i palid ea chipul văduvelor cînd iubirea lor s'a scoborit în mormînt, țese lacrimi albe de lumină pe valea Nilului și pe Nil. Ce dulceață nesfîrșită în cer, în razele acestea albe, în fluturările acestea argintii de-asupra apelor, în tăcerea asta nespuse de semînă în melancolia ei! Nu regreți nici flăcările roșietice, nici strălucirea de odinioară, ci lași să-ți pătrundă în suflet cugetările pașnice, triste sau duioase, ce le aduce luna și nopțile luminoase.

Iată-ne iar în Cairul sgomotos de noapte, cu visările curmate de strigăte vesele. Petrecem cîteva ore plăcute la clubul studenților universității din Cairo, în mijlocul tîneretii acesteia expansive și primitoare, ce lasă să-i scape din cînd în cînd izbucniri de ură împotriva dominatorilor pămîntului acesta al lor, pe care ei îl iubesc mai mult din clipa cînd au văzut ceasul ciudat cînd bătrînul Egipt expiră a doua oară, sub invazia Europei și sub mina de fier a Marei Britanii.

Bazarurile. Spre Alexandria. Pe mare.—Plecăm de dimineață să vedem singurul lucru mai interesant ce ne-a mai rămas: *bazarurile*. Nu sînt mult deosebite de ale Constantinopolului, dar au caracterul tipic al Egiptului de azi, tablou de sgomot în cadru mut. Situate în Sikké-el-Gedidé, au îngrămădit în infundăturile lor întunecoase toate curiozitățile orientale: covoare de orient și Persia, mătăsuri minunate de toate felurile, arme și tro-

fee, încălțăminte, șaluri, parfumerii, librării, lucrători în aur fin. Iată parfumurile! Mirosoși moscate, pe care nu le vor primbla niciodată adierele noastre din Europa. Toate semințele țării Faraonilor îngrămădite în sacuri enorme, durah, susan, mei, bumbacul în gogoșa sa din care es fulgii argintii, și frumoasele figuri aproape negre care te fac să cugeți la Osirishii îngropați sub templele Nubiei. Măreția acestor bazare văzute în fugă, coloritul lor imposibil de descris, înfățișarea și obiceiurile preventivoare ale negustorilor, te atrag și te fac să cumperi lucrurile cele mai extravagante, și adesea te întorci încărcat de amintiri draguțe, dar cu punga goală și cu inima indurerată, încercind cu totul un alt sentiment.

Incepe să ploaie. A ploua la Cairo în timpul acesta nu-i un lucru ce se întâmplă des. O vezi aceasta după fețele mirate ale locuitorilor, după figurile decepționate ale călăuzelor ce pierd o zi de câștig. Dar n'avem mulțumirea să ne bucurăm de răcoarea ce se lasă o clipă, căci părăsim „nasturele de diamant ce închide evantaliul deltei” spre a ne îndrepta pe calea întoarcerii. Același drum spre Alexandria, pitoresc și interesant: singurătatea, pustiul, apoi, fără tranziție, cimpia de un verde închis, aproape albastru, și sate, și orașele, în care se înghesuiesc atâtea oameni, pe care nu-i cunosc nici în rangul, nici în meseriile lor, și care mă farmecă prin varietatea costumelor de toate culorile. *Alexandria*, străbătută în goană pe marginea cheiului, și în sfârșit vaporul ce ne așteaptă de trei zile. După o sumară vizită medicală, plecăm. Părăsim, pe o mare neliniștită, țara lui Gizeh, Sakkirah, Abydos și Theba, cu ruinele tăcute, luminate de zeci de veacuri de soare, țara tainei și a reculegerii religioase, pe care simțim mulțumiți că am putut-o vedea înainte de a fi înghițită de civilizația cea nouă sau de a fi expediată în muzee.

Avem de făcut un drum lung până la cuibul nostru, acum când curiozitatea e satisfăcută și când ceasurile vor trece încet sub nerăbdarea ce ne apasă sufletul. Dar la capătul călătoriei e Europa, e România, iar în calea aceasta vom mai găsi lucruri noi, afară de cele văzute în grabă. Și perspectiva aceasta ne ajută să suportăm în liniște drumul. Plutim nelincetat o zi și două nopți, în aceeași mare mediterană, liniștită și alintătoare, cu toate schimbările ei de culoare dimineata, la amiază sau seara. Treccem iar printre insulele risipite ale Arhipelagului: *Karpathos*, *Rodos*, *Nikaria*, *Samos* și *Chios*, cu contururile lor stincoase, de care s'au sfărâmat atâtea corăbii aruncate de valurile infuriate. Azi marea e albastră, lucitoare, liniștită, udind molatecă stincile insulelor; nu-și mai aduce aminte de răul pe care l-a făcut odinioară. Ca și o nebună care și-a omorât copilul și-l leagăna cîntînd, fără a avea conștiință de crima sa.

Carantina. Smirna și Constantinopolul (Bazarul, Seraiul).— După atâtea cale, fără a simți măcar o clipă pămîntul sub talpa

piciorului, sintem nevoiți să stăm în *carantină*. Patru zile pe vapor, în plină mare, la trei kilometri de țărmul insulei *Clisomenia*, avînd în depărtare perspectiva atrăgătoare a Smirnei; — iată un lucru care mă silește să-mi fie necaz, dar să tac! Și totuși am găsit în așteptarea aceasta altceva mai bun decît a dormi sau a măsura puntea. Căci dacă situația asta înțepenită pare sarbădă și lipsită de vioiciune, nu tot așa e tabloul pe care privindu-l de jur împrejurul tău și înțelegîndu-i frumusețea, te face să treci plin de răbdare zilele acestea prea liniștite, sub cerul Mediteranei și'n aerul acesta ce ți vine din larg, și ți umflă pieptul, dîndu-ți senzația aceasta de viață intensă, de plină libertate, atît de depărtată de viața monotonă și prea regulată a fiecărei zile, ce transformă ființa care se desbracă, și care, crisalidă, se preschimbă în fluture în contact cu lucrurile și orizonturile noi.

Ici și colo, albeața curată a insulelor intrerupe linia dreaptă și albastră a orizontului. O mare mărginită aproape de toate părțile în cotitura golfului adînc; aproape un lac, un lac liniștit; un spectacol mai mult odihnător decît ațîțător; marea gentilă, familiară, intimitatea compensînd lipsa nesfîrșitului; toate sinuozițiile malurilor desemnîndu-se în curbe prietenești. Întorci privirea în altă parte și din nou fi-o simți atrasă, din nou visarea se răspindește cași ea, la nesfîrșit. Dar puțin, cite puțin ea se precizează într'un curent: te gîndești la volumul acesta uriaș de apă înaintea ta, în jurul tău, îndărătul tău, al cărui ritm veșnic îl admiri, la seninătatea cerului fără un nor, la dulceața aerului fără o suflare, în care trupul se scaldă și a cărui temperatură nu o mai simți, atît e de egală.

Din susul cerului, soarele aruncă uimitorul sa putere de viață asupra pămîntului binecuvîntat, asupra mării amorțite; munții's copleșiți de verdeață, grădinile răspîdesc ca niște cățui orientale, mirosuri neasămuite; marea poartă ploaia de stele. E copleșirea sub aur, sub parfumuri, sub azur, și sub melopea enervantă a naturii triumfătoare, ale cărei note vibrează și se'nfig în carnea nesăturată de plăcerile nesfîrșite... Dela șase dimineața la șapte seara, soarele străbate neturburat o întindere fără pată a cărei adevărată culoare e albastrul ultramarin. El se scoabără într'un cer senin și dispăre, nelăsînd în urma lui, pentru a arăta poarta apusului, decît un punct roșcat asămănător unei petale de trandafir.

...Atunci stelele se aprind de-asupra liniștitei priveliști ce se șterge în noapte. Mai întăi, le numeri una cite una; apoi cerul este luminat în întregime de ele; și ziua incheiată e înlocuită numai cu semiîntunericul. Marea doarme acum, cum n'am văzut-o niciodată dormind, neturburată de nimic, veșnic limpede și senină, potolită, abea brăzdată de trecerea rară a corăbiilor, cu transparența, strălucirea și nemișcarea unei oglinde. Ochii se odihnesc de feeria zilei; nu mai e hăul de lumină nesfîrșită, ci

e abisul de blindețe, un plescăit alintător al valurilor murinde, incununate, pe crestele lor albe, de fluturași cu luciri de oțel. În liniștea aceasta învăluitoare, sufletul se lasă legănat visător, în ritmul aproape tăcut al frumoasei nopți ce începe. Luna apare albă, între frunzișurile întunecate și nemișcate ale chiparoșilor; apare ca o suverană, și ai zice că la apropierea ei lumea întreagă a tăcut, că doarme, că o auzi respirând, și că răsuflarea ei se urcă, ușor de tot, și se răspindește ca un vâl de-asupra tuturor lucrurilor.

Revăd *Smirna* în aceeași inflăcărare de raze peste albeața cascadei de case. Când privesc soarele puternic ce ne arde de sus, îmi pare că fără el toată coasta aceasta ar fi în doliu: luminile sale aleargă în toate părțile, se răspindesc în mii de scinteeeri pe creasta valurilor mititele sub vântul potolit, risipesc pretutindeni umbrele unei mulțimi ce furnică pe cheurile de piatră, pe ulicioarele întunecoase, schimbă sdrențele murdare în mantii strălucitoare și varsă asupra mizeriilor fără leac dire lungi de speranță...

Plecăm. Apusul e în lumină. Nori ușori plimbă pe mare și pe țarm lungi fiși de lumină ce cuprind în brațe ținuturi întregi și aprind în mare străluciri fantastice, în timp ce în aer cresc linii diafane între cer și pământ, așa cum cad prin geamurile bisericilor, violete, albastrii, trandafirii și aurii, adăogind la aparența aceasta de haos în care simțim tremurul atmosferei, dansul tuturilor moleculelor sale care se desprind, își pierd echilibrul și se prăbușesc în descompunerea tuturor culorilor lor...

Din trecerea Dardanelelor păstrez impresia întăriturilor tăcute de-asupra cărora scilipse baionetele soldaților de pază, tunurile greoaie și învechite, cu mormanele de ghiulele alături, vasele de război, vechi, negre și nemișcate; toate, amenințări nevinovate ce te incintă și care mărese liniștea ce o simți în locurile acestea de visuri.

Profit de cele douăzeci și patru de ore ce am să le petrec în Constantinopol, ultimă etapă a călătoriei de întoarcere, ca să cercetez citeva din vederile orașului pe care nu avusesem timpul să le pot vedea la ducere.

Mă duc la *turnul Galatei*. Abea în pragul lui, și iată că sint oprit de un tinăr ce stă în ușă.

- Nu e voe!
- Dăm bacșiș!
- Bacșiș ioc!

Cum! oare bacșișul numai e în Stambul „sesam deschide-te“ al monumentelor publice? Mirarea e însă scurtă, căci mulțumită ciorovăelii și piaștrilor, ni se dă voe să urcăm cele o sută și nu știu cite zeci de trepte tăiate în piatra enormului zid, și care se nvrtesc în interior de jur împrejurul turnului. Din galeria ce inconjoară crenelurile și ce poartă lanterna, admirăm peisagiul cel veșnic pe care l-am contemplat de atâtea ori, și pe

care îl privesc și de data asta cu o plăcere veșnic nouă. Marea de Marmara pare mai luminoasă, Bosforul mai albastru, moscheele mai numeroase, cimitirurile mai întunecate, grădinile de sicomori mai risipite.

Iată *marele bazar*. În general, comerțul n'are nimic maestos în sine, și la noi bazarele nu te predispun la reculegere. În Stambul, bolțile acestea ogivale, foarte ridicate, umbra ce învăluește o lume nouă, miile de defileuri ale labirintului, figurile impunătoare ale negustorilor cu costume bogate, ciuciți în colțurile lor, toată mișcarea aceasta în mijlocul atitei păci, evocă nu știu ce reminiscență a catacumbelor și pătrunde sufletul de un fel de respect. Priviți *Bazirguianii* (negustorii): iată Sirianul cu trăsăturile fine și pielea albă, Egipteanul negricios, Marocanul cu fața slabă și arămie, ce se razimă pe burnuzul alb sau pe mantaua albastră. Ei nu te chiamă, nu fac reclamă; nici o lăcomie nu-i stăpânește, nici o grijă nu-i muncește. Ceia ce a făcut Dumnezeu a făcut bine; dacă le trimite cumpărători: *Mach Allah!* (de minune, slavă Domnului); dacă nimeni nu se apropie de ei: *Olsun!* (așa să fie). Și armonia ar fi prea perfectă fără strigătele ce izbunesc în unele colțuri, reclame ale Turcilor tineri ce schingiuesc puțină franțuzească, sau a Ovreiașilor ce-ți taie drumul ca să-ți ceară prețurile cele mai neauzite pe niște nimicuri pe care le găsești prea efline la Marocanul sau bătrînul negustor de alături, ce privește tăcut cearta dintre tine și negustoraș.

A vedea, a asculta, a te strecura împotriva curentului strîns dar repede, iată tot ce trebuie să faci în același timp. Valul omenesc e dulce, dar merge neconținț; el comandă fără a vorbi, cași rasa. Toate străzile bazarului samănă între ele, toate intrările sînt la fel, și dacă n-am avea ghemul Arianei (adică pe nelipsitul talmaci și călăuză), odată pierduți am rătăci de dimineața pînă seara, fără a ne mai întilni vreodată. În dedalul acesta aparent domnește o ordine precisă. Fiecare specialitate își are locul său. Vrei stofe de Brussa? vino aici; de Siria? ia-o pe colo; pietre fine? mai departe; covoare? la stînga; șaluri? la dreapta; arme? dute la *Bezestin*. Străzile noastre din Europa în care totul își dă coate, bijuterii, tarabe de măcelari, mode, băcării și bomboane, ar părea Turcilor un adevărat haos, și neorînduiala noastră, indicele unor creeri prea puțin regulați. Dimpotrivă, nimic mai armonios decît clăsarea bazarelor, deosebită în singurul punct al nuanțelor și luxului. Nici o notă nepotrivită nu isbește privirea, desgustul nu gonește farmecul, nu treci din regiunile poeziei în laboratoriile bucătăriilor, și poate acest acord perfect e acela ce ne ține pașnici deși grăbiți, calmi chiar în neliniște.

M'am dus să văd *dervișii urlători*. Cu multă greutate am putut străbate pînă la spectacolul acesta ce găsește privitori tot atîți de mulți cași panoramele din bilciuri. Vre-o 50 de derviși urlători și învîrtitori erau adunați în fața unei mulțimi nesfirșite. Cel mai în vîrstă sta în fața lor și îi ajuta să cinte

o litanie lungă și monotonă, întreruptă din cînd în cînd de strigătul de : *Allah hu!* În timp ce cîntau își legănau capul și-și aplecau corpul dîndărăt înainte ; și pe măsură ce timpul trecea, mișcările lor se accentuau, se iuțeau, apoi corpul se apleca și se îndoia. Și mereu : *Allah hu!* După cîntec urmează strigăte ce nu mai au nimic omenesc, urlete de fiare. S'au strîns la un loc, și și-au unit brațele și umerii ; formează acum un lanț întreg care, în același timp, se dă îndărăt, se repede înainte și urlă veșnicu-i strigăt : *Allah hu!* Cînd se vor opri ? Niciodată. Fanatismul îi susține. Cad sleiți, muribunzi într'un ultim spasm, într'un ultim urlet : *Allah hu!* Toate aslea sîs curioase, dar cred că s'ar putea sărbători mai inteligent un legislator de talia lui Mahomet.

Ne ducem în lungul Bosforului, pe lingă coasta europeană, spre a putea privi cetatea imensă și fantastică ce planează asupra orașului și 'n care locuște atotputernicia turcescului Sultan. Risipite între tufșurile întunecate și grădinile multicolore, apar turnulețe, foșoare, acoperișuri ascuțite, ce par că se suprapun ; căzărmi masive es de-asupra unui minaret subțire ; lingă un chioșc lucesc tunuri. Nu vezi în pasta asta decît clădiri, nici centru, nici orînduială ; nu vezi decît linia neîntreruptă a zidurilor, ce tae parcuri și păduri, și care mărturisește prezența unui singur stăpîn. Cinci sute de palate, vile, fortărețe, chioșcuri și moschee în care stau cincisprezece mii de locuitori oficiali. Acesta-i *Yldizul*, „chioșcul stelei“, *Yldizul* de care nu te poți apropia, *Yldizul* în care nu poți intra.

În margina-i despre mare, palatul *Dolma-Bagcê* își arată fațada albă, împodobită, scormonită, aurită. Figura soldaților de pază, înțepeniți în nemiscare, cu sabia în mînă, personifică ascultarea pasivă ; zidurile înalte de zece metri, prelungite în tot lungul grădinilor, personifică misterul. O tăcere grea apasă asupra locurilor acestea, o tăcere mai grea ca moartea. Vezi flori, vezi boschete, vezi soldați, dar nu vezi o femeie ; doar într'un colț de iarbă, un berbec mare roșietec se primblă în fața noastră, și ne privește cu ochii săi de porțelan... Ne întoarcem. Mulțumirea reîntoarcerii acasă și regretul părăsirii naturii acesteia luminoase, ne dilată și ne stringe inima, ne leagă între plăcere și mîhnire, ne face să aruncăm orașului pe care-l părăsim un *adio* înduioșat ce se adresează fiecărui colțisor în care am lăsat urmele pașilor noștri. În lumina asta orbitoare, ce pentru noi strălucește cea din urmă dată, părăsim capitala lumii musulmane, întovărășiți de cătră cei din urmă din prietenii noștri ce-i lăsăm aici, delfinii. Constantinopolul se pierde în ceață, portul dispăre, malurile defilează ; doi muezzini suiți în cele două minarete ale unei moschei, chiamă la rugăciune ; vezi siluetele lor albe desprinzîndu-se în aer ; numele lui Allah, aruncat din depărtare, ne sosește limpede, metalic. Satele Europei și cătunele Asiei ne salută. Cînd am venit ne-au orbit, dar nu ne-au spus nimic ; acum, fiecă colțisor ne adresează o vorbă veselă

sau melancolică. *Apele dulci, Rumili-Hissar, Bebek*, trec repede pe dinaintea ochilor. Iată cum, una câte una rupte, se duc în vânt foile cărții. Simt în mine un fel de despoiere, cași cum ași fi simțit că'mi cad aripile și că fiecare adiere ce trece risipește puful lor...

Și acum... s'a sfârșit. Farmecele călătoriei și-au luat sborul spre țara visurilor. Palatele și moscheele orientului par fantome pe jumătate șterse în albastrul ce s'a îngrămădit între ele și noi, și care crește tot mai strins, ca un vâl ușor, a cărui urzeală, adaogă, fără încetare, fire nevăzute. Un parfum dulce al lucrurilor trecute ne întovărășește pașii. Sub ploaia mărunță și alinătoare a amintirilor, inima ni se întărește mai bine la datorie, binecuvântări mai scumpe ne string sufletul, rugăciuni mai bune vor eși de pe buzele noastre.

Căci rugăciunea e și ea călătoare, și nu se oprește nici-odată.

Ioan Dragu

Tu ai puteri

Tu ai puteri din care mi s'adapă
Ca dintr'a vieții veșnice isvoare
O sete de «a fi» mistuitoare...

O lume care nu e, vrea să 'nceapă,—
Nerăbdătoare floare 'nchisă 'n muguri,
Parfum ce-și cere arderea pe ruguri!

Un braț peste grumazu-mi de-ai întinde-
Și te-ași simți ca nufăr cum te 'nclini,
Fiorul primăverii m'ar cuprinde...

În sufletu-mi ar înflori grădini,
Și 'n apele priviri-mi, ca 'n oglinde
De ezeře, ar ninge mii lumini.

Tu știi că la sărutul meu ferbinte
Ca neaua 'n raza primăverii sfinte,
Topi-se-va mîndria-ți rece.—Vino.

Ai tresări de-aceleași dulci ecouri !
Zădarnic.—Nimbul tău s'aprinde 'n nouri
Și nu cobori din tronul tău, divino...

Te simt, stăpînitoare, de departe,—
O stea strălucitoare ce-și împarte
În mii de ochi, icoana-i liniștită.

Și numai ca o pulbere-aurită,
Se lasă din adînc, se lasă puncte
Din focul tău, o rază pe-a mea frunte !

Asemeni unui zeu, ce 'n voia-i dreaptă
Nici rugă nu cere, nici cîntări n'asteaptă,
Cî jertfa ce pe-altar i se cuvine,

Te uiți de sus la inima-mi ce pierce
Statornică 'n iubire și durere,
Cu zîmbetul credinții tari, în tine!

Ceva despre obiceiurile de sălăș- luință ale popoarelor primitive

Până la eșirea de sub tipar, acum șasezeci de ani, a operei clasice a lui G. L. v. Maurer : *Introducere la istoria mărcii, a curții, a satului și a orașului*¹⁾, se credea că marca era o instituțiune născută în evul mediu. Lui Maurer îi revine meritul de a fi dovedit că ea era o asociațiune gentilică datînd dela vremea așezării popoarelor germane în țările dintre Vistula și Rin.

El explică cum Germanii cuceritori s'au așezat în acele regiuni pe neamuri sau triburi, alcătuite din ginți legate între ele printr'o origine comună, luînd fiecare în posesiune cîte o întindere de loc mai mare sau mai mică, după numărul lui.

„Cînd tribul era mic, el se așeza întreg într'un singur sat, cultivînd de aici o parte din cîmpul învecinat, până cînd creșterea populațiunii îl sîlja să înființeze așezări în părți mai depărtate ale mărcii, așa zise sate filiale... Cînd dimpotrivă tribul băjănar era mic, așezarea într'un singur sat devenia cu neputință. În acest caz el lua în stăpînire regiunea care-i convenia și care era de obicei cuprinsă între limite naturale, o stăpînia ca *marcă comună* în devălmășie, dar se așeza în grupe mici, în cete reprezentînd sutele, în deosebite așezări sătești²⁾“.

Din această cauză a trebuit ca întinderea mărcilor celor vechi să fie foarte mari ; dar cu vremea, din satele primitive născîndu-se sate nouă, și mai tirziu din aceste iar altele, aceste filiale au despărțit hotarele lor din hotarul așezării mame, alcătuiind asociațiuni de mărcă independente. Din asemenea mărci mai mici s'ar fi născut în sfîrșit, după Maurer, mărcile sătești de mai tirziu, care nu mai cuprindeau decît vatra satului cu pămîntul de arătură, pășunea și pădurea depe împrejur.

Însă Maurer nu a fost în stare să arăte în chip clar ce era această alcătuire în triburi și ginți legate împreună, căci pe vre-

1) G. L. v. Maurer. *Geschichte der Mark-Hof-Dorf u. Stadtverfassung*. Ediția I-a epuizată. Ediția a II-a este precedată de o admirabilă prefață a lui H. Cunow, a cărei părți esențiale se vor găsi reproduse în articolul de mai sus.

2) Maurer, op. cit., p. 45.

mea cind el scria cartea lui, baza alcătuirii teritoriale, care este alcătuirea gentilică, era încă un problem¹⁾.

Astăzi însă știm că pretutindeni, pe tot pământul, cele mai vechi alcătuirii teritoriale se întemeiază pe alcătuirea gentilică sau de familie. Ele s'au născut prin faptul așezării, într'o regiune oare care, a unor ginți sau familii legate printr'o obîrșie comună și întovărășite între ele. De obicei pământul luat astfel în stăpînire se împărția pur și simplu între ele, sau se împărția pământul cel mai bun și mai propriu culturii, pecind rămășița rămînea bun în devălmășie, aparținînd tuturor comunităților de familie.

În Germania o astfel de așezare, marca sau *hotarul* cuprins de dînsa, se numia *Hundertschaft* (dela *Hundert*=o sută), căci, la origine, se avusese în vedere ca ea să cuprindă o sută de bărbați în stare de a purta armele. În actele evului mediu ea poartă numele de *cent* (dela *centum*). Zece *cente* alcătuiu o înfrățire sau tovărășie mai mare, numită *Tausendschaft*²⁾, căreia corespundea toțimea mărcilor centelor cuprinse într'însa, adică un teritoriu ce l-am putea numi un *ocol*. Mai multe asemenea ocoale alcătuiu ținutul sau *tribul*, iar toțimea ținuturilor alcătuiu țara locuită de un neam. De obicei triburile neamurilor germanice se împărțiau într'o sută de cente, deși firește, în realitate, cifrele efective ale acestor subîmpărțiri trebuiau să fie departe de a corespunde în totul cu această denumire.

După părerile cele mai nouă³⁾, descălătorii pe marca unei cente s'au așezat pe ea în comunități patriarcale deosebite, adică părintele, cu fiii săi căsătoriți și cu nepoții, s'a așezat, pe partea lui de hotar, într'o singură locuință, sau în mai multe locuințe mici cuprinse în aceeași îngrădire: o alcătuire sămănînd mult cu zadruga Slăvilor de sud. Cu vremea, prin sporul firesc al membrilor ei, aceste comunități patriarcale s'au transformat sau, mai bine zis, au crescut în sate și, într'adevăr, în multe locuri, în Germania, se constată existența unor mici comunități de marcă aparținînd unei *rubedenii* (*Sippenmarkgemeinden*) și care sînt subîmpărțirile unei mărci de cent.

Cert este că fiecare gospodar liber avea drept la o parte egală din marca sau hotarul așezării. Precum am arătat mai sus, se împărția numai locul depe împrejurul așezării, acel mai bun și mai ușor de cultivat, iar restul mărcii rămînea avere în devălmășie a obștiei. Măsura se făcea cu funia numită *Reeb*; bucata fiecăruia era hotărită prin soartă.

Deci, orice tovarăș al unei obștii sătești posedă o casă cu

1) Cunow, în prefața citată, p. X.

2) Dela *Tausend*=o mie. Găsim aceste împărțiri la toate popoarele de neam german. În Danemarca, la Iuți, țara era împărțită în *Syssals*, care cuprindeau fiecare mai multe *Härets* sau cente. În Suedia avem asemenea *Tundalande* (cente; în Anglia centele au purtat lungă vreme numele de *Hundreds* și *Wapentakes*, iar împărțirile de o mie acel de *Shire*.

3) Lamprocht. *Deutsche Geschichte*, I, p. 143.

curtea ei în sat și, în fiecare parte de țarină, cite o bucată de loc de aceeași întindere ca cea a fiecăruia din ceilalți tovarăși. La aceste posesiuni personale se adăoga adesea și o parte hotărâta din linațe și din pădure. Pe lângă aceste el mai avea și o parte ideală în locul obștesc și la folosința lui, adică: dreptul de pășune în păduri și cimpii, acel de a se îndestula cu lemne din pădurea obștească, acel de pescuire în apele mării și altele ¹⁾.

Toate aceste, cuprinzând o casă și o curte în sat, pământurile împrăștiute în țarină și dreptul de folosință în pădurile și cimpiele rămase în devălmășie, alcătuiau o întregime (*integritas*) care, la popoarele nordice, se numia *bohl* sau *tomp*, iar în Germania propriu zisă *Hof* (*curtis*), *Hube* (*mansus*), *Pflug* (*plug*) etc. ²⁾.

Stăpînirile fiecărui tovarăș în țarină nu pot fi privite ca constituind în vechime vre-o proprietate absolută, un *dominium*, ci cel mult o *possessio*, cum era cea a Romanilor în *ager publicus*. ³⁾

Fiecare asemenea obștie sătească avea în capul ei o căpetenie probabil ereditară în vechime, aleasă în evul mediu de tovarăși și numită *Graf* (*comes loci* sau *grafio loci*), *Dorfgraf*, *tunginus*, *schultheiss*, care, în actele latinești, se numia *centenarius*, *centurio*, *rector loci*, *praefectus loci*, *judex loci*, *major in loco*, *senior communitae*, etc. ⁴⁾.

Regii popoarelor germanice în vechime nu erau de loc priviți ca fiind proprietari ai țării ce o ocroteau; asemenea, nici o vorbă n'a fost vreodată la ei de dreptul superior de proprietate al statului (*dominium eminens*). Lungă vreme pământul ocupat de popoarele germanice a fost privit ca pământ al neamului (*Volkland*); numai cu mult mai târziu și-au însușit regii dreptul de a dispune de locul neocupat de nimeni, care a fost privit ca pământ al regelui (*Königland*) ⁵⁾.

*

„Această alcătuire se asămăna foarte mult cu aceia a obștiilor sătești romane; la aceste depe urmă caracterul gentilic este chiar și mai bine întipărit ⁶⁾“.

„Marca romană, zice Mommsen, se descompunea la început într'o mulțime de ținuturi de neam (*Geschlechterbezirke*), din care mai târziu se alcătuiră cele mai vechi ocoale de țară (*Landquartiere* sau *tribus rusticae*). Există tradițiunea că ocolul claudian se trage dela așezarea membrilor neamului claudian pe Anino,

1) G. L. v. Maurer, op. cit., p. 71 sq., p. 125 sq.

2) Ibid., p. 126, sq.

3) Ibid. op. cit., p. 97.

4) Ibid., p. 124.

5) Ibid., ibid.

6) Cunow, în Maurer, op. cit., p. XXIX.

iar intrucit privește celelalte ocoale se ajunge la o încheere asemănătoare, dacă luăm în privire numirile lor. Aceste numiri provin, ca acele ale ocoalelor mai nouă, dela localități, dar sînt formate toate din nume de neamuri. Și aceste neamuri, care au dat numele lor ocoalelor mărcii romane, afară de acele ale căror nume au dispărut cu desăvîrșire ca : Camilii, Galorii, Lemonii, Pollii, Puginii, Voltinii, sînt fără deosebire cele mai vechi familii patriciane romane : Aemilii, Cornelii, Fabii, Horatii, Menenii, Papirii, Romilii, Sergii, Vulturii. Este de însemnat că, printre toate aceste neamuri, nu ne apare nici unul care se poate constata că ar fi emigrat mai tirziu la Roma "... „Astfel cum fiecarei case îi revine o bucată de loc de arătură, asemenea casei gentilice sau satului îi revine o marcă (un hotar) al familiei, care însă, precum se va arăta în urmă, a fost cultivată, până în vremuri relativ recente, ca marcă (hotar) al neamului, adică după sistemul comunității agrare. Dacă casele de neam (*Geschlechtshäuser*), comunitățile de familie trăind în aceeași locuință, s'au dezvoltat în *sate gentilice* (cuprinzînd locuitori din aceeași familie), în Latium, sau dacă, la emigrarea lor acolo, erau alcătuiți în obștii gentilice, este o întrebare la care putem răspunde tot atît de puțin cași la acea dată, pe lîngă acei avînd o obîrșie comună, nu mai cuprindeau și indivizi străini prin sînge de aceștia" ... ¹⁾

Pe lîngă aceste ocoale ale fiecărei ginți sau mărci gentilice, existau obștii teritoriale mai mari, pe care Mommsen le numește mărci curiale (*Curienmarken*) (Mommsen, op. cit., I, p. 65). Și toate aceste mai erau întrunite în tînduri de triburi (*Stammgebieten*), care, „în vremile cele mai vechi, erau politicește suverane“ și ocîrmuite de un principe al tribului cu ajutorul unui sfat al bătrînilor și a adunării bărbaților în stare de a purta armele ²⁾.

„Unitatea cea mai mică a acestei constituțiuni primitive a Romanilor era vechea familie romană. Ea se alcătua din părintele familiei (*pater familias*), fiii, fiii fiilor lui și copiii lor, precum și din soțiile acestor urmași bărbătești, din fetele nemăritate rămase în casă și din nepoatele de fiu. Iar urmașii femeștii care se căsătorise lipsiau din această comunitate, căci la mătîtișul lor, trecuse în familiile soților. Toată averea, toate bunurile membrilor familiei aparțineau comunității de familie sau, mai exact, părintelui de familie, deoarece acesta dispunea de ele. Fiul ajuns la vîrstă bărbătească putea într'adevăr să întemeze o gospodărie deosebită și să aibă vitele lui proprii, dar, în drept, tot ce el și ai lui agonisiau rămînea un cîștig al tatălui său ; gospodăria fiului era oare cum privită ca fiind numai o ramură a tîrînd dela gospodăria mai mare a părintelui de familie. Zece-asemeni comunități de familie alcătuiu o gînte, zecé ginți o curie, iar zece curii sau o sută de ginți un trib. Această, alcă-

1) Mommsen. *Römische Geschichte*, Ed. VII, Vol. I, p. 35.

2) Cunow, în op. cit., p. XXX.

tuire nu s'a născut în asemenea formă în Roma: ea este, cum zice atât de nemerit Mommsen, „un obicei străvechiu, comun tuturor Latinilor“, care „datează poate încă dinnainte de vremea despărțirii triburilor (latine)“. După tradițiune, atât Ramnii și Titii, cele două întâi triburi din unirea cărora s'a născut Roma, cât și tribul Lucerilor, venit în urmă, se compunea fiecare din 100 de ginți, care erau așezate toate în deosebite ocoale¹⁾.

„Alcătuirea gentilică romană, în această veche formă a ei, constituie un pendent la alcătuirea veche a Germanilor. Vechei familii romane îi corespunde *Sippe* germană, ginții romane centele *germane*, curiei miile (Tausendschaft gotică, *Syssal* daneză, *Fylke* norvegiană, *Shire* anglo-saxon).

„Din nenorocire structura internă a mărcii gentilice latine, alcătuirea ei agrară și obiceiurile ei juridice ne sînt puțin cunoscute. Este probabil că, cum lămurește Mommsen, în vremele primitive „locul de arătură se lucra de obștia familiei, iar produsul se împărția între deosebitele case care o alcătuiau“.

Tradițiunea juridică romană mai povestește că, la început, averea (ginților) se alcătuia din vite și din dreptul de folosință al solului și numai în urmă fost-a pămîntul împărțit între cetățeni“. (Mommsen, op. cit., I, p. 183).

Știm că, ca și Romanii, Grecii cei vechi au trăit veacuri sub alcătuirea gentilică, care a fost baza organizării statulețelor lor.

Alcătuirea gentilică a popoarelor celtice, la fel cu cea a Germanilor și a Latinilor, este stabilită mai presus de orice îndoială; urmele ei, *clanul*, sînt vii până astăzi în Scoția. La Slavii de nord și la Slavii de sud ea se găsește încă în zilele noastre, precum dovedește *mirul* unora și *zadruga* celorlalți.

Dar nu numai toate neamurile europene au fost ocirmuite de această alcătuire; ea a fost o fază prin care au trecut toate neamurile omenești ajunse la oarecare dezvoltare.

Astfel este stabilit că și la Peruani și Mexicani, cele două popoare din America pe care cucerirea spaniolă le găsisse organizate în state, temelia alcătuirii era obștia gentilică, numită, la Indienii Quichua *Ayllu*, iar la acei Aymara *Hatha*, cu hotarul ei.

Autorii spanioli contemporani cu cucerirea sau care au scris îndată după dînsa, ne arată că, în Peru,²⁾ fiecare gință, numită de ei *linaje*, *casta parciulidad* sau *parentesco*, avea teritoriul ei deosebit și determinat, care de obicei cuprindea cîteva mii

1) Cunow, în Maurer, op. cit., p. XXX sq.

2) Textul care urmează este traducerea fidelă a părții finale a prefețil lui Cunow. El a expus însă toate amănuntolo alcătuirii gentilice și agrare a Peruaniilor, cu nenumărate citate din autorii spanioli, într'un studiu intitulat: *Die soziale Verfassung des Inkareichs. eine Untersuchung des altperuanischen Agrarismus*. Stuttgart, I. H. W. Dietz, 1896.

pătrate și, prin o stranie coincidență, era numit *marca*. Comunitatea de gintă era totodată și obștie de *marcă* (*marcamazintin*). Numele cele vechi ale mărcilor sint derivate toate din nume de ginți sau din nume de animale, — vederat, numele acelor animale care servise ginților de *totem*¹). Obștia de *marcă* mai purta și numele de *pachaca* (sută), căci în vechime ea se alcătua din cam o sută de *aucapuriccuna* sau *aucacamayoccuna*, adică războinici. Peruunii priveau ca atari numai pe *haturuncuna* (*oameni mari*), șefii gospodăriilor individuale, căci, în Peru propriu zis, comunitățile patriarcale de familie se dizolvase de mult. Povățitorul centului era deci totodată căpetenie al mărcii, *marcomayoc*, și căpetenie al ginteii (*ayllucomayoc*). Peste cent era obștia miei (*huaranga*) care, în cele mai multe cazuri, era alcătuită dintr'o ramură directă a întemeietorului ginteii și din ramurile lăturănice. Zece obștii de miei alcătuiau un *hunu* (zecime de miei) sau trib (*runaruna*). Găsim deci aici întocmai împărțirea romană în triburi, curii și ginți.

„În părțile despre nord al Perului întreaga obștie era adesea așezată într'un singur sat mare și obștia lua atunci numele de *Llactantin* (*obștie de sal*). În părțile despre sud și în regiunea muntoasă dimpotrivă se întâmpla, de multe ori, ca obștia să fie împărțită în mai multe sate mici. O asemenea așezare mică, alcătuiind numai o parte din *marcă* întreagă, se numia *cotomarca* sau *parte de mărcă*, iar *marcă* întreagă *cotocotomarca*, sau *marcă întreagă în părți*.

„Fiecare sat deosebia spre cultură, din pământul ce-l încunjura, o parte ce se numia *Llactapacha*, *pământ al satului*, vatră a satului, dar mai adesea, pe scurt, *chacara*, cîmp; pământul necultivat rămânea pământ de *marcă* obștească (*marcapacha*). Pământul de hrană al satului se împărția, în fiecare an, în lozuri care se afectau fiecărei gospodării, în întindere potrivită cu trebuințele ei. Lucrările cîmpului începeau și se executau simultan sub direcțiunea căpeteniei satului. În Chinchasuyu, în partea nordică a Imperiului, nu lucra fiecare partea lui de cîmp, ci lucrările erau executate în comun de către mici coloane de lucrători din centele despre care s'a vorbit mai sus. Pășunea și pădurea erau posesiuni în comun ale obștiei de *marcă*; totuși, spre a împiedeca devastările, Incașii stabilise reguli stavilind în chip simțitor dreptul de folosință al lemnului. Creșterea caprei *lama* era generală, mai ales în părțile muntoase; singuri locuitorii coastei de nord nu se îndeletniciau cu această creștere. Fiecare gospodar posedea cîteva lama, unii mai multe, alții mai puține. Rapoartele spaniole vechi ne vorbesc, peltngă acești lama stăpîniți de particulari, și de „turme comunale“, care aparțineau tuturor sătenilor în comun și asupra cărora fiecare din ei, sărac sau bogat, avea aceleași drepturi.

„Locul de casă, cu grădina de prin prējur, numit *muya*,

1) Emblème.

era proprietate al celui care o posedea, dar el nu putea nici cum să dispună de el după voința lui. Cînd Indianul muria, această posesiune trecea, potrivit dreptului de succesiune în vigoare la diferitele triburi, unui fiu, frate sau nepot (de frate). Soția nu putea să moștenească pe soț, tot atît de puțin ca fiii surorii sau ai ficei, căci aceștia aparțineau altor ginți și prin urmare altor obștii de marcă, iar obiceiul hotăra ca nici un bun să nu iasă din obștie, fie prin moștenire, fie prin cumpăratură, fie prin dăruire. Tot atît de puțin putea cineva care nu aparținea ginții așezată în marcă să dobîndească într'însa dreptul la vre-un loz de pămînt. Copiii cei mai tineri ai unui gospodar rămîneau de obicei până la vîrsta de douăzeci și patru sau douăzeci și cinci de ani la tatăl lor sau la un frate mai mare, ajutîndu-l la lucru; apoi se căsătoriau și întemeiau, cu ajutorul rudelor mai de aproape, o gospodărie proprie.

„Un *ayllu* nu alcătuiă numai o mare comunitate economică. ci totodată și o obștie religioasă și juridică. Cași vechile *gentes* romane și grecești, ea avea vitele ei deosebite și zeul său strămoșesc (sau strămoș zeu) propriu, numit huaca, care, în Peru de nord, se numia și *marcaaparac* (*apărător al mărcii*). Apoi ea avea și județul ei de cînt propriu, în care căpetenia obștiei hotăra gilcevele dintre tovarăși și judeca delictele mici. Inșă această jurisdicție se întîndea numai asupra propriei obștii; membrul unei obștii vecine nu putea fi tras la răspundere înaintea aceluși județ (*Gericht*), chiar în cazul cînd delictul fusese comis pe teritoriul supus județului acelei obștii. Pedepsirea vinovatului era atunci de competența județului mărcii din care făcea parte acel vinovat sau, în cazuri grele, de acea a județului tribului“.

„Incașii au impus în urmă triburilor supuse atît slujbe și dări, cît și deosebite instituțiuni, în scop de a avea o administrație uniformă pentru tot Imperiul. Dar nu este locul aici să ne ocupăm de aceste măsuri impuse, care nu sînt datorite propriei inițiative a triburilor.

„Acesta era chipul obișnuit de sălășluință în vechiul Peru. Pe ici și pe cole inșă descălecase mai multe ginte, inrudite între ele, unele lîngă altele, alcătuiind așezări mari, ca s. e. la Cuzco și la Yuncași, în văile regiunii de coaste dela nord. Și în asemenea cazuri, fiecare obștie gentilică alcătuiă totdeauna o comunitate deosebită care se ocîrmuia singură, sub povățuirea unei căpetenii a ginții. Ea avea în acel *pueblo* (oraș) cvartirul ei deosebit și, în afară de el, pămînturi comune hotărite. În unele locuri constatăm că se întrebuița și pentru asemenea cvartire gentilece denumirea de marcă, și că unul din cvartirele din Cuzco se numește și astăzi *Pucamarca*, sau *Marca Roșie*.

„În Mexic această formă de sălășluință, în sate mai însemnate, era acea obișnuită. O asemenea așezare se numia acolo *altepetl*, iar deosebitele cvartire care o alcătuiău se numiau *calpulli*. Fiecare *calpulli* era totodată un *meccayotl*, în spanio-

lește *linaje* sau *parentesco de consanguinidad*, adică o obștie gentilică, cum o numesc vechii autori castiliani. Toți membrii aceluși *meccayotl* își trăgeau spița dela acest străbun. La fiecare atepetl era atribuit un hotar mare, numit *altepenauac* sau *altepeltianca*, in care fiecare calpulli stăpînia pămîntul său obștesc, gentilic, care era hotărit și se numea *calpullali*. Pămîntul rămas nelmpărțit între calpulli, era pămînt obștesc al întregului atepetl, așa numit *altepeltali*. Fiecare membru adult bărbătesc al ginții, care își întemeiase căsnicia proprie, era în drept să pretindă, din *calpullali* al ginții sale, partea lui de pămînt (*milli*). Această parte îi era atribuită pe viață, dar nu devenia bun particular al posesorului, ci rămînea bun al obștiei, asupra căruia posesorul avea numai uzufructul. Căpetenia unui calpulli, numit *calpuxqui*, era în drept să retragă bucata de pămînt aceluși care, timp de trei ani, nu o lucra. Cînd un posesor de *milli* muria, pămîntul său trecea la un fiu, frate mai mic sau nepot, dacă acesta nu se folosia încă însuși de vre un *milli*; altfel acel *milli* se reintorcea la calpulli, spre a fi afectat, la prilej, vre-unui nou membru al obștiei ajuns la vîrstă bărbătească. Fiicele nu puteau moșteni.

„In Mexic, cași în Peru, dreptul la o parte din hotarul mărcii aparținea numai membrilor obștiei. Acel care părăsia domiciliul lui într'un calpulli, pierdea acest drept. Nici un membru al vre-unei obștii gentilice nu putea să dobîndească sau să moștenească pămînt în afară de hotărelele pîntului său gentilic; îi era chiar interzis să lucreze pe pămîntul unui calpulli străin.

„Calpuxqui, căpetenia așazării, era ales; el trebuia neapărat să facă parte din gință, prin urmare să fie membru din calpulli. Pe lîngă el, ca sfetnici, aveau pe bătrînii obștiei, fără de a căror primire el nu putea să întreprindă nimic de samă. Calpuxqui servia de arbitru pentru gileevile mici ce se nășteau între membrii obștiei.

„Cercetarea alcătuirilor vechi ale Chinezilor, Japonezilor, Indochinezilor, Malailor, Afganilor, au dovedit că la aceste popoare, cași la acele din Europa și din America, alcătuirea gentilică a servit de bază alcătuirii teritoriale, adică împărțirii pămîntului. Această asemănare merge până la o identitate desăvîrșită în multe amănunte atît ale organizării, cit și ale jurisprudenței agrare.

„Aceste concordanțe în obiceiurile popoarelor răspîndite pe toată suprafața pămîntului dau deplină dreptate părerii școalei etnologice moderne cînd ea susține că dezvoltarea omenească urmează potrivit unor legi. Din ele reesă faptul că, pretutindeni pe pămînt, la același stadiu de dezvoltare și în aceleași condițiuni de traiu, se nasc instituții economice, juridice și de familie la fel. Analogia nu merge însă până în toate amănunțimile; diferitele influenți politice externe (istorice) și alte condițiuni de traiu interne pot da naștere la deosebiri. Este firesc ca condițiunile de traiu să se prezinte altfel într'o regiune muntoasă, sălbatecă și rece, decît în văile calde și mănoase udate de riuri, altfel în zona

tropică și altfel în regiunile nordice; însă trăsăturile generale, structura internă ascunsă sub suprafață, este totdeauna asemănătoare sau aceeași“.

Prin aceste analogii în dezvoltarea agrară a omenirii, care sînt rezultatul cercetărilor etnologilor, se sporește cunoștința împrejurărilor noastre agrare vechi, căci ele ne dau cheia substratului lor și ne pun în stare să ne reconstruim trecutul, prin ajutorul acelor urme fosile de drepturi și de obiceiuri, prin icoana retrospectivă ce ne-o oferă alte popoare la o epocă timpurie de dezvoltare. Dacă aceste analogii ar fi fost cunoscute de mai înainte, sau dacă ceia ce era cunoscut din ele ar fi fost întrebuit de acei istorici care se ocupau de istoria dezvoltării economice, precum o face astăzi Lamprecht, este sigur că multe întrebări asupra cărora s'au dat lupte crincene, nici nu s'ar fi putut pune. *Pe de altă parte însă vechea alcătuire agrară a Germanilor câștigă o însemnătate cu totul deosebită, universală; ea nu mai este rezultatul unor împrejurări locale speciale, ci ne înfățișează, în variație locală, o bucată din istoria economică și socială a omenirii.*

Vechiul nostru drept românesc, alit de oropsit de d-nii Panu¹⁾ și Filipescu, nu este deci decît una din formele multiple ale uneia și aceleași alcătuirii, prin care au trecut, odată, în dezvoltarea lor, toate popoarele în mersul lor către alcătuirea de stat.

Imi propun într-un studiu viitor să arăt cum, în Germania și în Franța, din hotarul obștiei, din dreptul de folosință al fiecărui membru al obștiei la acel hotar, s'a dezvoltat dreptul de proprietate desăvîrșită.

Radu Rosetti

1) Rîndurile de mai sus erau scrise de mult cînd mi s'a atras atenția asupra celei de a doua agresiune făptuită asupra mea de d. Gh. Panu, agresiune prin care cartea mea, *Pămîntul, Sătenii, și Stăpîinii în Moldova*, este tratată de încercare de mistificare, iar mie, între alte amenități, mi se dau epitele de *misticator* și de *aventurier istoric*. Voi răspunde în curînd, nu la invectivele și ocările d-lui Panu, căci ele nu merită răspuns, ci la *argumentele* domniei-sale. Voi arăta temeinicia lor și buna credință ce o întrebuintează d. Panu în argumentarea sa, voi face să reiasă întinderea și adîncimea cunoștințelor d-lui Panu și a pregătirii domniei-sale în asemenea materie.

Ție...

Ca două porumbiți ce stau să zboare
Din lanul încărcat cu griu de vară
Și 'mpresurat cu floare de cicoare,
Asemenea e sinul tău, fecioară.

Ca legănarea unei crengi ușoare
La adierea vântului de vară,
Ce s'a pornit să nprăstie răcoare,
Asemenea e mersul tău, fecioară.

Volbură Poiană

EX VOTO

Prieten bun, fantomă acuma și tu, nu știu de ce-mi amintesc de tine în seara asta misterioasă. Afară fulgeră și geamurile întunecate ale odăii mele se luminează la răstimpuri ca de apropierea unui albastru flutur uriaș rătăcit prin noapte. Un suflu de vânt trece și un miros tulburător de floare de tei își face loc și se strecoară în casă, adus de cine știe unde. Poate mirasma asta ce stăpânea romanticele nopți de Iunie ale orașului adolescenței noastre, să te fi adus cu ea, sau poate apropierea furtunei ce se pregătește, să fi dat simțurilor mele îndurerate o limpezime deosebită. Acum, o picătură de ploaie, ca o petricică svirlită în geamuri, m'a făcut să tresar cu sgomotul ei sec, și nu știu pentru ce, în tăcerea care s'a lăsat mai mare parcă, te văd și mai lămurit. Să n'aibă oare sufletele pace nici după moarte ?

*

Oricum, în țintirimul îndepărtat de țară, în care te-au îngropat ai tăi, somnul tău trebuie să fie tulburat de puterea amintirilor mele care au fost cindva și ale tale. De este așa, ajută-mi să le reintregim și să scăpăm ceva din noi, din marele și înfricoșatul întuneric ce ne pîndește.

Cei ce te-au cunoscut și pe care i-ai înveselit cu bunătațea și cu glumele tale, și'n amintirea cărora mai stăruiești încă, vor muri și ei și odată cu dînșii vei muri și tu, căci tu nu erai dintre acei a căror viață începe după moarte, și ambiții postume n'ai avut.

Eu însă, care mi-am jertfit atitea nopți ca să deprind farmecul misterios al cuvintelor, dacă îmi vei ajuta, voi încerca prin ele să te rechem din lumea umbrelor și să te fac să trăiești măcar o clipă mai mult, viața pe care o iubeai cu atita patimă.

Se face o seară furtunoasă ca și asta, și noi sintem doi copii nevriscnici într'un oraș tăcut. Teiul cu flori de aur, de lingă poartă, își trimite mirosul lui tulburător și o lincezeală ne-a cuprins parcă pe amîndoi. Tu ești mai răsărit ca mine, și mirosul acesta te neliniștește, îți desvăluie lucruri care încă dorm în mine și pe care nu le înțeleg. Și în tăcerea aceasta, sgomotul unor pași mărunți a trezit noaptea și te-a făcut să tresari. Da, imboldul dragostei se trezise în tine și grădinița noastră nu te mai încăpea. Un cuvînt brutal, m'a făcut să înțeleg atuncia, că prietenia noastră era un obicei, o deprindere cotidiană impusă de copilăria noastră petrecută împreună. Decorul de vis se imprăștia, sfărîmat de cuvîntul tău brutal, și te-am lăsat să pleci singur cu pașii tăi grei, după pașii mărunți, pe care i-am auzit după o clipă stînd locului, și apoi, depărtîndu-se împreună cu ai tăi, în umbra acelei nopți de lunie, în care mirosul florilor de tei nu ne da pentru întăiași dată același îndemn la amîndoi. Eu am rămas singur și parcă perdusem ceva în viață. A fost întăia mea durere de copil nevriscnic, întăia suferință a unui visător, întăia convingere că realitatea brută nu e partea mea pe lumea asta. Și cum stam așa, prin lacrima ce-mi luneca din ochi, am mai privit odată grădina și noaptea mi s'a părut, oricum, divină, privită așa printr'o lacrimă...

Și-am reluat lanțul, căci obiceiul e tiranic și prietenia, oricum, e o formă a iubirei.

După ani perduți sintem iarăși la un loc, și căutăm să discernem caracterele și pornirile noastre. Vorbareț și glumeț cum ești, evoci un palat de marmoră scumpă, cu scări monumentale străjuite de lachei îmbrăcați în fireturi, cu ciorapii albi, bine trași pe pulpe, și înăuntrul palatului cu portrete vechi de familie, cu arme și blazoane străvechi, un ghebos urit la față și îndemănatăc la mișcări, un senior din alte vremuri, fastuos și autoritar, limbut și ghiduș.

Palatul e încunjurat de un parc străvechiu, orașul unde e clădit palatul acela e Florența, iar seniorul ghebos și ghiduș e străbunul vostru.

Vintul cald, cînd se strecura prin parc, scutura roadele coapte pe care nimeni n'avea voe să le culeagă. Anotimpurile aduceau fiecare florile lor pe care nimeni n'avea voe să le adune în mănunchiuri, singure miresmele, pe care nimeni nu-i stăpîn pe lume, rătăceau sub ramuri, se ridicau și treceau peste zidu-

rile mari, împrăștiindu-se în lume. Ici, colo, ramuri spinzurau de copacii bătrâni ca niște brațe rupte din umeri, și seva curgea în neștire, cum picură singele dintr'o rană neingrijită de nimeni, căci fantascul senior, avea drept principiu: că cine se naște într'un loc acolo trebuie să trăiască și să moară, și că fatalitatea nu o poate înlătura nimic.

Și nu știa bătrînul senior, că cei dintr'o rasă cu dînsul, că ramurile străvechiului lui copac, odată cu luptele pentru unitatea Italiei, aveau să plece pe alte pămînturi, aiurea, și să moară sub alt coperămint decît acela al palatului de marmoră, în frumosul oraș al Florenței.

*

Au venit vremuri grele însă, și frumoasa țară cu grămada ei de statui albe care strălucesc la soare, cu răcoroasele fîntini din care tritoni și fauni aruncă eternul lor joc de apă peste nișele care înoată și se strevăd în apele limpezi din havuzuri, a rămas în urmă, iar adăpostii palatului de marmoră scumpă, din semînția ghebosului senior, s'au împrăștiat în lume și astfel o ramură ruptă și adusă de vînt, a ajuns și pe pămîntul țării noastre.

În Iași, pe vremea aceea era belșug și un străin ce venea din alte lumi, era bine primit și îmbrățișat, căci aducea vești noi și putea povesti de alte întîmplări decît acelea obișnuite vieții noastre patriarhale. Noului venit, deci, îi fu lesne să se așeze, să-și cumpere o paletă și vâpselile trebuincioase cu care să-și poată agonisi traiul lui și al copiilor ce aducea cu dînsul.

Din vremea aceea, în casele vechi, în rame demodate, au rămas nenumărate portrete ale boerilor de atunci, cu portul lor, chipuri blajine și triste, cu ochii limpezi, de un albastru neobișnuit cerului nostru, a unui albastru pe care vremea l-a limpezit și înseninat de mîhnirile pămîntesti. Aproape toate poartă aceeași pecete, avînd parcă un aer de familie. Pinacoteca din Iași păstrează și ea dovada talentului acestui carbonar transplantat și rămas în unul din fîntirimele Iașului vechi.

Aceasta era origina și cu atît mai mare era mirarea mea, cum de în tine prieten scump, în afară de dragostea de față, nu pusese nimica străbunul acesta artist, cu paleta lui plină de culori, pe care parcă ridea fericirea soarelui țării lui pierdute.

Viața apoi a curs, și ca un contrast ciudat, ca'n apropierea primejdiei de moarte pentru rasă, strîngînd parcă toată vlaga și toată seva ce mai rămăsese, a crescut frumos, puternic și dirz ca o desmînțire a ghebosului din Florența.

Era un exemplar unic de frumusețe omenească, dar ca o statuie splendidă, făcută de un artist dintr'un pămînt obosit și netrainic, s'a năruit curînd, murînd pentru cea din urmă oară în tine.

*

Am intrerupt notele citeva zile și caut să reiau firul perdut. Cind le începusem, în vasele japoneze din odaia mea erau citeva flori. În unul garoafe, în celălalt trandafiri. Trandafirii unul după altul, fețe albe și roșii și-au plecat paloarea și purpura pe marginea vazului, apoi s'au scuturat înfrățindu-se încă odată în cădere, petale de singe și petale de ceară... Garoafele roșii au supraviețuit rozelor, dar s'au vestejit și ele, învinse de vreme, și ceva mai mult parcă au murit în jurul meu de cind m'am despărțit de tine.

În răstimpul acesta am cercat să cetesc, și întâmplarea m'a făcut să cad peste o carte de povești orientale care mi-a adus aminte de o femeie bătrină, de un fel de Parcă ce mă adormea cind eram copil.

Graiul ei trăgănat și molcom, parcă a sunat în casă deșteptînd ecouri. Un pat micuț, cu un copil cu ochii mari în el, și alături, pe un scăunăș, o baba bizară desfăcîndu-și tulpanele unul după altul.

Aceasta a fost Scheherazada copilăriei mele. Dela dînsa, de sigur, mi-a rămas pasiunea pentru fantastic, dragostea de legende și ființi supranaturale, iubirea pentru tot ce trăește pe altă lume decît pe a noastră. Graiul ei molcom și trăgănat mă liniștea și mă făcea să uit supărările mele de copil. Vorbele ei îmi împăcau sufletul și mă linișteau ca o harlă. Ce-mi spunea, nu-mi aduc aminte, dar știu că erau povești nesfîrșite ca un ciclu wagnerian, cu eroi neobișnuți în poveștile noastre, cu întâmplări ce se petreceau aiurea decît pe pămînt, undeva, nu știu unde, într'un domeniu creat de fantezia și talentul ei improvizator. Cind am început să cetesc mai tîrziu, și am știut cine e regina Mab, nu știu de ce mi-am adus aminte de dînsa. Poate că era o zină bătrînă și ea, și că sub tulpanele acelea, legate unul peste altul, sub turbanul acela de barizuri, se ascundea o mare poetă necunoscută, cum sînt atîtea în popor. Ochiul mei obosiți clipeau, lupînd împotriva somnului, și ea parcă se făcea tot mai mică, mai mică, pînă ce dispărea. Lumina din casă se stîngea și ea, și apoi ziua mi se părea că e nesfîrșită în așteptarea cuvîntului ei. Odată, dacă e adevărat că, cu cit crești în vîrstă, îți aduci aminte de lucrurile cele mai îndepărtate, am să caut, închizîndu-mi ochii, să regăsesc urma eroilor creați de fantazia nesfîrșită a Scheherazadei mele.

*

Precum își relua dar firul bătrîna povestitoare în fiecare seară, pornesc și eu cu amintirile mele. Trec peste anii de școală, atît de triști pentru noi care am fost niște leneși, și 'ntr'un amurg de iarnă ne vîd urcînd împreună, un drum rîpos din pădurea *Bordei*. De-oparte și de alta copacii închiciurați par încărcăți

de cristaluri. Pe drumul prăvălit înaintea noastră, o sanie țărănească încărcată greu, a stat înămolită în zăpadă. Și parcă văd încă cum stăpînul săniei, un țaran cu fața de asasin, a scos restul de fer din jug și a început să lovească în capetele boilor, stropind zăpada cu sînge. Ochii aceia fioroși, în care ceteai pornirea la omor, i-am revăzut de atunci de multe ori în viață. Masca aceia bestială de troglodit întilnită la un colț de codru, am revăzut-o și în saloane, și de cite ori am revăzut-o, mi-am adus aminte de ochii tăi buni care se umezise de lacrimi la vederea singelui roșu pe catifeaua zăpezei, și singura mea părere de rău e că nu am putut fi bun ca tine în viață.

Am urma drumul, și către seară am intrat într'o casă gospodărească al cărei stăpin murise nebun. Prin geamuri se vedea satul în vale sau mai bine se ghicea, căci bordeele nu se vedeau, ci numai spirale albastre de fum spuneau că acolo locuiesc oameni.

Casa nelocuită de mult, avea ceva tînuit, parcă ascundea ceva, și într'o odaie am văzut un lucru pe care nu mi s'a mai întîmplat de atunci să-l întîlnesc, căci simțimîntul pietății parcă a dispărut din sufletele noastre modernizate.

În odaia aceia murise mama ta, și toate cele care povesteau o viață intimă brusc întreruptă de moarte, rămăseseră la locul lor după zeci de ani de zile. Am aprins un chibrit, și luminarea sub abajurul de hirtie roză, a împrăștiat parcă o lumină de trandafir împrejurul ei. Oglinda ovală a consolei a prins cit ai clipi imaginea odăiei întunecate și a luminat-o, îndepărtînd-o ca într'un vis. Din policandtul de sus, cu ramurile în lături, umbra deodată, a coborît ca un păinjen uriaș pe parchet. Deasupra patului, pologul roz atrîna ocrotitor, pernele fin brodate chemau parcă la hodină. Plapoma de mătăasă, aștepta și ea, gata parcă așternută pentru somn. Peste plapomă, spuma unei cămăși albe, și lingă pat doi pantofiori ca lăsași atunci din picioare. Alături, o măsuță, cu o cupă de cleștar pe marginea căreia jucau lumini, cupa care primea inelele în fiecare seară. Un Crist de ivoriu, cu fața torturată sub cununa de spini, își întindea brațele desnădăjduite. Pe o sofa, o carte neînceptută cu un semn la o pagină, își aștepta încă stăpînul.

Era continuarea unei vieți, o anticameră a unui mormînt, în care erburi nemuritoare trăiau încă în vase, și în care toate încă reflectau ceea ce a fost și e cu neputință să fie iarăși. Lucrușoare intime în argint cizelat, sticlute de parfum pe jumătate goale, stau cu toate rînduite frumos pe o măsuță așternută cu o horbotă albă, deasupra căreia o oglindă cu basculă așteaptă încă ochii frumoși ai moartei, care se priveau în fiecare dimineață și în fiecare seară. Toate stau rînduite la locul lor ca în minutul suprem, și ceva imaterial parcă plutește în casă, care străjue, se înduioșează de atîta pietate, și nu poate lua trup, și nu poate da glas ca să mulțumească celui ce-a cristalizat amintirea ei, și a înmărmurit ca în palatul fermecat din poveste mersul trecătoare-

rei vremi. Ceasornicul oprit în clipa morții spune și el un ceas care nu va mai veni, și limba oprită străluce, ne mai putând nici ea să dea glas, ca o ființă care a tăcut pentru totdeauna.

Și iată-mă în altă casă veche în care am stat într-o toamnă tirzie amîndoi, aduși de întimplare. E casa unui artist pe marginea Seinei, rămasă moștenire unei bătrîne servitoare care o închiria. În seara cînd ne-am mutat, țin minte că am simțit și unul și altul, un fel de sficiune, ca și cum am fi surprins intimitatea unei vieți.

În atelierul vast în care lucra pictorul, tot felul de schițe și tablouri începute, portrete cu ochi întrebători ori peisaje stranii povesteau viața artistului. Într'un ungher o bibliotecă veche cu estampe și alburii de călătorii, cu imagini desperechete, cu teancuri de croquiuri, însemnate în treacăt, dovedeau o sforțare omenească spre frumos. În alt ungher, o epinetă își arăta dinții de fildeș îngălbeniți de vreme. Și tu, nu știu cum, deodată, ai încercat un acord, și un glas trist ca al unei păsări rănite, venite dintr'un afund de pădure a umplut odaia. Era ceva sfișietor, o tînguire și o dojană, parcă în glasul acela, pentru noii veniți care tulburau liniștea asta.

Și e ciudat că mai tirziu, cînd împrumutasem casei aceștia ceva din viața noastră, cînd ne deprinsesem parcă cu lucrurile ce ne înconjurau, întrebîndu-le zilnic, cînd cadrul întreg, înșfîșit, se obișnuise cu noi, numai această epinetă străveche ne rămînea hursuză și neprietenoasă. Zădarnic, de multe ori, în bătae de joc, încercam tot sojul de cîntece, căci ea, oricît am fi variat ariile, răspundea cu acelaș glas sinistru și sfișietor, ca un bătrîn care ar încerca să cînte o arie veselă murind. Plictisiți de vederea ei, într'o zi am hotărît s'o mutăm, dar cînd am încercat s'o clintim din loc, acelaș sunet ca la început ne-a înfiorat și întregul instrument ni s'a părut că e o bestie rănită, care rinjea la noi cu dinții ei de fildeș îngălbenit.

Și închizînd-o, am lăsat-o să stea acolo pînă ce ne-am mutat din casa artistului.

După multe rătăciri și ani perduți zădarnic, pentru a scăpa restul de energie ce simțeam că doarme în mine, ne-am despărțit din nou.

Era într'un zori de ziuă după o noapte de nesomn. În neguri, clopotele deșteptate începeau să plîngă, și sunetele lor venite din turlă nevăzute, parcă toate imi spuneau: pleacă de aici cît mai e vreme!

Nu știu de ce căutam eu să pun aceste cuvinte în gura

clopotelor, cînd vorbele acestea nu erau decît o rezultantă a gîndurilor mele. Simţeam că dorm ambiţii în mine care trebuiau să moară în oraşul acesta tăcut de care mă legau atîtea amintiri. Imi număram anii, şi o groază că nu mai este vreme pentru a face ceva, era să mă piardă din nou. Eram ca un înecat ce revine la suprafaţă înainte de a muri, şi simte într'o scăpărare de fulger ce nepreţuită era viaţa. Fieele ce mă legau de tine, erau rupte de altfel de mult. Intelectualitatea ta nu mă mai mulţumea, şi în afară de plăcerile vieţii fizice, nu mai era nimic comun între noi. De multe ori chiar, mi se părea ciudat, cum ai rămas așa de simplu, şi cu toate acestea te iubeam şi simţeam nevoie de bunătaea sufletului tău. Apropierea ta mă însemina, şi răzvrătirile mele se potoleau la auzul vorbelor tale blăjine. De altfel erai şi iubit de toţi, lucru însă, pe care nu ți l-am pismuit niciodată. Dacă tu, care ți-ai întors acuma ochii spre altă lumină, ai mai putea ceti rindurile aceste, m'ai erta, de sigur, şi mai puţin decît mine încă, ai putea spune de ce mă iubeai, şi căutai între toate prieteşugul meu. Şi am plecat, văzînd fără păreri de rău cum dispărea oraşul în urma mea, iar clopotele ce au sunat atunci, în zorii zilei aceleia, din nevăzutele turle, au sunat parcă pentru un replem al unui suflet care a murit.

Oricum, tu ai fost începutul vieţii mele sentimentale, către tine a mers nevoia, care doarme în fiecare din noi de a-şi căuta un seamăn. Şi apoi eu am fost un copil trist, închis, cu melancolie întunecate, şi singurătatea mea de atunci neavînd încă o viaţă sufletească nu aveam cu ce s'o împoporez şi-mi era frică de dinsa. Nu te-am ales pentru calităţile tale deosebite, căci acestea, nu puteam să-mi dau seamă dacă le aveai. Nu căutam un sprijin în tine, nu era o tovarăşie de bine şi de rău, de senin ori de furtună; nu urmăream un ţel comun, nu ne stimulam unul pe altul pentru o ambiţie oarecare. Nu, pe atunci eram doi inactivi ce sufereau de trecerea vremei care nu le aducea nici bucurii, nici dureri, nici mulţumiri, care să răspiătească cheltuiala vre-unei energii risipite. Nedesvoltîndu-ne pe aceleaşi căi, era fatal să ne despărţim la o răscruce. Cetirile mele lungi şi nealene poate, căci, ca unul ce nu făcusem nimic în şcoală, neavînd de cine să fiu povăţuit şi îndreptat. o sete neînchipuită de a ceti mă ajunsese. Incepusem să simt frumosul şi entuziasmurile mele, care adeseori se aprindeau şi isbucneau în vorbe, nu căpătau nici un ecou dela tine. Cînd am înţeles aceasta, şi mi-am adunat îndeajuns o comoară în sufletul meu pe socoteala căreia să trăesc, am simţit că-mi sint deajuns eu singur şi că mai bun prieten cu care să vorbesc şi să mă înţeleg nu aşi putea găsi.

Singurătatea mea, mi-o înfloream eu singur şi mi-o luminam cum vroiam, iar frica aceia obscură, care de sigur că doarme în noi dela începutul vremilor, nevoia aceia de a-ţi căuta

un tovarăș contra singurătății, a murit dela sine în sufletul meu.

Și n'am simțit nici o părere de bine sau de rău de această desrobire. De altfel, de sigur că nici eu nu ți-am lipsit ție, do-
vadă că în timp ce eu am rămas tot mai singur, tu ți-ai făcut
lesne alte legături și te găseai bine în orice tovarășie.

Ne-am despărțit firesc, cuvinte grele nu au căzut între noi,
cum au căzut mai tirziu între alte prietenii ce le-am fost legat.
Cuvîntul acela, piatra aruncată dintr'o praștie, care odată arun-
cat, face semn unde a ajuns, și care, orice-ar spune unii, nu se
mai poate uita niciodată.

*

Ultima dată cînd te-am văzut, am răscolit amintiri comune,
și o clipă te-am regăsit, regăsindu-mă și pe mine, și o induio-
șare neînchipuită m'a cuprins. căci am văzut, precum tatăl tău
asezase lucrșoarele în odaia moartei, dela pantofiorii de lingă
pat pînă la cupa de cristal ce primea inelele în fiecare seară,
că și tu aveai acelaș cult, aceeași pietate pentru lucrurile care
au fost.

O năvală bruscă de aer curat venea, parcă deschisese cine-
va o fereastră spre un orizont de mare, și clopotele, clopotele
acelea care în orașul tăcut al Iașilor întovărășesc toate împreju-
rările vieții, clopote pentru viață și clopote pentru moarte, clo-
pote pentru dureri și clopote pentru bucurii, au început parcă să
sune iarăși, încet, încet, pe urmă tot mai tare, pînă s'au pierdut
din nou într'o vagă armonie, ca atunci cînd ți se pare că începe
să cînte liniștea ea însăși.

Și am văzut cu ochii amintirei orașul bătrîn, casele noas-
tre părintești, cu vița de vie care plîngea în fiecare primăvară
boabe clare de apă, limpezi ca întăile noastre lacrimi. Bătrînii
noștri au prins din nou ființă, siluete vechi au început să se
strecoare pe străzi, copaci tăeți s'au ridicat din nou întinzîndu-și
umbrarul deasupra porților, slugi îmbătrînite pe lingă casele boe-
rești și-au reluat locul și taifasul în pragul porților. O lume în-
treagă de morți și de moarte, de priveliști și decoruri ce nu mai
sînt, au eșit ca din pămînt și m'au sguduit ca de apropierea u-
nor apariții.

Farmecul amintirilor le-a dat toată melancolia, și acum,
cînd încerc să le fixeze, mi se pare că sînt un copil ce se joacă,
suflînd așternutul ușor de praf ce s'a depus peste o lume veche.

*

Prietenia nu e decît o formă vană a amorului, și numai a-
morul te poate robi pînă într'atîta, încît să uiți de toate și să nu
trăești decît pentru el. Întîlnirea lui e covîrșitoare, și între tine

și lume se lasă ca o cortină, după care se agită și aleargă lumea care ți-a devenit străină. Pe căile opuse pe care am apucat, tirziu, la o răscruce de drum, l-am întâlnit fiecare sub osebite înfățișări. Al meu purtând o mască de melancolie și des-nădejde, al tău de fericire și de voluptate, și legăturile dintre noi s'au desfăcut, firește, și mai mult. Singurătatea mie, mi-a devenit mai trebuincioasă ca să pot sta mai bine cu masca tragică de vorbă. Și atunci, sentimentalismul bolnăvicios de odioasă s'a prefăcut la mine'n ironie, cuvintul de dragoste în sarcasm, lacrima de multe ori în piatră scumpă. Apoi am chemat în jurul meu ura și pisma, și acestea mi-au fost o adevărată voluptate, căci este o voluptate și aceia a danțului între pumnale.

Astfel am ajuns săucid în mine și amorul după cum ucisesem și prietenia, căutând să mă pregătesc pentru voluptăți viitoare, în ființa aceleia ce le-ar îmbrăca pe amândouă.

Tu însă, căruia-i era dat să te poți bucura de toate, cu sufletul tău liniștit, n'ai avut norocul și te-ai reîntors printre umbre.

*

Recitesc aceste amintiri, aduse toate într'o seară furtunoasă, de un miros vag de floare de tei, și-mi spun că poate fluturul acela albastru ce-și desvălea aripelile fosforescente, în dreptul geamurilor mele, era sufletul tău întristat ce rătăcea prin noapte și revenea să-și vadă prietenul anilor tineri.

Rămie dar aceste ca un ex voto în amintirea ta, și dormi liniștit în țintirimul îndepărtat de țară unde te-au îngropat ai tăi. Și de acum clopotele, clopotele acelea, care în orașul tăcut unde am copilărit amândoi, clopote pentru dureri și clopote pentru bucurii, clopote pentru viață și clopote pentru moarte, bucură-se și tinguiască-se pentru alții, că pentru noi nu mai au pentru ce suna...

D. Anghel

Iubirea moartă

Ce crud am fost cu biata mea iubire :
Cind a murit, i-am aruncat melul...
Și 'n loc s'o pling, eu am luat scalpelul
Și-am disecat întreaga ei simțire.

Avui o dureroasă presimțire,
Cind am intins pe marmoră modelul,
Că 'n sufletu -i găsi-va viermi oțelul
Și 'n fiecare nerv, o amăgire.

....Și-a fost așa. Cu inima 'nghețată,
În cugetarea mea întunecată
Înmormintat-am trista ei poveste.

De-atunci cresc spinii pe groapă ;—și mă doare
Să știu că, poate, nefăcînd aceste,
Îi presuram pe lespezi lăcrămioare....

Plingerile unui Apostat

Am fost și sint un răsvrătit. Pe mine
Nu m'a ingenuchiat Dumnezeu.
Ceru'i doar minții mele tălmăcirea...
Și ea m'a spus : „Nimic nu-i rău, nici bine ;

„Nu te conduce nimeni ; stai de sine...
„Și-ți ești tu singur Dumnezeu... și Firea
„E un pustiu pe care nălucirea
„Îl umple cu castele orî ruine“.

Dar ce stînger și ce străin își sbate,
În urgisita lui singurătate,
Sărmanu-mi suflet, clipele 'ngrozite....

Și cum n'ași vrea să cred și 'n prosternare
Să 'nalț spre Tatăl brațe umilite,
Să plîng...și să mă rog să-mi dea iertare !

Barcarolă

Alunecînd pe-a sufletului mare,
A cugetării barcă ușurică,
În sbor fulgerător de rîndunică
Se pierde cu 'ndrăzneală 'n fund de zare.

Cît e senin, în dulce legănare,
Oglinda apelor cochet despică ;
Dar cînd talazurile se ridică,
Îneacă 'n ele biata cugetare!

Căci, care gînd se luptă cu simțirea
Și poate să-i înfrunte răsvrătirea,
Cînd se frămîntă 'n suflet uraganul ?...

....Și cîte bărci s'au depărtat de maluri, .
Dar neputînd străbate oceanul,
S'au mistuit în lacomele valuri !...

Moartea Anahoretului

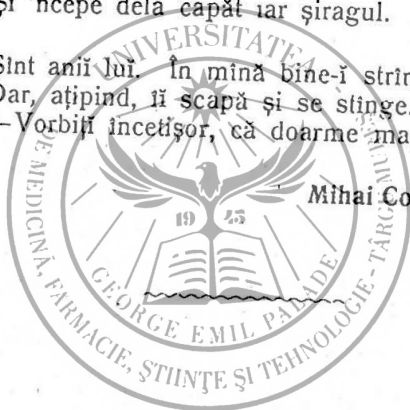
Călugărul bătrîn cu vechi metanii
Pe-un jilț străvechiu ades incremenește
Și, numărînd mărgelile, gîndește
Că boabele pe șfoară curg ca anii.

Din rostul înțeleptelor cetanii,
El a 'nvățat că totul se sfîrșește,
Că fierul chiar, cu vremea, ruginește
Și că se pleacă Morții chiar titanii.

Hai... una, două, șapte, nouă, zece
Și nouăzeci... și tot șiragul trece...
Și 'ncepe dela capăt iar șiragul.

Sînt anii lui. În mină bine-i strînge,
Dar, ațipind, îi scapă și se stînge.
— Vorbii încetșor, că doarme magul...

Mihai Codreanu

Curiozitățile aparatului respirator

Imensa majoritate a ființelor—animale și vegetale—au nevoie de oxigen în fiecare moment. Lipsa acestui element provoacă moartea organismului uneori în câteva minute, alteori după un timp ceva mai lung. Oxigenul intră, în adevăr, neincetat în combinațiune cu substanțele chimice care compun protoplasma celulelor; provoacă așa numitele arderi, consumind unele molecule complexe, transformându-le în molecule mai simple; contribuie la regenerarea unor combinațiuni chimice indispensabile vieții; grăbește diferite reacțiuni între substanțele protoplasmice; întreține, în sfârșit, acea veșnică nestabilitate chimică ce caracterizează viața. Din aceste reacțiuni rezultă și substanțe chimice simple, cu energie de combinațiune slabă sau nulă, —substanțe care nu mai pot intra în combinațiuni complexe ce formează materia vie și care, devenind libere, difuzează în lumea din afară.

Așa sînt apa (H_2O), acidul carbonic (CO_2), etc. Dintre acestea, acidul carbonic e gazos ca și oxigenul și pare a fi rezultatul direct al acțiunii oxigenului asupra materiilor vii; deaceia sub numele de respirație înțelegem introducerea continuă de oxigen în corp și degajarea din el a acidului carbonic.

Sînt puține organisme, așa numitele *anaerobe*, care nu au nevoie de oxigen; ba, pentru ele oxigenul este o otravă violentă. Aceste organisme sînt însă foarte puține, fac o excepțiune, interesantă în adevăr, dar o excepțiune.

*

Pecind fiziologia mai veche se adresa—oridecîteori studiul a funcțiune a corpului—la animalele superioare: om, cîine, broască, fiziologia actuală are în vedere toate grupurile de animale și se adresează, cu oarecare predilecție, animalelor inferioare de tot, acelor care au corpul format dintr'o singură celulă chiar, pentru că acolo fenomenul se petrece în mod mai simplu și experiențele se pot face mai ușor; prin urmare acolo, la ființele inferioare, monocelulare, e speranță să putem pătrunde în detaliile fenomenului și să ajungem la concluziuni de ordin general.

Studiul respirației la animale, deși nu prezintă nici o nouă deosebită, este interesant—in afară de curiozitățile pe care le voi semnala mai jos—din mai multe puncte de vedere: 1. pune în lumină cu ce mijloace simple natura a realizat maximum de efect posibil; 2. lămurește strinsa relațiune care este între mărimea suprafeței corpului animal și nevoia schimburilor cu lumea din afară; 3. ne arată cum la animale poziția unor organe e determinată de poziția altora; 4. ne pune în contact cu un fenomen biologic frecvent: adaptarea unor organe preexistente la o funcție nouă; și 5, ne dă argumente experimentale în sprijinul teoriei adaptării la mediu.

Descriind în linii generale aparatul respirator la animale și atrăgând atențiunea asupra punctelor de interes biologic, schițate mai sus, cînd se va prezenta ocaziunea, sper că cetitorul își va opri vre-o exclamare nefavorabilă, la adresa subscrisului ori a redactorilor și directorilor revistei, pe motiv că chestiunea e prea veche și prea neinteresantă.

În determinarea formei, așezării și structurii aparatului respirator joacă rol considerabil superioritatea organismului, mai bine zis complexitatea organismului, și mediul, apa ori aerul în care animalul își găsește oxigenul. Pentruca să procedez științific—de la simplu la complex—să încep cu un organism foarte inferior, cu unul de care se vorbește mult în toate cărțile de filozofie biologică mai noi, dar cu care n'au făcut poate cunostință mai deaproape unii dintre lectori. Să încep cu amiba.

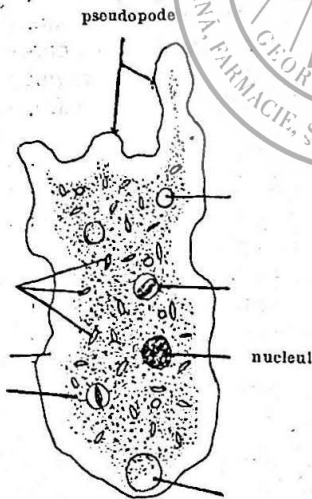

Fig. 1. Unul din animalele cele mai simple: o amibă.

O amibă (Fig. 1) e un animal foarte inferior, monocelular, adică redus la o bucată de protoplasmă cu un simbur sau nucleu. Ea nu are o formă anumită pentrucă neconținut întinde sau retrage cite o parte din corpul său. Intinzind părți din corp, așa numitele picioare false sau pseudopode, amiba se tirăște pe corpurile solide din apă. Uneori, din anumite împrejurări ce pot fi determinate experimental, amiba se grămădește și ia forma sferică, avînd atunci suprafața cea mai mică posibil, căci e lucru cunoscut că, din toate formele geometrice imaginabile, sfera are suprafața cea mai mică.

Oxigenul din mediu (din apă) pătruade în corpul amibei prin toată suprafața protoplasmei, și tot prin toată suprafața ese

din corpul animalului acid carbonic. Dacă mediul e vast, animalul găsește suficient oxigen, iar acidul carbonic, difuzînd repede în apă, se depărtează curînd de animal. Dacă, din contra, mediul e limitat—cum e picătura de apă în care se observă amibe la microscop—atunci oxigenul se consumă. Au loc atunci excitațiuni în corpul amibe, care pe de-o parte se întinde, căutînd a prezenta o suprafață cit mai mare mediului unde e oxigen, iar pe de-alta începe a se mișca în direcția unde e mai mult oxigen. Asupra explicărilor mecanice—in afară de orice forță misterioasă—a mișcărilor amibe, în direcția unde-i mai mult oxigen, nu e locul să insist aici; ceia ce rezultă, însă, din aceste mișcări e că animalul se apropie de marginea picăturii, unde vine mai lesne aer în apă. În vasele în care am adunat apă de mlaștini cu amibe, vom găsi—după citva timp de liniște—amibele pe marginea suprafeței apei, căci, venînd după oxigen, acolo se grămădesc mai toate amibele din apă.

Această observație ne invederează o necesitate pentru animale, anume aceea de a avea continuu aer curat, aer proaspăt. Amiba îl găsește urcîndu-se la suprafața vasului, ori stînd pe lîngă plante de apă care degajează oxigen; dacă însă prin un mijloc oarecare s'ar tot premeni aerul, atunci, desigur că animalul nu mai suferă excitațiunile care provoacă mișcarea lui spre regiuni mai oxigenate.

Spuneam mai sus că amiba își poate mări și micșura suprafața, între anumite limite bine înțelese; că și mărește suprafața atunci cînd e nevoe să aibă un contact mai întins cu mediul ce conține oxigenul. Să ne închipuim acum că amiba noastră, a cărei suprafață e într'un raport anumit cu volumul corpului, crește. Pe măsura creșterii volumului se accentuează un dezechilibru între suprafață și volum; căci, cum lesne se poate înțelege, pecînd suprafețele cresc proporțional cu tratul distanțelor, volumul crește proporțional cu cubul acestor distanțe. Dezechilibrul între suprafață și volum va deveni cu atît mai considerabil cu cit volumul corpului va fi mai mare. Citimea de oxigen, ce ar pătrunde prin suprafață, nu ar putea compensa necesitățile corpului voluminos. Pentru a înlătura acest inconvenient, materia vie ar trebui să se lățească, să se gîtue, să se rupă în bucăți, în care raporturile dintre suprafață și volum să fie convenabile. Acestei necesități mecanice, de a restabili raporturile necesare între volum și suprafață, li atribue biologii diviziunea celulară.

Dacă ne-am imagina acum o grămadă considerabilă de celule, am înțelege că numai celulele care vor veni în contact direct cu mediul vor putea respira în mod normal, celelalte nu. Pentruca toate, sau marea lor majoritate să fie în contact cu mediul, celulele vor trebui să se grămădească toate pe un rînd sau două, ori ca în masa celulară—imobilă dacă e mai mare—să apară un mare număr de canaluri și canalicule prin care să șerpuiască neconținut mediul oxigenat.

Acest din urmă caz este realizat la spongieri, care, sub forma lor cea mai complicată -cum e buretele de bae (Fig. 2)—

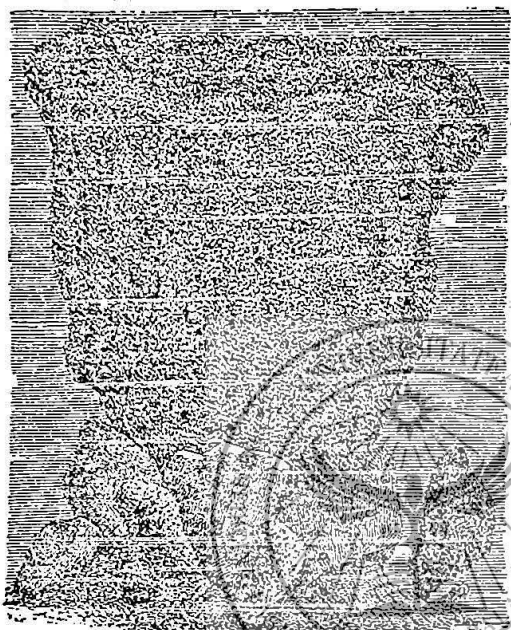

Fig. 2. Burete comun, burete de bae, prins pe stînci din fundul mării. Prin el serpuște neconținut apa.

au aspectul unei grămezi de celule, străbătute de numeroase canale. Aceste comunică cu exteriorul prin găuri mici și mari. Păreții canalelor sînt căptușiți cu celule late. Din loc în loc canalele sînt mai largi și celulele ce căptușesc aceste scobituri sînt mai mari și au niște bice lungi, niște flageli, care bat neconținut în apă într'o singură direcțiune. Prin bățerea lor apa e mînată într'o anume parte, iar prin partea opusă vine apă proaspătă. Acest curent neîntrerupt din corp se poate urmări pe suprafața animalului și mai ales cînd în apă e puțin praf colorat ce

ajută să putem urmări mai lesne curentul, aproape imperceptibil altfel. Se vede atunci cum intră apa prin găurile cele mici și ese apoi prin găurile cele mari (osculi).

Iată dar la două forme foarte simple—amiba și spongierii—la care nici vorbă nu poate fi de un aparat respirator special, indicate două însușiri care asigură respirația: mărirea suprafeței de contact a oxigenului cu corpul, și dispoziții pentru primeniirea mediului.

II

Animalele superioare, vertebrate și nevertebrate, se pot reduce cu imaginația—oricare ar fi forma lor—la o formă simplă, pe care o găsim realizată la unii viermi. Anume la un corp aproape cilindric, acoperit la exterior cu o piele sau tegument, prin care animalul e în contact cu mediul și prin care se face—cum lesne se poate înțelege—schimburile între corp și mediu

(Fig. 3). Sub tegument sînt în genere pături cu mușchi. Apoi în tot corpul e un gol, dela un capăt la altul.

Prin acest gol trece tubul digestiv, care se deschide la un capăt al corpului prin gură, la cellalt prin anus. În golul corpului sau în *cavitatea generală* (coelom) e un lîcid care are un rol foarte important. În el ajunge oxigenul care trece prin tegumentul animalului, în el trec alimentele mistuite de tubul digestiv. Acest lîcid devine, prin urmare, pentru părțile corpului ce n'au nici un contact cu exteriorul, un mediu: *mediul intern*. Prin lîcidul cavității generale se împărăștie ușor oxigenul la celule; în acest lîcid ese din celule acidul carbonic, care mai apoi difuzează prin tegument în mediul extern.

Fig. 3. Cum se prezintă o felioară tăiată de-a curmezișul într'un vierme ca limbricul. La mijloc e tubul digestiv (Ph), încunjurat de un gol (camera generală), apoi vine părțile corpului.

Aceasta e forma cea mai simplă de animal superior. Cele mai multe animale superioare sînt mult mai complicate. Complicațiunile cele mai importante, care ne interesează sînt: 1. modificarea tegumentului pentru a răspunde mai bine unor funcțiuni speciale lui, anume îngroșarea lui pentru a apăra corpul de influența stricătoare a mediului și întărirea lui pentru a servi ca schelet (paralel cu această modificare se diferențiază organe

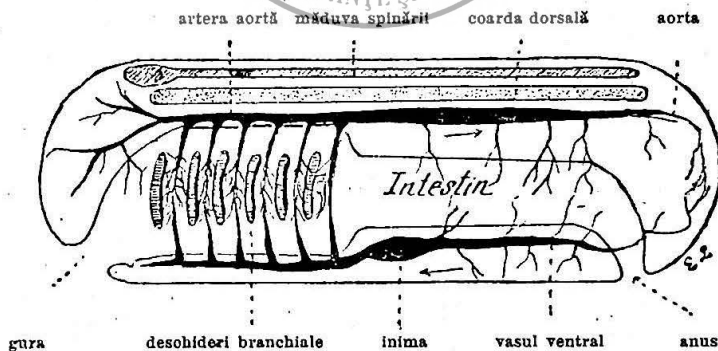

Fig. 4. Forma cea mai simplificată a unui animal vertebrat. Și aici intestinul e încunjurat de camera generală. Dar lîcidul care transportă oxigenul e cuprins în vase sangvine și o inimă îl împinge neconținut într'o direcție determinată.

speciale de respirație); 2. apar niște organe care să poată mișca mai repede mediul intern, pentru a duce mai curînd oxigenul la

toate celulele corpului și a aduce mai repede aparatului respirator acidul carbonic. Acest grup de organe e aparatul circulator, redus la un sistem de lacune la animale inferioare, format din multe vase cu multe ramuri și cu pereți musculoși sau cu una ori mai multe inimi, la animale superioare (Fig. 4).

Nu voi intra în nici un fel de amănunt pentru a arăta cum sînt realizate pe scara zoologică aceste perfecționări și mă voi mărgini să arăt ceia ce, în general, este obișnuit, e normal, și ceia ce e neobișnuit, curios, ca adaptare la condițiuni de traiu particulare.

Respirația acvatică. Spuneam că tegumentul prin pozițiunea lui e partea corpului prin care se fac schimburile gazoase. La animalele mici, cu tegumentul fin, suprafața tegumentului e suficientă pentru a asigura schimburile între mediul intern și extern. Tot așa la animale mai mari, dar încete cum e rima, lipitoarea, echinodermele. Tegumentul îndeplinește bine acest rol, fiind subțire și veșnic umed.

La animalele mai complicate, mai mari sau care au viața mai activă, tegumentul e în genere întărit pentru a proteja părțile din lăuntru ale corpului și pentru a servi ca schelet muscularii. În acest caz numai regiuni limitate ale tegumentului rămîn subțiri și permit schimburile. Dar aceste porțiuni limitate ar fi cu totul insuficiente dacă n-ar prezenta expansiuni, creți, falduri, simpli sau ramificați. Aceste expansiuni constituiesc organe speciale de respirație, *branchiile*. Prin ele se fac ușor schimburile, pentru că mediul intern circulă repede și pentru că pielița ce separă singele (mediul intern) de mediul extern e foarte fină. Mărirea suprafeței e asigurată de ramificații cu atît mai numeroase cu cît nevoile respiratorii sînt mai mari. În unele cazuri suprafața totală a branchiilor întrece de mai multe ori suprafața tegumentului întins.

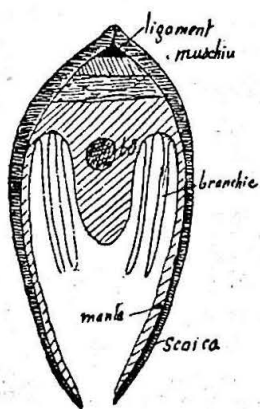

Fig. 5. Tăutura de-a curmezișul prin corpul unei scoici.—td. tub digestiv.

două poale, una pe o

La unele animale, cum sînt unii viermi inelați, branchiile sînt în tot lungul corpului și neacoperite; la alte animale — mai superioare — branchiile sînt localizate în regiuni limitate și sînt acoperite de producțiuni ale tegumentului. Astfel la rață branchiile sînt în regiunea pieptului și acoperite de carapace; la scoici, melc, craciță, pielea formează așa numită *mantă*, care acoperă branchiile. În aceste cazuri branchiile sînt bine apărate de împrejurările neprielnice din mediul extern, dar e nevoie de o dispoziție particulară pentru a primi neîncetat apa. În genere, această dispoziție particulară servește și în alte scopuri, încît se realizează o considerabilă economie în organizarea animalului. La scoici, de pildă (Fig. 5), mantaua are lature, alta pe altă lature a animalului. Fie-

care din aceste poale are pe fața dinspre corp niște perișori, niște cili vibratili, care produc un curent ce merge pe marginea poalelor dela partea dindărăt a corpului până la gură și apoi dela gură îndărăt prin partea de sus a mantalei, unde-s branchiile, până în partea dindărăt a corpului (Fig. 6). Acest curent aduce animalului la gură și hrana, pe care o apucă cu un fel de buze, aduce branchiilor aerul necesar, spală apoi urina ce se varsă în apropiere de anus și apoi spală și murdăriile pe care le aruncă animalul din tubul digestiv. Mantaua fabrică și scoici.

La cracatiță, sepie și alte moluște cefalopode (cu brațe la cap), mantaua are forma unui sac deslipit de trup în jurul gîtului (Fig. 7). Ea are mușchi puternici și se poate strînge bine în jurul gîtului, încît aruncă apa cu putere prin un tub particular, numit sifon. Aici mantaua asigură primenirea apei, spălarea urinei și depărtarea excrementelor, dar mai e și cel mai important organ de locomoțiune, căci, aruncînd apa cu putere, șivoiul de apă găsește o rezistență în apa mării și corpul care repede pe șivoiul este împins energie îndărăt.

La un fel de sepie (loliigo) sifonul e lung și se poate îndrepta înaintea, înapoi sau lateral. Îndreptînd șivoiul într'o direcție, animalul se mișcă în direcția contrară.—La moluște vedem prin urmare că pozițiunea branchiilor e determinată de poziția anusului, găurilor urinare, etc.

La raci primenirea apei se face de un fel de lingură, care aruncă apa în spre cap, pecînd altă apă vine prin prin partea dindărăt a carapacei, prin partea de lingă așa numitul gît. Această aruncare înaintea a apei e potrivită cu direcția în care înoată animalul. Racul merge... ca racul, înapoi. Aruncînd apa înaintea, pe la cap, șivoiul de apă ajută mersul înapoi.

La pești (Fig. 10) sînt tot branchii.

Aceste sînt așezate în niște gropi dindărătul capului, gropi acoperite de un fel de capac tare, de un opercul. În groapa sau camera respiratorie, care comunică cu partea dindărăt a gurii, sînt de ordinar 4 arcuri, pe care e o piliță încrețită și dințată în care circulă repede sîngele roș. Printre aceste arcuri ese apa ce intră pe gura animalului. Prin mișcările gurii apa e împinsă printre arcuri, le spală și apoi ese pe sub opercul, îndreptîndu-se îndărăt, spre coada animalului.

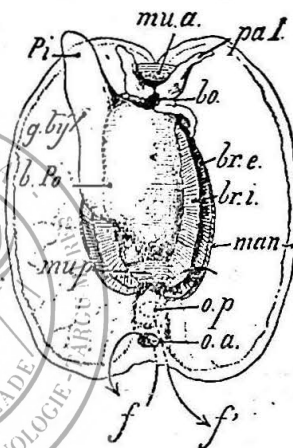

Fig. 6. O scoică deschisă pentru a se vedea corpul animalului. Se văd buzele pa. l., piciorul scoicii cu forma de limbă, apoi branchiile cu forma de piepteni br. e., br. i. Scoica e acoperită de manta man, iar îndărăt se văd două găuri o. p. și o. a., prin care intră și ese apa din camera mantalei, apă ce se mișcă până la gură și înapoi, prin lucrarea cililor vibratili.

Iarăși economie de organe ! Gura, organ muscular, e foarte nimerită să facă și funcția de a primi apa. Expulziunile re-

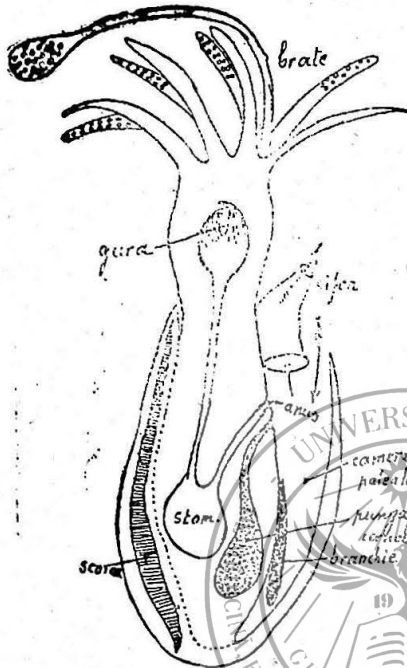

Fig. 7. Tăetură imaginată în lungul chii externe, adică expansiuni corpului unei sepii.

pezi ale apei pot ajuta și la locomoțiune. Respirația este desigur mai energică în timpul cît animalul e mai activ, alergă. Cheltuiala de putere pentru respirațiile mai energice are și aici un efect util animalului, anume înlesnește, ajută chiar, mersul înainte, apa din camera branchială fiind împinsă energetic îndărăt. Curentul de apă poate servi și pentru a schimba repede direcția mersului. În adevăr, dacă aripioara din dreapta, de pildă, se întinde și se pune în fața curentului ce esă din „urechea” dreaptă, atunci partea dreaptă suferă o înlîzriere în mers și corpul cirnește spre dreapta.

Dintre animalele superioare mai respiră prin branchii, cel puțin în timpul dezvoltării, batracienele. Ele au uneori branchii interne ca cele dela pește. Respirația aeriană e realizată de organe diferite. Dintre ele de remarcant sînt *tracheile* insectelor și *pămîinii* vertebratelor superioare. Tracheile sînt niște tuburi foarte ramificate, care încep din tegument—cași branchiile—și se ramifică în tot corpul (Fig. 11 și 12). Ele sînt omoloage branchiilor; decît, în loc să se întindă în afară, se întind în corp și i-au forma de tuburi. Prin ramificarea lor se realizează mărirea suprafeței de contact a mediului extern cu cel intern; prin împrăștierea în corp se asigură umiditatea continuă a pielii prin care difuzează aerul. Branchiile ar fi improprii la animalele aeriene, căci s'ar usca repede și ar deveni inutile respirației.

Aerul pătrunde în trachei prin găuri speciale (stigmat); el se duce prin ramificațiuni în toate părțile corpului, difuzînd prin părășii subțiri ai tuburilor. Pentru improspătarea aerului, pentru ventilație, servesc mișcările musculare ale corpului. Anume regiuni ale corpului, cum e abdomenul, pot fi strînse prin acțiunea mușchilor. Atunci tuburile sînt turtite și aerul esă afară. Dacă mușchii nu se mai contractează, tuburile își revin la forma lor, se lărgesc și aerul vine în trachei. Pentruca lărgirea

tracheilor să se facă repede și fără cheltuială din forță, servește un fir de chitină spiralat, care e format de pielița tracheei. A-

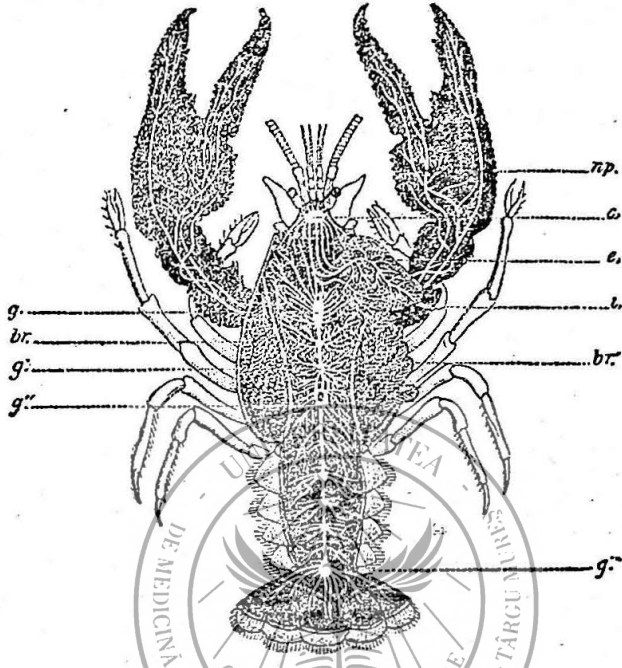

Fig. 8. Un rac disecat pentru a se pune în evidență sistemul nervos. În regiunea pieptului se văd camerele cu branchii (b. r.)

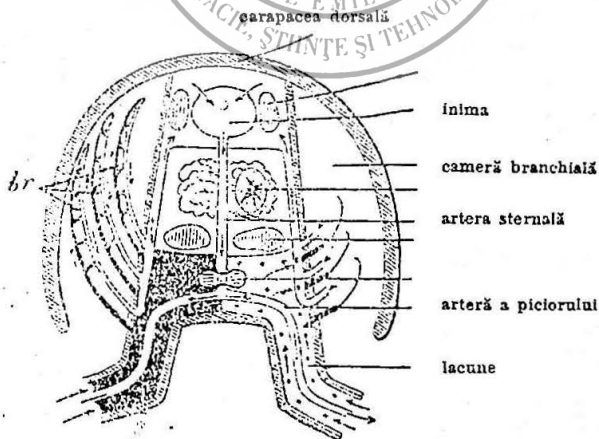

Fig. 9. Secțiunea transversală a corpului racului la nivelul inimii și al arterei sternale. Săgețile indică drumul singelui (la stînga figurii singele încărcat cu bioxid de carbon e reprezentat în negru; în camera branchială s'au figurat branchii (br) numai la stînga).

cest fir servește ca un tel: se turtește, se deformează cînd e apăsător, revine la forma lui cînd apăsarea incetează.

În rezumat, respirația tracheală și cea branchială sînt tot o respirație tegumentară, modificările rezultînd din o mai potrivită adaptare la mediu.

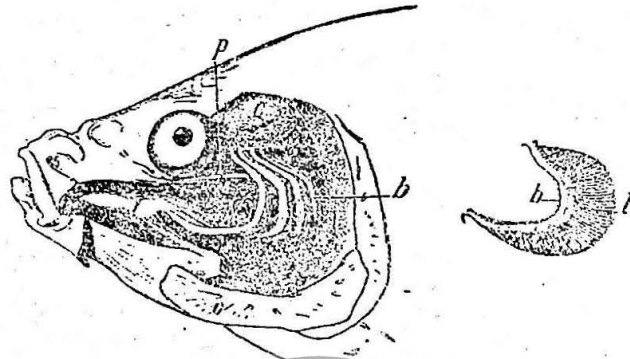

Fig. 10. Cap de pește. Operculul e scos spre a se vedea arcurile branchiale (b) B. Un arc branchial (b) cu lamele branchiale (l).

Omul și vertebratele superioare au plămîni, organe care nu sînt omoloage cu tracheile, nici cu alte producțiuni tegumentare, pentru că se produc din tubul digestiv. Structura plămînilor e

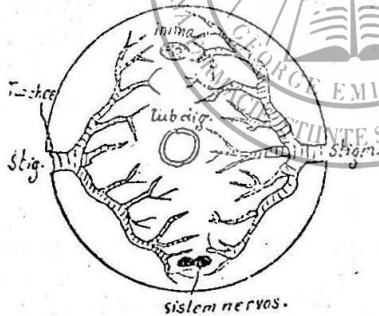

Fig. 11. Cum se împrăștie tracheile în corpul unei insecte. (Figura e simplificată și reprezintă corpul tăiat în curmeziș). Stig. stigmatul.

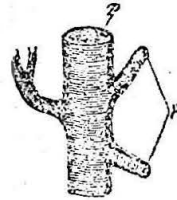

Fig. 12. O bucată de trachee văzută sub microscop.

complicată și răspunde perfect cerințelor unui aparat respirator. Aerisirea se face prin mișcările pieptului, mișcări care apasă plămîni sau îi silesc să se dilate.

III

În descrierile de mai sus am privit chestiunea în general și am descris cîteva cazuri normale, obișnuite. În această parte

a studiului voi arăta excepțiunile dela formele comune, am putea să le numim curiozitățile aparatului respirator. Ele nu sînt decît adaptări particulare la moduri speciale de trai, cum vom vedea.

Dar mai întîi să rezum, în cîteva linii, ce condițiuni trebuie să îndeplinească un organ spre a servi la respirațiune. Aceste condițiuni, care le putem scoate din descrierile de mai înainte, sînt:

1. *Să înlésnească difuziunea oxigenului spre sînge și a acidului carbonic spre exterior.* Aceasta se realizează prin faptul că în regiunea corpului, care se interpune între sînge și mediul extern, e o pieleță foarte subțire și umedă (o pieleță uscată împiedică difuziunile);

2. *Să permită cel mai intim contact, și pe cea mai mare suprafață posibilă, între cele două medii* (mediul intern și extern). Aceasta se realizează prin expansiuni sau invaginațiuni ale membranei despărțitoare a celor două medii și prin o rețea vasculară sau lacunară cît mai bogată sub această membrană;

3. *Mediul intern și extern să se reînnoiască neîncetat, pentru a se păstra totdeauna o lipsă de echilibru în compozițiunea lor.* (Dacă conținutul celor două medii în gazurile ce difuzează e același, schimburile nu se fac). Aceasta a treia condițiune se realizează din partea mediului intern prin circulațiune (mișcare); de partea mediului extern, prin lucrarea cililor vibratili (la scoică), ori prin mișcările unor anumite organe (mantaua la cefalopode, lingura dela rac, gura la pești, mușchii la insecte și vertebrate pulmonate), care sîlesc mediul extern să se miște, să se prefacă.

Odată ce un organ al corpului îndeplinește aceste condițiuni, e un organ respirator, oricare ar fi situația și origina lui.

Adaptări mai curioase pentru respirație sînt următoarele:

1. Larvele unor insecte de neamul libelulelor (carii popii, demoaselele) au un fel de branchii în rectum, adică în regiunea din urmă a tubului digestiv. Această din urmă parte, avînd o musculatură care asigură expulzarea excrementelor, poate face mișcări de stringere și dilatare și deci poate lua și arunca apă, deci aduce oxigen la branchii. La larvele de *aeschna* (tot un fel de libelulă), rectumul face mișcări așa de energice pentru expulzarea apei, încît șivoiul de apă servește la locomoțiune: ...motor posterior.

2. Chiar branchiile aceste de libelule sînt o curiozitate, căci nu sînt de natura branchiilor obișnuite. În adevăr, în branchiile obișnuite se află sînge. În branchiile larvelor de libelule sînt însă trachei (Fig. 13), așa că oxigenul din apă trece mai întîi prin branchii în trachei și apoi se duce, prin trachei, în sînge. Aici stigmate nu mai sînt. Această adaptare curioasă ne dovedește că insectele se trag din animale aeriene, că viața acvatică a larvelor e o adaptare secundară și că branchiile tracheene sînt o mo-

dificare a aparatului tracheal, spre a răspunde nevoilor de trai în apă.

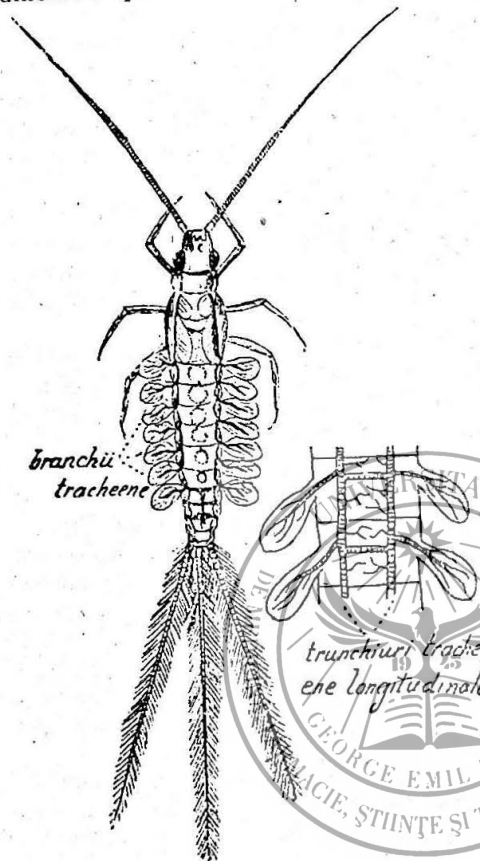

Fig. 13. Branchii tracheene de ephemeră (chlopcopsis). După toate probabilitățile, aripele insectelor sînt branchii tracheene adaptate unei funcții nouă.

subțiri și au foarte numeroase vase sangvine (ca la orice organ respirator).¹⁾

Aici avem adaptarea unui organ preexistent, tubul digestiv, la o funcție nouă, respirația. Adaptarea este desigur rezultatul condițiilor de traiu în ape stătute și în nămol.

5. La un alt pește, peștele ariciu, *diodon*, are oarecare rol respirator intestinul anterior (esofagul). Acest pește, care trăește în oceanul indian, are corpul scurt și gros, lungimea fiind cam de 2 ori cît grosimea. Pe tot trupul are ghimpi mari, care stau

3. La scorpioni (Fig. 14), animale care în multe privinți se înrudesc cu crustaceii, aparatul respirator — numit plămîn — are aparența unei camere branchiale, cu branchii în formă de lamele (Fig. 15). Aici avem adaptarea unui organ de respirație în apă, la respirația aeriană.

4. La cîteva soiuri de pești intestinul servește la respirație. Așa sînt chișcarul (cobitis fossilis (Fig. 16) și neamurile lui, care trăesc în bălți și iazuri, unde apa nu e prea aerisită. Acești pești au branchii cași alți pești; respirația branchială nu e însă suficientă și animalul esă din cînd în cînd la suprafața apei și înghite aer. Acest aer străbate tubul digestiv și esă prin anus, dar acum e încărcat cu mult acid carbonic. Schimbul gazos se face prin porțiunea din urmă a tubului digestiv, unde părășii tubului sînt foarte

1) Respirația la chișcari a dat loc la lucrări interesante la noi în țară. D-ra Elena Lupu (Iași), apoi d. Dr. Călugăreanu (București) au studiat cu amănuntul regiunea intestinală respiratorie, atît din punct de vedere histologic, cît și al analizei gazelor expulzate prin intestinul respirator.

culcați pe corp, cu virfurile înapoi, cînd animalul șede în vre-o răpătură de mal. El stă ascuns mai ales în vremea refluxului și atunci respirația branchială îi este insuficientă. În acest timp camera branchială are ceva umezeală, iar aerul ajunge la branhii, nu direct din atmosferă, ci difuzînd din gușa esofagului.

Cînd animalul plutește, atunci adună mult aer, își umflă strașnic esofagul, se rotunzește ca un bostan; ghimpii se sburlesc și stau țapeni pe tegumentul întins ca o darabană. În această stare animalul e inatacabil și are aspectul unui ariciu; atunci se lasă el fericit în voia valurilor care-l ridică și coboară, ori îl rostogolesc în toate chipurile. Dacă în drum îi cade ceva sub ciocul său scurt, îngust, dar puternic și tăios, e sigur că nu-i mai scapă... Respirația combinată cu mijloace de apărare și cu cercetarea hranei!

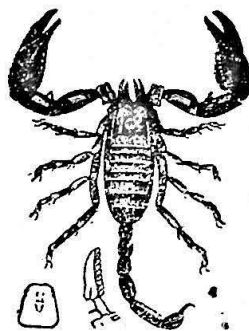

Fig. 14. Scorpionul.

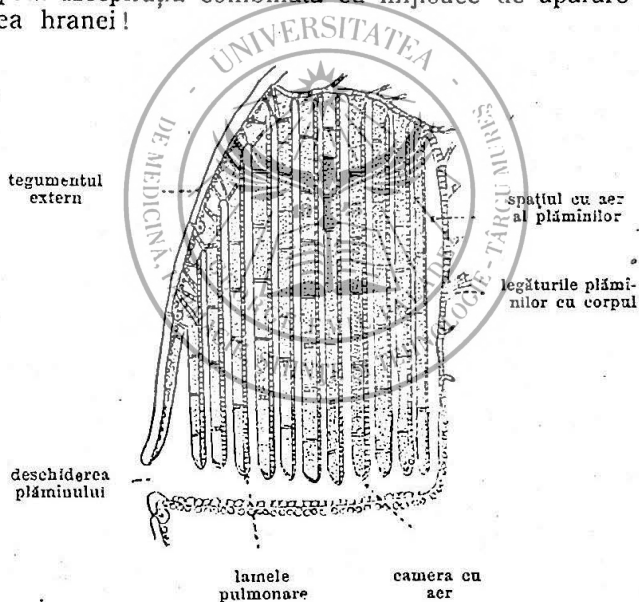

Fig. 15. Sectione în curmezișul unui plămîn de scorpion, în care se văd lamele respiratorii ce au aspectul de branhii. Printre ele intră aerul atmosferic.

6). La amfibieni (broaște, salamandre) mucoasa gurii—cași pielea de altfel--joacă rol în respirațiune. Există chiar un fel de sălămîndre fără plămîni, la care pielea corpului și mucoasa bucală servesc în respirație.

7. La un soi de pești, la așa numiții labirintibranchiați sau macropode, deasupra camerei branchiale, cam îndărătul ochilor, e o scobitură, un fel de cameră, în care pielea formează

niște încrețituri foarte complicate (labirint). În aceste încrețituri se ține multă vreme umezeala și peștele poate respira aer atmosferic prin pielea labirintului.

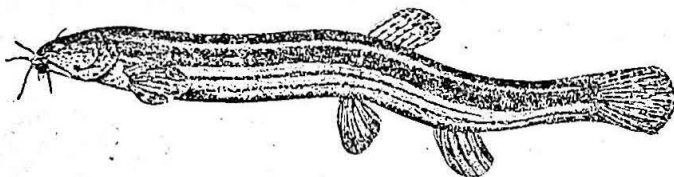

Fig. 16. Chișcarul (*Cobitis fossilis*) care respiră și prin branchii și prin intestin. Pe lângă interesanta aparență de șarpe, chișcarul nici nu respiră la fel cu toți tovarășii lui acvatici.

Interesant macropod e *anabas*, pește din Indochina și insulele malaeze, care, grație labirintului său, își permite luxul unor călătorii pe uscat și chiar să se urce pe arbori. Acest pește are pe opercul—capacul mobil ce acoperă camera cu branchii—un fel de spini tari, puternici, cam aduși îndărăt. Cum operculul poate fi mișcat de mușchi, animalul poate ține corpul sprijinind ghimpii în pământ. Peștele așa înzestrat iese noaptea din apă, umblă pe uscat, se urcă chiar în arbori, unde-și caută hrana. Dacă vremea e umedă, favorabilă prin urmare respirațiunii prin labirint, peștele poate rămânea mai mult timp pe uscat.

Avem aici cazul unui animal acvatic adaptat și vieții pe uscat. Această adaptare a fost provocată desigur de împrejurarea că apele pe unde trăiește acest animal sacă în timpul seccetos, timp în care branchiile nu pot face nici un serviciu.

8. Și între nevertebrate, găsim adaptări interesante ale aparatului branchial pentru a respira aer atmosferic. La un soi de

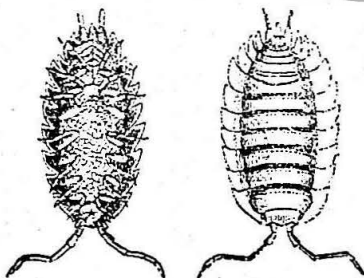

Fig. 17. *Oniscus*, văzut pe spate și pe burtă. Se văd lamele albe, argintii: branchii—plămâni.

respirației branchiale, chiar cînd animalul este pe uscat. Astfel înzestrat, acest crab iese pe uscat și se urcă deseori pe cocotieri.

Tot cam la fel e la un crustaceu inferior, la așa numita *molie de ziduri* (cloportă, oniscus).

Acest animal are labele bifurcate; ramura externă a labelor e lătită și formează o lamă branchială. Asemenea branchii se găsesc la o mulțime de crustacei inferioari. Interesant este că la cloportă, care nu trăește în apă, ci în locuri umede, această lamă branchială nu mai e branchie, ci am putea-o numi mai curînd plămîn. În această lamă e în adevăr un sistem complicat de canale în care pătrunde aerul. Acest aer, astfel închis, dă lamei o culoare argintie și, rămînînd umed, difuzează lesne în singe. Iată dar după branchia-tracheană dela libelule, branchia-plămîn la cloporte !

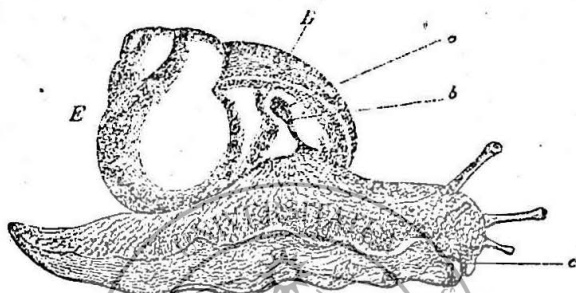

Fig. 18. Melc cărnă i s-a rupt scoica; c. gura; a. anus, b. deschiderea prin care intră aerul la plămîn. B. E. corpul animalului închis în coajă.

La melcii de uscat, mantaua e cași la cei de apă, dar acești melci nu mai au branchii. La ei se adaptează mantaua funcțiunii respiratorii. Pentru a se adapta, mantaua n-a suferit.

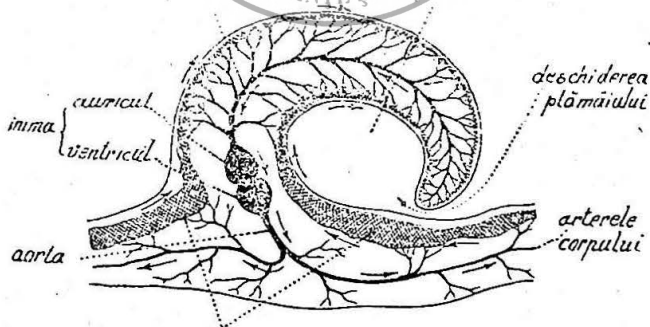

Fig. 19. Reprezentarea șematică a aparatului circulator la culbec. Sîngele din corp, cu acid carbonic, se adună în lacune mari (sinusuri vinoase), de unde se împrăștie în părății mantalei.

prea mari schimbări, ci s-a sporit numai numărul și mărimea lacunelor în care sîngele suferă schimbările gazoase. O muscula-

tură specială poate mări și micșura puțin această cameră, asigurând primenirea aerului, care trebuie să fie însă ceva umed.

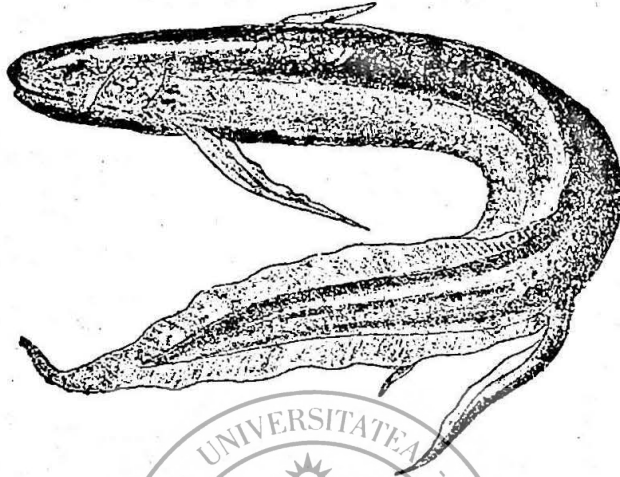

Fig. 20. *Protopterus*, un peste care respiră prin branchii cînd are apă, respiră prin plămîni cînd apele au secat.

9. La peștii dipnoi, care din atîtea pînute de vedere par a fi strămoșii vertebratelor aeriene, beșica înotătoare servește ca plămîn, cînd apele în care acești pești trăesc seacă. Atunci

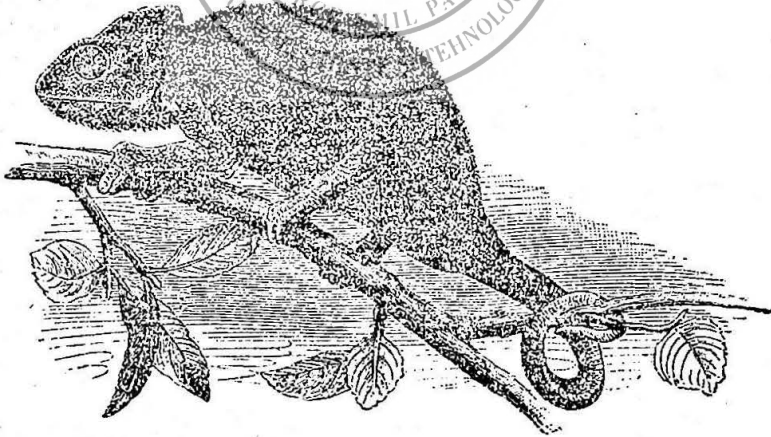

Fig. 21. Cameleonul (*chamaeleo vulgaris*).

animalul vîrît în nămol aproape în întregime nu-și mai oxigenează sîngele la branchii, ci la beșica înotătoare. O interesantă conformație a aparatului circulator asigură acest nou mod de respirație.

10. Cred interesant să citez și o adaptare curioasă a plămînilor de cameleon la o funcție străină respirației. Cameleonul, șopirla curioasă din multe puncte de vedere, are plămînul cu o mulțime de ramuri ce se viră printre viscere. Adunînd mult aer în aceste prelungiri, animalul întreg se umflă, pare mai hidos, dar și mai puternic decît este și sperie astfel pe vrăjmașii săi.

11. În sfîrșit, pentru a termina această descriere să citez și un organ respirator embrionar. La vertebratele superioare, reptile, păsări și mamifere, intestinul posterior dă naștere unui fel de pungă care se lățește și acopere în parte embrionul. În pereții acestei pungi, numită *allantoidă*, sînt vase cu sînge. Punga, venind în atingere cu coaja oului pe unde trece aer dela exterior, e un organ potrivit și pentru respirație pe lingă alte funcțiuni ce are.

Fig. 22. Plămîn de cameleon

IV

Din descrierile de mai sus am văzut cu ce mijloace simple natura realizează maximum de efect posibil și cît de puternică este influența mediului. Pentru a încheia, adaug cîteva cuvinte asupra rezultatelor culese de știința experimentală în ce privește plasticitatea aparatului respirator.

La mormolocii de broască există la începutul vieții larvare branchii externe, simple încrețituri ale pielei depe gît. După un timp aceste branchii dispar și apar branchii interne, pe arcuri branchiale, ca la pești. Variînd conținutul apei în aer—in oxigen—putem grăbi sau întîrzi apariția branchiilor interne. Branchiile interne sînt, cum am spus mai sus, organe de perfecționare; mișcările gurii asigură primentrea repede a apei, deci o respirație mai activă. Sporind citimea de oxigen în apă, mormolocul cu branchii externe n-are nici o grabă să perfecționeze aparatul său respirator și rămîne multă vreme cu branchii externe.

Numărul, forma și structura foițelor branchiale e deasemenea influențată de sărăcia sau bogăția apei în oxigen. Larvele de salamandă crescute în ape aerisite au branchii ca niște spini, înguste și cu tegumentul tare; pecînd, impuținîndu-se în mod continuu oxigenul, branchiile devin mari, late, cu celulele epiteliale pe un rînd (deci pielea subțire) și cu multe capilare sangvine în ele: mărirea suprafeței în raport cu nevoia de a asigura oxigenarea.

Ceia ce este și mai interesant e că aceste caractere provocate experimental se moștensesc, cel puțin în parte, și în primele generațiuni.

Aceste experiențe, repetate cu mai multe animale, dau rezultate la fel și rămîne netagăduit că forma și structura apar-

tului respirator e determinată de condițiunile de mediu. Zoologia experimentală e abia în fașă și rezultatele pe care ni le procură sint depe acum extrem de interesante. Știința viitorului va lămuri poate până în detalii curioasele adaptari la mediu pe care le-am notat în partea a III-a a studiului de față și va putea provoca exagerarea sau slăbirea atitor caractere adaptative.

Căci este sigur că ceia ce natura realizează în curs de veacuri prin variațiunile uneori contradictorii ale împrejurărilor externe, omul va putea realiza experimental—bazat pe plasticitatea organismelor—in cîțiva ani, ori în cîteva decenii, dacă experiențele vor fi bine chibzuite, perzistent urmărite, și dacă experimentatorul va reuși să învingă revenirile la stări anterioare.

T. A. Bădărău

Cîntarea lui Narcis în crîng

Acum și'aduce vara pe-un braț al ei covor,
Pe brațul cellalt coșul de aur plin de roade,
Cu mine vine 'n crînguri și, lîng cîntîndu-mi, șade
Cu mine la izvor.

Și lîngă ape crește iar neamul legendar
Al palidei Narcise cu tainica-i poveste,
Și pe cînd vîntul bate pe-a arborilor creste
Îmi cîntă apa iar.

Prelung îmi cîntă dorul cel pătimaș și mut,
Uimirea frumuseții în fața ei plecată,
Ș'ascult a mia oară, ca pentru 'ntîia dată,
La basmul cunoscut.

Pe malul ce miroase a inimă de flori
Mă culc cu tîmpla 'n ape ș'ascult cum la ureche
Izvoru'mi cîntă iarăși povestea cea străveche,
Cîntat 'atîtea ori.

Și glasul melancolic al lui Narcis l'aud,
 Vorbind de-a lui dorință cu trista ei minune,
 Și'n ropotul de ape povestea lui mi-o spune
 Cu glas de lacrimi ud :

„Pe-oglanda mișcătoare a apelor plecat,
 „Inchipuite ceruri eu văd cum fața 'și schimbă
 „Și 'n ramuri mătăsoase și grele cum se plimbă
 Vintul innaripat.

„Pe fața curgătoare a apelor mă 'ndoi:
 „O rază ce străbate a ramurilor noapte
 „Aprinde'n stropi de apă un șir fugar de șapte
 „Bogate pietre moi.

„Și 'ncet se înfiripă în valul cel curat
 „Un chip frumos și tainic, și nu știu de-i fecioară
 „Sau tinăr zeu, dar pină în suflet mă 'nfioară,
 „Spre mine aplecat.

„El are față albă și ochii lungi de foc.
 „Pe ochi își pleacă tainic îngreuiate pleoape
 „Și gura-i dureroasă 'mi zimbește atât de aproape,
 „De stau uimit în loc.

„E-un zimbet totdeauna și l'nced și amar,
 „In el se zugrăvește și tainic se 'mpreună
 „Plăcerea de viață adîncă și nebună
 „Cu al suferinții dar.

„Iar dacă 'ncerc ca tainic spre chipul din izvor
 „Să 'ntind pâlite brațe și să-l atrag spre mine,
 „I-o surdă suferință ce vine să 'nvenine
 „Neimplinitu-mi dor.

„Spre chipul cel din față 'mi s'ajung, în veci nu pot,
„Și mlădiindu-mi trupul și sufletul spre dînsul,
„Simt inima'mi din care încet se urcă plînsul
Că'i singură de tot l...”

Și cînd Narcis în urmă închide 'ndurerat
Și pleoapele și gura, și tace,—minunată,
Văd malul apei triste, că'n lungul ei deodată
De fulii e 'ncărcat.

...Cum trece apa'n taină și lunecă pe flori
L-îngină iarăși vîntul și lunecă pe creste,—
Și iarăși apa 'ncepe o tainică poveste,
Din nou, de mii de ori...

Alice Călugăru

Documente omenești

EXAMENELE DE ABSOLVIRE

Examenul de capacitate de clasa IV-a liceală și cel de absolvire de clasa VIII-a, trebuiesc reformate, după a noastră părere, pe care o supunem cercurilor pedagogice diriguitoare.

Mai întâi dizertația. Cele douăzeci de subiecte care se dau candidatului ca să aleagă unul din ele, sînt în genere de așa natură, că elevul găsește prilej să reciteze una sau citeva lecții de istorie, de igienă, de geografie, ori de științe naturale, din cursul anului, spre marea desperare a membrilor din comisiune, care se surmenează ascultînd lucruri cunoscute și răs-cunoscute, și care nu găsesc nici criteriul de apreciere a inteligenții elevului și a aptitudinii sale pentru studii teoretice superioare. Măsura de a permite să se consulte cărți în timpul celor două ore de preparație, este execrabilă. Intrînd în una din aceste săli de pregătire, am rămas stupefiat. Din cei 30—40 de elevi, *fiecare* își adusese de-acasă, ori un enorm geamandan de călătorie, ori un sac nesfîrșit, ori vre-un mare coș de zarzavat, toate pline de cărți. Aruncate la pămînt, risipite pe jos, pe bănci, pretutîndena, geamandanele, sacii, coșurile și cărțile dădeau clasei înfățișarea unui iarmaroc plin de care desjugate, de lucruri imprăștiate și de copii gălăgioși... Am avut o impresie cum nu se poate mai urîtă, cînd prezentînd elevilor lista de subiecte, i-am văzut rătăcînd mereu cu privirea dela temele date la cărțile înșirate.... În loc de a-și spune: „a! asupra acestui subiect am cetit și am reflectat eu odinioară... Pe acesta-l aleg“,—elevul cerceta: „despre subiectul acesta am eu vre-o carte în geamandanul meu?!...“ În zarva și risipa aceasta, era cu neputință să mai controlezi dacă nu cumva vre-un elev se slujește de cunoștințele altuia. Am văzut elevi inteligenți, capabili de-o lucrare oarecare originală, re-pezîndu-se la cărți pentru a nu fi nevoiți să gîndească... Unul, din cei mai inteligenți, a vorbit pe scurt și foarte limpede *despre celulă*, și întreat de ce s'a servit, a răspuns: „de articolul

respectiv din *Larousse*!..." Se mai adaugă dezavantajul că unii profesori sînt lipsiți de imaginație, de cultură generală și de spirit de sinteză, și atunci ține-te pînă să nu te rupi: subiecte didactice, aride, repetarea eternului manual... cum am constatat odată dinioară la un mic gimnaziu.

Izbiți de greșelile regulamentului, noi membrii unei oarecare comisiuni, am găsit mijlocul să-l eludăm, alegînd subiecte despre care elevul nu putea găsi nimic, sau foarte puțin, în cărți; ca de pildă: „ce te-a impresionat mai mult la cinematograful? Folioasele acestei invențiuni“; „caracterul țiganului“; „cele mai plăcute ale tale amintiri din copilărie“; „ce schimbări îți închipuie că va aduce aviațiunea perfectă în viața omului“; „ce caractere distinctive ai băgat de seamă la fiecare din națiunile reprezentate în orașul nostru cosmopolit“ etc. Și în adevăr, din seria a III-a de candidați, căreia-i dăduserăm astfel de subiecte, mai toți au vorbit în mod interesant, dîndu-ne prilej să le măsurăm inteligența, imaginația și spiritul de observație. Cred dar că în acest sens ar trebui regulamentate dizertațiile: 1) subiecte generale, nedidactice; și 2) interzicerea consultării cărților.

De asemenea la compoziția de limba română. Avînd îngăduirea de a consulta cărți, foarte mulți elevi s'au apucat să transcrie pagini întregi din diferiți autori, avînd grija, firește, de a nu indica sorgintea ¹⁾... Și iată-l pe profesorul respectiv foarte încurcat în darea notelor, neputînd totdeauna alege ceia ce-i propriu de ceia ce-i copiat...

La lucrarea de limba franceză se dau uneori traduceri, cînd ar trebui date întotdeauna compozițiuni libere, pentru a constata în ce măsură și-a asimilat elevul această limbă. La matematică s'au dat adesea probleme ușoare, cînd ar trebui propuse anume probleme, care să măsoare inteligența matematică a elevului. Intr'un cuvînt, examenele acestea să fie mai grele decît ascultarea de repetiție a ultimei clase, fiindcă altfel, care ar mai fi rostul lor?

În deosebi examenul de capacitate de clasa a IV-a, e de puțin folos așa cum se face acum. Din 40 de elevi, abia unul sau doi sînt opriți definitiv de a continua liceul; adesea nici unul... Unde este atunci selecțiunea celor apti pentru studii teoretice, și îndreptarea celorlalți către activitățile practice?

UN GENTLEMAN FUNEBRU

Amicul meu X, are, de cînd îl cunosc, obiceiul de a face introduceri mari la anecdote mici. Eu unul nu mă mai păcălesc; și tu de mai înainte că introducerea e mai interesantă de-

1) „Spiritul critic“ al amicului meu Ibrăileanu a nenorocit pe un elev de clasa a VIII-a; a rămas corigent.

cît anecdota, pe care o aștept fără cea mai mică nerăbdare. Alții însă, mai ageamii—și mă tem că celitorul va fi dintre aceștia—impresionați de măreția exordiului, așteaptă cu încordare *pointa*, căreia într'adevăr emoțiunea curiozității îi împrumută nu știu ce miraj...

„In tinereța mea, povestește amicul meu, cînd pe cărarea vieții ajunsesem la răspîntia de unde atîtea drumuri se despart, ducînd fiecare la un ogor de lucrat și de cules, n'am stat o clipă la îndoială, ci împăcat cu mine însu-mi, am ocolit ogoarele mănoase, promițătoare de bogate recolte materiale, și cu bucurie, cu entuziasm, mi-am ales ogorul... intelectual. Lipsa și greutatea întimpinate chiar dela început—pe acest ogor, pe care l-ași asemăna mai degrabă unei grădini de flori, căci munca pe care o cere nu-i grea, sub arșița soarelui, dar migăloasă, îndelung răbdătoare; iar greutatea sînt despre hrană: florile nu se mîncă—le-am îndurat cu voioșie, ca urmări firești ale liberei mele alegeri... poate și 'n speranța ascunsă că recolta materială, necăutată de mine, va veni totuși să mă caute.

„Au trecut anii. Urmările liberei mele alegeri s'au îngrămădit, încătușîndu-mi din ce în ce mai mult libertatea de alegere, în virtutea acelei legi a naturii, așa de adînc înțeleasă de George Eliot, după care faptele noastre trăesc, se desfășoară neatîrnat, înlănțuînd pe alții, dar înlănțuîndu-se mai ales pe noi. Recolta materială n'a venit, primejduînd prin lipsa ei, în modul cel mai grav, chiar nobila artă a horticulturii, exercitată de mine.

„Și atunci, în îndoiala pricinuită de teama de a ajunge la apusul vieții, tot pe atît de sărac în bunuri spirituale pe cît și în cele lumești, m'am surprîns pîsmuînd pe *ceilalți*—desprețuiți de mine—odinioară—care, pe cînd eu umblam cu delicateță printre straturi, îngrijind flori rare, se strădănuiau înnolînd pînă la glesne în pămîntul moale și nu arareori *mîlășinos*... pentru a ajunge într'un tîrziu la mult visatul belșug de aur.

„Invidia aceasta—cuvîntul nu-i propriu, fiindcă în fond nu-mi părea rău de ceia-ce au alții, ci de ceia ce n'am eu—este o slăbiciune dezonorantă pentru un intelectual. O știu. Dar cred că de atari slăbiciuni nu-i nimeni ferit. Cum spune Paulhan în *«Les caractères»*: „*unilaterală perfectă a caracterului este mai totdeauna rezultatul unei convențiuni*“.

„Și lucru curios, în loc de a dori buna stare materială, numai ca un mijloc pentru a mă putea ocupa în liniște de lucruri nemateriale, ajunsei, în turburarea sufletului meu, s'o doresc ca un scop în sine. Averele se poate preface în attea valori etice și estetice!... Printr'o iluziune împărtășită de toată omenirea neavută, îmi ziceam adeseori admirînd casa unuia din *ceilalți*: *ce calm, ce fin, ce armonios trebuie să fie sufletul acei lăzii care trăește într'un astfel de interior*...—uitînd mîlășina rău mirositoare prin care trebuie să treacă, tocîndu-și simțurile și sufletul, pentru a ajunge la aceste mobile de cel mai fin

„stil englez...—uitînd că amicul nostru Y, a cărui privire strălucește de bunuri sufletești, n'are nici covoare în casă și în loc de bibliotecă, are un perete acoperit de rafturi de brad nevăpsit...

„O întimplare barocă m'a desmeticit pentru multă vreme din această copilărească iluziune, dînd alt curs gîndurilor mele.

„De ani de zile, ducîndu-mă la slujbă în orașul meu de provincie, trec pe lingă un mic pavilion de lemn, care poartă puțin simpatica inscripție: «serviciul de pompe funebre». *Afacerea*—fără concurență, fiindcă are monopol de la primărie—este în plină prosperitate, sub conducerea chibzuită a celor doi tovarăși, amîndoi foarte grași, umflați la equator și turțiți la poli, cu fața mare, rotundă și rubicondă ca luna plină la orizont. Chibzuința lor constă în prețurile exorbitante pe care le iau,—spre permanenta dar zădarnică indignare a publicului,—convînși fiind că 'n acest comerț nu se poate vinde cîtin în speranța unei desfaceri mai mari. (Clientela e limitată, și în fața galantarului splendid aranjat nu se oprește nimeni!). Au oamenii aceștia,—foarte asemănători unul cu altul—o particulară expresie a feței, cînd umblă așa strengărește pe stradă, legănîndu-se, cu burta înainte, pe axa lor mai scurtă; un fel de blindă și copilărească sfidare, ca și cum ar zice: «ei și ce-mi pasă! Sînt plin de bani, sînt plin de bani», iar brelocurile lanțului gros de aur parcă sună ritmic: «parale berechet», «parale berechet».

„În gîndul meu, mai mult îi compătimizeam pe acești domni, zicîndu-mi: «părinții lor trebuie să fi mîncat foarte puțin; ei, de desperare, s'au apucat de meseria asta, și acum minîcă pînă... la obesitate».

„Dar de cîteva luni se clădește alături. Pînă acum n-am dat vre-o atenție la aceasta, dar acum clădirea e gata. O casă splendidă, albă ca zăpada, foarte simplă, foarte solidă, foarte elegantă și foarte confortabilă; nimic încărcat sau pretențios; gospodărească și de gust, ca pentru un om care a apucat bogăția din moși strămoși; innăuntru—aruncaî o privire pe ferestre—mobile geometrice de mahon, modeste și scumpe; camerele netede ca niște cutii; foarte puține lucruri dar aranjate cu artă și odihnitoare pentru ochi; zugerăveală candidă, parchete ca oglinda, covoare persane, tavanuri cu stuckaturi; pe biblioteca exact dreptunghiulară, cu geamuri mici de cristal, un mare buchet de flori; în salon, tablouri originale; bucătăria chiar, aranjată ca o farmacie; curtea imensă, cu largi peluze de iarbă deasă ca peria, fără flori; aleele acoperite cu pietriș fin; și ca păzitor al acestei admirabile locuinți, un ciine uriaș, cel mai mare pe care l-am văzut pînă acum.»

„Ei bine, casa ăsta pe care eu am bănuît-o ca fiind a vreunui boer get-beget—deși plăcerea de a contempla toată ziua prin ferestrele din curte *afacerea* dealături, mi se parea cam indoel-

„nică—casa asta, zic, este a unuia sau a aminduror celor doi burtoși umflați la equator și turtiți la poli, cu fața mare, rotundă și rubicondă ca luna plină, la orizont, cu zimbetul sfidător: „sint plin de bani, sint plin de bani“, cu legănatul ștregăresc pe axa lor cea mică, pe cind brelocurile sună: „parale berechet, parale berechet“!...

„Ah, mii de bombe și granate—nu mă pot eu opri de a exclama, de cîte ori trec pe aici, ducîndu-mă la slujbă—ce pirlit de intelectual a vîndut acestui burtos nesimțitor, poezia sufletului său de proletar, pe prețul unei înmormintări de clasa I?!... Mi-l închipui pe rubicondul meu amic, la masa scinteietoare de flori, argintării și cristaluri, în fața bibliotecii înalte cu geamuri de cristal, și mai ales în salon în fața tablourilor originale—n'ar fi ele mai la locul lor la *Vatra luminousă*?!..

„De atunci m'am desgustat de eleganță; interiorurile alese nu-mi mai impun; amintirea celor doi burtoși, le dezonorează; văd intruate în ele poezia unor suflete de proletari...“

INTELECTUALUL ÎN PROVINCIE

Plingerile intelectualilor în contra vieții de provincie sint vechi: ele se pot găsi, de pildă, în scrierile lui Balzac, de acum aproape o sută de ani.

După o.. *practică* de—vai!...—șapte ani, sint în măsură a trata în cunoștință de cauză această problemă.

Provincia are tendința de a nivela, iar intelectualul, prin preocupările sale în afară de realitate, prin aspirațiile sale, prin întreg modul său de a gândi și simți, tînde să se depărteze de nivelul comun.

În capitala țării,—ca să nu mai vorbesc de alte orașe mai mari de aiurea,—fiecare își poate alege prieteni din diferite cercuri sociale, prieteni care convin firii sale și care adesea nici nu se cunosc între ei. Așa că putem zice, că individul își creiază mediul, conform caracterului său. Relațiunile fiind libere, senine, ferite de înriurirea înjositoare a atîrnării, mulțumesc instinctul de sociabilitate, fără a mărgini personalitatea. Putința de a-ți crea un mediu favorabil înclinațiunilor proprii, contribuie chiar la accentuarea acestora. Mi s'a întîmplat să cunosc intelectuali și artiști,—trăiți mult timp în capitalele apusene,—la care trecerea anilor a întărit, în loc să atenueze, cum e cazul de obicei, excentricitatea caracterului...

Altfel se prezintă lucrurile în ori care din orașele noastre de provincie. Oamenii se cunosc mai toți între dinșii, și individul se află în fața *societății* întregi, conștiente de puterea și unitatea ei. Originalitatea jignește, ca o necuviincioasă sfidare pe care și-o îngăduie un singur individ față de-o întreagă societate,

și sfidarea jignește pe alt de mult, pe cît e de mare disproporția dintre slăbiciunea individului și puterea societății. De aici, alternativa, de a rupe cu societatea, sau de a se acomoda ei.

În cazul întâi, instinctul de sociabilitate suferă cumplit, producînd un gol sufletesc ce nu se poate umple cu nimic. Se slăbesc puterile sufletului din lipsa de stimulări de tot felul, și intelectualul pierde adesea, chiar voința de a lucra în domeniul său. Cine a încercat a trăi departe de societate, a putut constata că toate plăcerile vieții pierd din farmecul lor, ca și cum temelii lor comună ar fi plăcerea sociabilității.

În cazul al doilea, intelectualul, silit a înnăbuși preocupările lui mai înalte, care nu sînt înțelese și nu pot fi împărtășite, își formează un fel de personalitate artificială, convențională, care ca orice lucru de împrumut, n'are nici un farmec și nici o atracție pentru ceilalți, e lipsită de sare oarecum,—căci la urma urmei simte fiecare că preocupările sînt afectate, și că nu pornește din inimă ceia ce-i spus din gură...

Deghizarea aceasta obosește groaznic, și, ceia ce-i mai grav, tînde să se prefacă într-o a doua natură; în dorința de a intra în comunicare sufletească cu semenii tăi pentru a-ți mulțumi instinctul de sociabilitate, te silești să crezi ceia ce spui,—pentru că numai astfel poți fi crezut.

De aici primejdia căderii la nivelul comun.

Iar nivelul comun nu e prea ridicat. Societatea unitară este totdeauna inferioară individului, pentru simplul motiv că ceia ce individul are mai bun și mai ales într'insul, îl deosebește de ceilalți, iar părțile comune... sînt acelea care formează temelii de înțelegere între toți...

Intelectualul riscă chiar să cadă mai jos decît nivelul comun, căci ceilalți cred în idealurile lor, pecind intelectualul, odată dezorientat, ajunge să nu mai creadă în nimic.

Mă obsedă o imagine: Inchipuiți-vă o monedă nouă; e aspră la pipăit căci reliefulurile sînt intacte. Așa-i și intelectualul, cît timp e întreg: aspru, dificil, în relațiunile lui cu oamenii. Cu timpul moneda se netezește, ba ajunge chiar alunecoasă; dar atunci privește-o: e ștearsă cu desăvîrșire, nu se mai cunoaște nici cap nici pajură... Vai de netezimea asta !..

Tot mai bine, este, cred să nu te lași știrbit de minele oamenilor, să rămii întreg, cu toate asperitățile sufletului tău... asperități care nu sînt doară decît deosebiri de concepție dintre tine și ceilalți.

Nu vorbesc, firește, de cazul fericit cînd găsești în orașul tău oameni la fel cu tine. Atunci îți crezi un mediu special și nu mai ești în provincie...

DIN CARNETUL UNUI PROVINCIAL

NOTE DIN BUCUREȘTI

În București bărbații privesc pe stradă femeile în așa chip,

că eu, dacă ași fi femeie, ași avea mereu sentimentul că trebuie să-i pălmuesc pe toți.

Interesant aici e însă dacă au ele acest sentiment.

*

Toate femeile sînt frumoase pînă te apropii de ele... Puține rămîr și după aceea. Pentru celelalte arta de a alcătui decorul e dusă la cea mai înaltă perfecțiune.

*

Nu cred să existe vre-un oraș 'n care femeile să fie mai puțin respectate decît în București.

Pe Calea Victoriei, ziua mare, se adresează femeilor—care trec singure, bine înțeles...—vorbe de tot felul și li se aține calea...

Vrista și categoria femeilor nu înseamnă nimic: aceiași soartă o au copilele de doisprezece ani ca și femeile de patruzeci, elevele ca și cocotele, doămnele ca și servitoarele...

Nici vrista și categoria bărbaților nu contează: se dedau la acest sport elevii din licee ca și funcționarii în vristă, băeții de prăvălie și studenții, mitocanii ca și tinerii din high-life...

Tot pe Calea Victoriei, de la masa unei cofetării, am văzut două calle de bărbieri, băeți ca de 20 de ani, sînd pe la șase sara sub cutele șervețului alb, care filie atîrnat de lighean deasupra ușii prăvăliei și făcînd să se coboare de pe trotuar toate fetele ori femeile ce treceau, singure, bine înțeles... pe dinaintea forțareței lor... De unde erăm, nu puteam auzi ce spuneau. Cum ajungeau însă femeile în dreptul lor, deodată se fereau, cu aceeași mișcare scurtă, coborîndu-se de pe trotuar. Era ceva mecanic, nici una nu dădea greș, parcă erau svirlite de un resort...

*

Toți Bucureștenii sînt niște cuceritori. Auzindu-i vorbind, ai crede că toți au cunoscut pe toate femeile...

La masa, la care stau în berăria plină de lume, vin doi necunoscuți, un sublocotenent eșit anul acesta și un elev dela școala de infanterie, mă salută politicoș și iau loc. Incep să vorbească între ei, destul de tare ca să aud și eu. Toată conversația lor a fost pe tema diferitelor femei din sală,—iar din observațiile pe care le schimbau, din destăinuirile și indiscrețiile pe care le făceau, ar fi trebuit să cred că amîndoi le cunosc întîm pe toate.

Voiau să se amăgească pe ei sau să mă uimească pe mine ?....

Femeile publice intră în cele mai bune restaurante, unde chelnerii le servesc cu grabă și respect; tineri din familii bune, funcționari înalți se opresc puțin pe la mesele lor și stau de vorbă în văzul întregii societăți; pe stradă sînt salutate și anurate....

Imi pare curios, nu lucrul în sine, dar deosebirea enormă în această privință între capitală și orașele din provincie, unde aceste sărmane ființe trăesc în umbră și sînt văzute în cea mai mare taină.

*

Nu cred să fie așa de mare corupția în Bucureși, totuși pe stradă e parcă un fel de sărbătoare a orgiei și inconștienței.

Tinerii eleganți umplu strada cu șgomotul glumelor triviale; femei cu moravuri ușoare, îmbrăcate în culori strigătoare, se poartă prin mulțime cu mișcări calculate, dar disgrațioase; în colțurile străzilor stă o gloată amestecată făcînd circulația anevoioasă și acostînd cu impertinență pe femei; trăsuri luxoase primblă prin centrul orașului cocotele, singure ori în tovarășii...

Ce curios e cînd prin lumea aceasta a străzilor trece, strecurîndu-se cu anevoe, vre-o bătrînă ducînd doi copilași, ori vre-o mamă cu două fetițe de 7—8 ani, pe ale căror fețe strălucește naivitatea și candoarea...

Mă uit cu un fel de teamă la micile copile ce trec prin mulțime nevinovate și zimbitoare...

*

La restaurant, la Andrei:

Un prieten bucureștean, om așezat—care cunoaște multă lume prin felul ocupației sale—ia dejunul la birt ca să fie în tovarășia noastră, a mai multor amici, ce ne găsim întimplător în același timp în capitală. La un moment dat, îmbrățișază cu o privire toate mesele:

— Vedeți, ne zise el, cei mai mulți din ăștia sînt moftangii: mîncă dejun de 5 lei și au în pungă șase...

*

— Voi, provincialii, imi observa un prieten bucureștean de mai mulți ani, duceți, mai ales în Moldova, o viață mai familiară,

mai casnică; la noi e o viață mai de stradă, mai de berărie. Chiar prietenii aici sînt așa, mai din „buna ziua“... Să se adune mai mulți la casa unuia să citească, să discute... Nu!... Se întîlnesc doar cei care joacă cărți, și încă și aceia se duc mai bucuroși la cluburi.

În adevăr, sînt momente cînd străzile și localurile publice ale Bucureștiului sînt așa de tixite de oameni, încît îți vine să te întreb:—Oare or mai fi rămas și prin case?...

Bucureștenilor le place foarte mult să vorbească franțuzește, așa de mult, încît la un birt, așezîndu-se doi tineri la masa mea, unul a întreat pe celălalt:

— Qu'est-ce que tu beux, mon ami?...

Campania în chestia petrolului

Tranzacțiunile ce au avut loc în ultimul timp între societatea olandeză *Koninklijke* și câteva societăți romine, în special *Steaua-Română* (cea mai mare societate de petrol din țară), societăți finanțate de către bănci germane, în special de *Deutsche-Bank*, au provocat o vie discuțiune în presa noastră cotidiană. Cum această discuțiune a fost pusă pe tărîmul de polemică între diferitele organe ale presei noastre, se înțelege ușor că s'au făcut exagerări și dintr-o parte și din alta în dauna obiectivității, pe care ar trebui să o reclame o chestiune atât de importantă pentru viața economică a țării noastre.

Simțim că ne facem o datorie dînd cîteva explicațiuni imparțiale în această chestiune.

Pentru cel ce urmărește evoluția comerțului de petrol din Europa în ultimul pătrar de secol, evenimentul actual nu putea să-l surprindă.

Am arătat altădată în coloanele acestei reviste ¹⁾ cum petrolul, prin limitarea surselor sale de producțiune, prin generalizarea din ce în ce mai întinsă a consumațiunii și prin sistemul de transport deosebit de al altor mărfuri,— sistem care reclamă enorme aglomerări de marfă și enorme investiții de capital.—era destinat să devină prin însăși natura lucrurilor o *marfă de monopol*.

Am văzut cum între diversele societăți, ce-și disputau comerțul petrolului în Europa, s'au perindat timp de 25 ani acele serii de lupte de concurență dusă la extrem,—lupte, care nu erau motivate nici de deosebiri naționale sau de principii, ci numai de perspectiva marilor beneficii, pe care le oferea comercializarea din ce în ce mai întinsă a acestui produs.

Aceste lupte au sfîrșit în ultimii ani prin repartizarea întregului comerț din lume, în special cel european, pe baza unei înțelegeri comune, între cele trei mari organizațiuni comerciale:

1) Vezi No. 2 și 3/1910: Organizația comerțului mondial al petrolului.

Standard-Oil, care se alimenta din sursele petrolifere ale Americii, *Koninklijke-Petr.-Maatschappij* (Societatea regală olandeză), care se alimenta din sursele petrolifere ale Indiilor, și *Europäische-Petr.-Union* (*E. P. U.*), care întrunea interesele celor mai multe societăți de petrol din România și Rusia și al cărei suflet era *Deutsche-Bank* din Berlin.

Pecind însă cele dintâi două organizații erau niște instituțiuni independente, create anume și exclusiv pentru afacerile de petrol, acea din urmă organizație—*E. P. U.*—era creată de o serie de bănci private, în cap cu *Deutsche-Bank*, și întrunea numai interesele de desfacere a petrolului diverselor societăți aliante în acest scop printr'un pact foarte puțin solid. Dată fiind această eterogenitate de interese ale diferitelor grupuri și bănci ce compuneau această din urmă organizație, ne exprimăm o mare îndoielă în privința viitorului acestei organizațiuni. Iată chiar termenii în care ne exprimăm atunci: „Fără însă a ne hazarda în pronosticuri, se pare însă că *E. P. U.* nu va putea să-și păstreze locul pe care-l aspiră în comerțul european, și viitorul va arăta că întregul comerț din Europa și-l vor disputa celelalte două mari organizații, care par a se interesa din ce în ce mai mult în chiar industria țării noastre¹⁾”.

Și lucrul s'a întâmplat mai de vreme chiar decît am fi crezut. Organizația *E. P. U.*, cu toate sforțările sale și cu toată protecțiunea ce i-o oferise diferitele guverne, în special cel german, n'a putut susține lupta de concurență, înrăutățită în ultimul timp pe piețele Europei prin relațiunile încordate dintre Americani și Galișieni, atît din pricina stocului restrîns de petrol de care dispunea (deabia un milion tone) și a resurselor financiare incomparabil de restrînse (40 milioane fr.) față cu ceilalți doi concurenți, cit, și mai cu seamă, din pricina lipsei unei unități de acțiune între diversele elemente (bănci și societăți care la rîndul lor erau finanțate tot de bănci) ce compuneau această organizație.

Este interesant de altminterlea a se observa că în istoria petrolului băncile propriu-zise au jucat totdeauna un rol trecător. Numai acele afaceri de petrol au progresat și s'au consolidat, care au fost conduse de instituțiuni anume, cu un capital destinat în mod exclusiv acestor afaceri, cum au fost *Standard-Oil* în America, *Nobel* și *Rothschild* în Rusia, *Koninklijke* în Indii, și, din contra, afacerile de petrol ce au fost finanțate și conduse de către bănci propriu-zise, aproape în totdeauna ori au eșuat, ori au fost silite să tranzacționeze afacerile lor. Niciodată însă aceste afaceri nu s'au dezvoltat pe o bază solidă și durabilă.

Istoria societăților de petrol românești și galișiene, cu toate greutățile și transformările prin care au trecut, ne dă exemplul cel mai viu în acest senz.

Și este explicabilă pînă la un punct această incompatibilitate, dacă putem să ne exprimăm așa, între bănci și afaceri de

1) No. 3/1910, pag. 401.

petrol. Băncile nu pot să-și imobilizeze avutul acționarilor lor într'o afacere ca aceea a petrolului, care reclamă o răbdare, continuitate și o organizație cum nu se cere la alte afaceri. Băncile nu au alt lucru în vedere, când se află în fața afacerilor, decât operațiuni de bancă. Ele lansează în acest scop afacerile, fac lovituri de bancă pe baza lor, tranzacționează, niciodată însă o bancă nu se va eterniza într'o afacere, și deaceia ele nici nu au spiritul de organizație și administrațiune.

Băncile nu au alta în vedere decât dividendă anuală și își caută fructificarea activului lor de azi pe mâine. Ele n'au timp să aștepte. Dacă azi o afacere merge bine, o bancă scoate imediat acțiunile pe piață, absoarbe și scontează prin această operațiune de bancă tot beneficiul viitorului, și apoi mâine, când afacerea, îngreuiată poate tocmai din cauza acestei operațiuni, merge mai încet, trenează, atunci banca caută să se desfacă de această afacere, îndreptându-și activul spre alte afaceri, a căror rentabilitate seduce mai mult. Mobilitatea activului este caracteristica băncilor. Băncile nu sînt pentru afaceri, ci afacerile pentru bănci. Ori, afacerile de petrol au nevoie de instituțiuni financiare care să le ofere, pe lângă un activ permanent, o continuitate de vederi și o perseverență pe care nu o pot oferi băncile. Iată pentruce băncile n'au putut și nu vor putea nici în viitor să întemeieze afaceri solide și durabile de petrol. Iată pentruce *E. P. U.* n'a putut duce cu succes lupta cu ceilalți concurenți și a trebuit la urmă să aleagă alianța sau chiar fuziunea cu unul sau altul.

Date fiind relațiunile pe care *E. P. U.* le avea încă dinainte cu firmele dependente de *Koninklijke* pentru desfacerea benzinei pe piețele Europei, precum și vechile legături ce le avusesse cu societatea *Shell-Co.*, care astăzi este fuzionată cu *Koninklijke*, apropierea dintre ea și *Koninklijke* era naturală. Că această apropiere nu se mărginește la o simplă înțelegere formală în privința întinderii sferelor de desfacere a celor două organizațiuni (așa după cum există între *Standard-Oil* și *Koninklijke*), aceasta reeasă destul de clar din faptul că societatea *Koninklijke* a efectuat și tratează încă cumpărarea a însuși fondului de exploatare al citorva societăți românești de petrol, ce alcătuiau forța și speranța organizației *E. P. U.* Astfel, *Societatea Regală Romîn* (finanțată de către banca germană *Dresdner Schaffhausenscher-Bank*) a fost în cea mai mare parte definitiv cumpărată de către societatea *Geconsolideerde-Hollandsche-Petr.-Co.*, sucursala europeană a lui *Koninklijke*; iar astăzi se tratează cumpărarea tot de către aceeași societate olandeză a unei bune părți din stocul de acțiuni al societății *Steaua-Romînă*, de care *Deutsche-Bank* voește a se desface.

Odată această lovitură dată, *E. P. U.*, al cărei suflet era *Deutsche Bank*, o putem considera ca dispărută, sau, pentru a nu se face caz de termeni, fuzionată cu *Societatea Regală olandeză*,—astfel că vom avea de a face de acum înainte în co-

merțul european numai cu cele două organizații mari, *Standard-Oil* și *Koninklijke*, care, cu toate înțelegerile și pacturile ce vor face în atingerile lor pe cimpurile de desfacere, vor rămânea separate, deoarece au un fond de exploatare absolut deosebit și sint conduse de instituțiuni financiare independente, aproape egale altt ca forță, cit și ca organizare comercială.

Se naște acum întrebarea: Ce influență va avea această schimbare asupra industriei de petrol rominească?

Asupra dezvoltării și organizării industriei noastre de petrol, dela început nu stăm la indoeală a ne pronunța că marea instituție olandeză, cu experiența și spiritul comercial de care a dat dovadă pină acum, va avea o influență bincfăcătoare. Ea va lua, după cit se pare, rolul de conducătoare a afacerilor de petrol din Rominia, rol pe care l-a avut pină acum finanța germană, și în special *Deutsche-Bank*. Această înlocuire de roluri, pentru unii indiferentă (deoarece și zic: ori *Deutsche-Bank*, ori Olandezi, nu tot străini sint?), are și partea sa bună și partea rea.

Partea bună constă în aceea că se înlocuește un consorțiu de bănci, neexperimentate în afacerile petrolului, cu un capital limitat destinat acestor afaceri și conducind în mod disparat diverse societăți din țară (nu mai vorbim de acea nepotrivire caracteristică a băncilor cu afacerile de petrol), printr'o instituție mare creată anume pentru afacerile de petrol, care dispune de rezerve financiare suficiente și de o vastă organizație comercială și, pe deasupra, care realizează în țară o concentrare industrială altt de proprie afacerilor de petrol.

Partea rea este însă, după noi, că, peind finanța germană, în frunte cu *Deutsche-Bank*, intrase în industria rominească, sprijinite altt de guvernul german, cit și de cel rominesc, cu intenția de a dezvolta industria rominească, dind un avânt mare diferitelor societăți existente din țară sau înfiinșind altele noi, în scopul ca, măbind producția țării, să contrabalanseze puterea monopolizatoare a Americanilor pe piețele Europei, și în special a Germaniei, intenție care a format apoi obiectul întregii organizațiuni *E. P. U.* (deși în anii din urmă, spre deziluzia multora și în special a guvernului german, s'a urmat o serie de înțelegeri și pacturi cu concurenții americani).— Într'un cuvânt, pe cind băncile germane promiteau industriei rominești o *independentă*, deși mai înceată, dezvoltare, organizația olandeză, care aspiră a deține aproape $\frac{2}{3}$ din producția țării, va supune marilor ei interese dezvoltarea, desigur, mai repede a industriei, răpindu-i însă independenta.

Și oricît ne-am feri de cuvîntul „acaparare“, de care s'a prea abuzat poate în timpul din urmă în afacerile de petrol, totuși vom trebui să ne temem de acaparare, dacă într'adevăr societatea olandeză izbuteste în acțiunea intenționată.

E adevărat că acapararea nu poate să fie un fapt îndeplinit, chiar atunci cind Olandezii ar fi izbutit să concentreze în

minele lor cea mai mare parte din producția țării. O concentrațiune industrială și chiar o monopolizare se poate efectua fără a provoca acapararea. Noțiunea de acaparare cuprinde în sine ideea de speculare, de folosire a marelui puteri rezultată din concentrare spre paguba celorlalți interesați, în cazul nostru a consumatorilor și a exploatatorilor ce vor mai fi rămas independenți. Nu putem să ne pronunțăm dinnainte asupra modului de organizare a societății olandeze în țara noastră.

Fapt sigur este însă că dela concentrare la monopolizare și dela aceasta la acaparare nu este decit un pas și adesea numai o intenție. Noi trebuie să fim pregătiți, și statul are mijloacele sale spre a preveni din timp răul.

Monopolul privat, ori de cine ar fi organizat, Americani, Olandezi, etc., nu poate să ne lase nepăsători, cind este vorba de o bogăție a țării așa de însemnată ca petrolul, de care sint strins legate interese economice și chiar politice de o importanță necontestată.

C. Hoiescu

Note pe marginea cărților

PE O PAGINĂ A „AMINTIRILOR“

Citind a douăzeci și nu știu cîtea oară „Amintirile“ lui Creangă, am ajuns iar la paginile unde e vorba de fericitele zile dela Fălticeni.

Asta s'a întimplat acu o săptămîină ori două, și mă aflu între grădini pe locul care odinioară se chema «livada lui Avrămeanu».

Era într'o zi plină de lumină. Umblam încet; mi se deschidea ici o poiană între livezi, colo un colț de duminică, căci în împrejurimile orașului acestuia trist se găsesc colțuri de raiu pe care țigoveții nu le cunosc. Ierburile erau înflorite și parfuma aerul cald. Se simțeau în locuri umbroase mirezmele ascuțite dela mîntă și poala-sîntă-măriei; în petele de soare luceau nalbele mari, lumînărelele și sinztenele. Pilcurile de margarete și de romoniță, stropituri albe, parcă erau risul poenilor.

Mă citii odată bucata unde e vorba de minunata gramatică a lui Măcărescu, cu mi-ți-i-ni-vi-li și de suferințele lui Trăsnea; unde se pomenește și de oarecare fată a popii dela Fălticeni-vechi, care avea de dat zgărzițe cu mărgelile și naframe cusute cu arnici. Mă oprii, închisei cartea și mă uitai în juru-mi mai cu luare-aminte.

De-bună-samă că aici era locul dela marginea țirgului, unde, într'o zi rece din luna lui Noemvrie, Ștefănescu Ion asculta la *arta* gramaticii pe Trăsnea; aici Trăsnea a adormit cu capul pe-o brazdă, după ce Ionică a lui Ștefan a Petrei, pe una din cărările ce mi se deschidea și mie înainte, a coborît în Fălticeni-vechi.

Am hoinărit și eu de multe ori pe locurile-acestea, cînd eram de vîrsta flăcăoașului dela Humulești, m'am abătut și eu cîte-odată, cu vorbe și șăgi, la fetele rumene, crescute în um-

bra livezilor. Acuma aū copii și greutăți și rumeneala li s'a stins din obraz, cum s'aū stins florile poenilor și-ale tinereții.

Regretul acesta al meu și induioșarea aceasta ușoară de bună samă că le-a avut și Creangă cînd, în năcazurile vieții, se gîndea la trecut, dar induioșările și regretele sînt totdeauna zadarnice; iar în cimitirul trecutului și Creangă rareori a găsit mingieri.

Pe vremea aceea a lui Creangă nu știu cine stăpînea pămîntul pe care a dormit Trăsnea. Eu am apucat însă istorii vechi despre Avrămeanu, care se arată a fi fost un personagiū dintr'o poveste nescrisă a lui Creangă, un «om pidosnic»; așa încît mi-l inchipui ieșit din aceeași lume care a dat pe Dănilă și pe Flămînzilă. Stăpînul acesta al locului, Avrămeanu, zice că era un om înainte de toate amarnic de zgîrcit. Pe mîncare nu cheltuia; se hrănea gustînd brinzeturile și maslinele prin dușenile tirgului; își lîpea casa cu glod de uliță; trei neveste aū fugit din casa lui de foame. Dar asta nu-i nimica. Ca să nu-i sugă puterea părul capului și barba, se purta ras și oamenii îl porecliseră *babă turcească*. Pentru că livada întinsă, cea mai frumoasă livadă din partea locului, din vechi zile sădită, i s'a părut că rîpește puterea și hrana pămîntului, a tăiat-o, a ras-o dela pămînt precum își radea părul și barba. Felul cum se purta cu lumea și groaza lui de a cheltui ceva, lăcomia hulpavă cu care mîncă ori lua în stăpînire ceva «al altuia», aū făcut să se vorbească zece de ani despre dînsul până acum, și s'or vorbi zece și de-acum înainte. Cînd era să moară a făcut un testament așa de incurcăt, încît moștenitorii s'aū certat și s'aū mîncat multă vreme, aū cheltuit chirotonia și s'aū pierdut și al lor, așa încît și după moarte găsise omul acesta mijlocul «să nu deie».

Gîndindu-se la asemea stăpîn, al unor locuri așa de frumoase, Creangă se grăbea către casa popii. Părintele, ca toți tovarășii lui întru Domnul, era dus după căpăt.

Mergeam și eu pe cărarea cea veche, pe lîngă pomi bătrîni de un veac. Aveam un cunoscut bătrîn în sat. Am intrat la el și l-am găsit cosindu-și luțerna în grădină. S'a bucurat cît se cuvine de vizita mea, a tras cu cîteva repede pe pana coasei de cîteva ori, pe urmă a înfipt toporiștea în pămînt, și a așteptat să-i spun ce aveam de spus.

Eū ce aveam de întreat? Eū aveam de întreat un lucru foarte ciudat: anume, cine era popă în sat pe vremea cînd a venit Cuza domnului.—Foarte ciudat lucru mi s'a părut și mie după aceea, cînd l-am văzut pe moș-Petre uitîndu-se îngrijat spre mine.—Parcă nu îndrăznea să spue ceva, parcă-și căuta vorbele pe jos.—Eū am început a rîde; a zîmbit și moș Petre. M'a întreat:

«Mă rog, da ce vrei dumneata să faci cu popa acela?»

— Am găsit scris undeva despre el. Spune că avea ș'o fată.

— Unde spune? In cartea pe care o ții dumneata sub-
suoară?

— Da.

Asta l-a pus pe gânduri pe bătrîn. Și-a scos o pungă
mare de piele și și-a răsucit o țigară groasă. Și-a scos amna-
tul și lăsa, a scapat și și-a aprins țigara. Cînd a slobozit
pe acindul fum, și-a adus aminte: «Apoi, domnule, va fi fost
ceva Ionică? O fată a avut și trăește și acu. Îi văduvă. Barbatu-
l ei e loș, slujbașul stăpînirei.

— Da casa mal este?

— Băta, trăește în ea niște nepoși de-al popii Ion».

După ce-am aflat pe ce cărări trebuie să mă îndrept, l-am
dus pe mine pece la loferna lui. Prin umbra nucilor am mers
și am văzut un pîrleaz, un cîine flocos a zăpăit la mine,
și mi-a căsă înaintea și «văduva». Era o femeie curat îmbră-
șată în stăc mîndreș: anul nu o încovoiaseră. Am privit-o
cu curiozitate, fără voia mea, a tremurat supț brațul
meu. Am început a vorbi despre ceva, despre răposat, despre
bătrînul Ion, mare de mîl tare. Săpoi, sfios, cu înconjururi, am
scris și mi-a căsă curată nu-și aduce aminte de oarecare flă-
cărăș de țară care dăscal dela școala catihetilor, un muntean
de la Humuleșă. — Nu nu-și mai aducea aminte!

«Nu știu. De atunci e mult. Da de ce-i vorba? A fost rudă
cu dumnea? E vre-o afăcere la mijloc?»

N'am știut ce să-i răspund. Și cu toate acestea ceva din
suferința și din tinerețea ei, era închis în cartea de supț brațu meu.
Ea nu știa nimic, mă privea cu tristețea și oboseala bătrîneții. —
Na înțeles de ce-am venit, n'a înțeles de ce m'am dus.

Pe supț streșinile altor copaci bătrîni, am ajuns la casa po-
pii. Gospodării roboteau prin ogradă. O fetișcană de cincispre-
zece ani se năcăjea să scoată o cloșcă din grădinața de legume.
Îmîndea în aer brațele frumoș rotunzite, îndemnînd cloșca care
cloncănea; se oprea din cînd în cînd și înturna repede spre mine
doi ochi negri foarte lucitori.

Casa veche nu suferise prefaceri...

Și întorcîndu-mă pe aceleași drumuri, prin grădini, de odată
parcă l-am văzut pe Ionică a lui Ștefan a Petrii pe cărări, în
ziua aceia rece de Noemvrie. Mi-am adus aminte și de zilele
mele de altă-dată, și am văzut prea deslușit pe Creangă, flăcă-
oaș fără mușteată, umblînd repede și stringîndu-și pe trup min-
teanul de șieac. A cotit pe două hudiți; la pîrleazul unui fund de
grădină s'a oprit. S'a uitat în juru-i. Bătea vîntul și frunzele moarte
ale livezilor foșneau la picioarele lui. Prin grădini nu se vedea
țipenie de om. — A sărit repede pîrleazul, și la fereastra mică, unde
erau înflorite flori roșii într'o oală, ca 'ntr'un fulger a zărit o-
brazul fetii. O chema Ilincuța și avea ochii negri și obrații albi
și rumeni. Clampa a sunat și fata a ieșit pe prispă zîmbînd. A
zis c'o mare bucurie:

«Tătuța nu-i acasă».

Ionică a intrat după ea în tindă. În umbră, pe când fata deschidea ușa odăii, el a cuprins-o de mina stângă. Ea și-a răsucit tăcută brațul, l-a tras la piept, a deschis ușa și a intrat. Apoi s'a întors spre oaspe să vadă dacă nu l-a supărat. El nu era supărat, dar ca unul ce n'avea musteață și ca unul ce venea abia a treia oară la fata popii Ioan, sta cam stinjenit.—Fata era mai îndrăzneță și mai veselă, așa cum trebuie. Avea o cămașuică curată cu helgea, căci era zi de Duminică, și o zgărđiță de mărgele albastre și negre la git, ș'o năframă de borangic la briu. Ii ședea bine când ridea, și-și arăta neconținut dințișorii, ca niște mărgele albe. Ii ședea bine când privea cu coada ochiului, de aceia se lerea des de flăcău și se grăbea să-l privească cu coada ochiului.

Ionică nu era om îndrăzneț, dar fetele-i erau dragi. Până să puie mina pe inelul cu piatră roșie din stînga fetii, până să cerce a fura năframa,—incepu să spuie multe lucruri dela dînsu din sat, despre obiceiurile și despre frumusețile dela apa Ozanei. Fata îl asculta, și încet, încet căzu pe gînduri privindul drept.—Într'o vreme tăcură, între scorturi, lîngă zestrea fetii, în umbra blindă a odăii, supt tavanul alumat, cu coarda plină de buruieni mîrositoare.

Apoi ieșiră pe prispă. Vîntul bătea dela miază-noapte; glasul toamnei trecea cu murmur și plingeri prin livezi. Dar în fața căsuței era soare și călduț, vîntul nu-i ajungea. Gospodăria popii se hodinea în ziua de Duminică, ca un stup plin în vremea iernii.

Supt șopronul din coasta casei erau scaune vechi lustruite: bucăți de lemn cioplit în care erau înfipte patru picioare. Se așezară acolo vorbind și șăguind. Soarele-i ajungea cu lumina-i prietenească și le aurea hainele. În jurul lor stăteau rînduite prin colțuri cele mai ciudate cioveie, cele mai despărechiate și vechi lucruri, amestecate cu stative, cu urzitoare și cu știubeie desfundate. În fundul șopronului se deschidea gura pivniței. O rază de soare străbătu de-odată în fund și lumină grămezile de mere galbene și roșii. De-acolo, din răcoarea pivniței, izvora mîrodenia aceia dulce care plutea în șopron și înfășura ca o tîmlieră pe cei doi copii.

Dar vremea trece repede. Fata își lăsă minuța aspră odată, numai odată, între degetele flăcăului; se lăsă să-i deslege zgărđița și să-i ieie năframa, și odată, numai odată, se lăsă sărutată în colțul gurei și la coada sprincenii...

Pe urmă trebuia se vie părintele Ion acasă. Fata coborî repede în pivniță și ieși cu sinul plin de mere. Mîncară zîmbind un fruct mustos, și cu părere de rău și foarte încet merseră amîndoi pînă la pîrleazul din fundul grădinii. Acolo și-au făgăduit să se mai vadă și s'au despărțit.

Mă gîndeam la toate acestea și pășeam domol prin umbra

livezilor. De bună samă că toate cite am spus sint inchipuiri, — cu toate acestea sint incredințat că toate s'a petrecut așa.

Multe morminte sint acuma in toate părțile: atitea lucruri uitate supt frunzele toamnei de atunci!

Fata a rămas la pîrleaz gînditoare cu ochii ei mari și negri, iar Creangă cel tînăr, încărcat cu daruri de dragoste, își strîngea bine pe trup minteanul de șieac și se grăbea fericit, prin vîntul aspru de toamnă, spre locul unde rămăsese Trăsnea chinuindu-se cu gramatica lui Măcărescu.

M. Sd.

THAÏS

Cîtă vreme creștinismul a infruntat persecuțiile lumii păgîne, care simțea în el un dușman primejdios, cei mai zeloși adepți rămîneau în mijlocul societății romane, pentru a mărturisi între gentili învățăturile Mintuitorului și la nevoie să sufere martiriul, întocmai cum îl suferise și el pentru răscumpărarea neamului omenesc. Dar cînd învăătura lui Christos a început să fie tolerată și prin edictul lui Constantin deveni chiar biruitoare, luînd loc în stat alături de politeismul păgîn, mulți dintre creștini începură să se simtă rău în mijlocul unei societăți în care viciile se luptau care mai de care să devie stăpîne, și unde ademîniri primejdioase amenințau pe om cu pierderea sufletului. Atunci mulți din ei, cei mai înflăcărați, se retrăgeau din lume, rupînd orice legătură cu societatea, și în locuri retrase și sălbatice, în pustietăți îndepărtate, exagerînd cuvîntul lui Christos și spiritul religiei, duceau o viață plină de tot felul de privații, chinuindu-și trupul prin foame și sete, mortificîndu-l uneori prin flagelații, pentru că Fiul lui Dumnezeu spusese „fericiți cei care sufăr...”

Dupăce Sf. Anton a organizat viața cenobitică în răsărit, țărmurile Nilului și pustiurile Libiei, Siria și Anatolia și podișul pietros al Arabiei se umplură de tot felul de monahi, bărbați și femei, care se sanctificau prin durere, împlinindu-se astfel vorbele profetului, că „deșertul se va umplea de flori”.

Ce impresie făceau acești anahoreți asupra lumii romane, greu ne-am putea face o idee astăzi, după două mii de ani aproape de civilizație creștină. Romanii nu puteau înțelege nimic din misterile vieții monahale și mai puțin încă motivele sufletești care-l împingeau pe creștin acolo. Inchinători la o religie care permitea omului să trăiască viața pe pămînt cu toate plăcerile care i-au fost date, cum puteau ei să priceapă renunțarea de bunăvoie la bunurile pămîntești, cu atît mai mult la strictul necesar al vieții? Și cînd vr'un călător roman, vr'un rafinat al secolului, care-și consuma viața în desfătărilor trupului,

dădea peste un fanatic, care 'n dureri și lipsuri glorifica pe Domnul, i se părea un lucru fără senz, o nebunie fără niciun rost, ceia ce 'n ochii lui însemna o coborire de viu în mormint. Pustnici și schivnici—făceau aceiași impresie bizară pe care o făcuseră asupra Grecilor gymnosofistii—cum numiseră soldații lui Alexandru cel Mare pe fakirii indieni. Și dupăcum Romanii—popor făcut pentru a domina—nu înțelegeau preceptele creștinizmului și mai ales dragostea cătră tot omul, care li se părea ceva contra naturii, tot așa nu puteau pricepe nici rigorile acestei religii...

Dintre scriitorii care s'au încercat să evoce viața creștinizmului primitiv cu psihologia ei deosebită, nici unul n'a izbutit mai bine decit Anatole France. Complăcându-se atit de mult în dogmele și tainele bisericii creștine și 'n scrierile sfinților părinți, acest teolog ateu, cu exegesa lui păgână și cu o dialectică plină de vervă și eleganță, scoate cele mai subtile încheeri care în mod logic se impun spiritului luminat și în vederea cărora probabil s'a alcătuit porunca religioasă: „crede și nu cerceta“...

Thaïs este una din operele cele mai caracteristice ale lui Anatole France, căci pe lângă că întâlnim aici acele calități de stil și gândire, care au făcut din el unul din cei mai străluciți scriitori francezi, în mijlocul cărora el radiază o splendoare deosebită, subiectul ei, luat dintr'o lume stranie și depărtată, a cerut mult curaj și mare încredere; iar ironia lui fină și olimpică, care se degajază dela prima pagină a volumului, pină la cea din urmă, trece peste capul sârmanului călugăr Pafnutie și îmbrățișează întreaga specie omenească.

Dar nu pentru a arăta calitățile romanului Thaïs, nici pentru a aduce laude de prisos autorului, am așternut aceste rânduri. Am voit numai, ca oprindu-mă la un pasaj, să atrag atenția asupra puterii mari de a *evoca*, a *recrea* și a *recrea* carei secret îl cunoaște numai Anatole France. Căci adeseori la acest scriitor, un dialog, o propoziție, chiar o simplă expresie, pun în lumină o întreagă societate cu înfățișarea ei particulară și psihologia ei proprie, cu aceiaș putere, cu care un spirit obiectiv i-ar face descrierea într'un volum sau mai multe...

Toate aceste lucruri mi-au venit în minte, cînd am cetit numai cîteva linii din ilustra operă de față...

Dupăce Pafnutie, abatele din Antinoe, care spăimntase pe asceți cu viața lui riguroasă, convertește pe Thaïs din Alexandria, chipul frumoasei dănuitoare nu-i mai esă din minte. Demonii cu ochi de șacali i se arată ziua și noaptea, glasuri necunoscute, care vin din adîncul pustiului, îl torturează—iar pe deasupra—cea mai teribilă amenințare pentru sufletul său bolnav, imaginea lui Thaïs, făgăduindu-i plăceri necunoscute... Crezînd că Dumnezeu l-a părăsit, el lasă chilia și pentru a dobîndi din nou, grația divină, își duce viața suit pe o coloană, în ruinele unui templu păgîn. În curînd se vesti pretutîndeni de faima stilitului și pelerini din depărtări întinse veniră cu grămada la picioarele

sfințului. Orbii își capătă aici vederea, paraliticii mersul; epilepticii la vederea lui, răstogolindu-se în convulsiunile răului divin se ridică ușurați, leproșii se întorc cu trupul luminat, iar femeile sterpe numai atingându-se de coloană, purced îngreunate. Patriarhul din Antiohia se minunează și el la picioarele lui, și însuși Cezarul, care proteja ortodoxismul, îi trimite o ambasadă. În jurul coloanei se fac așezări omenesti și orașul Stylopolis apare...

Dar pe coloană stilitul Pafnutie nu-și găsește liniștea sufletului. Harul lui Dumnezeu l-a părăsit, căci în adierea vântului, în glasul păsărilor, în figurile oamenilor el vede chipul frumos al dăntuitoarii cu ochi albaștri ca cerul Egiptului...

Iată însă că prin mulțimea de pelerini, într-o zi, își face apariția și Lucius Aurelius Cotta, roman adevărat, pentru care scopul vieții este numai serviciul statului. El vine să inspecteze canalele Nilului și navigația pe fluviu și deși ca om grav și laborios n'are vreme de pierdut, totuși o priveliște atît de stranie îl aduce aproape de coloană. Și ducîndu-și mina la ochi pentru a opri razele soarelui, se adresează stilitului:

— Ei, Pafnutie! Dacă îți mai aduci aminte că ai fost oaspetele meu, răspunde-mi. Ce faci tu acolo sus? Pentru ce te-ai suit și pentru ce nu te scobori? Coloana asta are în spiritul tău o semnificare falică?...

Cînd am citit aceste rînduri, tot sufletul lui Pafnutie și al lui Aurelius Cotta — cu întreaga psihologie monahică și romană mi-au apărut înaintea. Zbuciumul monahului și expierea lui pe coloană, Cotta e departe de a le înțelege. În fața lui el are un straniu spectacol, o mare aberație, și lucrul rămîne pentru dînsul fără explicație, dar cu conștiința că statul nu trebuie să desființeze obiceiurile popoarelor, chiar cînd ele sînt lipsite de rațiune. Și adresîndu-se secretarului său, el își notează astfel impresiile:

„Copile, înseamnă că în unele secte creștine se recomandă să trăiești pe coloane. Notează dimensiunile stîlpului, fără să uiți forma capitelului“.

D. D. P.

CUGETĂRILE LUI JOUBERT

Joubert a trăit într-una din epocile cele mai tulburate. Un fanatism generos și orb sfărmasă vechii idoli c'o mină, adesea brutală, și cu entuziasmul desperării, se încerca să ridice altare noi pe ruinele fumegînde. Priveliștea era prea tare pentru senzibilitatea feminină a acestui spirit scrupulos și contemplativ, pe care-l îngrozea responsabilitatea acțiunii. Inchizînd ochii cu îndărătnicie la realitățile vremii, el s'a refugiat în lumea sufletului său. Această lume a explorat-o o viață întreagă în cele mai

ascunse cotituri ale ei și, cu inteligența lui pătrunzătoare și rafinată prin contactul producțiilor cugetării și ale artei, a descoperit regiuni necunoscute și a dat celor cunoscute un farmec nou.

Dar în această lungă călătorie a găsit ceva mai prețios: temperatura prielnică spiritului său, echilibrul, liniștea, armonia. Și cugetările sale vor putea fi totdeauna utilizate de cei pe care arta vieții îi preocupă.

*

Joubert e un reprezentant seducător al acelor spirite care prin gust, fineță, pătrundere, se ridică deasupra nivelului comun, dar pe care lipsa imaginației, slăbiciunea energiei creatoare, îi oprește de la eforturi prea mari și îi împiedică să atingă înălțimile.

*

Între autorii de cugetări și de maxime ai timpului său, Joubert e un izolat. Gîndirea acestora, mai mult îndreptată asupra instituțiilor și vieții contemporane decît asupra sentimentelor eterne ale firii omenestii, apare rareori desbrăcată de pasiunile violente ale epocii. Ei sînt în primul rînd satirici și pamfletari; deprinderea de a jongla cu ideile abstracte săcătuieste în sufletul lor izvoarele vieții afective.

Ce deosebire între spiritul ironic și mușcător al unui Rivarol sau mizantropia amară și distrugătoare a unui Chamfort și senzibilitatea feminină plină de tandrețe și de grație a unui Joubert! Prin finețea ascuțită a simțului său psihologic, prin arta lui rară de a condensa în cîteva cuvinte rezultatele unor bogate experiențe sufletești, prin timiditatea și respectul său față de instituțiile tradiționale, Joubert s'apropie de moralistii secolului al XVII-lea; dar impresia pe care o lasă asupra spiritului nostru e neasămănat mai slabă. El are delicateță și subtilitate, ei au vigoarea unei gîndiri sistematice sau intensitatea viziunii.

*

Puțini oameni ș'au dat mai bine samă decît Joubert de limitele naturale ale spiritului lor; mai puțini încă le-au acceptat cu atîta seninătate.

*

Melancolia lui Joubert se deosebește de aceea a unui Chateaubriand și a Romanticilor. Melancolia celor din urmă e aceea a unor suflete agitate de patimi și de nepotolite dorințe. Melancolia sa e aceea a unui suflet care trăiește în sine și ascultă melodia neîntreruptă a vieții interioare.

*

Părerile lui Joubert asupra criticii sint acele ale unui modern. Intr'o epocă in care domnea ingusta critică judecătorească a unui La Harpe, el a spus cel dintiu că ceia ce face farmecul criticii e cunoștința spiritelor.

In observațiile lui asupra lui Voltaire și Rousseau el a reconstituit in citeva trăsături tipul lor psihologic cu o artă conciză și sobră, pe care criticii de azi n'o mai au.

*

„Omul care a scris : „Dacă e cineva chinuit de blăstămata ambiție de a pune o carte într'o pagină, o pagină într'o frază și această frază într'un cuvint, acela sint eu“, a avut într'un grad neobișnuit conștiința artistică și ideia perfecției desăvirșite. Dacă aceste însușiri l-au făcut pe Joubert dificil in aprecierile sale, nimeni nu a admirat cu atita entuziasm, pururi tinăr, operele de artă adevărate, nimeni nu s'a lăsat pătruns cu atita deliciu de farmecul lor.

Față de sistemele metafizice care stărneau entuziasmul lumii de atunci, atitudinea lui Joubert e cea a unui diletant și a unui sceptic. Ceia ce-l interesa in ele, nu era puterea lor constructivă, nici arhitectura lor logică, ci calitatea analizelor, a observațiilor, și a materialului sufletesc, conținut in ele. „Dacă sistemele sint pinze de painjan, spunea dînsul, cel puțin să fie făcute cu fire de mătasă“.

Acest cugetător, care făcuse incunjurul marilor sisteme, a rămas totdeauna in excursiile sale filozofice, un artist, in sufletul căruia divinul Platon lăsase o urmă neștearsă. Abstracțiile pure nu-l incintau.

Puterea dialectică a unui Kant il impresiona, fără a-l satisface. I se părea că ochii filozofului, prea mult așintiți asupra lumii abstracte, uitau uneori culorile vieții reale. El cerea metafizicii cași poeziei : viziuni, imagini, metafore. Un Schopenhauer, un Nietzsche l-ar fi inspăimîntat poate prin unele din ideile lor, dar spiritul său de o rară comprehenziune ar fi admirat desigur analizele, pătrunzătoare, stilul figurat, avîntul poetic al cugetării lor îndrăznețe.

O. B.

Din carnetul unui om de eri

Căsătoria

E vorba de căsătoria europeană monogamă.

Este monogamia o stare naturală, ori numai o instituție europeană? Este omul un animal monogam, ori e constrins la monogamie?

Scriitori, al căror cuvânt nu poate fi trecut cu vederea, au susținut că bărbatul e poligam prin natură sa:

Bărbatul poate să aibă un număr considerabil de copii, în vremea în care femeia nu poate să aibă decît unul. De aici „frivolitatea” lui față de constanța femeii, care se atașează de bărbat și mai mult în vremea cît poartă fructul iubirii lor, pentru că ea, de acum înainte mai ales, are nevoie de sprijinul lui; pe cînd bărbatului, din contra, nu-i rămîne decît să-și pună din nou, aiurea, ceia ce doctorul Urechia a numit „candidatura la paternitate”.

Această idee cuprinde ceva adevărat, o jumătate, un sfert de adevăr. De multe ori, după ce poruncile „geniului speciei” au fost ascultate, bărbatul nu mai simte pentru obiectul „flăcării” sale decît plictiseală, pecînd femeia, în urma îndeplinirii acelei porunci, simte *întotdeauna* o mai mare atașare pentru bărbat.

Totuși, de multe ori și bărbatul, după ce a „cucerit” pe femeie, se atașează, și el, mai mult de dînsa.

Dar chiar dacă bărbatul ar fi, prin natură sa, neconstant, încă nu s’ar putea susține că e poligam, căci adevărata poligamie însemnă mai multe femei în același timp, și nu una după alta.

Iar această *adevărată* poligamie nu e deloc naturală omului. Cînd Schopenhauer susține că această adevărată poligamie

e forma cea mai naturală a căsătoriei, el se contrazice cu propria-i teorie a iubirii. În adevăr, după vestita sa „metafizică a amorului“, bărbatul *alege*, din toate femeile, pe una, care îl completează mai bine în vederea scopurilor „speciei“. Această *individualizare* a instinctelor masculine e absolut în dezacord cu poligamia.

Dealtmintrelea, chiar în țările poligame, poligamia nici nu poate exista, *de fapt*, decît ca un lux al celor avuți,—pentru că, mai întâiu pe lume există cam tot atîtea femei cît și bărbați, și deci unui bărbat nu-i poate reveni decît o femeie; și al doilea, pentru că a avea un harem, nu-și poate îngădui decît un om foarte bogat—și astfel de oameni sînt foarte rari.

E curios cum Schopenhauer n'a ținut socoteală de aceste fapte... Cînd se zice că Orientalii au mai multe femei, aceasta în-samnă că ei au numai voie să aibă și că de această permi-siune se folosesc cîtiva bogați.

Totuși, însă, trebuie să recunoaștem că mulți Europeni sînt poligami în adevăratul înțeles al cuvîntului, și aceasta mai cu samă în clasele care nu au nici o ocupațiune,—acelea pe care le zugrăvesc cu predilecție unii romancierii francezi. Dar numărul acestora e infim în omenire—și desigur în poligamul Orient marea majoritate a oamenilor sînt absolut monogami.

Cealaltă poligamie,—părăsirea unei femei și alergarea după alta,—această pseudopoligamie e mult mai frecventă.

Așa dar, poligamia nu e nici naturală omului, nici posibilă din punct de vedere „statistic“ și economic.

Pe de altă parte, monogamia e în neconținut progres. O mulțime de fapte morale și sociale contribuie la progresul monogamiei: Interesele morale tot mai variate, care, în căsătorie, pun pe al doilea plan realitățile „amorului“; munca de toate zilele, manuală și intelectuală, care pune, și ea, pe al doilea plan, acest „amor“ (În romanele lui Paul Bourget, personagiile nu au nici o ocupație, și monogamia e foarte periclitată!); legăturile sufletești, tot mai multe, în lumea civilizată, între bărbat și femeie, care fac familia tot mai indisolubilă; sentimentul datoriei tot mai dezvoltat—ca efect al altui progres: al fortificării neconținute a ideilor abstracte inhibitorii; sentimentul tot mai mare al onoarei familiare—ca efect al aceluiași progres al ideilor inhibitorii; sentimentul tot mai dezvoltat al intereselor morale și materiale ale familiei, care ar fi periclitat de abaterile dela monogamie, etc.,—în-

sfârșit tot atâtea puteri morale și sociale, care întăresc familia monogamă și o apără de asalturile primejdioase ale naturii.

*

Așa dar, căsătoria monogamă nu e în contradicție cu cerințele naturale și sociale, ba chiar le îndeplinește.

Este ea un bine sau un rău pentru individ? Trebuie să indemnăm pe un tânăr să se căsătorească, ori să-i recomandăm celibatul?

Nu știu cine a spus că oamenii însurați se poartă cu cei neînsurați, ca acele persoane care, picilite la o reprezentare, nu-și fac datoria să previe pe cei care stau la ușă, gata să-și cumpere bilete de intrare...

Este căsătoria o picileală?

Mai întâiu de toate este un act de curaj. Un act de mare curaj: acela de a te hotărî să duci o viață strins legată, de toate zilele, cu *altcineva*. O așa de strinsă *coabitare* ca în căsătorie, nu e fără primejdii. Omul e o ființă atât de complicată, încît este *imposibil* să găsească un altul pe lume, cu care să nu se ciocnească, cînd sînt siliți să ducă o viață așa de comună.

De aici rezultă o știrbire a *libertății*.

Aceasta este și marea problemă a căsătoriei: libertatea. Libertatea mai întâiu a femeii, dar și libertatea bărbatului!

„Jugul căsătoriei“ este o expresie curentă, dacă nu mă înșel, un termen sinonim cu cea ce se numește, cam trandafiriu, spălăcit, legăturile conjugale.

Acest jug apasă mai greu asupra femeii. Libertatea ei mai cu samă e știrbită, și mai ales atunci cînd femeia atîrnă materialmente de bărbat, cînd n'are nici averea ei, nici vre-o meserie,—cînd singura ei carieră e aceea de „sofie și mumă de familie“.

În cazul acesta, ea trebuie să sufere și să rabde, căci n'are altă libertate, decît libertatea tuturor... proletarilor: aceea de a muri de foame,—dacă n'are dibăcia de a combina lucrurile așa, încît să poată căpăta despărțenia cu acordare de „alimente“ (Concepți ceva mai brutal și mai înjositor decît acest cuvînt?).

Ferice de femeia, care are averea ei ori vre-o meserie! Atunci ea e egală cu bărbatul... în știrbirea libertății.

...Căci libertatea, în orice caz, este știrbită în căsătorie,—și libertatea bărbatului și cea a femeii. Ca să „meargă lucru-

„rile bine“, și bărbatul și femeia trebuie să facă neconținute concesiuni, să renunțe neconținut la libertate, să-și alieneze libertatea în detaliu. Și bărbatul, și femeia, amândoi voesc ca „lucrurile să meargă“ cum cred sau cum le convine lor, iar ei fiind *doi* oameni, adică două lucruri așa de deosebite, de radical deosebite, este clar că unul va vrea ca lucrurile să meargă spre apus și celalalt spre răsărit. Și de aici, nemulțumirea, lupta, războiul, suferința, ura și celelalte. De unde urmează că e o binefacere cerească cind unul din cei doi soți ajunge „sub papucul“ celuilalt. Fericirea familiei stă în acest „papuc“, indiferent cine stă sub el, domnul sau doamna... Desigur, cu cât oamenii sînt mai subțiri, cu atît acest binefăcător papuc apasă mai discret și mai cuminte,—dar pentruca lucrurile să nu meargă rău, el trebuie să apese tot atît de tare și de sigur.

De obicei acela care stă sub papuc e bărbatul. Lui însă îi se pare mai întotdeauna că domină pe femei, pentrucă el se minie, poruncește, își ia aere, de mic dictator,—pecind femeia, mai subtilă și mai tenace, se face că se supune, măgulind orgoliul bărbatului ei, dar în realitate își urmează linia de purtare pe care o crede ea mai bună.

Ceia ce, însă, știrbește libertatea sînt mai cu samă sentimentele bune, altruiste, sentimentele de milă, de responsabilitate, de iubire. Și acei care stîrnesc mai mult aceste sentimente, care sînt deci cei mai mari dușmani ai libertății, sînt copiii.

Sacrificiile pentru copii, grija de sănătatea lor, de viitorul lor, toate acestea fac din părinți niște instrumente. Copiii ajung scopul, părinții mijloacele. Cu cât un om este mai bun, cu atît el va renunța mai mult la plăcerile sale, la indeletnicirile sale, la individualitatea sa, sacrificîndu-le familiei. Lupta pentru o cauză mare socială, renunțarea la foloasele materiale pentru a te izola ca să faci cercetări dezinteresate, hazardarea în exploarări de regiuni necunoscute, toate acestea sînt o periclitare a intereselor casnice și nu și le poate permite acela, care e plin de *tandreță* pentru familia sa.

Sublimul vieții nu se împacă cu renunțarea la propria-ți individualitate, și cine are o familie și totuși vrea să guste ceia ce dă viața pe înălțimile ei, trebuie să-și înăsprească inima, dacă nu o are deja aspră. Căsătoria o poartă mai ușor acela care are un suflet egoist—adică acela care n'are sufletul potrivit pentru căsătorie! E una din multele ironii ale vieții.

Și dacă ținem samă că *această* robie este mult mai senzi-

bilă pentru bărbat, pentru că femeia, chiar cînd e absolut liberă, nu obișnuiește să facă ascensiuni pe virfurile înalte ale vieții; și dacă mai ținem samă că femeia, și cînd e absolut liberă, nu are atîta libertate ca bărbatul și că, prin urmare, prin căsătorie nu pierde cît pierde bărbatul, — atunci putem spune că prin această pierdere lor se compensează.

Și totuși, acest rău care e familia, e foarte necesar. Familia face parte din vasta rubrică a relelor necesare.

Familia e un rău, pentru că stîrbește libertatea, și e necesară, pentru că e singura formă posibilă și acceptabilă spre satisfacerea aceluia lucru, pe care Schopenhauer l'a numit „glasul speciei“, și spre satisfacerea instinctelor de sociabilitate ale omului. Femeia, copiii și vestitul „cămin conjugal“ fac parte din acel imperios „strict necesar“ al omului.

Familia de azi, în unele clase sociale, se deosebește mult de cea de ieri sau de altăieri în mai multe privinți. E interesant să aruncăm o privire asupra unei însemnate deosebiri.

Într-o familie domnește ceia ce economiștii numesc diviziunea muncii. Cîmpul de activitate al bărbatului e mai ales în afară: ocupațiile, prin care el agonisește cele trebuitoare casei. Femeia are alt cîmp de activitate: gospodăria și copiii. Bărbatul e ministrul departamentului din afară; femeia al celui din lăuntru.

Limitare de atribuții admirabilă! Corectiv fericit la ciocnirile coabităției! În adevăr, bărbatul și femeia, care voesc și unul și altul ca „lucrurile să meargă“ după capul lor, s'ar ciocni la fiecare moment, dacă nu și-ar fi împărțit atribuțiile.

Dar această limitare începe, în unele cercuri sociale, să nu mai fie tranșantă ca altădată.

Altădată, femeia administra ceia ce aducea bărbatul și atîta tot. Bărbatul făcea cum îl tăia capul. — Astăzi, în anumite cercuri sociale, femeia începe să impieteze asupra sferei de ocupații ale bărbatului. Un anumit soi de femei modernă și intelectuală se ocupă de aproape de felul cum bărbatul ei își îndeplinește slujba și funcțiunile sociale, îi ia socoteală, îl cenzurează, îi dă sfaturi, îi reproșează că n'a ascultat-o; se adresează șefilor erarhici ai bărbatului său, cerîndu-le înaintări în slujbă, pledînd cauza familiei, etc.

Uneori acest modernism ia forme și mai curioase. Bărbatul dă ajutor femeii la gospodărie și copii, femeia suplinește pe bărbat în indeletnicirile sale.

Aceste fenomene nouă casnice sînt primejdioase. Ele dau naștere la androgini, ginandri și la acel amestec de atribuții, care e întotdeauna un rău!

*

Și acum, ce fel de căsătorie e preferabilă: din amor, ori din calcul?

Căsătoriile din amor sînt cele mai rele,—iartă-mă, tinere, care cetești aceste rinduri! Filozofia noastră cunoaște această mizerie și o proclamă. Spaniolii au un frumos proverb, pe care-l citează Schopenhauer în veșnic vestita sa Metafizică a Amozului: *Quien se casa por amores, ha de vivir con dolores* (cine se însoară din dragoste, va trăi în durere).

Pentruce?

Pentru că acei care se căsătoresc din dragoste, zice Schopenhauer, nu lucrează în vederea fericirii lor, ci în vederea scopurilor speciei omenești. Ei se sacrifică pe ei pentru scopurile mai înalte ale speciei.

Explicația e cam metafizică în formă, deși adevărată în fond. Dar e prea generală.

Să despicăm puțin lucrurile.

Căsătoria din iubire ar trebui să fie o fericire, pentru că nimic pe lume nu samănă cu fericirea iubirii. Și ar fi, dacă „luna de miere” ar ținea mai mult decît o mică mizerabilă sumă de ani... cînd nu ține curat „o lună“...

Cuvîntul „întotdeauna”, rostit de bărbatul și femeia care se iubesc, este un etern neadevăr, spus cu toată sinceritatea de mii de ani încoace.

O iubire pînă la moarte nu s'a văzut încă... decît într'o nvelă a lui Maupassant, în care o fată de colonel, ripită de un sergent major, cu care se mărită, își iubește bărbatul pînă la moarte (dar nu și sergentul pe ea!). Și cînd în *Sur l'eau*, Maupassant a voit să zugrăvească iarăși o iubire eternă, a luat același subiect, aceeași fată de colonel, neavînd parcă curajul să imagineze un alt personaj, pentru a zugrăvi o întîmplare așa de extraordinară!

Amorul ține cel mult cîteva primăveri. Și cînd s'a dus, rămîn în față două ființe omenești normale, și de a i începe pro-

blema! Cine sînt acești oameni? Se potrivesc ei? Pot coabită fără primejdie pentru liniștea lor, pentru viața lor?

Dacă Schopenhauer are dreptate, dacă bărbatul și femeia se atrag, tocmai pentru că *se deosebesc*, atunci, cînd s'a dus amorul, rămîn față 'n față doi oameni care au toate șansele să se ciocnească, să nu se înțeleagă, să-și fie străini și o povoaară unul altuia. Recunoștința pentru momentele trecute de iubire pasională, de care vorbește un moralist?... E cazul, aici, de a spune că... recunoștința nu e decît un nume!

Dar teoria lui Schopenhauer poate că e falsă. Și atunci e posibil ca, amorul dus, să rămînă față 'n față doi oameni, care se potrivesc, care se pot înțelege, se pot împrieteni.

Se poate, *din întâmplare*. Dar se poate și contrarul. Se poate să rămînă față 'n față doi oameni deosebiți, care n'au nimic comun, sau nimic ce i-ar putea împrieteni.

Și atunci... *incipit tragoedia!*

Dar amorul este așa de orb, este așa de mult determinat de forțele inconștiente ale naturii, este o așa invazie a „naturii“ în mijlocul „civilizației“, încît poate aduce cele mai mari catastrofe.

Ați cetit *In ajun (Un Bulgar)* al lui Turghenev?

Iubirea n'a avut vreme să treacă ori să se isprăvească în alt chip trist. Iubirea vine, deodată, ca un ciclon care pustiește totul. O fată de nobil, singurul copil la părinți, se îndrăgostește de un Bulgar sărac și bolnav de tifozie, căruia i se dă spre rușinea părinților ei, și cu care se duce în Bulgaria, lăsînd în urmă-i țara, casa, o mamă zdrobită. Bulgarul moare pe drum, ea se duce, săracă, singură, să se sacrifice, în Herzegovina, pentru idealurile iubitului ei, fără ca mama ei să-i mai dea de urmă vreodată, etc. Trebuie cetit acest roman, spre a vedea la cită durere inutilă, revoltătoare, absurdă poate da naștere trezirea în sufletul unei fete a aceluia „instinct atît de van“, de care vorbește Eminescu.

Cetînd acest roman, îți vine parcă o nostalgie după acele vremuri, cînd căsătoria era ticluită de părinți, care cîntăreau toate avantajele și dezavantajele, care cugetau la adevărata fericire a copiilor lor,—cînd, vai! nu se gîndeau la prosperitatea afacerilor lor personale, care s'ar putea îmbunătăți prin căsătoria copiilor lor.

Dar nu! Să fim serioși: Nu poate fi vorba de a impune

pe mire unei fete sau pe mireasă unui flăcău. Părinții nu pot avea decît un vot consultativ.

Din toate cele spuse pînă aici rezultă în mod logic că cele mai bune căsătorii sînt acele din „rațiune“. Unde se amestecă rațiunea, rezultatul trebuie să fie mai bun decît acolo unde lucrurile sînt determinate de intimplare. Și am văzut că potrivirea de caractere este o intimplare într'o căsătorie din amor.

În căsătorie, omul este dator să vadă nu un roman, ci un lucru foarte serios, serios ca cea mai serioasă proză. Cu atîta mai serios, cu cit, cu vremea, vor apare și alte ființi, copiii, care n'au cerut, *ei*, să vină pe lume, și pentru a căror fericire trebuie, *deci*, să se sacrifice părinții. E un lucru așa de înspăimîntător a da naștere la ființi care au să trăiască,—și deci au să sufere și au să moară,—încît acei care știu că, prin întovărășirea lor, au să creeze oameni, sînt datori să ia toate măsurile cu putință, ca viața copiilor lor, să fie cit mai puțin dureroasă.

Sînt două feluri de căsătorii din calcul. Pentru avere și pentru calitățile personale ale viitorului soț sau soții.

Prima, pentru avere, are avantajul serios de a face cu puțință o viață materială mai bună a viitoarei familii și de a asigura soarta copiilor, în caz de moarte a părinților sau în cazul cînd copiii n'ar fi în stare să-și agonisească ei înșiși toate mijloacele necesare traiului lor, cînd vor fi majori... Dar, de obicei, asemenea căsătorii nu se fac din acest calcul, la urma urmei respectabil, ci din goana după bani. Opinia publică îi disprețuște pe aceștia, numindu-i, cînd ei n'au tactul de a-și masca pofta, „vinători de zestre“.

Dar, în orice caz, căsătoriile încheiate în vederea numai a zestrei, sînt reprobabile, sînt căsătorii *rele*, pentru că, ca și cele din iubire, sînt făcute fără privire la calitățile personale ale viitorului tovarăș al vieții. Și, dacă au un avantaj, buna stare materială a familiei, apoi au marele dezavantaj de a fi legat doi oameni, care niciodată n'au știut ce este dulcea neșerie a amorului, care n'au fost „amici“ nici „o oră“, cum zice poetul.

Averea e o condiție de bună stare a familiei, cînd e un adaos la altceva.

Și acest altceva sînt calitățile fizice și morale ale viitorilor soți.

Sănătatea, caracterul bun, inteligența, toate însușirile care pot face din femei o bună nevestă și o bună mamă, acestea

sînt calitățile, pe care un tînăr ar trebui să le ceară tovarășei sale. Acestea nu sînt trecătoare—și pe acestea numai se poate întemeia o tovarășie cît mai ferită de fatalele ciocniri conjugale...

Dar... dar amorul este o putere așa de naturală și de mare, el vine așa de nechemat, izbucnește așa de triumfător și de nepăsător de calculele oamenilor, încît slabele sfaturi ale rațiunii vor fi întotdeauna innăbușite de întăile porniri ale acestei pasiuni, în sufletele acelora, care sînt în stare s'o simtă.

...Și, dealtmîntrelea, acela care, între 20 și 25 de ani, ar calcula, în loc să se arunce orb în vultoarea iubirii, ar fi un mizerabil, care n'ar avea dreptul la nici o fericire !

O oră să fi fost amici,
Să ne iubim cu dor,
S'ascult de glasul gurii mici
O oră, și să mor !

T. P.

Din lumea balcanică

Literatura bulgărească actuală

Viața socialo-politică a Bulgariei de acum se caracterizează—precum am arătat și-n numeroasele trecute ale acestei reviste—prin votul universal și organizarea politică a țărânilor la sale, prin afirmarea vieții ei politice, în cea mai mare parte, de voința sau dorințele Rusiei, dar și prin existența unui curent cu tendinți proprii bulgărești și anfirusești,—acesta, pe cât eu îmi dau cu gândul, rod mai cu seamă al ideilor și acțiunii partidului politic stambulovist.

Corespunzător acestui mediu social, pe cât mi se pare, și literatura bulgărească de acum se înfățișează sub trei aspecte deosebite, cu tot atâtea idei călăuzitoare. De altfel, chiar un critic bulgar, Spas Ganev, în revista *Bălgarska Sbirka* (dela 1 Febr. 1910), constată că la Bulgari ființează: o *literatură tendențioasă*, o *literatură modernistă* și în sfârșit o *literatură propriu națională*.

I. *Literatura tendențioasă* *) e, pe cât se pare, o importanță din Rusia, împărăția „țarului liberator“ care, precum am văzut, a acaparat în mare parte viața socialo-politică a Bulgariei. Țărănismul pesimist de acolo a trecut și aici, prin mijlocirea ideilor politice ale narodnicilor Ruși.

Caracteristica acestei literaturi e, la Bulgari, că scriitorii ei urmă-

1) „Literatură tendențioasă“, așa cum e întrebuințat aici acest termen este aceia pe care noi am numit-o „literatură teozistă“, „literatură utilitară“, etc., căci, după noi orice operă literară este tendențioasă în acel sens că exprimă o anumită atitudine a artistului în fața vieții, atitudine pe care am numit-o și *tendență*. (Nota Redacției).

resc, în lucrările lor, nu alit emoția estetică cit anumite idei și tendințe cu deosebire politice și sociale. Această literatură e împotriva oricărei tradiții; și de aceea ea duce luptă pentru anumite reforme sociale, prin cari crede că se vor îndrepta relele și nevoile de astăzi ale vieții și se va întrona binele, egalitatea și frăția între Bulgari. Operele acestei literaturi tendențioase pare că mai mult dărimă, dar fără să poată crea ceva; fiindcă ea pune viața bulgărească în cadre luate dela alt popor, o pune în calupuri, în formule, care ar putea trăi în Bulgaria numai dacă s-ar evita anumitele caractere, particularitățile naționale ale vieții bulgărești. Așa crede, cel puțin, despre această literatură curentul naționalist și critici din cuprinsul acestuia, ca Ganev.

De altfel această literatură tendențioasă nu e mare, în Bulgaria, nici prin cantitatea produselor ei și nici barem prin puterea talentelor care o clădesc. Ea n-are romane și drame. Dar are mai cu seamă nuvele. Cel mai de seamă reprezentant al nuvelisticii acestui curent literar e A. Karima. Produsele lui, tendențioase peste tot și pesimiste, ca la Ruși, nu văd decât proletari în mizerie, desculți și nevoiași, pe care îi inventează numai spre a-și susține teza socialistă de răsturnare a organizării sociale actuale bulgare. Nu e vorbă că nuvelele acestuia sînt sîzbe, relativ, poate nu alți din pricina tendenționismului social dintr-insele, cit mai ales fiindcă el, scriitorul lor, n-are un talent însemnat. Lipsa lui de talent puternic se vede și din lipsa de viață a personajilor și scenelor din nuvelele sale.

Această literatură tendențioasă e însă ceva mai fericită în poezie. Aici are un talent mai puternic, pe Poljanov, reprezentantul curentului. În volumul său cu titlul „Dela răsărit la apus“ („Ot Iztok do zapad“), poetul acesta a adunat boarea gândirei omenești răsărită în sufletul lui Socrate, al Cieopatrei și robului ei, și în sufletul mintuitorului Hristos. Poljanov trăește numai în gîndirea și simțirea acestora, deci într-o lume care nu mai este sau care, în parte, nici n-a fost vreodată; și, din aceea închipuită lume el aruncă disprețul său către mediul de acum în care trăește, clădind, în cuvinte intraripate și sunătoare, viitorul în care—crede Poljanov—nu vor mai fi nici apăsași, nici robi, nici nevoiași, nici mizerii, dar și nici bogași. Sînt în acest volum al lui Poljanov bucăți de o înaltă poezie, cu toate că ele sînt mai de seamă prin gîndirea dintr-insele decît prin simțirea poetică ce le însuflețește. Și, cu tot tendenționismul lor care, se crede, le scade valoarea poetică și le slăbește căldura, „ele (zice un alt bulgar Nic. Atanasov în „Bălgarska Sbirka“ dela 1 Ianuarie 1910) îți vin în minte multă vreme; avîntul lor te ține lung timp încordat și te fac să gîndești, așa cum nici unul dintre literații noștri nu te împinge să gîndești și să simți“.

Acest curent literar tendenționist nu are realitatea vieții bulgare drept temelie, zic unii Bulgari; de asta el nici nu poate avea mai mulți reprezentanți-scriitori, și tot de aceasta nu va putea trăi multă vre-

me. „In nici una din literaturile Europei apusane,—zice Spas Ganev— literatura tendențioasă nu a fost puternică multă vreme și nu a dat ceva trainic. Așa va fi și la noi. Viitorul ei e limpede. Totul, ce va rămâne într'o zi dintr'însa va fi numai „fum“,—„fumul“ lui Turgenev. Iată dece noi o privim pe ea și produsele ei ca pe o boală, de care cu cît ne vindecăm mai repede cu atît va fi mai bine pentru noi“.

II. *Literatura modernistă* nu pornește nici ea din viața și sufletul poporului bulgăresc, ci e tot imitatoare. Numai că, pecînd cea tendenționistă imitează spiritul politico-literar al socialismului și țărănișmului rusec, aceasta modernistă imitează apusul și în deosebi literatura franceză. Acest curent literar nu este altceva, după aprecierea unor critici Bulgari, decît imitarea *Parnasienilor*, a *decadentismului* și *simbolismului* apusan.

Precum literatura aceasta din apus e aristocratică în apucăturile sale, tot așa la Bulgari ea desprețuiește masa cea mare a poporului și puțin îi pasă de gîndirile, aspirațiile și nevoile bulgărești. Tendenționiștii simt numai pentru popor, pe care nu-l văd decît în mizerie; iar moderniștii aceștia nici nu se uită la popor, cași cum ei nu trăesc pe pămîntul bulgăresc, ci într'o lume abstractă, și fac numai artă pentru artă. Curentul acesta are drame și poezii numeroase. El formează, de altfel chiar o școală în care înfloresc mulți din generația cea mai nouă bulgară, ca Iavorov și Kiril Hristov sau Trajanov. Aceștia deseori scriu acum în urmă în prea luxoasa revistă dela Sofia *Hudožestvena Kultura*.

Dar deasupra tuturor acestora se ridică, prin talentul său, *Penčo Slavejkov*, directorul Bibliotecii Naționale din Sofia, dascălul chiar al moderniștilor-simboliști ai Bulgariei și ceva mai în vîrstă decît ceilalți din școala lui. Din simțirea aristocratică a sufletului său, acesta scoate la anul 1888 întîiul său volum de poezii *Landși*, adică buchet de *Lăcrămioare*, culese de el, departe de mulțimea pe care o desprețuiește, în cîmpiile patriei sale, atît în diminețele înrouate, cît și în nopțile întunecoase ori luminate de lună. După opt ani, la 1896 tipărește *Epičeskija Pěsni*, adică *Cinzece Epice*; apoi la 1898: *Blėnove*, adică *Iluzii*, mai în urmă *Săn za žlastie*, adică *Visul după fericire*. A mai scris *Penčo Slavejkov* și altele. În toate el apare un idealist, care ironizează viața societății în care trăește, și, pentru că o desprețuiește acolo, din pricina ordinarului în care înoată, el, suflet aristocratic se retrage departe în cîmpuri aerisite, răcoroase și curate.

Interesant e a se ști cum apreciază generația cultă a Bulgariei pe acest *Slavejkov*.

Unii îl socotesc cel mai mare poet al poporului bulgăresc de astăzi. În creațiile lui moderniste văd cea mai înaltă evoluție literară, către care s-a dezvoltat și la care trebuie să se mențină literatura bulgărească. Un bulgar dr. K. K. Krstev-Miroljubov, scriind despre „Die neue bulgarische Litteratur“ în revista germană „*Internationale Wo-*

chenschrift für Wissensch., Kunst und Technik“ din 1909, zicea că P. Slavejkov e cel mai mare poet al Bulgarilor, cu firea unui Goethe, atât după plasticitatea creațiilor cit și după adâncimea observațiilor lui artistice.

Alții însă, și anume partizanii celui de al treilea curent literar național de care vom vorbi, văd în el pe un simplu versificator. Astfel criticul Spas Ganev zice: toți care privesc obiectiv la lucrarea poetică a lui P. Slavejkov, nu pot să creadă decît că el e un obișnuit imitator, versificator de versuri moderne, un „pisar“ cu gustul și vederile rafinate ale Apusului trecute prin calupul european, dar cari nu corespund vieții bulgărești. Produsele tehnice artistice a lui P. Slavejkov, zice Ganev, vor rămîne în totdeauna neînțelese și nevăzute de marele public pentru simplul motiv că ele sînt numai niște ficțiuni. De aceea, continuă Ganev, curentul, pe care-l reprezintă Slavejkov, nu-l considerăm decît ca o boală a vremii, și ne bucurăm că n-are caracter cronic și că în curînd ne vom lecuî de el“.

III. *Literatura națională* e rodul curentului celui mai puternic din Bulgaria. Ea se îndeletnicește cu viața țaranului și a orășanului, cu ceea a bogatului cași cu săracul umilit, așa cum îi găsește pe aceștia în poporul bulgăresc. Curentul acesta dar se ferește de pesimismul țărănist al școalei tendențioase ca și de aristocratismul celei modernisto-simboliste. Astfel, cel puțin, o apreciază partizanii ei.

Principiile călăuzitoare ale acestui curent sînt că: creațiunile artistice bulgărești trebuie să stea afară și peste orice școală și modă streină; artistul bulgar poate lua ceva din toate școlile literare, dar totul să-l asimileze și să-l transforme în școala bulgărească, singura dela care se cuvine să se inspire; creațiunile artistice bulgare să aibă caracter național, precum caracter național au avut creațiile tuturor geniilor popoarelor, ale lui Omer, Molière, Goethe, Victor Hugo, Mickevicz, Pușkin, Gogol etc, cari au fost expresia sufletului poporului lor; artistul bulgar n'are nevoie să treacă hotarul țării sale, spre a-și lua subiecte și materiale pentru lucrări, căci viața de acum și trecută a Bulgarilor îi poate oferi destule, dintre care multe chiar nelucrate, iar natura Bulgariei îi desfășură destule frumuseți; literatul bulgar trebuie să lumineze ca o făclie nenumăratele rane ale organismului neamului său și să fie ecoul celor ce suferă; scriitorul bulgar trebuie să stea în cît mai strînsă legătură sufletească cu gîndul și simțirea poporului său, și de asta să ia drept temelie a inspirațiilor și creațiilor sale pe cele ale milioanei de Bulgari; literatura frumoasă bulgărească trebuie ca pe de o parte să se silească a da cetitorilor Bulgari hrană sufletească rodnică pentru viață, iară pe de alta să deștepte și să întrețină într-înșii iubire pentru poporul și țara lor. Numai lucrînd astfel, literații bulgari nu se ciocnesc cu idealul național al poporului lor,—spun criticii și partizanii acestui curent literar național de care vorbim.

Pecînd curentul tendenționist și cel modernist sînt cu totul noui

în literatura bulgărească, acesta național e mult mai vechi; el se naște odată cu deșteptarea poporului bulgăresc în întâia jumătate a veacului al XIX, și încă de atunci avu reprezentanți de seamă mereu pînă astăzi, în poezia lirică, nuvelă, dramă, roman. Acum cel mai însemnat reprezentant al acestui curent e *Ivan Vazov*, care, în acelaș timp, e socotit de marea majoritate drept cel mai mare poet al Bulgarilor (afară, firește, de cei, ceva mai puțini, cari dau acest titlu lui Penčo Slavejkov).

Ivan Vazov s'a născut la 1850, și scoate întâiul său volum de poezii lirice la 1878, după care apoi urmează altele. În ele poetul se întraripează dinaintea frumuseșilor naturii cîmpiilor și pădurilor Bulgariei, și ascultă cu înviorătoare duioșie cîntecele poporane ale guslei. El scrie și epopei. „Epopeja Zabyiyh“, adică „Epopeia celor morți“, cuprinde între altele niște ode închinare eroilor care au murit pentru liberarea Bulgariei; ele sînt de un așa puternic avînt și armonie a versului, încît sînt apreciate că nu mai au pereche în literatura bulgărească. Și romane a scris *Vazov*, toate relative la viața istorică a Bulgarilor. Între altele să cităm romanu-i „Pod igom“, adică „Sub jug“, în care se zugrăvește viața poporului bulgăresc în vremea robiei sub Turci.

Iar dramele-i, sînt și ele creații ale aceluiași curent național, care cere ca scriitorul să nu treacă hotarele țării sale în alegerea subiectului și a motivelor de tratare. Dintre dramele lui *Vazov* să cităm pe cea mai nouă, de anul trecut, „Borislav“, care a stîmțit și oarecare violente atacuri din partea curentului literar modernist al lui Penčo Slavejkov. Acțiunea se petrece în sec. XIII, anume sub domnia lui Asan II, țarul Bulgarilor, a cărui fică Tamara iubește pe Borislav, eroicul vovod biruitor al Cumanilor și al altor dușmani ai Bulgariei. După multe piedici, izvorîte mai cu seamă din pricina combinațiilor politice ale lui Asan care se hotărî la început să mărite pe Tamara după regele Neapolului, acțiunea se isprăvește cu biruința dragostei dintre ea și Borislav. Atunci Asan își căsătorește fiica cu acest viteaz al oștirilor sale.

„Bălgarska Sbirka“ din Mai 1910 ne spune că nici odată n'a fost pe scena teatrului bulgăresc atîta entusiasm ca la reprezentarea piesei „Borislav“ a lui *Vazov*. Numai în Sofia, drama aceasta s'a dat de 30 de ori, în sezonul trecut. Iar în alte orașe și pe la sate, ea s'a dat de 80 de ori de către diferite trupe de actori. În orașele Filipopoli și Stara-Zagora s'a reprezentat de 20 de ori pe rînd. În total, în acest sezon teatral, „Borislav“ s-a dat de 150 de ori în Bulgaria.

Din mai toate orașele, pe unde ea s'a reprezentat, *Vazov* a primit telegrame și scrisori de preamărire și felicitări. Curentul pentru această dramă se întinse așa de larg în Bulgaria, încît multor băeți atunci născuți li se dete numele de Borislav, iar fetelor Tamara; chiar localurilor publice din Sofia li se dete numele „Borislav“. Ba și unei mașini de cusut, lucrată în Germania, i se puse eticheta „Borislav“

„Haita de nenorociți însă și socialiști—spune numărul pomenit din

„Bălg. Sbirka”—s'a năpustit cu pizma lor în potriua lui Vazov, iubitul poporului“.

„Secretul acestei mari izbînzi a lui Vazov stă însă—spun criticii pomeniți Ganev și Atanasov—în aceea că el, prin această dramă, ca prin toate lucrările sale, de altfel, a deșteptat sentimentele naționale ale poporului, desfășurînd dinainte-i trecutul. Iar acest trecut e bogat în subiecte dramatice, e plin de înalte învățături pentru generația de azi, cu deosebire pentru tînăra generație, care și-a pierdut credința din pricina învățăturilor moderniste antinaționale“. Iar Vazov însuși, într-un interviu, spune: „am căutat, prin această piesă, să înfățișez în puternice forme artistice puterea sufletului bulgăresc în mijlocul acestei boînavicioase mode de a se lepăda de tot ce e al nostru“.

Aluzii cu deosebire la curentul modernist al lui Penčo Slavejkov, care 'i acea „haită de nenorociți și socialiști“ și care găsește că nici talent și nici artă nu e în lucrările lui Vazov și ale curentului naționalist al lui ci numai goale declamații patriotice!

De altfel, n'ar strica, poate, ca, pînă ce ne vom ocupa mai amănunțit de feluri scriitori ai acestor curente, să reliefăm acum o clipă felul artei lui Vazov.

Se știe că la 24 Iunie c. s'a început la Sofia congresul slav, despre care am vorbit în numărul trecut al revistei. Comitetul organizator al congresului a pus un premiu, pentru cea mai bună poezie de salutare adresată oaspeților Slavi cari aveau să vie în capitala Bulgariei. Congresul a fost considerat de literații moderniști ca operă a Rusiei și tendințelor ei panslaviste, influență a Rusiei, pe care moderniștii o combat nu numai în literatură ci și în politică. De aceasta, firește, moderniștii n-au luat parte la concurs. Au concurat însă poeți din curentul național. Premiul s'a dat lui Vazov, care a scris următoarea poezie, publicată de *Bălgarska Sbirka* 'n numărul-i dela 1 Iunie 1910:

CÎNTEC DE SALUTARE

(Cu prilejul celui de-al doilea „Congres slav pregătitor“ ținut în Sofia în Iunie 1910)

Bine-ați venit, o oaspeți dragi,
Bine-ați venit, o frați Slaveni!
Vouă—saluturile noastre dulci,
Vouă—prinos inimile noastre.

Veniți, ca inimile noastre—de rude, frățești,
Încălzite de iubire să ni le lipim:
Aceleași simțiri pe toți ne mișcă,
Precum și același nobil gînd,

Prin truda noastră a tuturor, prin mintea
Și puteri unite, putem să ne vedem,
Și împreună să clădim puternic
Tăria culturală slavă.

Iar o curată bucurie astăzi
Sufletul lumii slave întregi cuprinde.
Bine-ați venit o oaspeți dragi,
Bine-ați venit, o frați Slaveni.

Cam în acest sens panslavist se reliefează întreagă activitatea literară a lui Vazov, cu toate că, la dreptul vorbind, se simte în ea bine filorusismul întregului curent al lui, filorusism pe care violent îl combate curentul modernist al lui Penčo Slavejkov. De altfel moderniștii bulgari, în deobște, numesc, cum pomenirăm mai sus, „goale declamații patriotice“ produsele literare ale întregii școli a lui Vazov.

Cu aceste trei aspecte, așa dar, ni se înfățișează literatura frumoasă bulgărească astăzi.

Ilie Bărbulescu

Cronica externă

Situația în Germania

Este vădit că din punctul de vedere politic, lucrurile nu merg bine în Germania. Guvernul nu reușește să-și creeze în Reichstag o majoritate statornică. Ca să iasă din această încurcătură, el schimbă mereu axa politicei sale: se sprijină când pe centrul catolic, când pe conservatori, când pe liberali. În ultimii ani văzind că nu mai merge cu acest sistem, a căutat chiar să combată centrul cu forțele unite ale conservatorilor și ale liberalilor. Dar toate sînt zadarnice, combinațiunile pe care el le edifică cu atita trudă se prăbușesc la prima ciocnire și totul trebuie iarăși reînceput de-a-capul. Această politică a ajuns un adevărat butoi al Danaidelor: îl umpli și el mereu se deșartă.

Nu e vorbă, oamenii de stat din Germania își dau samă că această politică este o politică de expediente și că un stat, oricît de mare i-ar fi vitalitatea, nu-și poate plăti la infinit luxul unei atît de dăunătoare politici. Dealtminteri nemulțumirea e obștească, sgomotul ei crește neîncetat. Cîte odată, ca să mai ascundă puțin proporțiile înfrîngerii, miniștrii lui Wilhem II se urcă la tribună și cu un ton de autoritate declară că dacă guvernul imperial nu dispune de o majoritate, nu e fiindcă nu poate să-și asigure una, dar fiindcă nu vrea, tradițiunea dinastiei de Hohenzollern fiind să guverneze în afară și deasupra tuturor partidelor.

Asemenea justificări subtile nu amăgesc însă pe nimeni. Toată lumea știe ce sforțări se fac de cancelarul imperiului pentru a stabili un echilibru parlamentar și toată lumea are prilejul să constate cum, rînd pe rînd, laudabilele sale sforțări se isbesc de aceiași fatală nereușită.

Dar poate că nici odată această situație n'a apărut sub o lumină mai vie decît acum în urmă. Ca să scape de atotputernicia centrului catolic,—care exercită asupra guvernării imperiului o adevărată tiranie și o tiranie cu atît mai jignitoare pentru Prusia, cu cît impunea unui imperiu protestant prin esența și constituirea lui istorică, să treacă mereu pe sub furcile caudine ale clericalismului catolic—Principele de Bülow

a recurs acum cîțiva ani la un mijloc suprem de scăpare. A căutat să unească pe conservatori și pe liberali și, prin coalițiunea acestor două forțe care reprezentau mai ales elementul protestant, să fie în frîu cele două pericole ce amenințau imperiul, pericolul catolic și pericolul socialist.

Dibaciul cancelar al lui Wilhelm II pusese în joc atunci tot tactul său diplomatic, toată arta cu care era înzestrată bogata și mlădioasa sa personalitate ca să facă mai trainică această alianță. El a umflat peste măsură pericolul socialist, a denunțat pe catolici ca pe vrăjmașii politicii de expansiune colonială a Germaniei, a făcut să vibreze coarda patriotismului, a zugrăvit unirea conservatoare-liberală ca o necesitate națională. Cum Germanii sînt foarte vanițoși, cum trufia izbînzilor lui Bismarck arde încă în fundul sufletului fiecărui German, apelul principelui de Bülow a prins admirabil. Cetățenii au crezut că soarta și gloria imperiului atîrnă de reușita în alegere a blocului liberalo-conservator și catolicii și socialiștii au suferit una din cele mai crîncene înfrîngerii din cite le-a fost dat să cunoască. Isbînda a fost însă de scurtă durată. Evenimentele au dovedit repede că principele de Bülow fusese un bun psiholog, dar că politica lui era șubredă. Prin fel de fel de artificii el și succesorul lui au înîlzit desnodămîntul prevăzît. Acum citeva luni, fațada de pretutindeni crapată s'a prăbușit în întregime, conservatorii și liberalii s'au despărțit în mijlocul unor reciproce imprecățiuni și, după cum era de așteptat, conservatorii s'au aruncat în brațele catolicilor, care au devenit astfel arbitrii situațiunii parlamentare. Cu alte cuvinte încercarea principelui de Bülow de a scăpa imperiul de despotismul parlamentar al catolicilor a reădus guvernul german la punctul de unde plecase, iar succesorul său nu are astăzi altă alternativă decît să se închine în fața acestei situațiunii, sau să plece dacă sentimentele lui înțime nu se împacă cu o asemenea expectativă.

Dacă n'ar fi în joc decît sentimentele personale ale D-lui de Bethmann Hollweg situația ar fi ușor de rezolvat. În locul lui ar veni cineva, care n'ar resimți nici un fel de antipatie pentru o colaborare cu catolicii și fiindcă tot nu se poate scapa de o majoritate catolico-conservatoare, el s'ar resemna pur și simplu să guverneze Germania cu această majoritate. Din nenorocire nu e vorba aci de simpatii sau de antipatii personale, ci de ceva mai grav. Germania însăși n'ar primi ocîrmuirea reacționară, pe care colaborarea cu o asemenea majoritate ar impune-o.

Cum ar putea dealtminteri Germania să primească o astfel de politică reacționară? Ea ar fi plină de tot felul de primejdii. Pe de o parte, ea ar da imperiului o îndrumare atît de vădit opusă spiritului democratic care suflă peste Germania, încît n'ar putea să dureze. Până astă iarnă se puteau pune la îndoială tendințele democratice ale marelui mase a populațiunei din Germania, acum însă nu mai e cu putință. Atitudinea hotărîtă luată de opinia publică, în potrive restrînsului proiect de reformă electorală prezentat în Landtagul Prusian, a arătat lămurit că Germania nu mai primește o politică reacționară și a silit chiar guvernul

să capituleze în fața voinței obștești, retrăgându-și proiectul în ultimul moment.

Pe de altă parte o politică reacționară, cum ar fi cu necesitate orice politică conservatoare-catolică ar fi funestă și din alt punct de vedere: Ea ar imprima vieții publice a imperiului un caracter de particularism absolut incompatibil cu adevăratele interese naționale. Într'adevăr conservatorii germani sînt în primul rînd agrarieni. Dacă guvernul ar fi în mîna lor, mînași cum sînt întotdeauna de interesele lor egoiste, ei ar îndruma dezvoltarea economică a imperiului numai în acea direcțiune, precum s'au și încercat s'o facă în nenumărate rînduri, și ar ridica în fața politicii industriale o stavilă atît de îndîrjită și de nesocotită încît s'ar ajunge la o criză socială.

Industria joacă astăzi un rol prea covîrșitor în viața economică a Germaniei, interesele materiale ale proletariatului sînt în prea strînsă legătură cu propășirea ei, pînă-întru Germania să poată tolera o politică exclusiv agrariană. Tot astfel și cu catolicii. Înainte de a fi un partid german, catolicii sînt în Germania ca și pretutindeni aiurea un partid confesional. Ei urmăresc în primul rînd scopurile lor religioase și în al doilea rînd numai se preocupă de aspirațiunile națiunii. Iar dacă cumva interesele lor confesionale sînt în conflict cu interesele generale, ei nu stau o clipă la îndoială: preferă întotdeauna să sacrifice binele obștesc intereselor lor bisericesti.

Dar este ceva mai mult; Dacă reacțiunea ar fi protestantă, pericolul n'ar fi atît de mare, căci protestanismul prin spiritul său de liberă-cercetare, prin toleranța clerului său, are o înfățișare de liberalism, care se împacă cu progresele democratice. Catolicismul însă este vrăjmașul cel mai neînduplecat al spiritului modern, e negațiunea oricărei concepțiuni democratice. O țară stăpînită de clericalismul catolic este oprită în dezvoltarea ei. Cînd oamenii de stat din Germania văd că țările catolice nu pot să progreseze, decît cu condiția de a se scutura de epitropia catolică, cum vreți ca ei să privească nepăsători la autoritatea mereu crescîndă, ce catolicii germani o exercită asupra Reichstagului?

În fine o politică conservatoare-catolică ar avea un ultim, dar mare neajuns. Îndreptînd politica Germaniei cu totul înspre partidele reacționare, ea ar face jocul socialismului revoluționar. Socialiștii se bucură în Germania de o situație excepțională, fiindcă liberalismul neștiind să se adapteze noii evoluțiuni politice, toate elementele înaintate, care nu se puteau împăca cu cerințele unui reacționarism atotputernic s'au aruncat de-a dreptul în excesele atrăgătoare ale socialismului. Dacă ar fi existat în Germania un puternic curent democratic, dacă împăratul s'ar fi sprijinit pe dînsul și ar fi guvernat în numele lui, socialismul n'ar fi putut să ia atît de repede proporțiile impunătoare pe care le-a luat.

Dar dacă o politică reacționară e imposibil de urmat, și dacă, totuși, la orice soluție s'ar recurge, guvernele germane sînt osîndite să se afle în fața unei majorități catolico-conservatoare, ce este de făcut?

Aceasta și este întrebarea pe care și-o pun oamenii politici, care văd bine că în momentul de față ei se învîrtesc într'un cerc vișios. Ar fi o soluție, una singură, dar conducătorii actuali ai Germaniei se tem s'o adopte. Cu toate acestea mai curînd sau mai tîrziu vor trebui să recurgă la dînsa: Este schimbarea constituțiunei.

Cauza boalei politice de care suferă Germania, stă în pseudo-parlamentarismul ei. Dacă Bismarck după 1870 ar fi înzestrat imperiul cu un adevărat regim parlamentar, adică cu un regim, în care miniștrii ar fi fost răspunzători direct în fața parlamentului, toate curente de opinii s'ar fi organizat în partide puternice, aceste partide, pentru a reuși să impună guvernele lor, ar fi luptat cu înverșunare, ar fi învins forțele mai slabe și ar fi dat Germaniei contingentul de forțe democratice, pe care interesele ei îl reclamă. Pe cînd înzestrînd imperiul cu o constituție, după care miniștrii depind numai de coroană, și Reichstagul are mai mult puteri platonice decît puteri reale, viața publică a fost falsificată dela început. În loc să oglindească curente de opinii, izvorite din noile interese ale națiunii, Reichstagul a oglindit vechile forțe dinnainte de unitate, mai ales forțele care își disputau guvernămîntul Prusiei și care supraviețuiau astfel în parodia parlamentară, pe care Bismarck a dăruit-o tinerei împărății. Poate că dacă după 1870 Germania ar fi fost ocîrmuită de altcineva decît de o personalitate excepțională ca Bismarck tot s'ar fi creat partide democratice și întemeiat un regim de partide. Dar 25 de ani aproape Germania a trăit sub dominațiunea puternicului său geniu, și ipnotizată parcă de succesele și de gloria lui, nu s'a mai gîndit cum să se ocîrmuiască singură, și s'a lăsat să fie ocîrmuită după cum a vrut el. Deoarece Bismarck era prin temperamentul și prin convingerile sale un reacționar, el a executat o colosală influență asupra timpului său. Nu numai în Germania, dar în genere în toată Europa,—fiindcă isbînda i'a suris, lumea a atribuit-o teoriilor conservatoare, și era gata să proclame superioritatea lor asupra aspirațiunilor democratice. După căderea lui Bismarck, ar fi trebuit să isbucnească din rîndurile națiunii germane marea organizație democratică, care să dea directiva întregului mers al treburilor publice. Cu toate acestea nici atunci n'a intervenit nici o schimbare.

Bismarck a dispărut, dar politica lui a subzistat. Un fel de fetișism bismarckian cuprinsese națiunea recunoscătoare. Oamenii nu se întrebau ce trebuie imperiului, dar ce ar fi făcut Bismarck în cutare împrejurare. Iar pe de altă parte, partidele liberale care ținuseră piept reacționarismului lui Bismarck, istovite de o atît de gigantică luptă au început să se desmenbreze. Liberalii, un moment protejați de el, erau acum și fără frunțași și fără ideal. Menținîndu-se în sferile liberalismului clasic, n'au știut la vreme să se radicalizeze și, ca orice partid ce nu mai reprezintă o cauză vie, ei au pierdut din ce în ce mai mult teren. Cele două fracțiuni mai înaintate, „freisinnige Partei“ și „Volkspartei“ nu se înfățișau nici ele opiniei publice cu un mare program care să isbească imaginația populară. Oratorii, care le-au împodobit prin puterea talentu-

lui lor, dispăruseră, alții nu se mai înălțau în locul lor. Eugen Richter, unul din principalii antagoniști ai lui Bismarck în parlament, acela cu care după Bebel el încrucisase de mai deseori spada, n'are nici azi un succes demn de el. În asemenea condițiuni, boala care rodea organismul politic trebuia să se înrăutățească mereu. Așa s'a și întâmplat. De atunci și pînă azi Caprivi, Hohenlohe, Bülow și Bethmann Hollweg practică politică de basculă, care cu cit se întrebuițează mai mult cu atît adeverește mai puternic întinderea și gravitatea răului.

Dar se va spune, cînd o necesitate se ivește trebuie să se nască și organul care o reprezintă. Dacă în Germania n'a fost un mare partid democratic, e fiindcă Germania n'avea aspirațiuni democratice, altminteri e cu neputință ca să nu se fi format un mare partid democratic. Nu negăm tăria acestui argument, el ar fi chiar deciziv, dacă pe lîngă toate explicațiunile istorice de mai sus, nu ar fi existat în Germania și o situație de fapt, care explică perfect această aparentă contradicție. Este adevărat că marile aspirațiuni democratice n'au avut putința să se manifeste în Reichstag, dar acestea nu însumă că ele nu aveau nici un mijloc de a se exprima. Democratismul își găsea în mare parte satisfacerea năzuințelor lui într-o largă descentralizare, în viața provincială și chiar în reprezentațiunile naționale ale diferitelor state, ce compun confederațiunea. Dacă n'ar fi existat o viață locală, comunală și provincială atît de puternică, dacă toate aceste focare de activitate și de luptă nu ar fi constituit un puternic derivativ pentru curentul de democratizare, desigur că situația n'ar fi putut dăinui pînă astăzi și că sfera înaltă a politicii, adică viața publică a imperiului, nu ar fi fost atîta vreme ferită de atacurile valului democratic. Fiindcă aspirațiunile democratice, potolite deja în aventurile lor prin politica lui Bismarck găseau însă satisfacțiuni de tot felul în cercul mai restrîns al politicii locale, de ce erau ele să lupte ca să domine în Reichstag, cu atît mai mult, cu cit știau foarte bine cit de deșarte sînt victoriile ce se pot cîștiga acolo. Bine înțeles că dacă Reichstagul ar fi fost organul de care atîrnă toată viața publică, motivul dela care totul pleacă și totul depinde, atunci ai fi meritat să se dea acest asalt. Dar cit timp Reichstagul era un biou de control fără sancțiune și puterea adevărată stătea în coroană, de care nu te puteai ataca, dezinteresarea nu era ea mai logică și chiar mai înțeleaptă?

Azi însă situația s'a schimbat. Viața locală a absorbit tot democratismul ce putea să absorbe, prisosul aspiră spre alte terenuri mai înalte. Fetişismul bismarkian se stînge, Germanii nu se mai întorc spre marea figură dispărută spre a o consulta ca pe un oracol, ei cercetează orizontul, caută să citească în viitor deznodămîntul problemelor ce îi agită. Reacționarismul, care poate birui numai într'un regim constituțional ca cel de azi, li se înfățișează sub o lumină din ce în ce mai primejdioasă pentru pacea socială. Ideile democratice ele însăși, sub imboldul timpului și prin pilda din afară, au făcut progrese însemnate, nevoia de

a pune o piedică lășirii tot mai mari a socialismului revoluționar, imposibilitatea în fine de a mai da imperiului un guvern rodnic cu un asemenea regim, toate acestea fac din poporul german un popor nerăbdător să se avînte pe calea reformelor constituționale.

Deocamdată nu s'a organizat încă marea forță care să ducă lupta întruoiva reacțiunii catolice și a reacțiunii protestante. Dar în momentul de față se petrece un fenomen simptomatic și care merită o deosebită luare amînte. Se vorbește pretutindeni de o fuziune a diferitelor partide din stînga. E vorba ca liberalii „freisinnige Partei“ și „Volkspartei“ să formeze un singur bloc, să reîmprospăteze programul lor și să lupte astfel cu puteri unite întruoiva centrului și a conservatorilor. Se merge chiar mai departe. Mulți liberali preconizează pe față o alianță a stîngii cu extrema stîngă și văd mîntuirea politică numai într'o asemenea colaborare. Ideia prinde, deși e îmbrățișată cu mai mult entuziasm de liberali decît de socialiști. Corifeii socialiști se tem că în caz de izbîndă, beneficiile victoriei să le tragă numai liberalii, iar ca partidul socialist să nu'și sporească prin aceasta alianța cu burghezimea, nici puterea, nici prestigiul.

Oricum ar fi, viitoarele alegeri generate vor reprezînta după toate probabilitățile o dată în istoria politică a Germaniei, va fi punctul de plecare a îndrumării sale spre o politică sincer democratică, și izbînda forțelor democratice va atrage într'un viitor mai mult sau mai puțin apropiat schimbarea constituțională, fără de care boala nu se poate tămădui.

Și cînd acolo sînt adevăratele rădăcini ale răului, nu e lipsit de un oarecare farmec să pui față în față, străduințele partidelor înaintate, de manevrele politicii imperiale. În loc să caute să ajute formarea unui puternic bloc democratic și să-l acorde încrederea sa, căci singur recunoaște cu nu poate governa numai cu conservatori și cu catolici, Wilhelm II se supără pe ministrii lui. Li socotește pe ei, care sînt sărmanele victime ale unui regim vițios, drept cauza tuturilor relelor, și pornind de la această credință greșită îi înlocuește pe capete. În ultimele luni am asistat la o adevărată hecatombă ministerială. Tot ministerul a fost prîmenit. D-nul von Schoen, D-nul von Rheinbaben, D-nul Dernburg, Conte Arnim, Contele Moltke, toți au fost rugați să cedeze altora portofoliile lor. Numai amiralul von Tirpitz a rămas în picioare, dar se vorbește acum și de retragerea lui. Dar ce vor face noii miniștri dacă politica rămîne aceeași? Mai bine și-ar schimba împăratul concepțiile de guvernămînt mai repede și ar avea bărbăția mărturisindu-și răul să-l curme, decît să trateze boli sociale adînci cu astfel de mijloace superficiale. Dar la urma urmei să nu ne mire atitudinea lui Wilhelm II. Soluția unor asemenea crize nu vine nici odată de sus, ea vine întotdeauna de jos; de acolo unde sînt suferințe și unde se simte interesul unei schimbări. Tocmai fiindcă avem credința că în acele straturi profunde ale societății germane zace încă o cătime enormă de vitalitate, care cu regimul actual

nu-și găsește deplina dezvoltare, de aceea nu ne îndoiim de izbînda finală a acestor forțe și vedem în reușita lor aurora unei noi eflorescențe a societății germane. Civilizațiunea care a eșit din izbînzile militare și din unitatea imperiului, are ceva din brutalitatea exuberantă a noutății. Civilizațiunea care se va naște din normala dezvoltare a tuturor forțelor democratice, din desăvîrșita maturitate a unei națiuni conștiente de sine, va avea desigur pe lîngă vigoarea celei dintîi și subtilitatea de spirit, cea rafinare a gustului, cea înălțare senină a cugetării și cea perfecțiune artistică a formei, care singure dau unei civilizațiuni pecetea veșniciei.

I. G. Duca

Scrisori din Ardeal

Incercările de împăcare

Alegerile trecute ne-au adus grele încercări, dar cea mai grea din toate a fost de bună seamă o încercare sufletească. În mintea multora dintre noi—vorbim numai de oamenii de bună credință—se va fi strecurat o îndoială grea, o nedumerire ucigătoare: Oare nu mergem pe o cale greșită? Oare nu cer înseși marile interese ale poporului ca să părăsim atitudinea de opoziție nerodnică de 40 de ani de zile față cu toate guvernele ungurești dela compromis încoace? Și oare nu ne impun interesele noastre superioare—nu cele meschine și personale—ca, subordonându-le demnitățile și mindriile noastre, să ne călcăm pe inimă și să facem în toată sinceritatea un *mea culpa* față cu trecutul nostru politic și, mărturisindu-ne greșelile, să încercăm o nouă cale, pe care nu am bătut-o încă?

În aceste clipe de chinuitoare îndoială, ni se înfățișează oameni care ne spun că politica noastră e greșită și duce poporul spre dezastru. Un ziarist din România, originar din Ardeal, d. *Ion Russu-Abrudeanu*, publică un articol în acest senz și două ziare importante dela noi îl reproduc. Iată un om curajos, vor fi zis cei bîntuiți de îndoială, un om care are îndrăzneala de a rupe vraja unei dogme sacrosancte și de a spune ceia ce mulți am simțit și gîndit în mintea noastră. Vor fi simțit mulți o ușurare a sufletului lor și vor fi avut chiar un sentiment de admirație pentru acest vestitor al unui cuvînt nou și respicat.

Sîntem departe, din parte-ne, de a exagera însemnătatea acestui articol și a acestui glas.

Dar sînt mai multe motive care ne fac să vedem în el un prilej binevenit de a supune politica noastră, supț acest raport, unei mici analize. Mai întîi, d. *Russu-Abrudeanu* a spus gîndul multora dintre noi și pe urmă sînt poate și în România oameni de frunte care judecă astfel. D. *Russu-Abrudeanu* pare a vorbi chiar în numele lor și subliniază aceasta. În sfîrșit, unul dintre oamenii politici cei mai mari ai Ungurilor, făcînd parte din partidul dela cîrmă, fost și probabil viitor prim-ministru, adre-

sează, în primul său discurs rostit în noua Cameră, Romînilor un apel public, chemîndu-i la împăcare și făgăduindu-le unele „concesiuni” și avantajii politice. Și, spre a complecta icoana aceasta, unul din cei mai aprinși șefi ai mișcării naționale romînești depe vremuri, părintele Vasile Mangra, capul preoțimii ortodoxe dintr'un mare ținut ortodox, Bihorul, cuprinzînd 220.000 de Romîni, trece pe față în tabăra contelui Tisza și primește un mandat de deputat.

Situația aceasta cere deci o lămurire. Sînt aștea persoane, mai ales în România, care au toată bunavoința, dar nu au puțința de a vedea lucrurile limpede și de a le judeca așa cum trebuie. Socot că e datorია mea de gazetar ardelean de a contribui, după neînsemnatele mele puteri, la lămurirea lor și la înlăturarea îndoelilor și nedumeririlor.

*

Dar să auzim mai întîi argumentele celor ce vor să ne convingă pentru o politică de împăcare cu Ungurii.

Mai întîi, ei vin cu un argument luat din sfera politicii internaționale. Romîni și Ungurii, zic ei, sînt două popoare înconjurate de oceanul a două rase mari, de Slavi și Germani, care tocmai la punctul acesta se întîlnesc și se ciocnesc. În izbîrea acestor două lumi, noi vom fi striviți, dacă nu ne vom uni spre apărare comună. Primejdia de căpetenie este însă slavismul, care ne împresoară și ne înghite ca pe două ostrovuri. Colosul dela nord, Rusia, amenință a ne cotoropi. Iată, Basarabia a căzut pradă acestei puteri răpitoare. România e amenințată și ea, căci stă în calea Rusiei, care vrea să-și facă de trecere spre Țarigrad. Romîni și Ungurii, dacă vor urma să se sfîșie între ei, vor cădea fatalmente pradă Muscalului, deci pacea și buna învoire e pentru cele două popoare o condiție de existență.

Apoi, se trece la argumentele interne. Vreți război cu orice preț?—ni se spune. Nu vedeți că de 40 de ani vă izbiți de o stîncă neclintită și toată lupta voastră e zădarnică. Infrîngeri și neconținute pierderi, —iată ce ați secerat. Temnițele s'au umplut de oamenii voștri, amenzile nu numai că lovesc ziarele, nimicindu-le, ci sărăcesc ținuturi întregi, numai pentru că au îndrăznit să voteze cu voi. Ce așteptați dela Viena? Nu vedeți că ea v'a sacrificat ca desăvîrșire șovinismului unguresc, drept contravaloare pentru renunțarea la pretențiile militare ungurești?

*

Să analizăm întîi argumentul primejdiei slave. Primejdia aceasta e reală, deși nu-i iminentă. Dar, dacă Romîni și Ungurii sînt amenințați deopotrivă de Slavi, atunci concluzia cea mai simplă este ca Ungurii să renunțe mai întîi la orice agresiune, la orice atac la naționalitatea

celorlalți. Armonia și unirea lor nu poate rezulta decît din lipsa oricărui diferend între cele două popoare. Ce vedem însă în realitate? Ungurii atacă trei milioane de Romîni în existența lor națională și cer Romîniei ca ea să-i dea învoirea la politica aceasta, spre a fi sprijinită de Ungaria împotriva Slavilor. În faimosul său discurs, rostit în Cameră, contele Tisza spune că Romînia trebuie să-și dea învoirea ei la contopirea celor trei milioane de Romîni, căci atunci Ungaria o va sprijini în lupta pentru menținerea independenței ei.

E o logică atît de absurdă și silită, încît credem că nu mai e trebuință să o analizăm. Dintr'o premisă bună, ea ajunge la o concluzie absolut falsă, și nu are decît menirea de a dobîndi consfințirea definitivă a Romîniei pentru aspirarea și desnaționalizarea noastră. Viclesugul aici e atît de ridicol de străveziu, încît credem că nici cel mai naiv politician de mahala nu va putea fi amăgit de ea.

Cîtă vreme nu va înceta politica agresivă a Ungurilor împotriva Romînilor, o împăcare nu va fi cu putință. Propunerea contelui Tisza e propunerea vecinului tău, care-ți făgăduiește să te apere de ursul din pădure, cu condiție ca să-l poată ucide și jefui pe fratele tău, fără să te împotrivesți.

Dar vrem noi războiul cu orice preț? Sîntem atît de ușuratici și dispunem de un prisoș-atît de mare de puteri, încît să simțim nevoia de a le cheltui într'o luptă politică inutilă? Nu, nimeni la noi nu vrea războiul pentru război. După 40 de ani de lupte fără rezultate pozitive, sîntem prea istoviiți și hărțuiți, încît să nu dorim cu toții o epocă de liniște, de reculegere, de pace, — dar de pace *onorabilă*, nu o pace care perpetuiază și consfințește situația actuală, de aspirare națională.

Cred însă că este greșit a se vorbi de *pace*. Pacea este sfîrșitul unui mare război și însemnează încetarea tuturor ostilităților. În marile războaie ce ducem, orice cunoscător al situației politice va înțelege că realizarea unei păci imediate e cu neputință. Poporul unguresc deține prea multe poziții, prea multe privilegii naționale față cu noi, încît să renunțe la toate în același timp. Este foarte probabil că noi nu i le vom putea smulge decît pe rînd, unul cite unul, într'un lung război de *guerilla*, făcînd pas după pas, ocupînd azi o poziție, mîne alta. Pentru aceia nu poate fi acuma vorba de *pace*, ci cel mult de *armistițiu*. În războiul acesta vom face multe armistiții, și fiecare din ele va fi un nou succes, căci nu se va putea încheia decît în baza unui cîștig, a unei concesi naționale. Fiecare din aceste concesi va însemna un pas înnainte în drumul spre ținta definitivă: libertatea deplină a vieții naționale și desființarea tuturor privilegiilor naționale ale poporului unguresc. Cînd toate privilegiile sale vor fi încetat, cînd egalitatea deplină a drepturilor *naționale* (căci egalitatea drepturilor politice și civile există și azi) va fi realizată, atunci numai se va putea vorbi de *pace*.

Numai dacă vom privi luptele noastre din punctul acesta de ve-

dere, vom putea înțelege deplin propunerile de pace ale contelui Tisza. El ne propune concesiile „pînă la limita îngăduită de unitatea statului ungar“, va să zică foarte vagi și problematice, dar în schimb ne cere *dizolvarea deplină a partidului național românesc*. El vrea să ne acorde pacea, dar cu condiția ca armata noastră politică să se desființeze cu totul, pentruca să nu mai putem continua războiul. Soluțiunea propusă de el ar fi prin urmare o pace definitivă, nu un armistițiu. El vrea să pue războiului nostru o stavilă, un sfîrșit, și să încremenească viața noastră națională într'o fază nedesăvirșită, luîndu-ne pentru totdeauna puțința de a face un progres dincolo de această fază fixată de bunul lui plac și împiedecînd realizarea libertății naționale *depline*. El ne spune: Nu vă dau tot ce cereți, vă dau însă o parte neînsemnată, cu condiția să renunțați la rest *pentru totdeauna* și, ca garanție a renunțării acesteia, lepădați orice arme din mîni, dizolvați imediat armata voastră și intrați cu toții în tabăra mea, supt comanda mea, ca ostași de rînd. Cît pentru statul major al armatei voastre, el va trebui executat și decapitat, conform codului penal, pentru „aștare“ primejdioasă împotriva statului.

Se va întîmpla însă că Romîni s'ar putea mulțumi deocamdată cu acei *cava* pe care-l oferă contele Tisza și vor putea reconstitui mai tîrziu partidul, reluînd lupta într'un timp mai depărtat. Judecata aceasta e foarte ademenitoare, dar absolut greșită. Ar fi foarte greu să aduni o armată împrăștiată, fără stat major și angajată în serviciul bine retribuit al unei tabere străine. Dacă am intra în partidul guvernamental, guvernul s'ar grăbi să așeze pe dezertori în posturi bune și gras plătite. Moravurile noastre, de o severitate catoniană, care au fost platoșa cea mai puternică a rezistenței noastre, s'ar corupe. Budgetul, cu binecuvîntările sale, ne-ar metamorfoza în scurtă vreme și, cînd trîmbița de luptă ar suna din nou, puțini din vechii luptători s'ar mai întoarce. Imbuibați și îndulciți cu bunătățile unui trai fără griji, cîți din noi l-ar părăsi oare și s'ar întoarce la o viață de luptă, de privațiuni dureroase și de persecuții fără milă?

Este cert că partidul național, odată dizolvat, ar fi foarte greu de reconstituit. Cînd vom fi însă lipsiți de acest organ de apărare, cine va garanta că vechile poște de recucerire a terenului pierdut prin concesiuni—nu se vor trezi din nou în poporul unguresc? Iar atunci dezarmați, împrăștiați și demoralizați, cum ne va găsi, el ne va învinge ușor și va răpi și puținul ce-l avem astăzi. „Pacea“ contelui Tisza e o cursă. Cu nada unor concesiuni neînsemnate, el vrea să ne atragă într'însa și, odată prinși, nu vom mai scăpa vii din ea. Iată pentruce spunem că propunerea sa e de o șiretenie atît de străvezie, încît nu e de crezut că va putea păcăli nici pe oamenii cei mai naivi.

Aceasta-i „pacea“ contelui Tisza și primejdiile ce ascunde, acesta ar fi rezultatul la care ne-ar duce ea, fie că acest rezultat corespunde sau nu intențiilor sale.

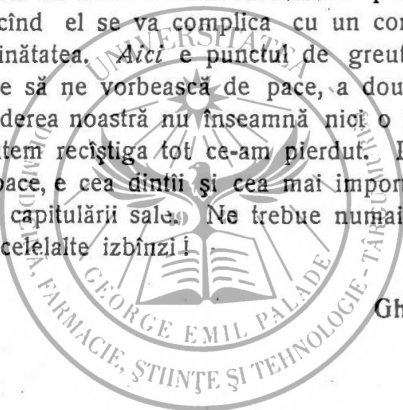
*

Dar nu v'ați întreat încă pentruce contele Tisza ne propune pacea? Alegerile au fost doar pentru noi o înfringere cumplită. Contele Tisza și partidul său au biruit și cele dintii cuvinte în cel dintii al său discurs din Cameră au fost proclamarea acestui triumf. El singur și-a cîntat imnul de biruință și—în cursul aceluiași discurs—tot el ne-a făcut propuneri de împăcare. Nu este aceasta ciudat? Noi știm că biruitorul nu obișnuște să facă propuneri de împăcare biruitorului, ci-i dă lovitura de grație și trece mîndru peste cadavru.

Nu, contele Tisza nu a învins. El ne-a *bătut* într'o mică ciocnire, dar e departe de a ne înfrînge. Armata noastră e întregă încă, rezervele noastre neatînse. Un succes electoral poate însemna ceva în luptele politice din sînul aceluiași popor, dar în lupta dintre două popoare, în luptele *naționale*, el nu înseamnă nimica. Contele Tisza știe prea bine aceasta și știe că ar trebui alte biruinți de altă natură pentru a ne înfrînge. El simte că acest conflict cu Romîniî poate fi fatal pentru poporul unguresc, cînd el se va complica cu un conflict în afară, cu Austria sau cu străinătatea. *Aici* e punctul de greutate al situației și teama aceasta îl face să ne vorbească de pace, a douazi după biruință.

Pentru noi căderea noastră nu înseamnă nici o pierdere reală. La viitoarele alegeri putem recîștiga tot ce-am pierdut. Dar gestul biruitorului, care ne cere pace, e cea dintii și cea mai importantă din izbînzile noastre, e începutul capitulării sale. Ne trebuie numai răbdare și stăruință și vor veni și celelalte izbînzi.

Gh. Poenaru.

Miscellanea

„Spre țara lui Khem“

Superbele pagini, care poartă acest titlu și pe care le publicăm în numărul de față, vor stârni, desigur, oarecare mișcare în cercurile noastre literare, cum au stîrnit și în redacția noastră.

Atragem cu tot dinadinsul atenția cetitorilor asupra lor.

Evident, ideile, tonul și stilul acestei bucați presupun neapărat o intimă familiarizare cu literaturile străine. Dar dacă opera d-lui Ioan Dragu, pseudonim sub care se ascunde un tînăr, nu datorește altora decît ceia ce datorește un discipol modelelor sale, literatura romînească poate să serbeze apariția unui mare talent.

Așteptăm !

Rețetă pentru polemisti ironici

Obligați să ținem pe cetitorii noștri în curent cu mișcarea intelectuală din țară și să îndrumăm în același timp această mișcare pe căi mai bune, ne simțim datori să dăm cîteva sfaturi polemistiilor, care vreau să fie ironici. Rețeta o vom scoate din observarea polemicii romîne, reprezentată de cei mai iluștri campioni ai ei.

Așa dar, voești să arăți că ești ironic și al dracului—erte-ni-se expresia prea populară?... Foarte simplu. Îți alegi un adversar și, chiar dela început, îl numești „adversar“. Cu aceasta l-ai dezarmat din capul locului, căci lovitura ce i-ai dat-o i-a luat toată puterea. Acum ești stăpîn pe el. Restul merge ușor, e o jucărie. „Adversarul“ acesta scoate o revistă—așa pretinde el. Nu-i lăsa această iluzie, declară că revista lui nu e o revistă, ci o „revistă“. Acum „adversarul“ cu „revistă“ cu tot e aproape mort. Ai putea să te mulțumești cu atîta, dar dacă ți-i frică să nu se însănătoșeze, mai dă-i încă o lovitură și-i califică articolele sale de „articole“. Fii sigur că a murit de-al binelea. Te temi însă că numai face pe mortul? Fă atunci o ultimă operație și numește-i ideile „idei“... Și totul s'a sfîrșit. Iar dacă ai plăcerea macabră de a strivi cadavrul „adversarului“ cel cu „articolul“ din „revista“ cu „idei“, declară că pretenția sa de a avea un program se reduce la ridicula realitate de a nu avea decît un „program“...

Și subsemnează „polemica“, ilustrule „adversar“!

Filozofie istorică

„Însemnările privitoare la istoria culturii romînești“ din Convorbiri Literare sînt o rubrică plăcută, căci aici își depune d. Mehedinți ideile

sale mensuale. In No. 3 al numitei reviste, cunoscutul geograf are cîteva considerații asupra filozofiei istoriei de o profunditate uimitoare. D. Mehedinți scrie cu toată seriozitatea:

„Dacă în loc de metafizica eftină dela 1848, cei ce puneau atunci la cale renașterea romînească, ar fi avut cultura istorică a lui Șaguna și ar fi priceput însemnătatea tradiției pentru a face prin biserică, considerată ca școală, răsad de bine pentru viitor, e aproape sigur [Nu vrea să fie categoric! Are îndoiiala filozofică d. Mehedinți!] că societatea și statul nostru ar fi fost cruțat de multe rătăcirii și de multe primejdii, care ne apasă încă“.

Să fie un atac mascat la adresa d-lui Maiorescu, care a luptat pe vremuri în contra amestecului bisericii în ale școalei?

Așa dar, „dacă cei ce puneau atunci la cale renașterea romînească, ar fi avut cultura istorică a lui Șaguna !!... suspină d. geograf.

Dar dacă d. Mehedinți ar fi consultat un manual de istoria Romînilor și unul de literatura romînă, ar fi aflat că printre „acei ce puneau la cale, etc.“ au fost doi mari istorici, mult mai mari decît Șaguna. Bălcescu și Kogălniceanu, „metafizicii eftini dela 1848“...

Și dacă, cu toate că a fost istoric, Kogălniceanu n'a organizat *statul* romîn liber ca o comunitate religioasă cu sinod în loc de parlament, cu Patriarh în loc de Rege și cu episcopate în loc de... guberniile d-lui P. Carp,—aceasta însemnă că filozofia istorică a d-lui geograf e... greșită, dacă nu cumva e o farsă în genul lui Mihail Twain, zis și Samuil Klains.

...De actualitate

Poate n'ar fi greu de dovedit că una din cauzele pesimismului este și prea marea dragoste de viață. Atîta însemnătate dată problemei durerii și plăcerii, atîta lamentație în fața „durerilor lumii“ n'ar fi tocmai un semn de ură împotriva vieții și de detașare de lucrurile acestei „văi a plîngerilor“... Dar nu e aici locul de făcut teoria pesimismului. E vorba de altceva.

Ni s'a părut interesant să împărtășim și cetitorilor noștri, mai ales în aceste momente, un fapt, pe care am avut ocazia să-l găsim zilele acestea într'o carte:

Cei mai mari pesimiști ai veacului trecut, prin excelență pesimiști, poetul și filozoful neantului, Leopardi și Schopenhauer, au fugit cu cea mai mare grabă, în 1831, de holeră, unul din Neapol și celălalt din Berlin.

Și cîți optimiști „din turma lui Epicur“ nu vor fi rămas liniștiți în aceste orașe!

• Căci una e teoria și alta e... practica!

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Balzac. *Colonelul Chabert*, traducere de Vasile Savel, în Biblioteca Minervei; *Calăul*, traducere de A. Mindru, în Biblioteca Lumina.

Cu bibliotecile eftine de 30 de bani, traducerile se înmulțesc. Iși are în ele și Balzac partea lui din cind în cind, și asta e bine.—Traducerile care se fac, pe de altă parte, sînt mai bune decît în trecut; să nădăjduim că mine vor fi mai bune decît azi.

Colonelul Chabert e o nuvelă în care se desfășură tragedia unui mort. Colonelul Chabert a murit într-o bătălie a lui Napoleon, la Eylau. Nevasta lui s'a măritat, are și copii din noua căsătorie. Dar prin una din acele minuni care se întîmplă din cind în cind, colonelul n'a murit decît pentru buletinele oastei și pentru starea civilă; a eșit disfigurat și rănit de moarte din groapa comună a oștenilor căzuți, a fost găsit și găzduit de niște Nemți, s'a vindecat, și a eșit în lume,—unde nimene nu mai voește să-l cunoască. Așa ajunge în fața nevestei lui, care e o foaștă femeie ușoară, culcasă depe drumuri de ostaș între două războaie. Ea nu vrea să-l cunoască întăi, apoi se apropie de el ca să-l desființeze ca om, să-și asigure liniștea ei. Povestirea aceasta e zguduitoare și jalnică, e una din teribilele povestiri ale marelui Balzac.

Citind-o din nou, mi-am adus aminte de alte povestiri în care, supt felu-

rite forme, alți scriitori au tratat același subiect, adică întoarcerea mortului viu.

În *Enoch Arden*, Tennyson cîntă suferințele unui marinar naufragiat, pierdut, întors după ani, care-și găsește nevasta a altuia. Zola, în *Jacques Dammour*, descrie cum un ocaș dela Noumea a evadat, a fost socotit inecat, cum nevasta lui, socotindu-se liberă, s'a căsătorit. Dar cel socotit mort se întoarce în mijlocul Parisului, între nevasta lui și a altuia. Maupassant are și el o nuvelă, *Necunoscutul*, în care e vorba de un pescar, crezut inecat, care se întoarce și-și găsește nevasta cu altul. S'am mai citit și alte istorii cu același subiect. Dintre toate cea mai nouă ca invenție și mai puternică în desfășurare a dramei, rămîne tot cea mai veche, tot povestirea marelui Balzac.

Traducerea domnului Savel e destul de îngrijită.

Nu tot același lucru îl putem spune despre traducerile domnului A. Mindru: *Calăul*, *Adio*, *Dezamăgirea*, scoase din *scenele din viața militară* a lui Balzac. Putem spune numai că sînt „traduceri cu aproximație“ și încă cu mare aproximație.—Las' că mai avem de observat că dintr'un scriitor care a scris zeci de volume nu trebuie să traducem orice, cind sîntem puși a alege.

Dăm o pildă de traducere a domnului A. Mindru:

Textul franțuzesc din bucata *Le Réquisitionnaire*, tradusă cu titlul *Dezamăgire*:

„Pour bien comprendre la curiosité vive et les étroites finesses qui animèrent pendant cette soirée les physionomies normandes de tous ces personnages, mais surtout pour partager les perplexités secrètes de madame de Dey, il est nécessaire d'expliquer le rôle qu'elle jouait à Carentan“.

Traducerea, cu punctuația ei:

„Și, acum, ca să se înțeleagă bine curiozitatea și strîmbăturile fine ce insuflăteau mutrele de Normanzi, ale acelor inși adunați în seara aceea la d-na de Dey, e nevoie să lămurim rolul ce juca la Carentan“.

Pildele le putem înmulți. Pe lângă „aproximație“, se adaoage o neștiință vădită a nobilei limbe în care au scris confracții domnului A. Mindru, numiții Corneille și Racine.

M. Sd.

Onisifor Ghibu. *Ziaristica bisericăsească la Romîni*. Studiu istoric. Sibiu, 1910.

Această conștiincioasă lucrare umărăște cu multă stăruință și minuțiozitate activitatea ziaristică, desfășurată de biserica romină de pretutindeni, vreme de șaptezeci de ani. Prima revistă bisericească a fost „Vestitorul“, înființat în Buzău la 1839 de Dionisie Romano, pe atunci profesor și ierodiacon, mai tîrziu traducător al lui Lammenais și episcop. Ea n'a durat decît doi ani și a dispărut, din cauza indolenței și ignoranței clerului nostru, care odinioară cași acum a înțeles prea puțin rostul unor asemenea publicații. La 1853, marele Șaguna a înființat la Sibiu „Telegraful Romîn“. Primii săi redactori au fost Aron Florian, apoi doctorul Pavel Vasici. Această foaie apare și azi și ea a jucat un rol foarte important nu numai în viața religioasă, dar și în viața politică și aceea cultu-

rală a Ardealului. În a doua jumătate a secolului trecut și începutul acestui secol, revistele și ziarele bisericești din Ardeal și din Regat au fost destul de numeroase. Unele s'au ocupat mai mult de organizarea bisericii sub diferitele ei raporturi, altele cu studiul teologiei, istoriei și învățămîntului religios. Autorul vorbește cu multe amănunte despre fiecare din ele, scoțînd la lumină un material prețios pentru istoria bisericească. Dacă aruncăm o privire generală asupra celor din Regat, observăm că cele mai multe au avut o durată efemeră și că, afară de puține și onorabile excepții, polemicele lor n'au fost lipsite de personalități. Asupra spiritului public, influența lor a fost cu totul neînsemnată, în stînul clerului chiar ele n'au găsit totdeauna un mare număr de cetitori și au contribuit prea puțin la pacea și progresul vieții religioase. Autorul recunoaște că ziaristica noastră bisericească a trecut pînă acum printr'o epocă de dibuiri. Problemele ce se pun însă astăzi în fața ei sînt mult mai grele ca cele din trecut. După mărturisirea a însuși conducătorilor săi, biserica ortodoxă romină a rămas în urmă și din toate punctele de vedere ea e inferioară adversarilor. „Dacă în acest timp de tranziție biserica romină nu va avea o presă religioasă la înălțimea vremilor, ea va deveni pentru totdeauna o instituție fără vlagă“. Pentru toți acei care, împreună cu autorul, identifică interesele bisericii cu acele ale vieții naționale, această concluzie a lucrării sale nu e, desigur, lipsită de un interes puternic și actual.

O. B.

N. Iorga. *Știri despre veacul al XVIII-lea în țările noastre, după corespondențe diplomatice străine. I. 1700—1750*. Ed. Acad. Rom.. 1909, București, Göbl, 39 pag. 50 bani.

Memoriul d-lui Iorga aduce un ma-

terial necunoscut, cuprinzând un mare număr de știri, privitoare la întâmplările din țările noastre sau în legătură cu ele, din întâia jumătate a veacului al XVIII-lea. Aceste știri, înfățișate în ordine cronologică, pornesc dela trimișii Saxoniei și Olandei la Constantinopol și aiurea. Ni se dă îndeosebi un mare număr de rapoarte olandeze, însoțite de traducerea lor.

Unele din aceste știri sînt privitoare la foștii noștri vecini, Polonii. Pe la începutul veacului al XVIII-lea, ei tot mai au oarecare pretenții de suzeranitate asupra țărilor noastre.

Dintr-un raport din 1716 se desprinde ideea ocupării Moldovei de către trupele poloneze. Peste un an, trimisul Poloniei la Adrianopol sfătuește pe regele său să se folosească de starea de decădere a Turcilor „ca să se răzbune de jignirile aduse de acești barbari (Moldovenii) cinei sale în mai multe împrejurări și ca să ia parte la izbînzi așa de lesnicioase. Căci Turcii nu mai au înspăimîntător decît numele, și e de ajuns o singură campanie cu cea dinaintea pentru a-i izgoni pe toți în Asia”.

Domniile în țările noastre se urmau cu o repezeciune nimitoare. Rapoartele trimișilor străini sînt pline de știri privitoare la aceste schimbări și la intrigile ce se țesau în capitala Imperiului Otoman. Astfel se pomenește rînd pe rînd despre numirea și înlocuirea diferiților Domni din Principate: se vor găsi însemnări deci despre Antioh, Constantin Duca, Brîncoveanu, Racoviță, Nicolae Mavrocordat, Enachi Mavrocordat, Grigorie Ghica, Constantin Mavrocordat și alții.— Banii curgeau într'una la Constantinopol și Domnii se schimbau de pe o zi pe alta. Rapoartele vorbesc cu un fel de indignare reținută despre repezile schimbări de stăpînire din țările noastre și despre tîrgul care se făcea cu acest prilej. Reproducem aici o pagină interesantă pentru istoria suferințelor și

umilirilor de tot felul, pe care au avut a le suferi aceste nenrocite țări, în aceste vremuri de cumplit jaf și de amară desnădejde:

„Ultima mea prea plecată scrisoare către Domniile Voastre—zice un raport olandez din 1730—era datată 11 Octombrie trecut și a mers pe calea Vienei. Voiam să vă dau de știre tot aceia ce se aflase aici în luna lui Septembrie, precum că Voevodul [Nicolae Mavrocordat] sau așa zisul Prinț al Țării-Romînești a murit acolo de ciumă. El era singurul fiu în viață al vestitului Mavrocordat. După multe intrigi cu privire la cîrmuirea aceluia principat, la urmă a fost pus fiul său în loc, după ce a împărțit, în taină și pe față, 1.500 de pungi și apoi, extraordinar, încă 500, ceia ce face la un loc 2.000 de pungi, ori un milion de lei. Acest Domn, care e în vîrstă numai de 22 ani, nu s'a bucurat mult de gloria lui, căci abia a căpătat știrea numirii sale și a și fost mazilit; un Capugi-Bașa a fost trimis să-l aducă aici unde, după toate înfățișările, nu va fi jupuit puțin. În locul său e pus Mihai Racoviță care, în anul 1726, a fost scos pentru a doua oară din Principatul Moldovei. La 3 zile lunii, după o negociare de cinci zile, după stăruința absolută a rebelilor, a fost mazilit și Domnul Moldovei [Grigorie Ghica] și pus în locul lui tovarășul unui casap; ceia ce este o adevărată lovitură pentru această casă, și pentru care lucru și Dragomanul Porții [Alexandru Ghica] trebuie să cadă: cel puțin el va rămînea mult timp ca un trup mort, fără vre-o trecere sau curaj”.

Peste puțină vreme, într'un alt raport olandez se vorbea despre mazilierea aceluiași Racoviță, abia așezat pe tron, și despre înlocuirea lui cu Constantin Mavrocordat, care plătea alt milion de lei.

Banul putea îndulci și mazilia. Astfel Grigorie Ghica din Moldova, înlo-

cuit cu Constantin Mavrocordat, fu primit la Constantinopol nu ca un disgrațiat, ci ca un chemat la Poartă, „spre a se sluji de el ca de un om cu multă experiență în afacerile diplomatice ale Impărăției“.

Știri nouă aduce un raport din 1749, scris în italiană. Se stăruie într'insul asupra împrejurărilor, în care și-a dat demisia Constantin Mavrocordat și asupra batjocurii boerilor Craiovei de către ienicerii din Vidin.

Interesante amănunte asupra felului cum erau priviți Domnii din Principate de către demnitarii otomani ne dă un raport olandez din 1718.

Încă dela începutul anului acesta se dezbătea pacea. Intre plenipotențiarul Sultanului la congresul din Passarowitz se afla și Domnul din Țara-Românească, Enachi Mavrocordat. Raportul de mai sus scrie următoarele:

„Domnul Enache Mavrocordat, actual Prinț sau Hospodar al Țării-Românești, sosise atunci la Niș, cu o numeroasă suită, de 600 de oameni, două tauri sau insignii de războiu turcești, tobe și trîmbițe, pe lângă mulți „cai de mină“ (de călărie), ogari (Windhunde) și braques (alți cîni de vînațoare). Acest alaiu costisitor al necredinciosului (pentru a vorbi în limba trufașă a acestor de aici) a nemulțumit foarte mult pe Domnii plenipotențiarți otomani, care erau slab întovărășiți în ceia ce privește alaiul și suita de slugi; ei au văzut aceasta cu gelozie, și au luat-o foarte tare în nume de rău. Și acest Domn a trebuit să caute a se scuza, dînd a înțelege că, în calitatea lui de Domn al Țării-Românești, nu putea face mai puțin, dar recunoștea că în ambasadă e numai un dragoman al lor și nu pretinde să fie considerat ca mai mult decît atîta. Cu aceasta s'au mulțumit, dar cu condiție ca partea cea mai mare a alaiului său să fie trimisă înapoi. Ceia ce se scrie că pe acest Domn nu puțin l-a umilit și rușinat“.

Din pricina acestei situații jignitoare, Mavrocordat chiar se retrase dela lucrările congresului, trimițînd în locu-i pe nepotul său.

Despre soarta nenorocitei Doamne a Brîncoveanului găsim iarăși citova însemnări. O slugă, care avea în păstrare trei pungulițe cu giuvaere ale Doamnei, fu arestată și dusă la Constantinopol. Doamna însăși ședea încă închisă acolo. Peste cităva vreme o corabie o duse în Asia, de unde abia peste doi ani se putu întoarce în țară.

Un ginere al lui Brîncoveanu, Nicolae Roseti, cerea în 1729 lui Nicolae Mavrocordat, Domnul de atunci al Țării-Românești, să i se trimită soția, oprită de acesta în țară.

Știri iarăși nouă se găsește într'o anexă la o scrisoare din 1724, în care se vorbește despre sosirea și primirea unui coaș, unui trimis extraordinar, pentru a vesti Domnului moldovean Racoviță izbînda oștilor turcești asupra Persilor, și că, prin urmare, trebuiau făcute mari serbări de bucurie. E un lucru neobișnuit acesta și în alte izvoare nu-l mai întîlnim.

Interesant e și actul prin care Racoviță este poștit la ceremonia cea mare a circumcisiunii fiilor Sultanului Ahmed III.

Alte știri se referă la Tătari. Găsim multe amănunte asupra neajunsurilor pe care le făceau populațiilor creștine, precum și asupra răscoalei acestora împotriva Hanului lor.

Moldova fu nevoită să le plătească chiar un tribut de 12 pungi pe fiecare an. Lămuriri foarte interesante asupra acestui *balgi-başlic* ne dă o scrisoare polonă din 1721:

„Originea acestui tribut vine de acolo că oardele tătare supărîndu-se pe un Prinț din Valahia, acesta fu amenințat cu trimiterea a citorva mii de Tătari pentru jăfuirea și pustiirea Iașului; Prințul Valahiei voind să prevină aceasta, trimise Hanului mai multe bu-

toae cu miere, un cal cu șea și friu, o căruță cu patru cai și citeva sute de galbeni, rugându-l să-și întoarcă gindul. De atunci s'a făcut un obicei, și, în locul acestor daruri, Prințul Valahiei trebuie să plătească Hanului, ca tribut anual, douăsprezece pungi cu bani“.

Peste câțiva ani se pomenește chiar de s-sirea unei solii tătărești pentru încăsarea *balgi-bașlicului*. Nicolae Mavrocordat, spre a se despăgubi de aceasta și de altele, scoase un văcărit peste măsură de neomenos, „a cărui pomenire, zice d. Iorga, nu se află, firește, în cronica de proslăvire a lui Radu Popescu“.

Aceasta aduse sărăcia și jalca în toată țara, iar treisprezece sate pribegiră peste hotaro.

Prof. Ughetti. *Medici și Clinici*. Traducere de Dr. H. Kaufmann. Piatra-Neamț, 1910. 3 lei.

Iată o carte care cu greu va putea fi categorizată. În tot cazul, e mai potrivit a o apropia de genul numit „Essai“. Autorul își exprimă părerea într'o formă literară aleasă, și-și face intrarea cu o anecdotă hazlie care i-lustrează minunat de bine gluma banală asupra medicului etern... asasin, —și-și încheie lucrarea cu o duioasă și discretă închinare în amintirea unui iubit profesor. În drumul acesta lung și întortochiat, autorul ne conduce cînd prin căile largi ale medicinei savante, cînd prin potecile neumblate, spinoase și cunoscute numai specialistului, —căci numai acestuia ti e dat să cunoască și să trăiască, de multe ori fără voce, în mizeriile inevitabile ale branșei. Și ceia ce te încîntă este claritatea și siguranța ce o păstrează autorul, pe toate aceste căi, în vederile și observațiile sale! Căci avem de-aface cu un observator,— și ce sentimente înnățătoare vibrează

pe alocurea, cu o impunătoare stăpînire de artist, în aceste observații ale unui om de știință, în deplina accepțiune a cuvîntului!..

Intr'un prim articol sînt expuse, aproape cu metodă, diversele feluri greșite ale publicului de a privi medicul și medicina. Acest chip greșit de a vedea îl întîlnim însă nu numai la vulg, ci și la pătura zisă cultă, și se datorește unei superficialități în judecată, care se acomodează de minune cu o totală lipsă de pregătire în materie. Cu toate acestea, toți fac pe doctorul, toți sau majoritatea rid de doctorii adevărați și au de multe ori mai multă încredere în nechemații, care se dau drept medici, sau în remedii cu reclame senzaționale.

Medicina însă fiind foarte vastă, nici chiar medicii în ordine nu sînt în stare să o cuprindă toată și să o stăpînească cu siguranță în toate domeniile ei,—dar încă doctorii improvizați! Și fiindcă medicina e vastă și nu încă de tot stabilită pe baze științifice, mai este destul loc pentru ipoteze. De aici, în decursul vremurilor și în vremuri chiar foarte apropiate de noi, o serie de practice medicale *empirice*, avînd ca justificare valoarea ce se acorda și se acorda încă diverselor remedii, considerate ca panacee.

Ca toate manifestările sociale, și medicina va fi deformată, fie din cauza împrejurărilor în care e practică, fie de acei care o practică, și autorul ne expune într'o serie de alte capitole felul cum toți factorii sociali determină înfăptuirea polimorfă a practicii medicale.

Iată vederile sale, cam discutabile, asupra femeii medic. Sînt cam lombozice, cum singur spune cu duh, aceste păreri, dar sînt documentate și bazate pe observațiuni personale cu îngrijire culese; iată apoi mizeriile pe care le îndură medicul de țară și dela împrejurările naturale și dela consăte-

nii săi. Il înalță totuși pe acesta la rangul de apostol, prin influența mare ce e chemat să aibă asupra mediului în care trăește.

Altfel cu medicul de oraș, care trăește în parte sau exclusiv din clientelă. Toate speciile de caricaturi ce se pot prezenta în clientelă, toate speciile rizibile de medici se prindează înaintea cetitorului, și toate în legătură cu fel de fel de amintiri și anecdote cu multă alegere intercalate în textul plin de miez științifico-filozofic.

Cu un lux de observații judicioase, stabilește că adevărata experiență medicală nu o are acela care a văzut perindându-se înaintea lui multe cazuri de boală neserios cercetate;—ci fie chiar și puține, dar bine și cu îngrijire urmărite; bătrîneța nu implică neapărat și experiența, și un medic tânăr poate, astăzi mai ales, să aibă mai multă experiență decât un bătrîn superficial și captivat de clișee.

Consulturile medicale sînt iarăși fixate în cadrul pe care-l merită, și tot așa și consultanții care, prin forța lucrurilor, sînt preocupați de chestii cu totul străine de boala ce sînt chemați a lămuri și învinge.

Cu mult humor sînt apoi notate toate meschinăriile posibile, la care se dedau o categorie de clienți pentru a frustra pe doctor de onorarul datorit, precum și diversele șărlătănii la care se dedau unii medici pentru a frustra pe pacientul care se dă pe mîna lui. Conducîndu-ne prin aceste chestii, autorul știe să îndulcească cu zîmbetul său permanent cruzimele ce le distribuie într'o parte și în cealaltă.

În capitolul ultim: *Artiști și Literați*, e ilustrată prin exemple glorioase compatibilitatea între studiul și practicarea medicinei cu diverse manifestări de virtuozitate, fie în artă, fie în literatură, fie în politică. Dintre toate pictura se împacă cel mai puțin cu medicina. Din contra, muzica și în special literatura

merg mai bine alătura cu ea. Exemple sînt: Charcot, Cusco, Richot, Lahor, etc... Ca scriitori mari și mari medici mai înregistrează pe Littré, Feuchtersleben, Mantegazza, Mosso, Lombroso... etc. Alții cultivă genul mai ușor al schițelor ușoare, al articolelor de gazete, etc... Medici mari și în același timp mari artiști nu pot fi însă decît aceia care nu sînt victimele practicii nevoiașe și istovitoare de toate zilele.

Medic de valoare, om de talent, filozof umanist, profesorul Ughetti face elogiul umanismului la medici, dezvoltarea lor multilaterală constituind o necesitate pentru rolul lor social, mai ales cînd au a-și petrece viața la țară. În cazul acesta vor trebui mai ales să fie înzestrați cu temperamente vii și cu caractere robuste. Pentru a se distinge cineva și în medicină și în beletristică, trebuie în general să se dezvolte într'un mediu prielnic, unde grijile vieții de toate zilele nu întunecă elanurile și dispozițiile naturale. Dar pentru a fi un bun medic, fără altă pretenție, trebuie să fi și un muncitor robust, inteligent și cumpănit. Deaceia, după părerea autorului, nu-i o simplă coincidență faptul că procentul mai mare al numărului medicilor îl dă populația de țară. De aici vin de obicei oamenii sănătoși la trup și la minte, sobri în nevoi, muncitori harnici și statornici, care ne dau pe de-o parte pe medicul de țară pregătit a suporta durerile greutăți ale vieții de țară, și pe de altă parte ne dau și pe marii muncitori în ale medicinei și chirurgiei, care sînt o glorie pentru știință în general și pentru țările lor în special. Forțele de înaintare ale medicinei vin din masele profunde ale poporului.

Dr. L.

* * *

Henri Charriaut. *La Belgique moderne. Terre d'expérience*. Un vol. 390 p. Paris, Flammarion, 1910.

Volumul d-lui Charriaut, un studiu

complect din punct de vedere politic și economic al Belgiei contemporane, este o complectare fericită a cărții lui Pirrenne asupra democrațiilor medievale din Țările de jos, apărută în aceeași bibliotecă.

Atenția noastră este cu putere atrasă asupra acestei țări, care, mai mică decît jumătatea Romîniei, cu același număr de locuitori, are un comerț de peste 6 miliarde, o industrie bogată, și care, „prin viața sa concentrată, cu o îndoită forță, internă și de expansiune, prin activitatea sa înceată în aparență, dar fecundă pentru că e continuă, prin curajul său încăpăținat, prin sănătatea sa robustă și prin bunul său simț“,—s'a așezat la avant-gardă în mersul ideilor sociale. Belgia modernă justifică titlul sugestiv, sub care ne-o prezintă autorul, „țară de experiență“, laborator social, unde toate doctrinele sociale, toate utopiile vin și iau contact cu realitatea faptelor, se modifică și primesc forme raționale.

Prezintăm aici o scurtă analiză, punînd în relief cîteva idei ce se degajează din bogăția de fapte și observații, asupra cărora se proiectează lumina spiritului clar și nepărtinitor al autorului.

Belgia nu este locuită de o populație omogenă, dar deosebirea de rasă, între Walonii, veseli, cordiali, mlădioși și cu aptitudini muzicale și Flamanzii, îndărătnici, răbdători și brutali, nu are influență decît asupra luptelor politice: Walonii sînt democrați și socialiști, Flamanzii, catolici; luptele economice tind, prin comunitatea de interese, să îmblînzească diferențele de rasă.

Dealtfel mi se pare că autorul exagerează importanța acestei deosebiri și tendințele separatiste ale Flamanzilor, flamingatismul; este lucru demonstrat că deosebirea de rasă n'a jucat nici un rol în formarea și evoluția comunelor de-a lungul întregului Ev-mediu.

Un mare respect de libertate carac-

terizează poporul belgian mai mult decît pe oricare altul: Belgianul este un *individualist*, filozofia sa preferată este *egotismul*, dar printr'o contradicție ciudată are în aceiași vreme și spiritul de ordine și disciplină. Spiritul, dorul de libertate explică întreaga istorie a acestui popor, luptele comunelor contra seniorilor și episcopilor, cînd libertatea se confunda cu privilegiul, cași luptele dintre comune și stat; tot el explică și formele actuale de viață politică, organizarea puterilor din Belgia cu o înțretită înfățișare: stat, comună și, ca tranziție, provincia, adică interes general, local și regional.—Descentralizarea și municipalismul aici nu este o doctrină, ci un fapt. Acest spirit de libertate, ce implică toleranță pentru ideile și credințele altuia, dă un cu totul alt aspect luptelor politice de aici, înlăturînd sectarismul și constrîngerea morală a opiniei publice; Charriaut citează numeroase exemple. Este chiar un exces de libertism, păgubitor, care a oprit, de exemplu, pe liberali să monopolizeze învățămîntul primar și a făcut ca să rămîna pe an cel puțin 150,000 de copii lipsiți de binefacerile învățămîntului.

O altă latură remarcabilă a vieții poporului belgian este mișcarea centrifugă, o îndepărtare de tot ce este „juste-milieu“, ce nu pare a corespunde cumpătutului caracter belg, fapt pe care autorul îl constată fără a-i da o explicare.

Această mișcare centrifugă, în politică, îndreaptă masele spre partidele extreme, catolici și socialiști, slăbind cu totul pe liberali; iar în materie socială și economică tînde să desființeze clasele mijlocii și proprietatea mijlocie. În adevăr, comerțul mijlociu și mic este amenințat să fie zdrobit pe de-o parte de magaziile uriașe ce acopăr țara cu suțele lor de sucursale, și pe de altă parte de cooperative, ce tind să stabilească un regim nou economic, bazat pe solidaritatea intereselor și ajutorul reciproc.

În ce privește industria, statistica arată că „mica industrie descrește, cea de mijloc deasemenia, marea industrie descrește, iar industria foarte mare crește“.

Aceiași tendință în agricultură: numărul marilor și micilor proprietari crește, cele mijlocii scad. Pentru salvarea economică a claselor de mijloc s'a găsit soluția în corporația veche din timpul comunelor, și în organizarea corporativă, care să le înlesnească creditul ce le lipsește acum; iar scaparea micii proprietăți se datorește intrării lumii rurale în sindicalism și dezvoltării extraordinare a cooperăției sub cele mai diverse forme.

Evoluția economică ale cărei cauze nu trebuie căutate numai în Belgia, a exercitat o puternică influență asupra partidelor politice de acolo. Astfel, liberalii, menținându-se în principiul neintervenționismului, văd pe fiecare zi redusă însemnătatea lor, pe cînd clericaliștii și socialiștii, înțelegînd că nuse pot imobiliza în principiile rigide ale doctrinelor, progresează în dauna celor dintîi. Catolicii și neo-catolicii, pentru a paraliza progresul socialismului, „caută să concilieze individualismul și solidarismul prin o muncă legislativă de apropiere“ și au înzestrat Belgia cu un sistem aproape complet de legi sociale de organizare și protecție a muncii: au făcut pensuni pentru bătrîni, legi pentru locuinți, asigurări pentru lucrători, și admit contractul colectiv de muncă.

Socialismul, care acolo își are leagănul de origină, s'a modificat, ca în toate părțile de altfel, a devenit moderat și reformist, condamnînd acțiunea directă și sabotajul, neadmițînd grevele decît în cazuri extreme; înțelegînd să rămînă pe terenul datelor științifice, proprietatea individuală nu-l mai sperie și caută o înțelegere între capital și muncă. Caracterul poporului belgian, „un aliaj de individualism egotist și de

concentratism“, precum și intrarea socialiștilor în mișcarea cooperativă, au fost cauzele acestei „cumințiri“ a socialismului. Cooperăția, care a luat proporții imense și în care socialiștii văd realizarea embrionară a socialismului, l-a comercializat și a dezvoltat în adepții săi spiritul capitalist cu toate consecințele lui.

Sfîrșitul studiului cuprinde considerații asupra spiritului mercantil belgian, date asupra vieții lucrătorului și asupra puterii de producție a Belgiei.

M. J.

Remy de Gourmont. *Promenades philosophiques*. Troisième série. Paris, Mercure de France.

Remy de Gourmont e desigur una din personalitățile cele mai seducătoare ale timpului nostru. Spirit bogat și multilateral, liber de prejudecăți, în variatele sale excursii filozofice și literare, el impresionează la fiecare pas prin cunoștințele sale științifice și prin erudiția lui vastă, uimește prin finețea și pătrunderea superioară a observațiilor, neliniștește și tulbură uneori prin ironia lui distrugătoare, alteleori prin avîntul cugetării sale îndrăznețe, subtile, iubitoare de paradox. Și acest filozof al științelor, acest cercetător al spiritului, de o neobosită curiozitate, din familia intelectuală a unui Montaigne, Sainte-Beuve și Renan, își exprimă întotdeauna în chip luminos gîndirea și stilul său de o rară eleganță e bogat în imagini poetice.

Găsim în acest volum analize și excursii în domeniile diferite ale istoriei științelor, filozofiei biologice, religiei, sociologiei și psihologiei. Cu aceeași competență cu care polemizează cu Le Dantec asupra teoriei mutațiilor, sau caracterizează opera lui Giard și geniul lui Lamarck, Remy de Gourmont discută cu Reinach asupra originii religiilor, studiază cu Bouglé rolul casteilor în India, descrie paradisul laic al

lui Fourier și schițoază minunatul portret al esteticianului și socialistului Ruskin. Cucuririle roconto ale psihologiei le urmărește mai ales cu un interes pasionat și studiile sale scurte asupra artei de a vedea, a pasiunii jocului, a iubirii, durerii, plăcerii, sînt pline de observații ingenioase. Dar mai interesante decît aceste încercări filozofice și științifice sînt acele scurte eugetări și reverii, acei „pași pe nisip” ce încheie volumul. Aici sînt condensate părerile eugetătorului asupra vieții și în ele trăește mai ales spiritul și personalitatea sa. Cași Nietzsche, pentru care-și exprimă adesea adinca lui admirație, Remy de Gourmont e un adversar neîmpăcat al creștinismului, acest monstruos atentat împotriva vieții. „Voilà bientôt deux milliers d'années que le christianisme, jouant avec impudence sur le sens des mots, dit: La vie est la mort, la mort est la vie. Il est temps de consulter le dictionnaire”. Pentru fericirea oamenilor însă creștinismul a avut prea puțină putere asupra realității și catolicismul a păstrat, în cea mai mare parte neatinșă, frumuseța păgînă. Dar prin credința sa în viața viitoare, creștinismul a corupt spiritul mai mult decît viața și a lăsat o urmă neștearsă în toate sistemele metafizice dogmatice și raționaliste, urmă care trăește în lucrul în sine, în absolutul, în incognoscibilul lor. „Quand on voudra définir la philosophie du XIX siècle, on s'apercevra qu'il n'a fait que de la théologie”. Cu o logică neîndurătoare, Remy de Gourmont descopere și denunță fauștizmul de orice natură și în toate manifestările lui. Convingerile puternice sînt, după dînsul, o boală a spiritului, omul trebuie să aibă totdeauna un fond solid de scepticism, să știe a face față succesiv metamorfozelor vieții. Toată simpatia lui e îndreptată spre păgînismul antic și spre filozofia senzualistă și epicuriană a secolului al

XVIII-lea. Să căutăm a înțea pe reprezentanții acelor epoci, să acceptăm cu înțelegerie moartea visurilor noastre de mi de ani, să avem cultul vieții disciplinate, să înțelegem că fericirea poate fi realizată numai aici pe pămînt, în cursul scurtei noastre existențe, în mobilizarea eternă a clipei sale. Aceste idei revin deseori sub condeiul lui Remy de Gourmont și el le exprimă uneori cu un avînt liric care-ți aduce aminte de imnurile de înaltă poezie naturalistă ale unui Nietzsche. Dar eugetătorul francez are mai puțin entuziasm, și poezia rîndurilor sale simți plînd o undă de discretă melancolie.

„Ainsi je rêve, en ces derniers jours de décembre, à la vie qui n'est rien, puisqu'elle meurt sans cesse, et qui est tout, puisqu'elle renaît sans cesse. C'est la goutte d'eau qui s'écoule en même temps qu'elle tombe, mais qu'une autre goutte suit et presse dans sa chute. Nous sommes cela, rien que cela, des gouttes qui se forment, tombent, s'écoulent; et en de si brèves secondes, nous avons cependant le temps de créer un monde et de le vivre. C'est la noblesse et le mystère de la vie humaine, qu'elle soit si peu de chose et aussi qu'elle soit capable de si grandes choses, car la plus humble est encore très importante, elle est l'un des atomes sans quoi la masse n'aurait ni son poids, ni sa forme. Elle a son rôle dans un mouvement universel; elle est un des éléments de son équilibre et de sa périodicité”. „L'éternité, dont on leurre encore les simples, n'est pas située au-delà de la vie, mais dans la vie même, et partagée entre tous les hommes, entre tous les êtres. Nous n'en détonons chacun qu'un tout petit morceau, mais si précieux qu'il suffit à enrichir les plus pauvres. Mordons avec confiance à ce pain blanc ou noir, et quand la chute des jours semble se précipiter, songeons que les crépuscules sont aussi des aurores”. Anatole France vorbește

într-un loc de aici care cunoșc orgiile tăcute ale gândirii. Romy de Gourmont poate fi numărat printre aceștia.

O. B.

Dr. Albert Mathieu, Dr. Gillet, etc. *Médecine et Pédagogie*. Paris, 1910, Félix Alcan, prix 6 fr.

„Liga franceză de igienă școlară“, fundată în 1902 de un grup de medici și profesori, sub conducerea doctorului Albert Mathieu, a fost cea dintâi în Franța care și-a pus în mod serios problema rolului pe care doctorul și în special igienistul trebuie să-l aibă în educație. Membrii ligei, convingși de însemnătatea și întinderea acestui rol, au căutat să atragă atenția părinților pe de-o parte, profesorilor de toate gradele și autorităților școlare pe de altă parte, asupra acestei mari probleme.

În acest scop, pe lângă buletinul societății, intitulat „*L'Hygiène scolaire*“, în care tipăreau studii și cercetări în domeniul „*pedagogiei fiziologice*“ (cum numesc ei această disciplină), membrii ligei au căutat să organizeze și conferințe publice, în care să răspundească ideile lor.

Aceste conferințe au fost ținute, începând din 1908, la școala „des Hautes Etudes“, autorii fiind siguri că vor găsi acolo un teren fecund în care ideile lor să prindă și să rodească; și au fost urmate cele mai multe din ele de discuțiuni publice, care tindeau să lămurască mai bine și să precizeze ideile conferențiarilor și să găsească mijloacele cele mai potrivite pentru punerea lor în practică.

O parte din aceste conferințe și discuțiuni, adunate de Dr. Louis Bougier, alcătuiesc volumul de față.

Problemele care se pun în aceste conferințe sînt foarte însemnate și arată în genere ce mare rol trebuie să aibă medicul în educație.

Astfel nu va nega nimeni că *medi-*

cul în internate trebuie să fie nu numai un doctor curant, să nu-și mărginească rolul în infirmerie, ci, după cum foarte bine arată în conferința sa Dr. H. Méry, să fie un igienist însărcinat cu supravegherea sănătății fizice a copiilor și adesea un adevărat părinte, căruia copiii să-i poată încredința în cea mai mare siguranță micile lor suferințe, și la care să poată găsi sfat și un ajutor.

De un mare interes este problema pe care o pune Dr. Graujux în conferința sa „*profilaxia nesociabilității prin selecția școlară*“, în care arată că cea mai mare parte din vagabonzii, declassații, apașii, etc., care umplu străzile marelor orașe și alimentează în Franța batalioanele de infanterie ușoară ce se trimit în Africa, nu ar fi ajuns în starea în care se găsește, dacă la vîrsta de școală s'ar fi studiat de către medici condițiile vieții lor materiale și sufletești și li s'ar fi dat îngrijirile și educația de care aveau nevoie.

Nu mai puțin edificatoare pentru rolul mare pe care medicul trebuie să-l aibă în educație sînt conferințele doctorilor: Mathieu despre „*educația sexuală a băeților*“, Malapert despre „*morala sexuală în școală*“, Butte despre „*profilaxia boalelor venerice în școală*“, și Régnier despre „*lămurirea chestiunilor de fiziologie sexuală*“. În aceste probleme extrem de delicate și de importante pentru viitorul neamului, medicul singur e acel care poate aduce cele mai mari servicii tinerelor generații, nu numai prin ajutorul pe care-l dă celor atinși de boale, dar—mai ales—prin educația pe care trebuie să le-o facă tinerilor spre a-i feri de urmările dezastroase ale rătăcirilor și greșelilor în această privință. Numai medicul, prin rolul lui de om de știință și prin situația lui aproape de confesor, poate avea și autoritatea și gravitatea trebuitoare pentru a lumina mințile copiilor asupra acestor chestiuni, fără

a le așita imaginația și a le deștepta porniri pernicioase.

În sfârșit, probleme ca acele tratate de Dr. Dufestel în conferința sa intitulată „condițiile unei bune dezvoltări fizice“, de Dr. Guinon în conferința sa asupra „boalelor creșterii“, și altele, ne arată lămurit că educația copiilor nu se poate face în bune condițiuni fără supravegherea constantă a medicului, care trebuie să controleze și să urmărească pas cu pas viața de toate zilele și dezvoltarea trupească și sufletească a lor.

Și acesta-i scopul urmărit de conferențieri, membri ai Ligei franceze de igienă.

Conferențele din acest volum, unele scrise de autori, altele publicate după notele luate de unii dintre auditori, sînt scrise pentru înțelegerea oricui, așa că se pot citi cu folos de oricine — mai ales la noi, unde sîntem așa de departe de preocupări de acest fel.

*

Amédée Boyer. *La Littérature et les Arts contemporains*. Paris, Albert Méricant. 3.50.

Aduînd în acest volum răspunsurile ce le-a căpătat dela „dirigitorii“ gîndirii contemporane, cu prilejul anchetei literare pe care nu de mult a făcut-o pentru ziarul „Écho de Paris“, Amédée Boyer ne-a dat o carte foarte interesantă.

Ce poate fi mai interesant, în adevăr, decît părerile unui Jules Lemaitre, Georges Clemenceau, Maurice Barrès, Emile Faguet, etc., în chestiuni literare?

Chiar cînd aceste păreri nu sînt documentate, ci sînt numai aruncate în cîteva afirmații dintr'o scurtă convorbire, ori în cîteva rînduri de scrisoare, ele rămîn totuși foarte interesante, deși nu tot așa de instructive.

În schimb, cartea în totul e foarte instructivă. Nimic nu poate reda mai bine diversitatea mare de păreri ce există în lumea intelectualilor asupra

uneia și aceleiași chestiuni, nimic nu poate scoate mai bine în relief decît această carte rolul covârșitor pe care temperamentul, tendințele politico-sociale, credințele și înclinațiile personale, simpatiile și antipatiile, interesele egoiste chiar, îl au în formarea opiniilor lor...

Din acest punct de vedere, încă volumul de față te învață să nu mai toleranți cu părerile altora, să judeci cu mai mare libertate de spirit, cu mai multă comprehensiune, — nu e mai puțin adevărat că îți sîdește în suflet un sentiment de adîncă descurajare... Dacă fiecare din cei ce și-au dat părerea crede că el a spus adevărul — și evident că o crede!... — ce este atunci adevărul? unde poți găsi adevărul, — cînd, pentru fiecare, adevărul e altăceva?... Este literatura și arta franceză în decadență din cauza lipsei de ideal și a materialismului vieții moderne? Întreabă Boyer pe cei mai de seamă literați ai Franței.

Și cele mai extreme și mai contradictorii păreri sînt răspunsul: decadență colosală pentru unii, foarte îmbucurătoare reînviere pentru alții.

Un lucru recunosc toți: incoherență, lipsă de unitate și de direcție la generația cea mai nouă de scriitori.

Dar și aceasta pentru unii e un rău, e lipsă de ideal, egoism, mercantilism, iar pentru alții e un bine, e semn de vitalitate, e frămîntarea, lupta pentru a găsi formele ideale, îndrumarea sănătoasă...

Apoi, ca să dăm cîteva exemple mai concrete, în timp ce Barrès vede că se ridică o generație de tineri plini de viață și de talent, pecînd generația lui e slabă, Doumic din contra vede mari pe cei de azi și nu vede ridicîndu-se nimic în generația tînără. Iar dacă ai întreba care-i cel mai mare poet al Franței de azi, Juliette Adam ți-ar spune că singurul interesant e Jean Richepin, pe cînd Maurice le

Blond l-ar recunoaște pe *Emile Verhaeren*, iar *Lucien Descaves* ar vota pentru *Contesa de Noailles*... Insfirșit, în chestii mai generale, *Emile Fabre* crede că literatura e în decadență, din cauză că arta nu se împacă cu democrația, pecind *Emile Faguet* crede că a spune că arta nu se împacă cu democrația, e „o ineptie...”

Dar să ne mărginim la aceste câteva exemple de păreri contradictorii. La urma urmei, nici nu trebuie să ne alarmăm prea mult, ele fiind emise de artiști, deci de oameni fatal subiectivi în judecare și în aprecieri.

Dar în definitiv ce răspund intervievații asupra stării literaturii și artei de azi și asupra viitorului lor?

Unii nu răspund nimic: *Jules Lemaitre* „o scaldă” cum s'ar zice cam trivial pe românește; *Clemenceau* refuză pur și simplu să acorde interviul; *Paul Hervieu* spune că a mai răspuns la o astfel de anchetă și găsește că ar fi bine ca anchetele acestea să vie măcar cum vine cometa *Halley*, la 76 de ani; *Ernest Daudet* e prea ocupat; *J. H. Rosny* crede că azi scriu prea mulți, iar *Edmond Haraucourt* spune că toate epocile au fost găsite rele de contemporani.

Dar ceilalți răspund.

Cițiva văd literatura și arta în decadență: *Juliette Adam* din cauza lipsei spiritului religios, *Alfred Capus* din pricină că se scrie pentru ciștig bănesc, așa că dacă se urmează tot astfel în curînd nu vom mai avea artiști, ci „funcționari ai literaturii”, etc.

Unii din contra văd o reînviere: *Maurice Barrès* vede la cei tineri pasiune, energie, vigoare, gust; *Maurice Donnay* găsește că apar talente reale între cei tineri, iar faptul că nu există acum școli literare e un semn că școlile literare trebuie să dispară, după cum ne arată și istoria literaturii: clasicismul a trăit 2 secole, romantismul ½ de secol, naturalismul 15 ani, iar

simbolismul și naturismul cite 7 ani; tot așa *Faguet* vede apărînd talente puternice, care nu se grupează în școli tocmai pentru că sint forte, individualități; deasemeni *Léon Hennique* și *Lucien Descaves* sint plini de speranțe pentru literatură și artă.

Dar cei mai mulți recunosc că literatura și artele trec prin o criză, pe care o atribue la fel de fel de cauze: mercantilism, lipsă de entuziasm, îndreptarea minților alese către știință, lipsă de ideal, triumful reclamagiilor, considerarea literaturii ca o carieră, nu ca un apostolat, și altele.

Așa că, în general, din ancheta lui *Boyer* rezultă că literatura și arta franceză e pe drumul cel bun și că, chiar dacă pentru moment e oarecare neliniștire, viitorul se arată în cea mai favorabilă lumină.

Asta e cel puțin părerea celor mai mulți și mai autorizați.

M. C.

Enrique Larreta. La gloire de Don Ramire, roman tradus din limba spaniolă de *Remy de Gourmont*, Paris, *Mercur de France*, 1910. 3.50. fr.

O lucrare de imaginație de o valoare excepțională, ce a stîrnit mare interes în lumea literară.

Romanul istoric e un gen literar foarte ingrat și acei care au reușit în el se pot număra pe degeto. E foarte greu de a reda cu exactitate culoarea timpului, intimitatea unei epoci îndepărtate, cu moravurile, evenimentele, ideile și mai ales *sufletele* lumii din acea vreme. *Flaubert*, după o muncă titanică, *Sinkiewicz*, în *Quo Vadis* și trilogia sa războinică, *Pierre Louys*. În *Aphrodite*, sint dintre acei foarte puțini care au reușit a da cetitorului iluzia epocii descrise. Această iluzie o avem și 'n urmărirea diferitelor întîmplări ce alcătuiesc istoria vieții lui *Don Ramiro*. *Enrique Larreta* e originar din *Argentina*. Strămoșii săi au emigrat din Spa-

nia ducind cu dinșii ideile și caracterele din vremea marilor cuceriri spaniole, idei și caractere ce au evoluat apoi, în mediuri străine, pe căi cu totul deosebite de cele pe care au mers Spaniolii rămași în patria mamă, fără însă a rupe, nici chiar în timpul luptelor pentru neatinare, legăturile intelectuale dintre noua și vechea Spanie. Acestui fapt i se datorește măiestria și exactitatea cu care, cu toată mentalitatea deosebită a autorului, el ne înfățișează întreaga epocă a lui Filip al II-lea, în toate manifestările vieții tuturor straturilor societății spaniole de atunci: fanatismul religios, creștin și musulman; gustul aventurilor, al îmbogățirilor miraculoase și a cuceririlor trans-oceanice, ce împingeau pe „caballeros” spre țărmurile americane; mindria nobilimii, ambiția fețelor bisericești, cruzimile Inchiziției, patimile puternice ce frământau toate sufletele; acea aspirație către sfințenie sau glorie și toată gravitatea și severitatea caracteristică creștinismului spaniol și puritan. Ca fond al tabloului: convețuirea dușmănoasă a două rase, a două lumi deosebite pe același pământ, stropit cu singele amindurora, Spanioli și Mauri. Cu timpul însă aceste două rase s-au amestecat. Astăzi încă tipul maur se observă cu ușurință în sudul Spaniei. În caracterul populației au rămas virtuțile proprii Arabilor: bravura îndărătnică, sentimentul onoarei, credința fanatică, dacă nu în Allah și Mahomot, în Isus și Maica Domnului. Chiar pentru a putea duce lupta lungă și crincenă a dezrobirii, autohtonii au fost nevoiți a se pătrunde de calitățile superioare ale năvălitorilor. Dominația Califilor în Spania a durat vr'o 600 de ani și Arabii întemeiaseră acolo o civilizație întreagă, proprie sazină. Aceasta ne explică persistența și vitalitatea elementului maur încă pe la sfârșitul sec. al XVI-lea. Convertirea Arabilor la creștinism de cătră că-

lugării aragonezi, făcută sub imperiul groazei de Inchiziție, era numai aparentă și ei continuau a vieții cu obiceiurile și credințele lor, alături de foștii lor supuși, începând însă a se încrușișă. Această opoziție între două popoare, două rase, două lumi; persistența sufletului maur într'un „metis” convins de puritatea singelui său castilian,—e subiectul romanului.

Acțiunea se petrece perind în Avila, cetatea Sfinților, unul din cele mai caracteristice orașe spaniole de atunci, cu populația ei jumătate spaniolă, jumătate arabă, trăind în cartiere deosebite, fiecare cu obiceiurile ei, neamestecându-se decit din împrejurări cu totul extraordinare; în Avila cu nesfârșitele biserici și mănăstiri, c'o armată întreagă de clerici, cu vechile palate senioriale reci și întănite cași stăpînii lor, cu împrejurimile sale muntoase, uscate, arse de soare și de vînt, în peisajul plin de liniște, de gravitate și de tristeță; în Toledo, foașta capitală a lui Carol Quintul, ce mai păștra încă multe rămășiți ale vechii sale splendori: orașul sfinței Inchiziții și a *auto-da-fé*-elor, cetatea ispășirii și a pocăinții, cu populația ei fanatică, pățimașă, doritoare de privilegiștea chinurilor celor condamnați, cu moscheele ei sfințite în biserici, în care nenunarați preoți și călugări cîntau, cu înflăcărare și neincetate rugăciuni și cîntări s'alunge urmele vechilor rituri musulmane; cu minaretele minunate ce-și plîng rușinea de a fi răsunit de glasul mazzinilor, în sunetele clopotelor catolice.

Don Ramiro poartă în el două suflete deosebite și dușmane, în luptă veșnică, cînd unul, cînd altul învingător: sufletul mamei sale, Dona Guio-mar, fiica unui întreg șir de străluciți strămoși spanioli, ce-și ispășește în rugăciuni și chinuri păcatul ei de-o clipă cu un necredincios; sufletul tatălui său, rătăcitorul fiu al gloriosului Aben-Djahvar, viteazul șef arab, în răzbu-

narea morții căruia fiul său seduce pe mîndra castiliană. Această dualitate e simbolizată oarecum în aplecarea lui Ramiro cînd cătră uşuratică Beatrice, trădătoarea fiică a lui Don Alonso Serano, cînd cătră sarazina Aişa, iubitoare şi credincioasă pînă la moarte. Din lupta continuă întro tendința de a îmbrăţişa tagma călugărească, spre care e împins de educația sa și de sforțările desperate ale mamei sale, și întro acea de-a trăi în lume și a se bucura de toate bunurile pămîntești ce sîngele său pe jumătate păgîn i le sugerează, sufletul spaniol, mai potrivit timpului său, ese invingător și această victorie e simbolizată în scena, admirabil descrisă, a unui *auto-da-fé* în Toledo, în care vedem pe Ramiro asistînd, c'o mare tărie de suflet, la arderea pe rug a frumoasei Aişa. Sfirșitul romanului e în Peru, unde Ramiro, înspăimîntat de revelația originii sale, se duce spre a-și croi o viață nouă, pe care o sfirșește, victorie finală a credinței spaniole, sub mantia călugărească. Gloria lui Don Ramiro e de a fi visat și urmărit toată viața sa: gloria, cînd cea religioasă a apostolatului, cînd cea a mariilor fapte lumeste; la atingerea acestui ideal n'a ajuns decit la moartea sa, cînd o sîntă, sînta Rosa din Lima, îi plînge pe sieriul ce-l acopere cu florile destinate icoanei Maicei Domnului.

*

R. Dmowski. *La question polonaise*, trad. de V. Gasztowtt, cu o prefață de Anatole Leroy-Beaulieu, Paris, Arm. Colin. 3.50 fr.

D. R. Dmowski e *leader*-ul grupului polonez în Duma Imperiului și unul din cei mai de seamă fii ai Poloniei contemporane; ca atare, o mai în măsură ca oricine pentru a ne da lămuririle cele mai exacte și mai complete asupra chestiunii poloneze sub toate aspectele cu care se prezintă în timpurile noastre.

Scopul autorului e de a atrage luarea aminte a lumii civilizate asupra însemnătății acestei chestiuni, dela rezolvirea căreia într'un senz sau în altul—ori dela nerezolvirea căreia—atîrnă în gradul cel mai înalt menținerea acelu echi-libru de puteri ce a fost, în tot secolul trecut, dupăcum este și acum, ținta tuturor sforțărilor diplomaților.

Autorul ne dă mai întiu o privire generală asupra chestiunii poloneze în trecut și asupra aspectului ei în cele trei state europene ce au sub stăpînirea lor pămînturi poloneze. Dacă, din punct de vedere național polonez, scopul sforțărilor, atît pe malul Vistulei, cit și în Posnania prusiană sau în Galizia austriacă, e același: păstrarea cu orice preț a naționalității, limbii, religiei, obiceiurilor și tradițiilor strămoșești, pentru a putea ajunge odată—aceasta ca un ideal îndepărtat ce zace în adîncul fiecărui suflet polon—la reînchegarea întregii națiuni poloneze într'un stat unitar și independent; totuși această chestiune se prezintă cu deosebite înfățișări după felul cum e privită de fiecare din Puterile stăpînitoare, interesate ca această dorință latentă să n'ajungă niciodată o realitate. În Prusia, o luptă pe viață și pe moarte între guvernul ale cărui sforțări îndărătnice tind la desnaționalizarea și germanizarea locuitorilor din provinciile poloneze, Posnania, Prusia occidentală și Silesia, pentru a-și asigura astfel o graniță răsăriteană,—graniță a cărei linie și întindere actuală e *absolut* necesară Prusiei chiar pentru siguranța și hegemonia ei în Imperial german,— și locuitorii indigeni, susținuți din ce în ce mai mult de întroaga suflare polonă, convinsă că dela rezistența lor atîrnă existența neamului întreg. În Rusia, după multe schimbări în politica guvernului față de Poloni, e tendința actuală de a înăbuși pe toate căile ro-deșteptarea locuitorilor băstinași, asuprirea culturii, limbii și chiar a con-

științelor poloneze, spre marele folos al birocrației rusești, stăpînirea de fapt a guvernămîntului Imperiului și care, prin autonomia cerută de deputații poloni din prima Dumă, ar fi lovită în puterea ei arbitrară și chiar în existența ei. Această tendință guvernamentală e încurajată cu tărie de Germania care are un interes extrem: pe de o parte ea chestionează poloneză veșnic deschisă în Rusia — și chiar la frontiera ei — să fie o cauză de slăbiciune externă a Imperiului moscovit, și pe de alta ca Polonia din provinciile Bugului, Vistulei și Narewului, să nu devie, prin autonomia lor, un sprijin foarte puternic în rezistența Polonilor din Prusia, față de eforturile guvernului din Berlin pentru desnaționalizarea lor. În Austria, Polonii au ajuns a fi recunoscuți ca națiune distinctă și a avea o autonomie provincială, în limitele provinciei austriace Galiciă, devenind un factor foarte însemnat în politica internă a Imperiului habsburgic. În ultimul timp însă, ca o cauză de slăbire a influenței lor, a apărut chestiunea ucraniană, redeşeptarea Rutenilor austriaci și lupta lor — în mare parte în urma instigațiilor prusiene — contra Polonilor înlăuntrul guvernămîntului provincial al Galiciiei, împedecînd prin aceasta pe Polonii austriaci, amenințați la dînsii acasă, de a da un sprijin puternic rezistenței celor mai greu încercați.

Din examinarea situațiunii interne a Rusiei, cunoscută autorului de minune, și a situațiunii generale europene; din tendința de expansiune a Germaniei spre răsărit, căile occidentale și coloniale fiindu-i aproape complet închise, tendință firească, provocată de înmulțirea populației și de dezvoltarea pe toate tărîmurile a noului Imperiu german, ajutată foarte mult de strînsa alianță cu Austro-Ungaria, unde, deși Germanii sînt în minoritate și Slavii în majoritate, totuși necesitățile istorice

și politice fac această alianță de neînălăturat; precum și de slăbirea exterioară a Rusiei și anarhia ce domnește în tot Imperiul, a cărui cultură și dezvoltare sînt cu mult inferioare celor germane, — vine, după părerea autorului, cel mai mare pericol pentru propășirea și chiar existența națiunii poloneze. Numai înțărarea Rusiei și împacarea Rușilor cu Polonia ar putea înlătura peirea; viitorul Rusiei însă, din cauza multiplilor chestiuni vitale ce stau nerezolvate și a situației anarhice actuale fără tendință apropiată de îndreptare, pare autorului compromis. Și una din acele chestiuni nerezolvate, deși vitală, cauză de distrugere a puterii moscovite, e însăși chestiunea poloneză, a provinciilor vechiului Regat, ai căror locuitori, părăsind vechile sisteme de luptă revoluționară, sub imboldul conducătorilor actuali eșiți din toate straturile sociale, pun lupta pe calea pașnică a luptelor politice pentru autonomie. Polonezii din fiecare din statele stăpînitoare nu luptă acum pentru neatîrnare și unire, — acesta e numai un ideal îndepărtat, de care însă autorul vorbește fără sîșială, — ci ei, recunoscînd anexarea lor, caută, pe această bază, a dobîndi în fiecare stat condițiunile cele mai prielnice de dezvoltare autonomă. Intreaga națiune, pînă în straturile cele mai adînci, e convinsă astăzi de necesitatea luptei energice și perseverente pentru ridicarea morală și intelectuală a populației întregi. În dezvoltarea tuturor puterilor naționale stă mijlocul de a se împotrivi cu succes tendințelor de desnaționalizare și expansiunii germane spre răsărit, — rolul istoric al națiunii poloneze încă din timpul Piaștilor. Aceasta se poate întîmpla numai cu o schimbare radicală în atitudinea guvernului din Petersburg față de Polonia din Rusia, a căror dezvoltare numai ar putea feri Rusia de cucerirea înecată, pașnică, dar sigură, a Germanilor. La aceasta tind eforturile auto-

rului și a colegilor săi din Dumă, ca și a tuturor locuitorilor vechiului Regat a lui Iagello, redeșteptați și doritori de o viață națională.

D. X.

Dario Saavedra. *Musikalische Kultur*. Populäre Abhandlungen über Musik und ihre erzählerische Bedeutung. Un vol. 155 p. Modernes Verlagsbureau: Curt Wigand. Berlin-Leipzig, 1909.

Ceiace face valoarea acestui elegant volum nu e noutatea ideilor, nici profunzimea cercetărilor științifice, ci dragostea adincă și pasionată, pe care distinsul pianist o are pentru arta sa, și sfaturile înțelepte pe care le dă în privința educației muzicale. Pentru Saavedra, care a cunoscut muzica în tot ce are mai fin și mai delicat, mai puternic și mai înălțător, ea este „limba inimii omenesci“, suprema manifestare a artei. „Nicăieri, zice el, nu ni se arată într'un chip mai fermecător puterea frumuseții decît în creațiile muzicii, care transportă sufletul nostru în cîmpurile elizee ca să se îmbete acolo de voluptatea unei vieți adinc sentimentale. Durerea chiar găsește în ea un plîns mai dulce și mai trist... și din tonurile răsună o limbă așa de mîngietoare, așa de aînătoare, că însuși cuvîntul poetului dinnaintea atotputerniciei sale pălește“. Născută la picioarele altarului, alături cu religia, ea a exercitat întotdeauna o puternică influență moralizătoare asupra omenirii, pentru care este o necesitate „pînă la pasiune“.

Prin simțul de ordine și măsură ce se dezvoltă din ritmul muzical, prin regularitatea logică și retorică care este în raporturile de tonuri, în construcția unei bucăți, în legătura dintre mijloacele muzicale și impresia produsă, tot așa de mare cași într'un period latinesc, ea disciplinează inteligența, precum, prin sentimentele curate ce inspiră, inobilează inima. Este ușor pentru autor, în excursul ce face în istoricul teoriilor morale și filozofice, să ne arăte că din antichitate și pînă azi cele mai multe scrieri de estetică și filozofie recunosc și accentuiază înalta valoare morală și educativă a muzicii.

Convins de misiunea artei sale, nemulțumit de modul cum se înțelege și se cultivă astăzi muzica, autorul studiază raporturile dintre public și opera muzicală, rolul criticilor în înțelegerea ei, și dă sfaturi prețioase celor care, lipsiți de cultura tehnică necesară, vor să guste aceste opere. Restul volumului se ocupă cu educația muzicală a copiilor, pe care trebuie să-i obișnuim să audă numai sunete plăcute, înlăturînd orice ton aspru și lipsit de armonie, să dezvoltăm în ei simțul ritmului, atât de important, și în urmă să trecem la melodii ușoare, familiare.

Interesante considerații practice relativ la educarea talentului muzical, precepte în alegerea profesorului, formează partea finală a acestui volum, scris cu o adincă și liniștită convingere.

M. J.

Revista Revistelor

Convorbiri Literare (Iunie). D. Mehedinți, în plin progres de auto-critică, renunță la propria-i filozofie lunară (vezi-o la „Miscellan a“) și o înlocuște cu o parte din prefața unei cărți a d-lui Aurel Popovici.

În această parte a prefetei, d. Aurel Popovici se supără pe un profesor universitar care ar fi spus că Românii sînt un neam de proști. (Profesorul n'a spus acest lucru).

Ni se pare curioasă supărarea d-lui Popovici, căci toată argumentația d-sale împotriva „democrației“ pleacă dela această prostie a poporului român, incapabil să-și priceapă nevoile și să le găsească leacul!

D. Aurel Popovici face adevărate prestidigitatii cu acest „popor“. Cînd proverbele sale îi convin, le citează ca ultimul cuvînt al înțelepciunii omenești. Cînd vrea să compromită pe cineva, îl denunță că numește pe popor „prost“, — iar cînd își scrie teorelele (deși își scoate argumentele din proverbele poporului), îl proclamă incapabil și merit pentru eternitate să fie condus de boerii din București (d-sa, d. Mehedinți și alții), de dvoreaninii din Petersburg și de grafi din Viena!

Căci, dacă d. Popovici e pentru votul universal în Austro-Ungaria, aceasta numai pînă ce Românii vor scăpa de Unguri și vor intra la stăpîn la Nemți. *Apoi* (nu glumim!) votul universal... să se desființeze!! — Bine înțe-

les că la noi, în România, nu vrea nici votul universal pe un an. Noi ne putem totuși la stăpîn și fără vot universal.

Și aristocratul d. Mehedinți admiră... Hoch Grossoesterreich!

Viața Socială (Iunie-Iulie). D. S. Labin discută notița noastră dintr'un număr trecut, relativă la un articol al d-sale în chestia evreiască, în care fusese vorba și de noi.

D. Labin spune că între noi și d. Cuza „nu este aproape nici o deosebire în ce privește soluțiunea chestiunii evreiești“. Ceticitorul însă poate vedea mai departe în articolul d-lui Labin că „d-nii Stere și Ibrăileanu“ se mulțumesc cu „reducerea numărului Evreilor la 100.000“ și (în alt loc din articolul d-lui Labin) că „d-nii Iorga și Cuza vor eliminarea totală a evreilor“. — Ni se pare, atunci, că „soluția“ e foarte deosebită. D. Stere nu vede în Evreu, ca Evreu, un microb de ciură. Pentru d. Stere, Evreul e un străin, atîta tot, și marea lor multime, plus importanța funcției lor sociale, îi face să fie primejdioși. Mai puțini, deci ocupînd o porțiune mai mică a terenului industrial, comercial, financiar, ei încetează de a fi un rău. Ei fac parte din acele lucruri care, mărindu-se în cantitate, își schimbă calitatea. Pe cînd, pentru d. Cuza, Evreul e un microb de ciură, un „rău în sine“, care trebuie distrus ca atare. De aceea d.

Cuza e antisemit, iar d. Stero nu, dacă cuvintele mai au un înțeles.

D. Labin tăgăduiește faptul că vechii socialiști (și deci și d. Gherea) au fost împotriva acordării de drepturi Evreilor. Și aceasta o spune d-lui Ibrăileanu (cărei d-sa cu d. Ibrăileanu polemizează). Curioasă coincidență! D. Ibrăileanu a scris în *Munca* două articole împotriva d-lui Mușoiu, care susținea „crezia” că socialiștii trebuie să fie pentru acordarea drepturilor la Evrei. Unul din primii pași ai dezidenței d-lui Mușoiu, ai socialismului său „integral”, premergător anarhismului, a fost această atitudine în chestia evreiască. — Socialiștii voiau drepturi pentru Evrei, odată cu drepturi și pentru femei, atunci când ar fi venit regimul votului universal, căci atunci, spuneau ei (ei care credeau în transformarea țării prin votul universal în 24 ceasuri) că Evreii vor fi înghițiți, copleșiți de voturile țărănimii. — Dar d. Labin vorbește și de manifestele partidului socialist scrise în evrește. Știu că s'a făcut mult caz și mult haz de aceasta acum citva timp. Pierdere zadarnică de vreme! Socialiștii aveau nevoie să organizeze pe toți „proletarii” în vederea luptei „de clasă” cu „patronii” și este natural ea să se fi adresat tuturor în limba pe care o puteau citi și pricepe: rominește Românilor, ungurește Ungurilor, evrește Evreilor, etc. Nu e nici de ris, d-lor antisemiți, nici de argumentat pentru filosemitismul socialiștilor, d-lor antisemiți și d-lor social-democrați!

D. Labin ne întreabă, dacă credem noi că, Evreii asimilându-se, acest *adaos* la puterea, cultura intelectuală și economică ar strica. N'ar strica, evident că nu! Ar fi o fericire! Asimilați, deveniți Români, foștii Evrei ar fi un mare câștig pentru România. Noi cunoaștem intelectuali evrei, care contribuie cu lucruri prețioase la

cultura rominească. — Dar... e un „dar”. — Iată, la Iași. Evreii sînt mai mulți decît Romîni. Evreii au capitalul, Romîni pompează din budget. Evreii au industria și comerțul, Romîni au slujbe și sinecure. E posibil ca în asemenea situație Romîni să desnaționalizeze pe Evrei? Nu e mai natural ca Evreii, avînd și drepturi, să desnaționalizeze pe Romîni? Nu zicem că s'ar întîmpla așa. Dar, dacă s'ar desnaționaliza cineva, n'ar fi mai natural ca aceasta s'o pățească Romîni?... În Tirgu-Neamț, orașei aproape evreesc, am văzut la Evrei servitoare romînce, venite din Humuleștii lui Creangă, din Vinătorii Neamțului, etc., vorbind evrește și vorbind prost rominește!

A, dacă Romîni [ar avea o cultură superioară! Poate că atunci numărul, capitalul, funcțiunile sociale importante ale Evreilor ar fi neutralizate de strășnica superioritate culturală rominească.

D. Labin, într'o ordine apropiată de aici, pretinde că nu poate fi vorba în industrie și comerț de o luptă între Romîni și Evrei, căci e loc și pentru Romîni și pentru Evrei. — Nu! lucrul nu stă așa. În toate orașele și orașelele din Moldova sînt mult mai mulți comercianți decît trebuie. Unde ar trebui să fie unul, sînt trei. De aici viața grea a multor comercianți (căci dacă capitalul e în mîna Evreilor, asta nu înseamnă că foarte mulți nu-s săraci), de aici falimentele, etc.

Innaintea de a isprăvi, să ne fie permis a ne exprima o nedumerire. Socialiștii, cași Evreii, ne tot atacă, pentru poporanismul nostru, pentru „antisemitismul” nostru, pentru ne-socialismul nostru, etc., dar nimene nu-și ia osteneala să răstoarne mai întîi argumentarea d-lui Stere din studiul d-sale „Social democratism sau poporanism”. Și parcă de aici ar trebui de început... D. Gherea a înțeles acest lucru și a

făgăduit un studiu. Nu știm ce împrejurări l-au oprit să-l scrie ori să-l publice. Dar ceilalți?

Revista Științifică „V. Adamachi” (No. 3, August 1910). *I. Simionescu*.—**Omul preistoric** (cu 9 figuri). Profesorul de geologie dela Universitatea din Iași amintește de vilva pe care a produs-o părerea că omul a trăit în vremea ghetarilor din cvaternar și face o scurtă descriere a instrumentelor de piatră și a rasei umane primitive, cu caractere antropoide.

Prima fază de industrie preistorică, faza *colitică*, ar dovedi existența omului în terțiarul mijlociu (în acest caz strămoșii noștri ar fi de mai bine de 2 milioane de ani pe pământ!!!) *Rutot*, (un fost adversar al învățărilor care susțineau existența omului în cvaternarul cel mai inferior, astăzi cel mai infocat susținător al părerii că omul trăia în terțiar, !!) „a ajuns la o clasificare a eolitelor în zona dia ce în ce mai noi”.

Chestiunea existenței omului în era terțiară se discută, căci după unii învățați eolitele sînt produse ale naturii, modelate accidental „după cum se pot fabrica artificial în fabricile de ciment, unde cremele sînt supuse unui vîrtej de apă”.

Dacă existența omului în terțiar e discutată, nu se mai poate azi făgădui existența lui în păturile cvaternare inferioare. În 1907 s'a descoperit în nisipurile dela Mauer, lângă Heidelberg, o falcă de om, care prezintă numeroase caractere de maimuță superioară.

După o scurtă descriere a zonelor principale cu pietre cioplite: *Chellean*, *Mousterian*, *Solutrean* și *Magdalenian*, d. S. descrie rassa primitivă, rassa de *Neanderthal*, apoi indică rasele mai nouă, de Cro-Magnon și Grimaldi și termină cu un rezumat din care reproducem primele 3 puncte:

a) Aparițiunea omului pe pămînt e firzie; după ce toate celelalte clase de animale mai inferioare au populat fața pămîntului, a luat ființă și specia omenească. Falca găsită lângă Heidelberg, asigură vrista cvaternară veche a omului; eolitele din diferitele orizonturi terțiare fac să se presupue că originea omului poate fi mult mai veche.

b) Din resturile cunoscute se desprind două tipuri: unul mai vechi, cu caractere mai apropiate de ale maimuțelor antropoide, altul mai nou, asemenea celui actual. Intre ambele tipuri există forme de trecere, cum e acel de Brûx, Cannstadt, Brunn.

c) După cum rzi, în acelaș timp, pot fi și împreună rase diferite, tot așa se pare că a fost diferențiată omenirea dela început. Cel puțin tipul Grimaldi și Cro-Magnon indică aceasta.

La Nouvelle Revue (Iulie-August). *Jacques Daugny* ne dă o analiză a Constituției Bosniei-Herzegovinei. Făgăduită prin rescripșul imperial din 5 Octombrie 1908 și acordată prin rescripșul din 17 Februar 1910. Prin această constituție populația din ținuturile anexate capătă: un regulament de autonomie provincială, legi asupra alegerilor pentru dieta provincială și asupra lucrărilor acestei diete, legi asupra asociațiilor și a reuniunilor, și o lege asupra consiliilor de arondisment.

Ceia ce s'a urmărit prin constituția acordată Bosniei-Herzegovinei a fost ca mai întâi să se asigure populației acestei provincii o viață relativ destul de liberă pentruca dominația austro-ungară să fie primită cu ușurință, și în al doilea loc ca Bosnia-Herzegovina să devie o posesiune indiviză a imperiului, să nu poată cădea sub sfera de acțiune specială a Ungariei.

Prin noua constituție, toți cetățenii sînt egali înaintea legilor; libertatea

de conștiință e garantată, și exercitarea drepturilor civile e independentă de confesiune. Țara păstrează limba și caracterul sau național, învățământul e liber, locuința, corespondența și proprietatea sint inviolabile. Dieta se compune din 20 membri de drept și 72 aleși de locuitori pe 5 ani; președintele și cei doi vice-președinți sint numiți de împărat; dieta se convoacă odată pe an de împărat; ea pune chestiuni, adresează interpelări, stabilește budgetul (cel militar numai fără discuție) și are competența tuturor afacerilor ce privesc exclusiv Bosnia-Herzegovina. Dreptul de alegere il are orice cetățean la 24 ani, votându-se pe curii și separat după confesiune; un deputat reprezintă cam 25.000 de suflete. Limba de deliberare e cea sirbo-croată.

Din toate acestea, se vede că s'a acordat Bosniei-Herzegovinei o constituție destul de liberală și se poate înțelege nu numai primirea strălucită ce s'a făcut împăratului la Serajevu, dar și pentru ce chiar cei care erau la început contra anexării au primit-o apoi cu bună-voință.

Tackeray la Paris e titlul unui articol, in care H. A. Forest da câteva date interesante asupra marelui romancier, istoric, moralist și critic englez. După cum se știe, Tackeray a fost un mare iubitor de călătorii, iar în Franța a stat mulți ani. mai ales la Paris, unde în tinereță și-a dus viața în mijlocul „Bohemei”, despre care a zis: „Viața de bohem e cea mai frumoasă din lume și Parisul e cea mai frumoasă capitală a ei”. Autorul articolului arată impresiile pe care le-a cules romancierul din viața dusă la Paris, observațiile pe care le-a făcut asupra Parizienilor în special și a Francezilor în general, și pe care le-a consemnat în scrierile sale. El

nu crede în sinceritatea lui Tackeray în tot ce-a scris despre Franța, pentru că adesea Tackeray scria ca să fie în gustul cetitorilor săi, mai ales în cele scrise ca corespondent al ziarelor: „National Standard”, „Constitutional”, „Corsair” și „Fraser”.

În articolul d-lui *Pol Kounike* despre expansiune și colonizare, în care se studiază noile condiții economice și politice ale statelor moderne, răsună același strigăt de durere și avertizare pentru primejdia decăderii amenințată Franța, pe care sintem obișnuiți să-l auzim tot mai accentuat și mai precis în toate scrierile din vremea din urmă.

Principiul politicii naționalităților a închinat popoarele în limitele înăuntrul cărora ele trebuiau să crească și să se dezvolte. Câteva generațiuni de rase prolifică însă au fost de ajuns ca să sfârșe aceste hotare, în care trebuiau să fermenteze energiile omenești. Și, ca să se dea națiunilor aerul și lumina ce le lipsea, statele s'au aruncat spre pământurile libere ale lumii, națiunile mai slabe au fost învinse și făcute vasale;—mijloacele lor de acțiune sint deci colonizarea și expansiunea.

Expansiunea exterioară e necesară pentru a scurge excedentul de produse naționale și pentru a se căpăta materiile priene, ce nu cresc decît în anumite regiuni; această expansiune ia mii de forme, mai ales însă formă războiului economic, ajutat de toate mijloacele pe care știința contemporană le pune la îndămina omului.—Dar „orice colonizare, orice expansiune, care nu-i sprijinită pe o armată solidă, pe o marină puternică, pe o populație vioaie și mereu în creștere, poate străluci citva vreme; dinnaintea forții însă ea e menită să dispară”. Toată istoria dovedește că numai celor

tari le este permisă dezvoltarea economică și Franța a avut trista ocazie să se conviugă.

Comerțul său a pierdut sau e amenințat a perde Orientul și Constantinopolul, Africa, Egiptul și Extremul Orient, și locul său în traficul mondial a fost luat de Englezi, de Germani, de Japonezi.

Cauza acestei continue scăderi este slăbiciunea armatei de uscat, inferioritatea flotei comerciale și de războiu, dar mai presus de toate, lipsa de creștere a populației sale; — consecința acestei descreșteri este scăderea averii publice. Budgetele, mărite din pricina nevoilor apărării naționale, a ideilor actuale de filantropie, apasă greu asupra contribuabilului francez, pentru că, contrar de ce se întâmplă în alte țări, unde ele se repartizează pe un număr tot mai mare de contribuabili, aici numărul lor rămâne aproape staționar.

Din toate aceste cauze, Franța, care începe să trăiască din trecut, este amenințată să-și piardă nu numai imperiul său colonial, ci însuși teritoriul ei începe să fie ocupat de Germani.

Cu ocazia centenarului lui Maurice de Guérin, *Abel Leger* consacră câteva pagini, distinsului autor al Centaurului. Guérin a fost descoperit la 1810 de Georges Sand, un an după moartea sa. Operele lui n'au fost însă publicate decât la 1861 de prietenii săi Barbey d'Aurevilly și T. ibulien, cu o prefață elogioasă a lui Sainte Beuve. Ceia ce face meritul lor e sentimentul profund și grandios al naturii. Guérin a scris și versuri, dar, după părerea lui Sainte Beuve, ele sînt inferioare prozei cadente și armonioase, care caracterizează poemele sale în proză.

Mercure de France (Iulie).

Intr'un articol asupra femeii și sentimentului iubirii în opera lui Stéphane Mallarmé, *Paul Delior* crede că Mallarmé a fost un fiu spiritual al

lui Baudelaire. Cu toate că femeia ocupă un loc însemnat în poeziile sale, el n'a fost un sentimental și a avut disprețul iubirii. În expresia mișcărilor inimii, poetul e de o indiferență și de o răceală desăvirșită. Rareori e melancolic, dar melancolia lui tinde la efect și e mai mult decorativă. În poezia lui Mallarmé se vede, cași în a lui Baudelaire, nepuința de a iubi, disprețuitoare și premeditată.

Intr'un studiu asupra senzibilității contemporane, *Henri Batault* constată că în toate domeniile culturii actuale și cu deosebire în arta timpului nostru se observă o multiplicitate de eforturi, o dorință prodigioasă de a realiza ceva. Dar aceste eforturi sînt izolate și nici o normă supremă nu le coordonează. Individul, hipertrofiat de cultul bolnăvicios al eului, suferă, simțindu și tot mai mult izolarea, și pierde contactul cu realitățile vieții. Adîncindu-se tot mai mult în sine, el pierde facultatea de a comunica ceea ce simte, căci expresia nu e posibilă decât pe terenul unei înțelegeri comune, sub o unanimitate de sentimente și de gândiri.

Suferim cu toții de starea lumii în care trăim și senzibilitatea noastră solicitată de sute de motive contradictorii ș'a lărgit orizontul, dar a slăbit în același timp. Fiecare din noi poartă în sine tendinți contrare și dorinți antagoniste, pe care nu le poate concilia, și aceasta lărgeste comprehensiunea noastră, dar scade forța noastră creatoare. Timpul nostru anarhic nu va eși din această stare haotică decât atunci cînd va accepta un ideal care va aduce unitatea sentimentelor și a gândirii.

Intr'un frumos articol intitulat Lărgirea lumii, *Paul Louis* scoate în evidență întinderea tot mai mare pe care o capătă terenul ce intră mereu în stăpînirea civilizației contemporane. Nu numai că pămînturi necunoscute

până acum sînt cercetate, ocupate, alipite la domeniul omenirii civilizate, dar chiar populații întregi, categorii de oameni, sînt atrase spre lumina acestei civilizații, și dacă nu pot fi ridicate pînă la culmile cele mai înalte ale ei, sînt cel puțin dotate cu o stare civilă și incorporato în sistemul producției și schimbului intensificat, ce caracterizează sistemul capitalist modern. Turkestanul, Persia, Afganistanul, Arabia, Siberia, etc. din Asia; Canada, Brazilia, Argentina, Chili, etc. din America; cea mai mare parte din Africa, de la Alexandria la Cap și de la Zanzibar la Libreville,— toate părțile lumii ce zăceau pînă mai dăunzî într'un fel de toropeală vecină cu somnul, au fost supuse în timpul celor din urmă 20 de ani la suflul civilizației noastre, legate de sistemul economic modern. Nevoia de a deschide tot mai multe piețe de desfacere ale produselor industriale, și perfecționarea mijloacelor de transport au pricinuit și înlesnit această înglobare generală a lumii la sistemul capitalist. Iar urmările acestui fenomen sînt numeroase și însemnate. Popoarele barbare de pînă acum se înalță ca niște concurențe primejdioase economice ale lumii civilizate; viața națiunilor dominante de pînă acum se complică mult prin trezirea la activitate economică a teritoriilor și neamurilor celor nouă; grupări nouă omenești apar sub influența întinderii industrialismului; vechile sisteme politice se elatină și se dărîmă; relațiile dintre popoare se modifică, ajungînd la efectele contradictorii: că pe de-o parte riscurile de a ajunge la conflagrațiuni se măresc, iar pe de alta tendința și posibilitatea de a evita războaiele se întăresc; chiar relațiile dintre clasele sociale se precizează, lupta dintre capitaliști și muncitori devenind tot mai acută și mai generală. Deaceia, după spusa lui Marx și Engels, regimul capitalist prin

chiar expansiunea și activitatea sa își prepară și grăbește căderea.

Cel din urmă roman al lui Gabriele D'Annunzio „*Forse che si, forse che no...*”, a dat prilej lui *Ricciotto Canudo* să facă o analiză literară și o caracterizare a altitudinii lui D'Annunzio față de viața modernă. Semnificarea enigmatică a titlu al romanului este mai ales în gîndirea centrală a operei, nu atît în forma și alcătuirea sa: toate elementele acestui roman se desenează „într'o ceață în care freamătă, ocultă, toată dorința inflăcărată, toată svăpăierea vieții contemporane”. Autorul evoră „forțele omenești în luptă, în triumf, în durere”, în acest roman din viața aviatorilor, care e o gloriificare entuziastă a vieții moderne. Cu toată acestea, Ricciotto Canudo crede că D'Annunzio nu a reușit încă să dea în acest roman epopeea vieții moderne și crede că aceasta o înă de așteptat și tot de la mările scriitor italian.

La Revue (Iulie, 1910).

Modernismul, mișcare începută cu mult entuziasm acum cîțiva ani, care vîndea să renoveze biserica catolică punînd-o de acord cu știința contemporană și democratizînd-o, în urma enciclicii *Pascendi* a lui Pius al X's-a potolit cu desăvîrșire. Care-s cauzele ce au făcut ca această mișcare să nu prindă rădăcini adînci în masele populare, să fie așa de slab apărută de reprezentanții săi și să fie înădușită cu atita ușurință, se întrebă *Gaston Rion* în *Bilanțul Modernismului*?

Întăi, e faptul că Modernismul, cu tot vastul său program, n'a pus înaintea cu precizie o idee centrală, în jurul căreia să se grupeze inima și voința unei mulțimi; toate încercările de retormă din istoria catolicismului în ultimul veac au lăsat în programul său o urmă; Modernismul a fost un sincretism, un corp de doctrine fără o armonie profundă, n'a format un or-

ganism din lipsa unui suflet energic și simplu.

Moderniștii au voit să joace rolul de împăciitori între două lumi, cu zei deosebiți, cu idealuri deosebite. În fața lor, Biserica română, înțelegând că critica istorică, evoluția dogmelor și sapă temelile sale, a avut o atitudine hotărâtă: ea ei să-și retracteze spusele, să-și derege aspirațiile de înnoire a Bisericii, sau să plece din sinul ei.

Acei din Moderniști, care în mișcarea lor căutau numai triumful și splendoarea catolicismului, pentru care *adevărul* nu era ținta supremă, s'au supus, umiliți și îndurerăți, mărturisind prin această puțină conzistență a revendicării lor; n'au fost protejii unui adevăr adânc, ci avocații ai unei teze; au fost spirite filozofice, istorice, critice, nu religioase.

Cei care s'au revoltat, pușini, abia trei sau patru, au fost oameni pasionați de adevăr și au fost excomunicați; dar pentru motive deosebite: unul pentru ideile sale democratice, altul pentru că voia să-și mențină părerea sa istorică și să fie și preot. Nici ei însă n'au fost novatori; izgoști din Biserica, au intrat în lumea laică, căreia nu puteau să-i spună nimic nou.

Magdalene Thumm-Kintzel, în Manuscrisele lui Shakespeare, reia în câteva pagini vechea și discutată problemă a paternității operelor marelui poet, discutând trei manuscrise ce par a fi eșit din mina lui Shakespeare. Unul, un testament al poetului englez, pare a fi scris de el; al doilea, *Promus*, cuprinde câteva maxime și sentinți populare, citații din autorii vechi; al treilea conține scrisul și iscălitura lui Bacon, strofe din operele lui Shakespeare, o scrisoare și vreo douăsprezece iscălituri ale sale.

O concluzie însă sigură nu se poate scoate.

La Revue du Mois. (Iulie, 1910)

Într-un articol intitulat *Expansiunea japoneză în America latină*, *Henri Labrousse* ne dă un bilanț al acestei expansiuni, așa cum ea se găsește în momentul de față. În urma boicotării japonezilor în nordul Americii și a mișcării contra lor din San Francisco și Vancouver, aceștia au luat în ultimul timp drumul spre America de sud, unde emigranții japonezi sunt atrași de bogățiile încă neatinse ale solului și sub-solului, de mica denzitate a populației și de tariful urcat al salariilor. În lumea latină a Americii, imigrația japoneză nu numai că nu e temută și respinsă, dar chiar e dorită și strasă: vastele întinderi de pământ puțin populate ale Americii de sud au nevoie de mari capitaluri și de multe brațe omenești; capitalurile le dă Europa, dar brațele de muncă vin mai ales din China și Japonia. Guvernele sud-americane, publiciștii, companiile de emigrare și de navigație, guvernul japonez, —toată lumea încurajează și ajută emigrarea, toți nu au decât de câștigat din ea. Mexicul ca statul cel mai apropiat de Japonia, e primul în care au emigrat coloni japonezi. Având o populație foarte rară—7 locuitori la km. pătrat—Mexicul are nevoie de brațe și energii care să-i pună în valoare bogățiile sale naturale; deaceia guvernul mexican acordă diferite avantaje (cheltuieli de voiaj, scutiri de impozite, subvenții, etc.) emigranților, ceea ce face ca numărul Japonezilor ce și părăsese țara lor săracă pentru a se așeza peste ocean să fie tot mai mare. Nu mai puțin Peru, țară bogată în cafea, humbac, trestie de zahar, mine și păduri, atrage din ce în ce tot mai mulți emigranți japonezi, guvernul peruvian acordându-le, cași cel din Mexic, tot felul de avantaje. Numai o singură criză trecătoare a fost în mersul crescând al emigrării

în Peru: salariile garantate de companiile de emigrare (3 lei pe zi) nu puteau fi realizate de japonezi, siliți să lucreze în Peru cu bucată, nu cu ziua. Dar criza a fost de scurtă durată, chesția salarului s-a aranjat, și emigrarea își urmează din nou cursul ei normal și progresiv. Dar cea mai potrivită țară pentru emigrarea japoneză e republica Chili: între aceasta și Japonia sînt foarte mari asemănări geografice, climaterice, istorice și chiar în ceea ce privește indelelnicirile populației: comerț maritim și pescărie. Deaceia Japonezii se simt foarte bine și sînt atrași într-un grad foarte înalt spre Chili. Argentina și Brazilia deasemenea au nevoie de brațe de muncă și primesc cu bucurie pe Japonezi. Bine înțeles, nu lipsesc nici în America de sud oameni care să vadă ca o primejdie și să privească cu ochi răi emigrarea Japonezilor, — dar pentru încă foarte multă vreme expansiunea japoneză nu poate fi decît folositoare republicilor sud-americane. Dealtfel, începută foarte de curînd, emigrarea japonezilor nu a adus pînă acum Americii de sud decît vreo 15.000 japonezi, număr al totul neînsemnat față de imensitatea teritoriilor pe care ei se răspîndesc, și față de nevoile acelor teritorii pentru a fi exploatare.

Recezînd cartea de curînd apărută a lui Amédée Britsch—*La jeune Athène; une démocratie en Orient*—*Félicien Challaye* da cîteva date interesante asupra situației actuale a Greciei. Societatea grecească e împărțită în trei grupe: o burghezie bogată imitătoare a francezilor, o elită intelectuală formată la școala germană, și poporul de jos; dar distincțiile acestea nu sînt absolute, deoarece burghezia și elita se ridică din popor și se reînnoiesc mereu. Populația e aproape în întregime ortodoxă și patricismul e ridicat la rangul de adevărată religioasă. În timpul din urmă, fa-

limentul din 1893 și dezastrul din 1897 au lovit greu această țară și au mai înfrînat megalomania Grecilor îsvorită din patriotismul lor excesiv. Cea ce apasă greu țara este sărăria care e prea mare pentru ambițiile celor ce aspiră la cariere liberale; din cauza aceasta mulți își fac o cariera din politică, așa că aceasta devine o paroste pentru țară. În situația aceasta, nu e de mirat că o țară mică și deci slabă în afară, și lipsită de soliditate în organizația și viața launtrică, nu poate să-și impue voința și e nevoită în chesția cretană să primească voința Europei și să sfatuiască ea pe Grecii din Creta să renunțe la anexare. Un semn caracteristic al vieții interne din Grecia este seditiunea militară din August 1909 și agitațiile ce au urmat-o.

Revue des deux Mondes (Iulie).

Louis Bertrand scrie un articol interesant asupra carnetelor lui Gustave Flaubert. Aceste carnete ne ajută să putem mai bine pătrunde în înfîntarea nuncii și a vieții de scriitor a lui Flaubert. Toate notele sale sînt însuflețite de aceeași aprinsă dorință, dorință de a deveni un artist impecabil. Pentru a realiza acest ideal, Flaubert s'a observat pe el însuși, — și corespondența sa ne arată mania auto-analizii pînă la abuz, — a observat apoi moravurile și oamenii. Dar mai ales a căutat ca prin studiul aprofundat al marilor scriitori să-și perfecționeze procedeele stilului. Autorii lui de predilecție au fost Montaigne, La Bruyère, Montesquieu, tragicii greci, Aristofan și mai ales Virgil. Dar Flaubert nu a fost numai un literat; după părerea lui Bertrand, el a avut un cap enciclopedic, și afară de Taine și de Renan, niciunul dintre contemporanii săi nu a avut o cultură mai întinsă.

Revue générale des Sciences (15 Iulie 1910) *Ch. Depéret*—*Revue annuelle de Paléontologie*.

Autorul precedează darea de samă, a principalelor descoperiri din 1908, de o notiță în care constată că paleontologii de azi—deși toți transformiști—sunt foarte prudenți în ce privește stabilirea filiațiilor. Astfel o filiațiune, cum e cea „clasică“ a celui prin *Palaeotherium*, *Paloplotherium*, *Anchitherium* și *Hipparion*, n'ar mai avea aceiași trecere astăzi ca acum 10 ani. Tot așa de artificială e filiațiunea ursului prin *Amphicyon*, *Hemicyon* și *Hyaenarctos*, filiațiune bazată pe singurul caracter al dezvoltării progresive a dinților tuberculoși, dezvoltare ce se poate urmări la mai multe genuri de carnivore, care n'au între ele nici un fel de legătură genetică reală.

Evilarea acestor greșeli e astăzi posibilă „urmind metoda mutațiilor (nu în sezul săriturilor, variațiilor bruște), care constă în a urma pas cu pas, din etaj în etaj, din patură în patură, în o serie de straturi geologice regulat suprapuse și continue, variațiunile cronologice ale aceluiasi tip, sau ale tipurilor așa de vecine încît relațiile lor genealogice să se împuie oricărui observator imparțial“.

Se stabilesc astfel serii de forme sau ramuri filetice compuse din o serie de mutațiuni succesive, apropiate, porcezind unele din altele, pe cale de evoluție extrem de încetă.

Această metodă, cu legea paleontologică a creșterii progresive a mărimii speciilor din aceeași ramură și cu legea fenomenelor de migrațiune, vor clarifica o mulțime de fapte și vor înlătura greșelile.

Din numeroasele descoperiri semnalate de autor, vom rezuma numai pe cele privitoare la omul fosil.

Rassa cea mai veche umană, rassa de *Neanderthal* a fost recunoscută după o singură scăfirtie: mai apoi, în

alte localități s'au găsit resturi mai numer ase, după care s'au precizat, până în detalii, caracterele acestei rase.

Anul 1908 a fost bogat în contribuțiuni la stabilirea acestor caractere. Astfel în Martie 1908, cercetătorul svitțerian Hauser a descoperit, în valea-riului Vézère, în o stație cvaternară mousteriană bine determinată, un schelet uman aproape întreg, al unui linar în vîrstă de 16 ani. Acest schelet are toate însușirile rasei de Neanderthal. Cea ce este însă extrem de interesant, e faptul că acest linar a fost îngropat intenționat. Prin urmare, în epoca mousteriană, la omul de rassa Neanderthal, se îngropau morții, fapt contestat de toți învățații.

Câteva luni mai tirziu, abajii Bouysonie și Bârdou, cercetind grottele din valea pirăului Sourdais — ce se varsă în Dordogne — au descoperit, în fundul unei galerii lungi săpată în calcar liasic, o groapă mică cu un schelet uman, ce aparține tot epocii mousteriene, după cum probează pătura intactă de nămol deasupra gropii, în care sînt instrumentele tipice ale epocii.

Și aici o înmormîntare intenționată e evidentă. Scheletul, de sex masculin, are 1m.60 înălțime și toate caracterele neandertaloide.

Tot în 1908 s'a descris și stabilit vechimea falciei de jos de lioga Heidelberg. Această falcă prezintă însușiri antropoide extrem de pronunțate; în color e nelăgdăuit de rassa de Neanderthal.

Tot în 1908, d. Emile Rivière a descoperit, sub o stîncă ce servea ca adăpost omului în vremea cvaternarului, la Feyzac (Dordogne) un schelet de femeie: dultă, de 1.60 incunjurată de instrumente chelleo-mousteriene, adică din timpuri și mai primitive

deceți cele din epoca pur monasteriană. Aceasta e cel mai vechiu schelet paleolitic descoperit în Franța.

Din descoperirile făcute în 1908 se întărește, cum vedem, știința noastră asupra strămoșilor evadernari.

Revue de Métaphysique et de Morale (Iulie).

Într'un studiu întins asupra democrației, *Guy Grand*, combătând pe adversarii ideilor democratice, întrevăde totuși necesitatea unei organizări a sufragiului universal, organizare pe care o schițează în liniile sale mari. Orice om fiind producător sau funcționar și în același timp și cetățean, e rațional ca producătorul să se ocupe de interesele sale în consiliile profesionale, care pot trata cu competență despre tot ce se raportă la funcția sa și pot legifera sau face propuneri utile profesiei sau funcției sale. Alături de aceste interese profesionale sînt și interese locale, și asupra acestor interese particulare ale unei comuni sau ale unei regiuni, adunările locale pot legifera cu repegiune și competență.

Să poate foarte bine concepe în simbul democrației un dublu federalism, profesional și local, o dublă decentralizare. Dar deasupra intereselor tehnice sînt cele politice, deasupra intereselor particulare ale regiunii sau ale regiunii e interesul general, deasupra consiliilor tehnice și a adunărilor locale trebuie să fie un parlament ca arbitru, conciliator și interpret al voinței generale. Consiliile tehnice și adunările locale vor trebui să se ocupe de tot ce nu are un interes general; cu competența lor, ele ar trebui să propună legile și să lase parlamentului numai grija de a stabili tranzacții și de a echilibra propunerile diverse, cum e mai bine pentru interesul general, după legea majorității. Reprezentarea proporțională apare de asemenea autorului ca ceva necesar. Spiritul de dreptate al vremii noastre

dorește diversitatea opiniilor, el simte din ce în ce mai mult că o părere izolată și fără de contrapond nu poate îmbrățișa totalitatea lucrurilor.

Scientia (XV—3, 1910). *Ch. Guignebert* în *Les origines chrétiennes*, expune dificultățile pe care le-a avut și le are de înălțurat știința istorică pentru a lămurii începuturile creștinismului. În lipsă de izvoare demne de crezare—căci chiar cele 4 Evanghelii cuprind fapte contradictorii, și sînt rezultatul unei elaborări subiective a cite unul sau mai multor autori ce cunoșteau numai tradiția orală—Guignebert reduce problema la studiul mediului în care a trăit Hristos, pentru a explica începuturile creștinismului.

Mediul încă nu e deplin cunoscut. Oricum, două fapte sînt sigure: 1) Hristos era evreu, deci a trăit în mediul evreu și din acel mediu a împrumutat elementele formării sale intelectuale și religioase. 2) În jurul poporului evreu era o lume păgînă, din care au eșit urmași ai învățăturilor sale, urmași care au tradus învățăturile potrivit credințelor lor păgîne.

E sigur că Hristos, personal, n'a fost influențat de mediul străin, ci numai de cel evreu. Dar acest mediu evreu era și el foarte complicat. Sub aparența identității de rasă, moravuri și religie, iudeii erau două popoare deosebite: aristocrația sacerdoților și a doctorilor Legii și poporul de jos. Pătura suprapusă se ridicase și se impusese după întoarcerea din captivitatea babilonică. Ea adusesese o serie de reguli pentru a împiedeca o nouă cădere în păcate, dar cum era și natural, sub formă, sub regulă a slăbit adevărata credință, intronându-se fariseismul.

Poporul de jos, mai puțin exclusivist în relațiile cu străinii, mai pios se nutrea cu speranța venirii Mesiei care, prin foc și sabie va introna domina universală a poporului ales. Cu

toată deosebirea între cele două clase, poporul se supunea preoților, conducătorii naționali, și admira știința doctorilor legii.

În Galileia lipsea aristocrația sacerdotală și, prin urmare, formalismul iudeu. Galileenii erau pioși; pietatea lor păstra o spontaneitate, o ardore, o profunzime ce dovedește o mare intensitate de viață. Se știe că Galileenii au și luptat mai mult pentru libertatea patriei.

Isușe născut în Galileia, țara cu preocupări religioase, e eșit popor, unde se nădăjduia într'un eveniment miraculos, care va asigura domnia universală a evreilor. În acest mediu s'a format Hristos, care era dotat cu facultatea minunată de a-și însuși și de a recrea prin meditație, ideile ce plutesc în aer și ale traduce în fapte. Asupra copilăriei și asupra împrejurărilor în care s'a manifestat vocațiunea sa nu se poate spune nimic sigur. Poate că sub influența lui Ion Botezătorul a început propagarea ideilor sale.

Propăvăduirea lui Isus n'a prins; căci, pe deoparte poporul aștepta mîntuirea prin violență și i se vorbea de iubirea aproapelui și celelalte învățături care fac, pentru noi, farmecul creștinismului. Cu sacerdoții și doctorii legii a intrat curînd în conflict. Probabil că nesuccesul propăvădirii sale l'a făcut să meargă la Ierusalim spre a încerca să predice acolo adevărul. Aceasta a fost o imprudență, căci acolo „agitatorul“ a fost crucificat în indiferența generală. Că Isus nu-și dădea seama de ceea ce i s'ar putea întimpla se vede și din groaza ce a cuprins pe discipolii săi, care au fugit în toate părțile.

„Isus nu fondase nimic. El nu venea cu o religie nouă, nici măcar cu un rit nou, ci mai mult cu o concepție personală decît originală asupra pietății evreești, căreia nu pretindea

să-i schimbe nici legea, nici cultul: în centrul învățaturii sale se afla ideea mesianică, ce aparținea aproape tuturor compatrioților, ca și lui, și pe care o înțelegea numai în felul său“. Nu rezultă de nicăieri că ar fi avut intenția să institue o nouă biserică. „Dar atunci, ce ar putea rămîne din învățatura lui, în afară de cite-va maxime morale, profitabile desigur, dar mai puțin originale decît se crede, și în afară de duioasa amintire despre virtuțile sale și de farmecul său personal? Logica răspunde nimic“.

Aici ajungem la punctul cel mai întunecat. Apostolii imprăștiati s'au întîlnit în Galilea, în cadrul familiar în care au trăit cu El; ei au crezut că L. Reyad, că a înviat din morți și au început a propovedui că Isus a fost Mesia cel așteptat. Cum s'au dezvoltat aceste idei?..

Acum propaganda avea un element mai interesant, totuși numărul adepților era neînsemnat. Nimeni n'ar fi crezut că secta nouă va rămîne și după stingerea generației ce limporane cu Hristos. Și nici n'a rămas între evrei. Dar învățăturile apostolilor se transportase pe terenul grecesc și acolo au prosperat. Asupra condițiilor în care s'a dezvoltat mai apoi creștinismul autorul își propune să revie.

Nuova Autologia (Iunie 1910). *Ernesto Mancini*.—Asociația internațională a Academicilor. În anul acesta între 8 și 15 ale lunii Mai, s'a ținut la Roma adunarea generală a Asociației internaționale a Academicilor. Sînt doisprezece ani decînd la Wiesbaden, prin inițiativa Academiei din Berlin, s'a hotărît fondarea acestei asociații. Au fost invitate la început douăzeci de Academii, la care se alipii în urmă și cea din Tokyo, iar astăzi cu alipirea Societății elvetice de științi naturale, numărul lor s'a ridicat la 22. S'a hotărît dela început ca

activitatea Asociației să fie condusă pentru un trieniu, rind pe rind, de cite o Academie. Prima prezidență a avut-o Institutul Franței, apoi Societatea Regală din Londra și Academia din Viena. In ultimul trieniu 1908—1910 a prezidat Academia dei Lincei, unde a avut loc și ultima adunare, prezidată de senatorul Blaserna. Semnalăm citeva din hotaririle luate: 1) Publicarea unei ediții complete a operelor lui Leibniz; însărcinarea și-a luat-o Academia din Berlin și cea de științi morale și politice din Paris. 2) S'a asigurat publicarea operelor lui Euler, mulțumită Elveției, care a strins fondurile necesare (400.000 fr.), și ajutoarelor date de Franța și Rusia. 3) Editarea poemei indice Mahabharata. Asociația a propus apoi publicarea unei Enciclopedii a Islamului, care va fi probabil gata in vreo cincisprezece ani. S'a hotărit sprijinirea mai departe a editării „culegerii documentelor grecești“ subsidiată de Bavaria, precum și a editării „Corpus medicorum antiquorum“. In secțiunea științelor matematice și naturale, prof. Waldeyer, din Berlin, a vorbit despre studiile asupra crierului și a atras atenția asupra unui Institut, de curind înființat la Amsterdam, care poate servi de model. Șapte Institute frenologice trimit Asociației relațiile lucrărilor lor. S'a ocupat apoi Asociația cu studiile baronului Eötvös asupra determinării diferenții gravitației in deosebite puncte ale globului. S'a discutat apoi asupra unui acord internațional pentru combaterea boalelor plantelor, după propunerea prof. Eriksson. O altă chestiune, care de mult face obiectul preocupării Asociației, este împrumutarea manuscriselor și găsirea unor norme care să ușureze împrumutul fără să primejduiască însă pastrarea lor. In această privință Asociația a aprobat in totul un raport făcut de prof. Diels din Berlin. Deli-

berațiunile s'au închis, desemnându-se in aplauzele tuturor, Academia de științi din Petersburg ca prezidentă pentru trieniul viitor 1911—12—13.

Rivista d'Italia (Iunie, 1910). A. Cassarà.—Evoluția Clitemnestrei. Autorul studiază evoluția pe care a suferit-o figura Clitemnestrei, dela prima ei apariție in literatură până la fixarea definitivă. *Iliada* nu pomeneste nimic de Clitemnestra, afară doar că era soția legitimă a lui Agamemnon. Ca tip de femeu criminală ea apare in *Odiseia*, cu ocazia povestirii morții lui Agamemnon. Nu toate povestirile însă se potrivesc. In c. IV, v. 514—37, cind Menelau povestește lui Telemac ceia ce auzise in Egipt dela Proteu, Clitemnestra nici măcar nu e pomenită; singurul autor e Egist. Motivul care l-a împins pe Egist la crimă nu e spus. In povestirea însă a lui Nestor din c. III, Clitemnestra apare. Aici adulterul ei cu Egist e arătat ca împlinit din voința zeilor, iar in privința asasinării lui Agamemnon, Clitemnestra are numai un rol pasiv, autorul e numai Egist. Mobilul e pasiunea pentru Clitemnestra și pofta de cucerire. In povestirea pe care o face umbra lui Agamemnon in c. XI, v. 405—34, Clitemnestra apare pe planul întâi, alături de Egist. Mobilul ei e gelozia față de Cassandra, pe care Agamemnon și-o adusese din Troia. Din toate elementele tradiției omerică, Clitemnestra reesă ca o femeu culpabilă, dar a cărei purtare e intrucitva scuzată de împrejurări. La această legendă se adauge curind un element nou, care e hotăritor pentru fixarea tipului Clitemnestrei in literatură: sacrificiul Ifiginei. In Homer nu se pomeneste de aceasta, ci numai in poemele posterioare. Eschil ia acest element nou și face din Clitemnestra tipul mamei jignite in sentimentele ei cele mai sfinte. Pecind in Pindar (Pitia XI), care are o poziție mijloci-

toare, nu se fixează sigur motivul asasinării, la Eschil, Clitemnestra apare pe planul întâi, iar Egist capătă un rol cu totul șters. Pomeneste, e drept, și Eschil de amorul ei către Egist și de gelozia ei față de Cassandra, dar acestea devin motive cu totul secundare față de dorința ei de răzbunare contra omului care, pentru ambiția sa, i-a jertfit fiica cea mai iubită. Astfel Eschil a reabilitat oarecum figura Clitemnestrei: spectatorii pot uita greșolile ei; ea domină drama ca o femeie atinsă în iubirea ei de mamă. Cu Eschil, evoluția acestei figuri literare e desăvârșită. Nici Sofocle, nici Euripide nu mai încearcă grandioasa dramă a uciderii lui Agamemnon.

Deutsche Rundschau (Iunie, 1910). *Dr. Wolfgang von Oettingen*. **Das Goethe-Haus in Weimar**. Autorul e directorul muzeului național „Goethe” din Weimar, casa în care a locuit și murit marele poet. Din timpul vieții sale încă, Goethe se gândise să lase casa, biblioteca și numeroasele sale colecții științifice pentru marele public. Ca moștenitori rămăseră la moartea sa, 3 nepoți nevristnici, astfel că averea trebuia administrată de mama lor, Otilia, care avea uzul fructului. Aceasta, foarte cheltnitoare, pentru a-și acoperi datoriile, vindu tot ce se putu vinde și închirie cele mai multe din încăperi, așa că colecțiile trebuiră a fi ingramădite în câteva camere. Numai odăile în care locuise Goethe fură respectate și ca custode al lucrurilor rămase fu numit Christian Schuchardt. Acesta publică un catalog sumar în trei volume. Când moștenitorii ajunseră majori, lucrurile nu se îndreptară. Singura lor grijă fu ca să închidă bine toate reliquiile păstrate, așa ca să nu le mai poată vedea nimeni. Singura lor faptă bună fu că în testamentul lor ei lăsară tot ce rămăsese dela Goethe, parte statului Sachsen-Weimar, parte mareiducese,

Sophia: statul capătă locuința și colecțiile, ducesa manuscrisele. Aceasta din urmă înființă așa numita Goethe-Archiv, care se îmbogăți în curând cu manuscrisele lui Schiller și ale altor poeți și capătă o locuință proprie; casa lui Goethe deveni un muzeu, cu numele Goethe-Haus-Nationalmuseum, care se deschise în anul 1885. Landtăgul weimarian puse la dispoziție mijloacele pecuniare, casa fu reparată și totul adus la starea în care era în timpul vieții marelui poet. Primul director, Karl Köttschau, puse în ordine colecțiunile, mai ales cea mineralogică, care consistă din vreo 20.000 de bucăți. Astfel, astăzi muzeul stă la dispoziția vizitatorilor, care își poate face o idee despre universalitatea spiritului lui Goethe. Totul însă nu e făcut; neenumăratele obiecte, de valoare artistică ori științifică, care stau ascunse prin sertare, nu sînt încă ordonate și catalogate, așa ca să poată fi studiate cu amănunțime.

Deutsche Revue (Iunie, 1910). *Sergei v. Goriainow*, directorul arhivei statului rusesc, din St. Petersburg, dă interesante detalii asupra activității ultimilor ani ai lui *August v. Kotzebue*, într'un articol intitulat: *August v. Kotzebue ca comisar literar al guvernului rus*. Cînd v. Kotzebue părăsi postul de consul general în Königsberg, el adresă o petiție către șeful său, baronul Nesselrode, prin care cerea o funcție potrivită cu însușirile sale. „Se publică, zice el, în Franța și Germania sute de cărți asupra politicii, finanțelor, războiului, etc., care cuprind multe idei a căror cunoaștere ar fi foarte importantă pentru statul rus. El și-ar lua însărcinarea să facă referate asupra cărților de samă apărute, dacă i-ar încuviința țarul și dacă pentru aceasta, pe lingă un salariu fix, i-ar da și vreo 700 ruble pe an pentru procurarea cărților”. Nesselrode arată petiția țarului, care găsi

ideea folositoare și o admise: In Martie 1817, Kotzebue primi instrucții după care trebuia să procedeze. El trebuia să se angajeze deasemenea ca în toate scriirile sale să susțină ideile care conveneau țarului. La 17 Iulie 1817, trimise Kotzebue primul raport, în care recenzase mai mult de 100 de opere și în același timp, pentru a propaga ideile țarului, întreprinse traducerea operei lui Sturza asupra spiritului bisericii ortodoxe. In Octombrie același an, trimite el al doilea raport în care referențează despre vreo 250 de opere. Cu acest al doilea raport însă i se întimplă următoarele: o parte din articolul politic, fu copiat pe ascuns de redactorul unui ziar opozant, dr. Lindner, care-l trimise la Iena, unde profesorul Luden îl publică în ziarul său „Nemesis“, cu comentarii. În urma plingerii lui Kotzebue, „Nemesis“ fu confiscată, însă articolul apără totuși în ziarul revoluționar „Der Volksfreund“ și apoi în ziarul „Isis“. În procesul intentat, Luden și tovarășii săi fură condamnați la închisoare de către tribunalul din Leipzig, însă ei făcură apel și cazul fu din nou judecat de către profesorii din Würzburg. Aceștia condamnă pe Kotzebue la cheltuelile de judecată și achitară pe Luden. In 1819, părăsește Kotzebue Weimarul și se retrage la Mannheim, unde este ucis de către studentul Ludwig Sand, care vedea în el pe omul ce luptă contra libertății popoarelor. In realitate însă Kotzebue n-avea nici o convingere și era gata să susțină orice idei, cu condiția să fie bine plătit.

The Contemporary Review (Iulie, 1910, London). Iubirea și admirația culturii vechi clasice și analiza critică a civilizației helenice aro necontenit un interes de actualitate științifică în Anglia.

In timpul din urmă au apărut două volume importante, datorite unor prea cunoscuți critici de artă, asupra sculp-

turii grecești. Apariția acestor volume a pus din nou în discuție chestiile privilegiate la arta grecească. D. *Le March Phillips* — Sculptura greacă — își aduce contribuția personală nu atât în analiza însăși a sculpturii grecești, cit în fixarea punctului de vedere din care trebuie considerată această sculptură. A analiza sculptura grecească ca atare, adică din punct de vedere strict estetic și tehnic, e a o sloarce de tot elementul de viață ce-l cuprinde și care i-a dat naștere, — o a o face neluțeleasă pentru noi și lipsită de interes. Sculptura grecească, ca orice altă artă, s-a născut în o anumită societate și ca atare nu-i decit, *in un mod anumit*, expresia acestei societăți. Opera de artă aro înțeles pentru noi numai atunci cind prin ea putem înțelege viața societății, concepțiile epocii care au produs-o. Opera de artă, cu conștiința ori fără conștiința artistului care a creat-o, aro o transparență, prin care societatea care a produs-o își reflectează întreaga ei viață de frământări, lupte, aspirații și idealuri. Fără această transparență, orice operă de artă o văzută în o rază prea scurtă pentru a fi interesantă. Sculptura egipteană se caracterizează prin rigiditate și uniformitate. Este același eliceu stereotip, care se repetă peste veacuri, provocind plictiseala exasperantă a cercetătorului modern; e o lecție învățată pe derost și repetată de bicții artiști in timp de cincizeci de veacuri. Nu este oare această impietriro artistică expresia adevărată a impietririi intelectuale a poporului egiptean? Intreaga civilizație egipteană este produsul unei rutine: practica cea mai disciplinată a inlocuit revoluția cogetării. Ce găsim în religia, literatura, știința... egipteană? Realizarea unui progres inițial și apoi o impietriro de veacuri. Cinci mii de ani Egiptul ii petrece în noaptea inerției și a pasivității. Nu se găsește

o justă expresie a acestei imobilități în arta egipteană? La Greci, sculptura tradează caracteristică cu totul opuse: mișcarea, ideea, probleme ale vieții sînt umbrătoare în marmură; dar profunzimea acestor simbolizări e încă caracteristică. Grecii sînt cel dintîiu popor la care se accentuează intelectualismul: un intelectualism însă cu însușiri definite de precizie, cu caracter logic și rațional. Mentea Grecului antic se include în *Definițiune*; tot ce trece de hotarul ei e prea vag și prea incomprehensibil pentru el; el are repulziune pentru spiritualizare, pentru că e dincolo de hotarul *Definițiunii*. Dar nu toate ideile pot intra în sfera *Definițiunii*! De claritatea *Definițiunii* însă avea nevoie mintea grecească în toate manifestările vieții. Dintre arte în special sculptura e mai potrivită pentru *limitare*; poezia și pictura prin materialul însuși pe care-l întrebuințează sînt greu de oprit de a trece ne-domeniul *spiritualizării vage*. Deaceia la Greci sculptura ajunge arta cea mai cultivată și caracterul de *definiere*, de *concretizare* ajunge caracteristic în toate manifestările intelectuale, căci nu era decît expresia temperamentului rațional al poporului. În religia grecească aceiași caracteristică: zeli greci nu erau decît un fel de oameni superiori. Asemenea în literatură: mișcarea provocată de Myron în sculptură și continuată de Phidias își are paralelul în mișcarea provocată de Aeschyle în literatură și continuată de Sophocles. În locul *convențiunii* rigide a unui singur actor și a corului, Aeschyle introduce mai mulți actori și *dialogul*: astfel creiază prin delimitare *caracterul* personajelor. Totul convergează spre... *Definițiune*.

Saturday Review (Iulie). *Propunerile d-lui Churchill în chestia închisorilor.*

Ministrul de interne al Angliei a pro-

pus un întreg sistem de reforme în chestia închisorilor, al căror scop principal e în ultima analiză de a ține pe condamnați cit mai departe cu puțința de închisori. Sistemul închisorii celulare a început a fi des întrebuințat de pe la mijlocul secolului al opt-sprezecelea în urma stăruințelor și a sforțărilor bine intenționate ale papei Clement al XI-lea. N'a trecut nici o sută de ani și el a început a fi criticat cu înverșunare; în Anglia în primul rînd de scriitorii mari Dickens și Read. Astăzi acest sistem e definitiv condamnat și măsurile ministrului de interne englez pot fi considerate ca în-reputul sfîrșitului acestei monstruo-zități legale. Statisticile arată că în ultimii ani la miile de condamnați penali e o cifră de recidivă spăimîntătoare de trei din patru condamnați. Atunci care mai e rostul unei pedepse, pe care realitatea o arată ca lipsită cu totul de puterea de a moraliza, sau cel puțin de a ține în respect?

Noile măsuri propuse privesc mai multe categorii de delicvenți. S'au prevăzut măsurile necesare pentruca toți delicvenții miuori să nu mai fie trimiși în închisori pentru infracțiuni ușoare. „Nici un băel, zice d. Churchill, nu trebuie să meargă la închisoare, afară numai dacă e incorigibil sau a comis o infracțiune prea gravă“. Nici un minor nu trebuie să primească condamnare, care nu ar avea un caracter educativ și moralizator, și care ar avea de scop numai să pedepsească. Nici un minor nu trebuie pus la închisoare—și deci deprins cu ea—pentru termene mai mici de o lună.

O altă clasă de infractori, cea mai nenorocită și aco care are nevoie de măsuri mai omenești, e cea a infractorilor neachitabili—dacă se poate întrebuința această expresie—pentru care judecata nu are decît un remediu—pedeapsa. Cine sînt acești criminali

mai la urma urzii? Unii sint adevărați paraziți trăind de pe urma muncii altora. Aceștia sint de obicei cei mai periculoși, căci fiind mai îndemnatici se sustrag foarte adeseori dela judecată. Alții sint oameni nici prea buni nici prea răi, lipsiți însă de puterea de inhibiție și pervertiți de mediul rău in care trăesc sau ruinați de o concurență necinstită. Un număr destul de mare sint oameni amorali, amoralii sau impulsivi. Alții, în sfirșit, sint imbecili sau idioți, lipsiți iarăși de însușirile necesare omului normal. In închisorile Angliei sint acum ca la șase mii de condamnați, care sint la pragul demenției. Fără indoială, pentru fiecare din aceste categorii de infractori trebuie să se prevădă măsuri speciale, și dacă diagnoza e greu de făcut, și pot rezulta uneori erori, aceasta nu e un motiv suficient pentruca această măsură rațională și echitabilă să nu fie luată.

Problema recidivizmului e iarăși una din cele mai adinci și mai complicate.⁽¹⁹⁾ Cum mai poate cineva să se încreadă într'un om care a fost necinstit? Cum îl poate moraliza, pe de altă parte, închisoarea și cum o să-și câștige apoi viața in societate la sfirșirea pedepsei? O sentință de condamnare tinde să slăbească voința, și nu să întărească stăpînirea de sine. Pe lângă aceasta un condamnat va fi ocolit de prietenii și cunoscuții săi—afară numai dacă nu vor fi și ei hoți—și va fi ocolit mai mult de teamă decit de dispreț sau reprobare. El va fi un paria, un exilat. Cine îl va mai tocni? Cum îi va mai fi cu putință să-și câștige pinea cinstit, oricît i-ar fi frică de închisoare? Tragicul acestei si-

tuaii, care e și mai amară atunci cînd condamnatul pentru întia oară era nevinovat, ni-l arată minunat in câteva pagini Anatole France in nuvela și piesa sa de teatru „Quarainquebille“. Greutățile acestei probleme sint uriașe. Dl. Churchill a căutat să facă tot ce a putut mai mult in această direcție: sistemul supravegherii polițienești va fi desființat și se vor înființa mai multe agenții pentru plasarea foștilor condamnați.

Mai e apoi clasa infractorilor neamendabili, și aceasta e formată de obicei nu de acei stricați, ci de acei slabi și fără putere de inhibiție. Nicăieri nu sint instituții po'rivite acestei clase de degenerați. Totuși in toate țările e un contingent de nenorociți care nu sint in stare să trăiască ca cetățeni liberi. Nu e vina lor; sint damnații societății, victime a heredității, suferind grozav de pe urma păcatelor strămoșilor lor. Sărmani creștini, incapabili de a se conduce singuri in viață, totuși nu indeajuns de demenți spre a fi închiși in aziluri de alienați. Aceștia ar trebui separați in colonii, unde să muncească pe termene lungi in condițiile cele mai omenești cu putință, așa încît in starea lor să nu se vadă o pedoapsă, ci o cură de vindecare.

„In general—și in această privință reformele propuse de d. Churchill fac un bun început—trebuie să lucrăm in aceste chestii, ținînd samă, nu de ceia ce a comis individul odată ci de ceia ce el este acum. Trecutul, rău sau bun, e trecut și mort; înțelepciunea și știința trebuie să știe să tragă tot folosul din prezent și să pregătească viitorul“.

Mișcarea intelectuală în străinătate

ISTORIE

E. Dupuy. *Etudes d'histoire d'Amérique. Américaines et Barbaresques.* Paris, Roger et Chernoviz, 1910.

Expune istoria Statelor-Unite și o pune deseori în legătură cu istoria colonială a Franței.

Jules Saurin. *Le Peuplement français en Tunisie.* Paris, Challamel, 1910.

Studiază istoria colonizării franceze în Tunis; autorul a trăit el însuși acolo, vorbește deci ce a văzut și arată mijloacele prin care s-ar putea da populației de acolo o culoare franceză.

Marius Sepet. *Louis XVI. Etude historique.* Paris, Téqui, 1910.

E un volum frumos și un studiu complet asupra ultimului rege de dinaintea revoluției; în el se condensează studiile anterioare ale autorului asupra vechiului regim.

PEDAGOGIE, ȘTIINȚI

A. Mathieu et E. Blanguernon. *Léçons de pédagogie.* Paris, Alcide Picard. Prețul 4 lei.

Un studiu complet de pedagogie, destinat profesorilor și institutorilor.

Gabriel Guilbert. *Méthode de prévision du temps.* Paris, Gauthier-Villars, 1909.

Conține metoda autorului de prevedere a vremii, bazată pe legea variațiilor presiunii și a direcției vânturilor, precum și regule practice.

SOCIOLOGIE, ECONOMIE POLITICĂ, DREPT.

Henry Clément. *La Dépopulation de la France.* Paris, Blond, 1910. 3.50.

Se studiază în fond mișcarea populației franceze, cauzele probabile și urmările economice; se analizează toate faptele care ar putea explica teribila decadentă a Franței.

Charles Brouilhet. *Le conflit des doctrines dans l'Economie politique contemporaine.* Paris, Alcan. Un vol. 306 p. 3.50 lei.

Ceia ce strică interesului acestui studiu e parțialitatea; întregul volum e o pledoarie, abia deghizată, în favoarea colectivismului.

Pierre Clerget. *Manuel d'Economie commerciale.* Paris, Colin, 1909. 4.50.

Interesant și pentru cei ce vor să se lumineze asupra practicii comerciale contemporane și pentru oamenii de studiu, preocupați să adapteze principiile la faptele zilnice.

Enée Boulloc. *Le droit de grève et les grèves, Principes et solutions.* Paris, Rousseau, 1910.

Ideia principală e că greva e o rupere de contract, condamnată; autorul cere facerea de contracte de muncă pe timp lung, în scris, și, în caz de încetarea lucrului, despăgubiri pentru patroni.

Paul Roux. *La question agraire en*

Italie. Le Latifundium romain. Paris, Alcan, 1910. Prețul 3.50.

Operă de un mare interes; arată cazurile ce fac mizeria Campaniei romane și discută problema agrară în toate dificultățile ei.

Paul Nourisson. *Le Grand Danger. Tout par l'Etat.* Paris, Larose et Tenin, 1909. 9 lei.

O critică, cu tendinți clericale, a statului modern, ce impietează în domeniul familiei, proprietății, libertății învățămîntului, etc.

J. L. de Lanessan. *La lutte contre le crime.* Paris, Alcan, 1910.

Deductiile autorului sînt bazate pe două principii: 1) Nu-s legi naturale, nici simț moral de bine și rău; 2) Oamenii nu-s nici liberi, nici responsabili. E o răsturnare a tuturor moralelor religioase, metafizice, spiritualiste.

Victor Diligent. *Les orientations syndicales.* Paris, Blond, 1910.

Documentație bogată asupra jurisprudenței în materie de muncă și sindicate; studiu complet asupra lui Pelloutier și originii Confederației generale a muncii.

Pierre de Sancy. *Esquisses sociales. La paix d'chez nous.* Paris, Lemerre, 1910. Prețul 3.50.

Un studiu, cu oarecare miopie făcut, al condițiilor de reformă în clasele de jos ale Franței. Autorul dă o importanță exagerată acțiunii electorale.

FILOLOGIE

E. Bourciez. *Eléments de linguistique romane.* Paris, C. Klincksieck, 1910. Un vol. XXI—667 p. Prețul 6 lei.

Este o expunerea sumară și conform cerințelor științei a tot ce este sigur în ce privește origina și evoluția limbilor romane.

P. W. Mariassy. *Aperçus de philologie française.* Paris, Schleicher, 1909.

Cartea unui diletant, cu discuții interesante nu numai asupra filologiei franceze, ci a științei limbii în general.

Gh. Bally. *Traité de stylistique française.* Heidelberg, Winter, 1909. 2 vol. prețul 11 fr. 25.

Carte de o mare valoare utilă limbistului, gramaticului, literatului, tuturor pe care-i interesează știința limbii și raporturile dintre gândire și expresie.

LITERATURĂ

Léon de Tineau. *Deux Consciences.* Paris, Calmann Lévy. Un vol. 369 p.

Doi nuvele, care abundă în trăsături începute și nesfârșite, în gesturi abia schițate, în observații fugitive. Cea dintâi e povestea unuia ce și-a ucis cu morfină camaradul în Africa și vine în Paris de ia în căsătorie pe soția acestuia; a două, *Ferréol*, cu o intrigă încurcată și fără înlănțuire, e povestea a doi frați, din care unul, socialist mistic, celălalt un politician ordinar.

Ernest Daudet. *Les Rivaux.* Roman en trois époques. Paris, Plon-Nourrit. Un vol. 329 p.; 3.50 lei.

Scene interesante, ne spun istoria a doi inși, care ajung, grație revoluțiilor franceze, la înalte trepte sociale.

Fernand Dacre. *Trâneurs de sabre.* Paris, Daragon. Un vol. 211 p. 3 lei.

Patru nuvele, cu o inspirație vulgară și cu desnodăminte de școală primară; ne arată condițiile ce trebuie să le îndeplinească un bun comandant militar, și anume să unească țaria sufletească cu blindeța, convingerea, politeța, etc..

Epitropia Generală a Casei Sft. Spiridon din Iași

Băile Slănic

DIN MOLDOVA

STAGIUNEA ANULUI 1910

Băile Slănic din Moldova au o reputație bine stabilită atât prin bogăția și varietatea principiilor minerale ce conține, cât și prin marele număr de pacienți care s-au vindecat la Slănic. Analizele făcute au arătat că apele minerale de băut dela Slănic, ca compoziție chimică și ca efecte terapeutice, sînt similare cu apele dela Karlsbad, Vichy, Marienbad, Ems, Kissingen, etc. iar apele pentru băi sînt similare cu acele dela Kreutznac, Franzensbad, Aix-les-Bains, etc..

Isvoarele minerale dela Slănic sînt următoarele:

- A) *Isvoare alcaline chlorosodice bicarbonate* No. I, III, VI pentru băut. — No. II, VI, VII pentru băi.
- B) *Isvoare alcaline feruginoase* No. VIII pentru băut.
- C) *Isvoare feruginoase* No. IV, V, pentru băi.

Indicații terapeutice.— Aceste isvoare se întrebuințează cu mare succes și dau rezultate admirabile în următoarele boli:

Tubul digestiv și anexa. Boalele de stomah și intestine: dispepsii, hyperchlorhidrie, gastrite cronice, dilatație de stomach, atonii gastro-intestinale, constipație obicinuită enterite muco-membranoase, diaree cronice, etc. congestia ficatului, stază în vena porta, gravelă etc. Aceste ape au așa reputație pentru boalele tubului digestiv încît multe persoane care au frecventat Karlsbad, Marienbad, Kissingen, Vichy etc. și-au găsit vindecarea numai la Slănic.

Aparatul respirator. Bronchite cronice, emfiseu pulmonar, pleuresii adese, cataruri nasale și laringee, faringite cronice, etc.

Aparatul urinar. Cataruri cronice, uretrite, blenoree, goulte militare, cistite, pielite, nisip în rărunchi și urină, sifilis; boale de femei (metrite și exudate cronice).

Boale nervoase, boale generale și prin încetinare de nutrițiune. Artratism, reumatism, gută, obesitate, scrofulosă, anemie, cloranemie, neurastenii, histerie, surmenaj, migrene, nevralgii, nevrite, intoxicații alcoolice, etc.

Se vede dar că numărul izvoarelor este atât de bogat și întrebuințarea lor așa de multiplă, încît se poate afirma că este un adevărat miracol de a găsi la Slănic, isvoarele de la Vichy, Ems, Kissingen, Karlsbad, Marienbad, etc.

Pe lângă acestea, izvorul No. 1 este cea mai bună apă minerală de masă, băută simplă sau cu vin; este perfect digestivă și diuretică.

Pentru ca efectele miraculoase ale apelor de băut să nu fie diminuate intru nimic, restauratorii sînt obligați ca să pregătească bucate compatibile cu apele minerale, așa cum se face la Karlsbad și alte stațiuni balneare similare.

Hydroterapia.—Stabilimentul de hidroterapie va fi dirijat de Domnul Doctor Al. Brăescu, care a mai dirijat deja, cu mult succes, timp de opt ani stabilimentul de hidroterapie dela Slănic; D-sa în calitate de medic specialist în boalele nervoase și de stomach a vizitat și studiat pe loc, în mai mulți ani de-a rândul, cele mai mari stațiuni balneare și stabilimente de hidroterapie din Europa și în special din Scoția, Anglia, Franța, Germania, Svițera și Austria. D-rul Brăescu va aplica deci Hydroterapia după sistemele cele mai științifice și moderne ce a văzut și studiat în aceste țări.

Stabilimentul de Hydroterapie dela Slănic este din nou instalat pe baze absolut științifice și îndeplinește toate condițiunile cerute de Hydroterapia modernă: *apa este de izvor, are o temperatură de 10° R și o presiune de 3 atmosfere, presiune care variază după voință și este măsurată cu precizie cu ajutorul unui manometru.* Amestecătorii dușurilor ecoseze sînt prevăzuți cu termometre care indică în mod precis temperatura apei ce se întrebuințează.

Posedind deci acești doi factori capitali în Hydroterapie (presiune și temperatură) aplicațiunile hidratice se vor face în mod riguros științific, iar rezultatele terapeutice vor fi foarte salutare.

Instalațiile băilor minerale calde.—Aceste băi sînt instalate în parterul hotelului Racovița; instalația este modernă și îndeplinește toate condițiile cerute de știința balneologică modernă. Sînt în total 56 de cabine foarte luxos mobilate, iar căzile pentru băi sînt în faianță.

Electricitate medicală.—Fiind că în boalele nervoase care sînt legiune la Slănic—energia electrică este un puternic agent terapeutic, de aceea s'a montat o completă instalațiune de *electricitate medicală* și anume: curenți faradici, curenți galvanici, o puternică mașină electrică statică, aceste din urmă foarte eficace în neurastenii, surmenaj, reumatism cronic, etc. Se vor asocia deci efectele terapeutice ale electricității cu acele ale apei care sînt specifice în un mare număr de boale nervoase.

Aerul comprimat și inalații.—În urma incendiului din vara anului 1908 care a distrus cabina de aer comprimat și inalații, ce de altfel erau primitive, Epitropia a construit un local propriu, zidit cu piatră cărămidă și beton armat și înzestrat cu o instalațiune dintre cele mai practice și moderne și care este cea mai completă din Europa și cum nu există nici la Reichenhall.

Masajul.—Agentul terapeutic mecanic, *Masajul*, care este atît de eficace în cazuri de reumatism cronic cu tendințe la anchiloze, obesitate (îngrășare), atonji gastro-intestinale etc. se va practica pentru prima oară în România după sistemul de la *Aix-les-Bains*—adică masajul sub duș.

Distrațiile.—Slănicul este cunoscut ca stațiune balneară cea mai mundenă din țară, este Aix-les-Bains a României; la Slănic își dă *rendez-vous* toată lumea elegantă și selectă, care dorește să petreacă agreabil timpul de vacanță. Între distracții putem cita *Cazinul regal monumental* în care este cercul, sala de biliard, sale de conversație, separaté pentru doamne și domni, căișori, cabinet de lectură cu jurnale străine și romîne;

apoi magnifica sală de Teatru, unde se dau reprezentații teatrale, concerte, baluri, conferințe, matinele literare și artistice etc.

Diferite jocuri precum: Lawn-tennis, Croquet, Football, Batae de flori, Dulapuri, Scrinciobe pentru copii, Gimnastica etc. astfel încît atît copiii și sexul frumos, cît și *intelectualii* vor găsi un adevărat *regal* la Slănic.

Preumblările prin parc, pe splendida terasă, precum și excursiunile în împrejurimi (Dobru, Puf, Poiana Sarala, etc.) sînt cautate chiar de persoanele cu gusturile cele mai dificile și rafinate.

Muzica Regimentului XIII Ștefan cel Mare, care a luat premiul al doilea la concursul ținut între muzicele militare la Expozițiunea Națională din 1906, va delecta publicul în tot timpul stagiunei.

Ecleraj electric.—Intreaga stațiune balneară este iluminată electric și posedă poștă, telegraf, telefon. Farmacie completă, inzeestrată cu toate medicamentele necesare, este dirijată de farmacistul Werner din Iași.

Viața la Slănic.—Băile Slănic erau aproape inaccesibile din cauză că prețurile nutrimentului, ale băilor, ale hotelurilor erau prea ridicate. Epitropia în cei șapte ani din urmă a redus prețurile în așa proporție încît le-a pus în raport cu mijloacele de traiu ale diferitelor clase sociale, ceea ce a provocat o afiuvență considerabilă de vizitatori care s'au folosit de eficacitatea apelor miraculoase dela Slănic. Această considerațiune a determinat Epitropia de a continua să meargă pe această cale spre folosul suferinzilor. Se va putea deci trăi la Slănic în bune condiții, chiar în sezonul mare și cu 5 lei pe zi (astfel distribuiți: odaia 1.50 masa 2.50 și baia 1. leu).

Oteluri.—Slănicul e cunoscut prin otelurile sale foarte confortabile, luros și cu gust mobilate, precum: Racovița, Cerbu, Puf, Zimbru, Administrația etc. cu prețul de la 1 leu 50 bani pe zi în sus odaia.

Pe lângă oteluri mai sînt ville particulare:

Scurtu, Sion, Martian, Petrescu, Codrescu, Munteanu, Anastasiu, Smera, Robescu, Pantazzi, Langa, Gheorghiu, Dimitriu, Bobinca, etc. care se închiriază în totul sau cu apartamente, avînd tot confortul.

Restaurante de primul rang, cu bucatării franceză și romină, *table d'hôte* sau *à la carte* cu prețuri dela 3 lei 50 pînă la 7 lei pe zi. Pentru abonați reduceri la prețuri.

Prețul băilor. —Dimineața o baie minerală caldă	2.50
După prinz	2.—
O aplicație de hydroterapie	1.50
Două aplicațiuni de hydroterapie în aceeași zi	2.50
Una aplicație de hydroterapie cu masaj abd.	2.—
Un masaj general	2.—
Una baie minerală rece în basen	1.—
Una baie rece de piscină cu dușuri	—70
10 ședințe de aer comprimat dimineața	30.—
10 " " după prinz	25.—
O ședință de inhalație la nas și gură dimineața	1.50
Abonament p. 10 ședințe " " "	12.50
O ședință de inhalație la nas și gură după prinz	1.25
Abonament p. 10 ședințe " " "	10.—
Una ședință în cabină individuală dimineața	2.—
Abonament pentru 10 ședinți	17.50
Una ședință după prinz	1.75
Abonament pentru 10 ședinți după prinz	15.—

Pentru copii până la elatea de 7 ani, prețurile băilor reci și ale inha-
lațiilor sint pe jumătate.

Ora oficială pentru Slănic este aceea indicată de orologiul dela otelul
Racovița, după care se vor regula toate serviciile băilor.

Taxa de cură și muzică.—Aceste taxe sint :

Clasa I, pentru o familie	25 lei
„ „ „ o singură persoană	15 „
„ II, „ o familie	15 „
„ „ „ o singură persoană	10 „
In satul nou pentru o familie	20 „
„ „ „ „ o persoană	12 „

Taxa de cură nu se plătește de persoanele ce stau numai 3 zile in sta-
bilimentul băilor, dacă la sosire vor fi declarat aceasta administrației băilor.

*In rezumat: o stațiune balneară cu ape minerale incomparabile, cu in-
stalațiuni complete a celor mai importanți și moderni agenți curativi, con-
fort, economie și viață agreabilă iată ce este Slănicul din Moldova.*

Medicii băilor.—*Dr. L. Russ*, medic primar al Spitalelor Sft. Spiri-
don, este medic inspector al băilor, și medic consultant.

Dr. Al. Brăescu, medic primar al Spitalelor Sft. Spiridon, este medic
inspector al băilor, medic consultant și director al Stabilimentului de Hy-
droterapie

Sezonul băilor începe de la 1 Iunie și durează până la 15 Septembrie.

Dela 1 Iunie până la 25 Iunie și dela 15 August la 15 Septembrie
prețurile camerilor sint reduse pe jumătate.

Mijloace de transport.—Vagoane directe până la Tg. Ocna cu 50%
reduceri pe C. F. R.

Dela 1 Mai s'a pus în circulație noua șosea care leagă Tg.-Ocna cu Slă-
nicul, astfel că, din anul acesta transportul va fi mai ușor și în același
timp mai agreabil și mai scurt deoarece cu construcția noiei șosele s'a
reduc lungimea dela 18 la 16 km. și în același timp dealurile și văile
sint suprimate, șoseaua fiind cu desăvîrsire orizontală.

Trăsuri confortabile și elegante dela Tîrgul Ocna la Slănic, cu prețuri
convenabile.

NB.—Prospecte se trimet gratis și franco, la cerere, de Epitropie până la 1 Iunie și de
Administrația Băilor în timpul sezonului

Exploatarea apelor minerale de băut se face de dl. I. Werner, farma-
cist Iași, furnisorul Curței Regale, căruia trebuie să i se adreseze toate
comandele.

STAȚIUNILE BALNEARE

Noua Societate Govora-Călimănești

**Govora : Situația. — Apa potabilă. — Apele minerale,
Călimănești-Căciulata. — Hotelurile. — Rentabilitatea stațiilor
noastre balneare.**

Zilele trecute a apărut în „Monitorul Oficial” decretul prin care se promulgă legea pentru înființarea unei societăți particulare pentru exploatarea băilor statului Govora și Călimănești. Cum foarte curând publicul va fi chemat să subscrie capitalul de 5 milioane lei, cu care se înființează această societate, credem nemărit a da cetitorilor noștri câteva amănunte asupra stațiilor balneare Govora și Călimănești și asupra sortilor de rentabilitate pe care le prezintă noua societate.

Vom începe cu stațiunea cea mai principală.

Govora

Situația. — Băile Govora sînt situate în județul Vilcea, la o depărtare de 12 kilometri de Hălța Govora depe linia ferată ce duce spre Ciineni, ceea ce constituie un mare avantaj, mai cu seamă în ce privește atragerea vizitatorilor străini.

Așezată într'o regiune deluroasă, acoperită de păduri, clima Govorei e dulce, iar temperatura ei e aproape constantă, ceea ce constituie un regim foarte priincios pentru tratarea boalelor.

Apele minerale. — Apele minerale ce se întrebuițează în tratarea boalelor sunt de două feluri : ape clorosodice iodurate și ape clorosodice sulfuroase.

Apele iodurate provin din trei sonde ; sondă No. 3 e cea mai însemnată și are debitul cel mai mare ; așezată pe puțul „Brătianu”, adinc de 45 m., are un debit de 180 m. c. în 24 ore.

În stare de repaus, când apele nu se pompează, nivelul lor din puț se urcă până la 20 m. dela gara puțului, așa că înălțimea coloanei de apă în puț este de 25 m., secțiunea fiind de 8 m. p. (2—4).

Celelalte două sonde, No. 1 și No. 2, au fost executate ca sonde de explorare și au un diametru mic, de 1.25 m. În anul curent s'a efectuat curățirea de nisip a sondei No. 2, așa că debitul ei a crescut și se poate evalua azi la 20 m. c. în 24 ore ; sonda No. 1 are un debit de 30 m. c.

Debitele acestor sonde sînt însă susceptibile de mărire, dacă li s'ar mări diametrele și dacă sonda No. 1 ar fi curățată și ea de nisipul care afluiind în sondă, oprește scurgerea apei iodurate.

Dar, așa cum se află azi cele trei sonde, debitul lor zilnic se poate evalua la 280 m. c., așa că în starea actuală a lucrurilor s'ar putea servi zilnic 980 băi iodurate, socotind trei băi de m. c.

Aceste 3 sonde indică un strat puternic și general iodurat, la adâncime de 80 m. aproximativ.

Sursa sulfuroasă este captată prin puțul „Carol”, adânc de 16 m., cu secțiune de 8 (4×2) m. p., și apa se urcă în puț până la 2.5 m. dela gură.

Apele acestui puț conțin o mare cantitate de hidrogen sulfurat, și pentru a se evita intoxicațiile cu hidrogen sulfurat, ea se servește la băi diluată în apă dulce.

Cu debitul cu apa sulfuroasă se pot servi zilnic până la 250 băi.

În apropiere de acest puț, lângă o vilcea, se află un mic izvor de apă diuretică, în felul apei de Căciulata și servește azi ca apă de băut.

Odată cu înființarea societății, completându-se și mărindu-se lucrările de captare, debitul apelor minerale se poate spori fără mari cheltuieli, treptat cu mărirea stabilimentului de băi.

În ce privește calitatea apelor minerale și eficacitatea lor medicală, ele au fost cu prisosință dovedite.

Pentru înmagazinarea apelor există trei mari rezervoare de beton armat, de câte 1.000 m. c. capacitate, unul situat în curtea băilor, iar celelalte două lângă hotelul No. 2 al statului. Deasemenea mai există două rezervoare în beton de 30 m. c. și de 15 m. c. capacitate, din care se pompează ape iodurate și ape sulfuroase în castelul de ape sau în rezervoarele de lângă hotel.

Apă potabilă. — Stațiunea este alimentată cu apă potabilă captată în valea Otisaului, la distanță de 55 kilometri. Dintr'un puț de captare apa este pompată pe o conductă lungă de 4.5 kilometri până la rezervorul situat lângă Vila militară și în capacitate de 250 m. c. Stațiunea de pompare de lângă Barcani dispune de două unități de pompe de înaltă presiune: una de aburi cu cazanul ei și alta unitate acționată printr'un motor Diesel de 60 cai putere.

Din rezervorul dela Vila militară, apa potabilă este distribuită în stațiune la stabilimentul de băi, la instalațiunile de cazane, etc. și la vtile particulare.

Stabilimentul de băi. — Stabilimentele de băi sint așazate pe terasa băilor și dispun artulmente de 50 cabine, din care 30 pentru bărbați și 20 pentru femei. Afară de cabine sint și 2 piscine: una pentru bărbați și una pentru femei.

Instalațiunile mecanice constau din două cazane tubulare de câte 100 m. p. suprafață de încălzire, 4 pompe, două pentru ape iodurate și două pentru pomparea celor sulfuroase. Afară de acestea mai este și o spălătorie mecanică pentru spălarea lenjeriei stabilimentului de băi.

Hoteluri. — Statul posedă în Govora trei hoteluri, avind un total de 72 camere. Afară de hoteluri, statul mai posedă și un restaurant, care constă dint'un pavilion cu o sală mare de circa 300 m. p. și e situat în apropierea hotelurilor statului și lângă terasa principală a băilor.

Terenul, parcul. — Terenul destinat stațiunii Govora cuprinde o suprafață de 600 ha. din proprietatea statului.

Actualmente soată suprafața pe care sint instalate hotelurile stabilimentului de băi, cu terasa, până în șoseaua principală a Govorei, este transformată într'un splendid parc cu plutațiuni de brazi, pini, castani și

diferite esențe de flori. Tot în parc se găsește și sera, unde se face conservarea și care va putea fi eventual comercializată, în sensul de a da un venit apreciabil. Parcul este străbătut de alei, care conduc la hotelurile statului, la stabilimentul de băi, etc.

Călimănești-Căciulata

Situația. — Călimănești este situat pe valca Oltului, lângă linia ferată ce duce la Cîineni, la o distanță de 1—5 kilometri de stația Jiblea.

Apele minerale. — La Călimănești cura principală se face cu apă de Căciulata combinată cu luarea de băi sulfuroase. Călimănești prin situația lor la poalala munților, pe valea Oltului, într'una din regiunile cele mai frumoase ale țării, va deveni desigur și o stațiune climaterică de prima ordine.

Isvorul *Căciulata* este situat la 2 kilometri de Călimănești și este captat sistematic în vecinătatea Oltului. Debitul apei este de 4 litri pe minută, astfel încât este posibilitatea a se organiza un export până la 2 000.000 sticle a 1 litru, pe an.

Isovoarele de ape sulfuroase sînt în parte captate în dealul ce domină stațiunea Călimănești, în apropiere de hotel.

Apa potabilă. — Stațiunea este alimentată cu apă potabilă din valea Căciulata. Instalațiunea constă din mai multe bazine de decantrare și filtre instalate în valea Căciulata și din care apa filtrată se scurge printr'un conduct așezat de-a lungul șoselei până la Călimănești, unde alimentează întreaga stațiune și vilele particulare.

Căciulata. — La sursa Căciulata se găsește un pavilion construit pe malul Oltului, unde în timpul ploios publicul face preumblările recomandate pentru cura apei. Tot aici se află două corpuri de clădiri, unde se efectuează ambalarea și expedierea sticlelor cu apă de Căciulata.

Stabilimentele de băi. — Stabilimentul de băi dela Călimănești este așezat într'o aripă a hotelului, lângă instalațiunile mecanice.

Ca instalațiuni mecanice sînt două mașini de aburi, care acționează dinamuri pentru producerea energiei electrice.

Hotelul. — Statul dispune în Călimănești de un hotel cu 134 camere. Atît hotelul, cît și ostrovul și șoseaua până la Căciulata sînt luminate cu electricitate. Curent electric se vinde și la particulari cu prețul de 80 bani kilowatul-ora.

Transportul dela Călimănești la Căciulata se face fie pe șoseaua principală, fie prin aleia de preumblare prin pădure, trecerea făcînd-se pe un pod de fer suspendat. Ca distracție există loc amenajat pentru tenis și joc de popici.

Rentabilitatea

Această este situația în care se găsesc azi cele două stabilimente balneare ale statului.

Fără a socoti valoarea terenurilor și a surselor pe care statul le aduce ca aport social, instalațiunile mecanice, băile, hotelurile cu tot mobilierul lor, sînt puse la dispoziția noii societăți.

Pe de altă parte, numărul vizitatorilor care cercetează băile Govora și Călimănești crește în proporțiuni enorme pe fie care an.

În adevăr, pe cînd la 1890 totalul vizitatorilor Govorei era abia de 425, în 1909 ei ating cifra de 4167, adică de zece ori mai mult. Numărul

vizitatorilor stabilimentului Călimănești a sporit asemenea în chip apreciabil, căci pe cînd la 1895 n'au vizitat Călimăneștii decît 442 persoane, în 1908 numărul vizitatorilor se urcă la 1.865, adică se împătrește.

În ce privește numărul băilor luate în stațiunea Govora, sporul lor e într-o proporție aproape dublă față de creșterea numărului vizitatorilor, căci pe cînd în 1893 s'au luat în total la Govora 3.693 băi, în 1909 numărul băilor atinge enorma cifră de 77.432. În aceeași proporție au crescut de altfel și veniturile stabilimentului. În adevăr, în 1889 băile Govora produceau un venit de 7.233 lei, iar în 1908 venitul lor e de 20 de ori mai mare și atinge cifra de 149.418 lei.

La Călimănești, numărul băilor luate în 1895 a fost de 3.477, iar în 1908 el este de 5.378, adică aproape dublu. În aceeași proporție au sporit și veniturile stațiunii, căci pe cînd la 1895 veniturile sînt de 43.137 lei, în 1908 ele ajung la 73.917 lei. Exploatarea apei de Căciulata a sporit în schimb într-o proporție mult mai însemnată, căci pe cînd în 1887 s'au vîndut numai 6.210 butelii, în 1908 s'au vîndut 50.260 butelii, adică de opt ori mai mult.

Din cifrele citate mai sus se poate vedea că, deși în mîini puțin comerciale, stațiunile Govora și Călimănești au fost într-o continuă prosperare. Pe de o parte, instalațiunile mereu nouă și modernizate ale stabilimentelor, pe de altă parte, civilizarea din ce în ce mai profundă a tuturor straturilor noastre sociale, au atras și au făcut ca numărul vizitatorilor și deci și cifra veniturilor băilor să crească fără încetare și în proporțiuni atât de rozezi.

Așa că, dacă ar fi să căutăm chiar numai la starea *actuală* a băilor și față de lumina din ce în ce mai completă a populației noastre, și încă viitorul băilor Govora și Călimănești este deplin asigurat. Numărul acelor care ajung să-și dea seama că au nevoie de băi, sporește pe fiecare an la noi. Toți aceștia, luminați de corpul nostru medical din ce în ce mai numeros și mai pregătit, formează clientela viitoare a băilor statului și conțin în ei sporul de vizitatori pe care aceste băi le-au înregistrat în chip constant dela 1887 încoace.

Așa că singură numai trecerea vremii este destulă garanție pentru viitorul băilor.

Dar pe lângă avantajul ce-l prezintă aceste băi ale statului prin faptul că contingentul vizitatorilor lor crește în chip firesc în fie care an, transformarea lor în societate pe acțiuni este de natură a mări considerabil veniturile lor.

În adevăr, prin aducerea de nou capital în sumă de 5 milioane lei, lucrările de captare a apelor cași instalațiunile și clădirile de tot felul vor fi considerabil mărite, căci să se noteze: capitalul de 5 milioane va sluji *numai* la lucrări *nouă*, cele vechi, fiind cîștigate societății prin aceea că statul le aduce ca aport social fără nici o plată.

În ce privește excelența apelor, nu încapă nici o discuție. Renumele lor este stabilit de vreme multă și nimeni nu s'a gîndit să-l conteste vreodată. Apa de Căciulata e unică în felul ei în întreaga lume, și se știe că în 1865 Napoleon III se pregătise să vină în Călimănești ca să urmeze a cură de Căciulata.

Rentabilitatea afacerii este deci depe acum stabilită. Stațiunile balneare în genere sînt afaceri de viitor în țară la noi. Civilizarea din ce în ce în ce mai întinsă a păturilor noastre sociale, asigură încă pentru multă vreme un spor aproape automatic al numărului acelor care vor vizita

băile și stațiunile noastre climaterice. De altfel, o experiență de aproape 26 ani confirmă acest lucru.

Dar reorganizarea băilor statului, pe bazele unei societăți particulare, nu prezintă numai un avantaj material pentru aceia care ar subscrie acțiuni la ea: câștigul cel mare din această întreprindere va fi înriurirea bine-făcătoare pe care o va exercita societatea din punct de vedere sanitar.

Prin extinderea stabilimentelor de băi, prin mărirea lucrărilor de tot felul ce în chip natural se va face prin investirea capitalului de 5 milioane lei, stabilimentele noastre de băi vor putea îndestula nevoile unui număr cât mai mare de vizitatori, răspinzind astfel în cercuri diu ce în ce mai largi binefacerile bine-cuvintatelor ape cu care firea a înzestrat țara noastră.

Așa că din această înlănțuire de cauze și efecte, publicul va beneficia pe de o parte de extinderea celor două stabilimente balneare, iar pe de altă parte, înmulțirea acelor care vor uza de băi, va mări din ce în ce mai mult—ca până acum—rentabilitatea stațiunilor Govora și Călimănești.

Așa dar din punct de vedere financiar, noua societate prezintă pentru subscriitorii o rentabilitate sigură, iar din punct de vedere sanitar, ea va însemna o binefacere, căci grație extinderii ce se va da celor două stațiuni balneare, ele vor putea deservi un număr din ce în ce mare de suferinzi.

Dar nu e numai atât: și din punct de vedere economic, noua societate reprezintă un bine pentru țară.

În adevăr, capitalul de 5 milioane lei este împărțit în acțiuni mici a 200 lei, total 25.000 acțiuni, așa că ele vor fi accesibile pungilor celor mai modeste. Condițiunile de subscriere au fost astfel combinate, în cit să le facă și mai accesibile acelor care ar dori să și plaseze micile lor economii într'un *placement de tout repos*. La subscriere nu se varsă decit 10 la sută din capital, adică 20 lei de acțiune, iar al doilea vârsămint de 10 la sută nu are loc decit abia la anul viitor, adică după 1 Ianurie 1911.

Cu chipul acesta micile economii, care până în prezent rămineau infructuoase din pricina lipsei unei hirtii potrivite de plasare, se vor putea plasa în condițiuni ușoare și într'o hirtie sigură și lesne accesibilă chiar celor mai modesti.

Trebue să mai adăogăm că, pentru încurajarea economiei naționale, jumătate din acțiuni vor fi nominative și nu vor putea fi stăpinite decit de Români, iar cealaltă jumătate va fi la purtător, cu clauza că acțiunile nominative vor putea covârși în chip eventual pe cele la purtător.

Precum se poate vedea a fost din partea guvernului o idee fericită din toate punctele de vedere faptul constituirii societății Govora-Călimănești.

Economiei naționale cu deosebire celei mai mici, îi oferă o admirabilă ocaziune de plasament; o principală resursă a statului va fi adusă la o înaltă dezvoltare, vrednică de renumele mondial al surselor în chestiune; sănătatea publică va primi o nouă și puternică garanție de apărare, iar mișcarea tot mai vie spre o bună și temeinică organizare a avuțiilor noastre, va fi puternic întărită.

ARGUS DE LA PRESSE

FONDÉ EN 1879

Le plus ancien bureau de coupures de Journaux

100. Pour être sûr de ne pas laisser échapper un journal qui l'aurait nommé, il était abonné à l'Argus de la Presse. „qui lit, découpe et traduit tous les journaux du monde, et en fournit des extraits sur n'importe quel sujet“.

Hector Malot (ZYTE p. 70 et 323)

101. „De ce flot montant d'articles de journaux que l'Argus de la Presse envoyait à Vallobra, matin et soir, un tiers environ était étranger; il y en avait de toutes les nations et dans toutes les langues; les anglais, les allemands dominaient; ils étaient même les plus sérieusement faits“.

Paul Alexis (VALLOBRA, p. 185—186).

102. „Continuez-moi ponctuellement l'envoi de vos Argus, qui m'ont toujours rendu de réels services“.

(Lettre du marquis de Morès, 1893).

L'Argus de la Presse se charge de toutes les recherches rétrospectives et documentaires qu'on voudra bien lui confier.

L'Argus lit 8.000 journaux par jour.

Ecrire 12, rue du Faubourg-Montmartre, PARIS.

Adresse Télégraphique: ACHAMBURE-PARIS.

MINISTERUL FINANTELOR

Direcțiunea Contabilității Generale a Statului și a Datoriei Publice

Datoria Publică

PUBLICAȚIUNE

No. 36.722 din 22 Iunie 1910.

A 28-a tragere la sorți a titlurilor de rentă de 4 % amortizabilă din 1896 imprumutul de 90.000.000 lei, se va efectua în ziua de 19 Iulie (1 August) 1910 ora 10 dimineața, în sala specială a Ministerului Finanțelor, conform dispozițiilor stabilite prin regulamentul publicat în Monitorul Oficial No. 245 din 7 Februarie 1906.

La această tragere se vor amortiza titluri pentru o valoare nominală de 652.000 lei în proporția următoare:

33 titluri a	5.000 lei	165.000 lei
78 „	2.500 „	195.000 „
194 „	1.000 „	194.000 „
196 „	500 „	98.000 „
501 titluri în valoare nominală de:		652.000 lei

Publicul este rugat a asista la tragere.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se innapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu strada Golia 52, Iași**.

Numai articolele științifice (științi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București**.

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Românească” strada Golia, 52, Iași**.

D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a încasa sumele ce ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunțurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Românească*, sînt rugate să se adreseze Administrației prin mandat postal.

Au apărut în editura revistei „Viata Românească” și se afla de vânzare la principalele librării din țară, precum și la administrația revistei :

- I. Al. Brătescu-Voinești. *In lumca dreptății*. Nuvele. Un volum, în 8°, de 290 pagini.—Prețul 2 Lei.
- A. Philippide. *Specialistul Român*. Contribuție la istoria culturii românești din sec. al XIX-lea. Un volum, în format mare, de 96 pagini.—Prețul 1 Leu 50 Bani.
- M. Lermontov. *Demonul*. Poemă tradusă de Ioan R. Rădulescu, precedată de o notiță privitoare la „Poetul Caucazului”. O plachetă elegantă, pe hirtie velină, format special, de 64 pagini.—Prețul 1 Leu.
- St. O. Iosif și D. Anghel. *Legenda Fânigheilor*. Poem dramatic, în trei acte. O plachetă elegantă, pe hirtie velină, format special, de 60 pagini.—Prețul 1 Leu.
- G. Ibrăileanu. *Spiritul critic în cultura românească*. Un volum, în 8°, de 267 pagini.—Prețul 2 Lei.
- G. Ibrăileanu. *Scriitori și Curente*. Un volum în 8° de 320 p. Prețul 2 lei.
- D. D. Pătrășcanu. *Schițe și Amintiri*. Un volum în 8 de 292 pagini. Prețul 2 Lei.
- A. Stavri. *Luminișuri (Versuri)*. Pr. 2 Lei.

PREȚUL 2 LEI

GUSTAȚI

„Berea Bragadir”

și după ce vă veți convinge că este

Cea mai bună,

Cea mai gustoasă, și

Cea mai sănătoasă,

Cereți-o pretutindeni.